

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

14

**BISTRITA
2009**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂSĂUD

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

XIV

BISTRIȚA

2009

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

cercet. șt. pr. MIRCEA PRAHASE – coordonator
cercet. șef secție CONSTANTIN CATALANO
muzeograf FLORICA POP
muzeograf IOAN RADU NISTOR
muzeograf MIHAELA BOLOG

ISSN 1582-4667

[Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046]

CUPRINS

I. PROLOG	5
Mircea Prahase: <i>Acasă</i>	7
Petre Pop: <i>Mi-am îngropat copilăria</i>	9
II. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI	11
Adrian Oțofreiu: <i>Școala din Districtul Năsăud în a doua jumătate a secolului XIX-lea – între deziderat și realitate</i>	13
Claudiu Septimia Peteanu: <i>Primele încercări monografice ale comunităților năsăudene foste grănicerești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea</i>	55
III. COȘBUCIANA	67
Constantin Catalano: <i>George Coșbuc – interpret și exeget al lui Dante (I)</i>	69
I. Sărățeanu: <i>GEORGE COȘBUC (20 septembrie 1866 – 9 mai 1918)</i>	91
IV. REBRENIANA	95
Ionuț Niculescu: <i>Necroforii</i>	97
Corneliu Lupeș: <i>O scrisoare găsită</i>	101
Cornel Cotuțiu: <i>Vocația culturală a familiei Rebreanu</i>	103
Teodora Dumitru: <i>Ce spune autorul</i>	107
Elisabeta Lăsconi: <i>Dialog peste generații</i>	111
V. ETNOGRAFICA.....	115
Liviu Păiuș: <i>O valoroasă culegere de folclor someșan</i>	117
Ioan Seni: <i>„Călușerii” – fascinația maiialului elevilor năsăudeni</i>	125
Mihaela Bolog: <i>Împreună – expoziție de port popular românesc săsesc și maghiar (proiect)</i>	131
Veronica Ganea: <i>Zece încăperi ce arată satul nostru de-altădată</i>	141
Menuț Maximilian: <i>Floarea și Dumitru Cosmi – ultimii opincari de la Runc</i>	147
Menuț Maximilian: <i>Lenuța Purja are ansamblu la Madrid</i>	155
Virginia Cira: <i>Contribuții la cunoașterea obiceiurilor legate de naștere și botez în localitatea Coșbuc</i>	157
VI. DOCUMENT	165
Ștefan Buzilă: <i>Răspuns la cestionarul domnului B.P. Hașdeu pentru „Etymologicum Magnum Romaniae”</i>	167
VII. AUTOPORTRET –GAVRIL ISTRATE LA 95 DE ANI.....	193
<i>În slujba limbii naționale</i>	195
<i>Cum am devenit moldovean</i>	199
<i>Sînt o solie din patria lui Coșbuc</i>	205
VIII. RESTITUTIO	213
<i>Statutele „Reuniunii de cetire și cântări din Zagra” (în comit. Bistrița-Năsăud)</i>	215
Gavril Bichigean: <i>„Chipul literar” al preotului în opera părintelui Ion Agârbiceanu</i>	219

IX. IN MEMORIAM: Generalul Leonida Pop	229
Ioan Seni: <i>Generalul născădean Leonida Pop – în slujba Curții de la Viena.....</i>	231
X. VARIA	235
Ironim Marțian: <i>Încă un academician născădean: Ion Creangă.....</i>	237
Constantin Catalano: <i>Sionul Românesc (1865-1867) – Buletin informativ pentru clerul din Transilvania</i>	243
Ioan Băcă: <i>Câteva considerații privind turismul cultural-religios în cadrul județului Bistrița-Năsăud.....</i>	251
Ioan Lăpușneanu: <i>Nicolae Drăganu – filolog, lingvist și folclorist.....</i>	271
Aurora Ivanciu: <i>Disidența școlii românești</i>	279
Ana-Maria Nenițoiu: <i>Necrologul în documentele de arhivă.....</i>	293
Menuț Maximilian: <i>Spermezanul Macarie Drăgoi, cel mai tânăr arhiereu al Bisericii Ortodoxe Române</i>	301
Nicolae Ceuca: <i>Propunerea unui dialog între vatican și țările comuniste în anul 1968.....</i>	307
Ofilat Varvari: <i>Iuliu Maniu, prieten al poienarilor</i>	321
XI. ASTRA NĂSCĂDEANĂ	325
Ioan Seni: <i>Raport 2008. Adunarea anuală a Despărțământului Năsăud Astra, găzduită de Cercul Astra al Colegiului Național „George Coșbuc” Năsăud.....</i>	327
XII. RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI.....	343
Ion Lăpușneanu: <i>Mircea Prahase: Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare....</i>	345
Victor Știr: <i>„Studii și cercetări etniculturale”, Volumul 13.....</i>	349
Menuț Maximilian: <i>Sever Ursă despre viața ilustrului dascăl Vasile Rebreanu</i>	351
Victor Știr: <i>Vasile Rebreanu, în lumina lui Sever Ursă.....</i>	353
Victor Știr: <i>Istorie și suflet</i>	355
Ioan Radu Zăgreanu: <i>O reeditare – Din Țara Basarabilor</i>	357
Sandu Al. Rațiu: <i>Dariu Pop sau „Dascălul din Blidari”.....</i>	361
Florina Pop: <i>O carte despre prima bancă românească a Bistriței.....</i>	365
Ioan Negru: <i>Lemnul din cruce nu poate fi crucificat (Mitingul, proze, de Icu Crăciun)</i>	367
Victor Știr: <i>Rebrenii către Liviu</i>	373
Victor Știr: <i>„Liviu Rebreanu prin el însuși” va fi lansat la București.....</i>	375
Virgil Rațiu: <i>Doi autori: Niculae Gheran și Andrei Moldovan.....</i>	377
Virgil Rațiu: <i>Liviu Rebreanu prin el însuși, de Niculae Gheran și Andrei Moldovan</i>	379
Ion Radu Zăgreanu: <i>Graiul de acasă.....</i>	381
Victor Știr: <i>Cuvinte vechi „la grai”.....</i>	385
Claudia Septimia Peteanu: <i>Mircea Prahase – Glosar regional (județul Bistrița-Năsăud),</i>	387
Macavei Al. Macavei: <i>Un dicționar neaoș</i>	389
Lazăr Ureche: <i>Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, Din istoricul Băncii „Bistrițiana” 1887-1922. Contribuții documentare</i>	393
Adrian Onofreiu: <i>O carte de excepție pentru Țara Năsăudului</i>	397
S. Retegan: <i>Personalități din granița născădeană. Contribuții documentare</i>	399
Mircea Prahase: <i>Cui (quid) prodest?</i>	401

I. PROLOG

ACASĂ

cercet.șt. Mircea PRAHASE

Moto:

„Țăranul e începutul și sfârșitul. Numai pentru că am fost un neam pașnic de țărani am putut să ne păstrăm ființa și pământul”

(Liviu Rebreanu)

În acest spațiu al netăgăduinței vieții creatoare avem moșteniri care ne covârșesc. Ele vin de departe, cu ecoul nestins, din vremuri imemorale, răsărind odată cu iarba, cu frunza și florile în toate așezările noastre, până în ziua de azi. Iată de ce trebuie să ne aplecăm cu adâncă pioșenie asupra feței lăuntrice a originilor, pentru ca, într-o identitate de suflet cu ele, să putem regăsi acea imagine aurolară a culturii noastre populare, cu rosturile ei benefice, multimilenare.

Considerăm de aceea că este o datorie de onoare a noastră, a tuturor, de a ne apropia de strămoși, de a descifra semnificațiile de adâncime ale valorilor de cultură, armonia gândului ce asimilează și înțelepciunea trăită ce cucerește încă o dată viața, așa cum apar ele într-o idee moștenită de o colectivitate umană, într-o vorbă aleasă sau o zicere de duh, în creațiile simple ce numesc oamenii, preocupări și îndeletniciri intrate în mitologie, în lemnul arcuit și meșteșugit lucrat, în taina ulciorului de lut, în versul de colindă sau bocet, în usturimea biciului strigăturilor sau a poreclelor, în graiul măsurat, desemnând locuri legendare și *fapte de istorie*, ca să ne dea – toate laolaltă – însemnul unei civilizații ce leagă generațiile între ele în același mirific spațiu al dăinuirii neamului nostru românesc, aici, în CASA NOASTRĂ de ieri, de azi, de întotdeauna.

Dar oare ce înseamnă pentru fiecare din noi cuvântul acasă? Desigur, nu un loc, o casă, un apartament, o stradă sau un grup de oameni apropiați, ci un univers inefabil și greu de definit al copilăriei, în primul rând, unde am trecut cândva prin miracolul creșterii și cunoașterii lumii. Un timp al trăirilor personale ireversibile. Acasă înseamnă *o stare de spirit mereu vie* care ne stăpânește toată viața. Cei care au plecat din locurile natale nu se pot niciodată dezrădăcina. Nu se pot desprinde complet de un loc miraculos plin cu amintiri care fac parte, cale de o viață, din propria lor biografie. Cu cât ești mai departe și revii mai rar în lumea ta de odinioară, cu atât te simți mai legat de oameni, de locuri, de obiceiuri. Cu trecerea anilor, sentimentul apartenenței la universul de simboluri al satului devine tot mai

puternic și mai acut. E și nostalgie, și duioșie, și regret pentru vârsta cea fără de întoarcere a copilăriei pe care, vrem, nu vrem, o ducem în suflet ca o dulce povară.

De multe ori este destul să întâlnești un om din sat, să auzi vești de acolo, să asculți un cântec sau un joc cu rezonanțe familiare pentru a te duce cu gândul în trecut și a te lăsa înfiorat de emoții și sentimente complexe. Iată de ce satul natal a fost, este și va rămâne cel mai plăcut și mai minunat loc de întoarcere. Chiar dacă îl vedem din ce în ce mai rar, cu gândul suntem mereu acolo, printre oamenii săi, deși multe s-au schimbat între timp și viața reală este oarecum diferită față de cea rămasă în amintirile noastre. Din casa natală sau de pe ulița plină de larmă, noroi și praf a copilăriei, din băncuțele primilor ani de școală, de pe dealurile domoale din jur, plăcute în toate cele patru anotimpuri, din frumusețea sărbătorilor și obiceiurilor care se pierd astăzi puțin câte puțin, se formează, odată cu trecerea timpului, acele impresii puternice, cicatrizate adânc în inimi și conștiințe, din care ne hrănim spiritual până la sfârșitul zilelor,

Așa cum aprecia Nicolae Iorga, „o istorie de sate și de preoți e istoria Ardealului românesc. Ea trebuie să fie scrisă de noi, însă e mai greu să scrii istoria unui sat decât istoria unui stat. Sătenii nu fac letopisețe pentru faptele juzilor și nu sapă pisanii în lespezi de piatră întru amintirea acelor dintre dâșii, care se reînnoiesc în pământul strămoșilor. Viața modestă de acolo nu lasă alte urme decât durată și îmbogățirea neamului”.

Așadar, sentimentul stenic al dăinuirii noastre trebuie să ne îndrepte, printr-o iluminare de gând, rostit sau scris, spre tezaurele originare, să ne călăuzească, mereu pașii spre „dorul de strămoși”.

MI-AM ÎNGROPAT COPILĂRIA*

Petre POP

Azi gândurile iar mă poartă
Spre satul meu pierdut în vale...
S'a scurs de-atunci amar de vreme
Și-am străbătut atâta cale.

Dar mi-am lăsat copilăria
În satu-acela de subț munte.
Mi-am îngropat noian de vise
Și azi am pletele cărunte.

Văd ulițele colbuite
Când mă întorc din nou prin vreme
Și parc' aud un plâns de clopot
Și-un car cum scârțâie și geme.

Și văd biserica bătrână
Cu teiu' nalt până la cruce
Și cum mă ia de mână mama
Și 'n Casa Domnului mă duce.

* Poezia a fost publicată în *VATRA – revista învățătorilor din județul Năsăud*, an IV, ian.-febr.-mart. 1938, nr. 1-3, p. 56.

Ea îngenunche la icoană.
„Să stai frumos c’ășa e bine.”
Și-aud că-i spune Preacuratei
Încet ceva și despre mine.

Mi-am îngropat copilăria
Și tinerețea ca pe-o floare,
Îmi plânge numai amintirea
Sau și eu plâng, de așa mă doare?

II. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

ȘCOALA DIN DISTRICTUL NĂSĂUD ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI XIX-LEA – ÎNTRE DEZIDERAT ȘI REALITATE

dr. Adrian ONOFREIU

Poate nici unul din domeniile vieții din „granița năsăudeană” nu a beneficiat de o atenție mai mare decât cel reprezentat de școală. Aceasta din motivul principal al rolului extraordinar pe care școala l-a avut asupra evoluției zonei. Instrucția realizată de la nivelul primar, prin rețeaua de școli deschise în fiecare localitate militarizată, continuată în forme diverse – Institutul militar, Școala Normală, Preparandia, școlile triviale – și ajunsă la apogeu prin deschiderea gimnaziului, la 4 octombrie 1863, a marcat profund viața și traiectul locuitorilor de aici.

Efectele benefice ale instrucției realizate aici se vor concretiza în formarea unei atitudini și conștiințe aparte, în care modul de relaționare cu alte zone se va face având ca avantaj și beneficiu un grad mai înalt de educație și o capacitate mai profundă de exprimare în fața provocărilor vieții.

De aceea, și interesul asupra temei s-a manifestat prin cercetarea timpurie a resorturilor acestui domeniu, începând cu secolul XIX și apoi, continuat în secolul XX. Printre contribuțiile remarcabile în acest domeniu, amintim efortul de a prezenta o viziune integratoare asupra sistemului de învățământ din granița năsăudeană¹ sau anuarul unei instituții de învățământ definitorii², cât și materialele publicate în „Arhiva Someșană” între anii 1924-1940³.

Cercetările sunt reluate și valorificate în seria a II-a a publicației, cu deosebire în numerele II/1973-1974 și IV/1976-1977⁴ sau în volumele care realizează o introspecțiune în trecutul zonei, sub forma unor „portrete” de personaje sau instituții

¹ Virgil Șotropa, Dr. Nicolae Drăganu, *Istoria școalelor năsădene*, Năsăud, 1913. Pentru paternitatea lucrării, vezi și Adrian Onofreiu, *Contribuții documentare privind realizarea lucrării „Istoria Școalelor Năsădene*, în „Studii și Cercetări Etnoculturale.”, Bistrița, 2005, X, pp. 251 – 278;

² *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc* (sub redacția lui Sandu Manoliu), Năsăud, 1929.

³ Pentru conținutul acestora, vezi repertoriul publicației în *Arhiva Someșană (1924-1994)*, Ed. Tipomur, Târgu-Mureș, 1994, pp. 156-171.

⁴ Remarcăm studiul cu valențe integratoare ale interpretării rolului jucat de formarea intelectuală în zonă, datorat lui Grigore Găzdac, *Ecouri ale iluminismului în Ținutul Năsăudului*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, II, 1974, pp. 185-268.

din granița năsăudeană¹.

Cercetările recente s-au concretizează într-o lucrare monografică privind ansamblul elementelor care concureau la realizarea instrucției școlare², ori în atenția cordată anumitor aspecte particulare din cadrul acestui proces, referitoare la primele forme de instituționalizare³, situația școlilor în perioada regimului neoabsolutist⁴, analiza procesului educativ la gimnaziul năsăudean⁵, situația în perioada regimului dualist⁶, dinamica progresului școlar și impactul asupra identității naționale⁷ sau „șchițe” ale portretelor unor dascăli ai gimnaziului⁸.

Toate realizările istoriografice amintite au ca idee centrală sublinierea rolului deosebit al sistemului de învățământ din graniță, modul aproape perfect de organizare, strălucirea rezultatelor obținute și a impactului major asupra vieții locutorilor de aici.

¹ Tanco Teodor, *Virtus Romana Rediviva*, I-VI, Bistrița, 1973, 1974, 1977, 1981, 1984, 1987; VII, Cluj-Napoca, 1993.

² Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsădene (1851-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.

³ Mirela Andrei, *Începuturile învățământului năsăudean. Școlile triviale*, în „Arhiva Someșană”, Năsăud, seria III, II, 2003, pp. 31-46.

⁴ Aurelia Dan, *Starea școlilor de pe teritoriul fostului regiment II de graniță în perioada absolutistă*, în „Arhiva Someșană”, seria III, IV, 2005, pp. 187-196.

⁵ Aurelia Pop, *Aspecte ale educației gimnaziale. Examenul de maturitate la gimnaziul din Năsăud*, în „Arhiva Someșană”, seria III, II, 2003, pp. 65-92; Idem, *Educație și disciplină la Gimnaziul din Năsăud*, în „Anuarul Asociației profesorilor de Istorie din România – filiala Bistrița-Năsăud”, Bistrița, I, 2006, pp. 123-128.

⁶ Mirela Andrei, *Școala confesională năsăudeană în timpul regimului dualist austro-ungar*, în „Arhiva Someșană”, seria III, V, 2006, pp. 107-119.

⁷ Aurelia Pop, *Școala năsăudeană – centru al afirmării și conservării identității naționale. Dimensiunile vieții și progresului școlar în Vicariatului Rodnei în perioada 1865-1875, în Centru și periferie*, Accent, Cluj-Napoca, 2004, pp. 292-298.

⁸ Costea Sorina Gabriela, *Școala de la Năsăud, Profesori de limba română*, Ed. Charmides, Bistrița, 2001. Pentru comparație, vezi radiografia domeniului, în perioada mai veche, la Albu Nicolae, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până în anul 1800*, Blaj, 1944; Idem, *Istoria învățământului românesc din Transilvania între 1800-1867*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, sau mai recentă, la Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Ed. Echinox, Cluj-Napoca, 1994; Idem, *Politică și educație la românii din Transilvania în epoca liberalismului austriac*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, XXX, 1990-1991, pp. 73-88, Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Presa Universitară Clujeană, 2000. Pentru cadrul general al cercetărilor privind trecutul graniței năsădene, cu aspecte ale domeniului analizat, vezi și Adrian Onofreiu, *Granița năsăudeană sau perenitatea unei mentalități. Perspectivă istoriografică*, în „Anuarul Asociației profesorilor de istorie din România - filiala Bistrița-Năsăud”, I, 2006, pp. 219-225.

Aceste clișee sunt datorate abordării paternaliste și glorificatoare din cadrul publicației „Arhiva Someșană”, creat și impus de activitatea celor trei „clasici”: Iulian Marțian, Iuliu Moisil, Virgil Șotropa, din perioada interbelică, modelul acesteia impunându-se până în actualitate în reconstituirea trecutului graniței năsăudene.

Fără a nega elementele de progres și impactul lor asupra populației, ne propunem în continuare să arătăm, pe baza consemnărilor documentare, și „cealaltă față” a acestui proces. În demersul nostru ne bazăm pe mărturiile documentare consemnate atât de personalul școlar, cât și ale unor „actori” implicați mai puțin emoțional și mai mult practic, din punct de vedere al asigurării bazei materiale a sistemului de învățământ de aici.

Oricum, și unele și altele, creionează o altă perspectivă asupra modului în care se realiza instrucția școlară. Aflăm astfel că școlile erau într-o stare precară din punct de vedere al clădirilor în care funcționau, că elevii erau înghesuiți în bănci, că fumul - agentul care semna la căldura - era omniprezent, că dotările se rezumau de multe ori la bănci și elementara catedră pentru dascăl - și aceasta nu întotdeauna aflată în bune condiții - că lipseau rechizitele școlare, manualele, materialele, iar frecvența era mai mult un deziderat, decât o realizare practică, că mulți elevi renunțau la școală, datorită răsfirării locuințelor și depărtării de școală, că interesul părinților era scăzut, existând frecvent obiceiul ca numai unul dintre copii să frecventeze cursurile, ceilalți trebuind să se mulțumească cu munca în gospodăria părinților, că foarte multe din clădirile școlare nu corespundeau cerințelor minime de igienă. Într-un cuvânt, o situație mai aproape de realitatea imediată, care arată că foarte multe din aspectele procesului de învățământ erau doar la nivelul dezideratelor, lipsind însă și mijloacele de realizare a lor.

Iar viziunea integratoare reprezentată de analiza făcută sistemului de către șeful structurii administrative, căpitanul suprem Alexandru Bohățel - negrănicer, deci cu o mare doză de imparțialitate - punctează rănilor necicatrizate ale acestuia, începând de la sumele importante de bani investite, rezultatele slabe obținute, starea precară a instituțiilor de învățământ, stagnarea instrucției, rezultatele uneori total nesatisfăcătoare obținute la examenele de maturitate, toate rostogolindu-se ca un bulgăre de zăpadă de dimensiuni din ce în ce mai mari, în comportamentul atitudinal al locuitorilor¹.

¹ Este interesant de consemnat faptul că și acest document, cu trăsături de sinteză asupra perioadei de existență a Districtului Năsăud, a fost cunoscut și utilizat în studiile recente citate, numai în părțile sale pozitive (s.n.).

Rezultatul este o altă imagine, mai aproape de adevăr, a uneia din componentele care au făcut și fac în continuare măreția graniței năsădene. Intenția noastră este nu de a micșora aceste merite, ci de a le prezenta la adevărata lor valoare, încercând să deschidem în acest mod calea spre o altă abordare a ceea ce a fost și a rămas peren din trecutul zonei militarizate a Regimentului II de la Năsăud, pentru a putea consemna *valorile perene ale acesteia*.

Documentele sunt publicate în redactarea lor inițială; intervenția autorul s-a mărginit la a explica unii termeni în notele de subsol și a fluidiza - prin eliminarea unor forme arhaice sau a literei *u* final – conținutul acestora; fiecare are la final, sursa documentară de păstrare la Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale (sigla, A.N.B.-N.), pentru a fi mai ușor accesibil.

Document nr. 1. Năsăud, 1863. octombrie 19-21.

Raport privind desfășurarea conferințelor învățătoarești în cercul Năsăudului.

Conferințele învățătoarești din Năsăud

Luni în 19 octombrie dimineața la 7 ore s-au adunat toți învățătorii Districtului Năsăud în Năsăud la Școala Normală și dimpreună cu preparanzii școlari din clasele normale, apoi tot corpul învățătoresc mersem la sfânta biserică și apoi s-a celebrat Sfânta Liturghie, unde luă și Reverendissimul domn vicar parte, de unde apoi, după Sfânta Misă la 9 ore ne adunarăm cu toții în sala claselor normale și apoi sub prezidiul Reverendissimului domn vicar începusem la

I. Conferință

După cântarea „Împărătesc”, *ținu Reverendissimul domn vicar*, ca președinte, o cuvântare unde descrie pe larg starea și misiunea fiecărui învățător și apoi și de statul profesioniștilor. Și ce are învățătorul de lucru?

Învățătorul are să pregătească oameni pentru toate statele, el să-i cultiveze și formeze, el să puie cel dintâi fundament la toate elementele științelor, unde apoi se pun celelalte, el are să formeze oameni în statul dinăuntru și din afară și aceasta e chemarea lui.

Învățătorul să-și cunoască chemarea lui și dacă și-o cunoaște, neluând în considerare nimic, dacă se pune peste toate și va alerger în toată silința la ținta dorită, apoi nici beliducii nu vor face aceea ce el va face; pietre scumpe, diamante, marmură, aur, argint, nu au chemarea, prețul său, până ce prin mâna maestrului său își capătă prețul său, acestea toate așteaptă maestrul.

Apoi nu este și omul o făptură în lume, și oare nu din mâna învățătorului au ieșit toți împărații, artiștii, maeștrii și preoții care strălucesc înaintea lumii; chemarea învățătorului e cea dinainte și cea de frunte în lume, el să cugete numai la aceasta, că e destul ca el cu toată puterea să-și împlinească datoria sa.

Zisa lui Cristos să și-i ia de motiv care este: „Voi nu sunteți din lume, că eu v-am ales pe voi din lume, și de ați fi din lume, lumea ar iubi pe ai săi, și pentru că v-am ales eu din lume, pentru aceea urăște lumea pe voi”.

Învățătorii și preoții sunt afară din lume și-i urăște pe ei lumea. Cel ce va lucra și învăța nu are plată aici, în cer. Învățătorii și preoții au de lucrat chemării lor și plata ei așteaptă. Învățătorii să-și cunoască misiunea lor și să aibă științele necesare, almintrelea ar căra apa cu ciurul; este spre acest scop un institut, dar nu toți au putut învăța acela, căci de curând înființat, așa a trebuit mai adesea a face conferințe ce sunt de lipsă, ca să se înțeleagă învățătorii, dându-și părerile, învățământul să dea înainte, nu înapoi, ca să nu lucre unul într-un chip, altul, în altul.

Religia se tractează mai în toate școlile acestui District tare mangu¹ și știrb, căroră datorie e a preoților, dar la romano-catolici încă e așa unde preoții sunt bine dotați; dar ai noștri când nu sunt calificați, ba nu au nici timp, rămâne acest studiu pe umerii învățătorilor câtva timp.

1. Rugăciunile trebuie să le învețe domnii învățători, căci le știu de pe acasă fals.

2. Cântul în unele școli nu-i de fel și cântarea fiecare român o iubește, cântarea înalță spiritul omului la cele cerești și a celui ireligios, se stârnesc prin cântare; nu-i un popor pe lume la care să nu fie cântare regulată, așa în toate școlile să fie cântare, muzica vocală, căci e de lipsă, fiindcă și păsările dimineața și seara își cântă versurile lor, mulțumindu-i lui Dumnezeu; ergo² ca să instrueze tinerimea și în cântări: a) cele de liturghie; b) tonurile; c) antifoane; d) podoabe; e) catavasii, căci pruncii se deprind în cânt, se departă de necaz, ba părinții încă sunt voioși a asculta pe pruncii lor cântând.

3. Cititul cu litere latine până o vor ști citi bine, apoi la cititul cu chirilice, căci în biserică sunt cărți cu litere chirilice și apoi citesc de acolo.

4. Calculațiunea să fie după banii noi. Aceasta e datoria învățătorului. Să trăiască de trei ori³.

¹ Superficial.

² Deci.

³ Urare adresată vicarului.

Domnul profesor Lazăr apoi începu a diserta pe larg despre religie.

Catehizarea, dacă ne uităm la școlile noastre populare, e necesară pentru tinerime, și în școlile noastre populare se tratează ca un bagatel. Nici un popor, nici o societate nu au putut înainta fără religie. Disertând tare pe larg de la facere până în timpul de acum, centru îi fu Cristos și zise că: catehetul cel dintâi în lume fu Dumnezeu, paradisul a fost școala, pomul a fost catechismul; descrie religia la evrei, cum sub Carol cel Mare se ridică creștinătatea, eliberând episcopii a nu merge în bătaie, cum apoi iar căzu, cât abia rămase creștinismul prin mănăstiri. Omul trebuie să-și cunoască misiunea, datoria sa, pentru aceea pruncii trebuie învățați, că părinții nu pot și pruncii de la naștere să aibă conducător, precum a avut și primul om. Apoi spuse mai multe principii și fini. Să trăiască de trei ori.

Petri făcu niște reflexiuni practice și zise că ar fi bine ca în fiecare școală să fie vreo icoană a lui Isus de 19 ani în biserică.

După aceasta domnul învățător *Nășcuțiu* disertă despre metoda scrisu-cititului, disertând pe larg și arătând treptele cum se deduce sunetul din un cuvânt, cum se procedează la scris și cum la tipar, zicând că toate să fie după tact, apoi, fini.

Domnul profesor Secuiu reflectă ca tactul să se învețe pruncii mai întâi; *petri* zice că nu trebuie. Apoi, *Zaharia Pop* reflectează mai mult despre procedura scris-cititului.

A II-a ședință 19/10 după amiază.

Fiind toți de față, citi domnul învățător *Anca* instrucțiunea din 20 martie 1863 nr. 666 pentru protopopi, parohi, învățători și comuna bisericească, după demandarea domnului vicar.

După citirea aceleia, se iscară certe contra § 3 din instrucțiune, unde se opresc învățătorii de a pedepsi singuri, se iviră însă dispute mari și în urmă, se alese o comisie din 4 inși spre a înșira toate pedepsele câte pot fi în școală și câte poate să le întrebuințeze învățătorul singur. Așisderea, se alese o comisie și pentru împărțirea orelor, ca să se facă alta, căci aceea din instrucțiune nu e bună și se primi, și fiind timpul înaintat, se fini ședința.

A III-a ședință din 20 octombrie 1863

Se deschise la 9 ore ante meridian sub prezidiul Reverendissimului domn vicar, toate ca ieri și se citi protocolul conferinței din 19 și se verifică. După aceea se citi specificarea pedepselor care să se întrebuințeze în școli, apoi Reverendissimul domn vicar demandă ca maltratări să nu se facă în școală.

După aceea ceru d-l. președinte de la comisia însărcinată cu împărțirea orelor și

citindu-se aceea de d-l. *învățător trivial Georgiță*, d-l. profesor Petri luă asupra-și însărcinarea de a specifica singur împărțirea orelor și o făcu.

A IV-a ședință din 20 octombrie 1863, după amiaza

Ca la celelalte ședințe, dacă se adunară cu toții, se sui pe catedră d-l. *învățător Anca* și disertă foarte pe larg despre calculațiune, cum să se propună în școlile comunale, arată scopul calculațiunii. După aceea înșiră mai multe reguli ce au de a observa învățătorii la predarea calculațiunii. În urmă recomandă învățătorilor operele cele mai bune pentru calculare și fini.

Apoi d-l. Reverendissim vicar demandă ca la calculațiune să se folosească învățătorii de obiecte, din viața pruncilor, să se calculeze cu bani noi, valută austriacă.

Domnul învățător Morariu disertă apoi pe larg din științele reale, ca geografia, istoria patriei, istoria naturală și economia. Disertă despre scopul lor, apoi când să se propună, unde să se propună, cât și cum ca să nu se observe¹ vreun sistem. Recomandă mai multe opere și fini.

Apoi urmează mai multe modificări și *Petri* zise că totuși să se observe un sistem, ca nu cumva ferindu-se învățătorii de sistem, să cadă în extrem.

Dup aceea d-l. vicar întreabă de învățători, că care sunt cauzele de ce pruncii absentează așa de des de la școală și se arată mai multe cauze.

A V-a ședință din 21 octombrie 1863, înainte de amiază

Tot ca mai înainte, după finirea Sfintei Liturghii, se adună la locul destinat cu toții și începură din nou dezbateri asupra cauzelor rămânerii pruncilor de la școală, zicând d-l. Reverendissim vicar că *vina o poartă cea mai mare parte învățătorii și profesorii*; *Lazăr* încă zice că învățătorii să nu întrebuințeze pruncii la lucrurile lor și ad. șase, observă și § 6 din instrucțiunea pentru învățători, zice că să nu primească daruri și să nu facă abuzuri; ca apoi pruncii se dezgustă esperând acelea; apoi se naște o dezbatere serioasă asupra acestor cauze. Apoi fusese mai multe dezbateri asupra relelor nefrecventării școlilor din partea pruncilor.

După aceea *Petri* disertă despre învățământul intuitiv cam așa: de un timp încoace au început a intra învățământul intuitiv și în școlile noastre; învățământul intuitiv trebuie învățat ca în ce stă și care e metoda lui; pe larg deduse definiția și fini rugând pe Reverendissimul domn vicar ca să bine voiască a mijloci ca în fiecare școală

¹ Încalce..

să fie icoanele¹ spre acest scop făcute. Se primi cu să trăiască. Apoi urmă puțină rectificare.

A VI-a ședință din 20/21 1863, după amiază

Fiind de față toți, începu d-l. profesor *Secuiu* a diserta despre cânt, arătând ce e o notă, cât ține o notă întreagă, cât o jumătate, cât o pătrare, cât o optime și cât o șaisprezecime, arătând și semnele pentru acele note și zise că să se propună și în școlile comunale la pruncii mai mari, care știu scrie și citi; se primește, făcând *Petri* mai multe reflexiuni pedagogice.

A VII-a ședință din 22 supă amiaza

Fiind de față toți, se începu la 2 ore, se citi și verifică protocoalele ședințelor trecute.

După aceea *Petri* disertă despre disciplina în școală și fini la 4 ore.

Apoi vineri, în 23 se mai ținu o ședință de la 10 până la 12 ore.

Sâmbătă s-a ales o comisie din vreo 8 inși care să verifice protocoalele conferinței când vor afla de bine și se fini conferința, ținând *Lazăr* o mulțumită Reverendissimului domn vicar, să trăiască de trei ori.

Mocod, în 18 ianuarie 1864. Bulbuc.

A.N.B.-N., fond *Districtul Năsăud*, d. 14/1863, f. 1-6.

Document nr. 2. Mocod, 1868, mai 4.

Raportul judeului cercului Zagra, Toma Hontilă, privind starea școlilor.

Înclit Prezidiu Districtual!

În împlinirea prea venerândului Esmis prezidial din 9 martie 1868 nr. 161, îmi iau audacia¹ în cauza școlilor comunale și triviale din acest cerc a relaționa următoarele:

1. *Școlile comunale* din toate comunitățile acestui cerc pentru anul școlar curent sunt *prevăzute cu învățători* aleși de către comune și întăriți de către Insepțiunea scolastică Districtuală și măritul Ordinariat, acestea au fost și sunt prevăzute cu materialul scripturistic și cu lemne de ajuns de încălzit, despre care din partea acestui oficiu cercual încă din toamna anului trecut 1867 s-au făcut dispozițiile recerute, impunându-li-se respectivilor juzi comunali de strânsă datorință a le prevedea, și se

¹ Material didactic.

crede că încât subscrisului jude cercual ni i-a sosit până acum în acest an din partea învățătorilor plânsori, aceste recerințe s-au și prestat școlilor de către comune.

2. Încât privește la *starea materială* a școlilor triviale și comunale, acestea încât sunt ele construite fără formă și mai toate necorespunzătoare înaltului scop, încă la începutul anului școlar s-au curățit și vărut și s-au prevăzut cu cuptoare după împrejurări, iar ferestrele și ușile, unde au fost stricate s-au reparat; deoarece însă de localități pentru școala trivială în Zagra încă de la anul 1859 încoace se folosește cancelaria fostei a 11- a companii de frontieră, o odaie cu două încăperi diforme, edificate cu scopul de a se exersa în ele soldați, drept aceea foarte înalte și dealmintrelea strâmte, încât abia încap câte 3 bănci și în unghiuri catedra învățătoarească și tabla, prevăzute ambele chilii cu cuptoare² rele și anume, una cu un cuptor de zgură spart și a doua, cu cuptor de cărămidă necorespunzător.

Tot în acele localități, peste tinda spre nord se mai află încă 2 odăi – fosta swardă, arestul companiei – în care este dislocată școala comună, în care nici o dată nu încap învățăceii de ambele sexe, care afară de cei eliberați, suie la 100 la număr, și a cărei construire este asemenea celei triviale, disproporționată și în tot cazul nu numai necorespunzătoare, fără stricătoare sănătății învățăceilor și învățătorului, afară de aceea lipsesc în această școală comună toate băncile și tabla și o catedră pentru învățător.

În comunitatea *Mocod* școala, deși este construită încă din anul 1832 din material de lemn, acoperită cu draniță și prevăzută cu hornet de piatră și muri³ asiguratorii de foc, totuși este după construcție și poziție cu totul necorespunzătoare scopului măreț, deși încât a fost cu puțință s-au făcut dispoziții de s-au regulat și reparat încât este, se află direasă. Această comunitate însă cu reprezentanții ei în frunte s-au îngrijit pentru edificarea unei case noi din material solid, care se va construi supă un plan corespunzător și amăsurat⁴ mărimii comunei pentru timpuri înainte⁵, spre care scop încă în anul 1864, 18 decembrie, au creat un fond menit pentru edificarea școlii, care fond se administrează de către trei membrii anumiți, sub antisitimea¹ comunei și inspecția oficiului cercual, care astăzi a suit la 300 florini v.a.

Bănci pentru învățăcei, afară de 2 care lipsesc, celelalte sunt toate bune, lipsesc

¹ Îndrăzneala.

² Sobe.

³ Pereți, ziduri.

⁴ Potrivit

⁵ În perspectivă, în viitor.

însă catedra pentru învățător, o tablă (care e rea).

În comunitatea *Mititei* școala este construită din material de lemn, acoperită cu șindrilă, situată în mijlocul comunei, într-un loc corespunzător scopului, este prevăzută cu mese și tablă, apoi cu masă învățătoarească și are orologiu de perete; are trebuință însă de o catedră sub masa învățătorului și un cuptor de încălzit, în locul celui de zgură, care e spart.

În comuna *Runcu* fiind localitatea destinată pentru școală comună din cauză că locuitorii acestei comune de la anul 1850 până la anul 1861 nu s-au conservat, fără au lăsat-o pradă elementelor, totalitar ruinată și ireparaveră², prin urmare de tot necorespunzătoare pentru școală, locuitorii acestei comune cu învoirea parohului local au dislocat școala din localitatea quartirului ofițeresc ce a intrat cu deciziunea prea înaltă în posesiunea comunității parohiale și în această localitate, prevăzută cu 4 odăi, de almintrelea destul de strâmte și numai de necesitate corespunzătoare scopului școlar, față cu numerozitatea elevilor îndatorați a umbla la școală, a căror număr suie peste sută, se află de facto școala comună. În cât privește la referințele ei interne, lipsesc în aceasta un cuptor de încălzit, mai toate băncile care sunt rele, catedră sub masa învățătorului, apoi ușile și ferestrele la toate odăile au lipsă de reparare.

În comunitatea *Găureni* școala comună este construită din material solid și acoperită cu *paie*; constă din două odăi ce le formează casa școlii și tinda; casa școlii are trebuință de padiment de podele, un cuptor mai bun de fier sau construit din cărămizi; lipsesc aici și 2 bănci pentru învățăcei, apoi masa și catedra pentru învățător, precum și ușa la casa școlii, construită prin măsură³, care să împiedice intrarea frigului în școală.

În comunitatea *Plai*⁴, școala comună aici se află construită din material de lemn, acoperită cu draniță, prevăzută cu hornet de piatră și după poziția ei exterioară, corespunzătoare scopului, dar după poziția interioară, încât odaia pentru școală este situată spre miază noapte, iar chilia⁵ învățătorului spre miază zi, fiind mare parte a zilei întuneric în școală, nu e deplin corespunzătoare. Bănci lipsesc și aicea 2, apoi catedra învățătorului.

¹ Cu ajutorul instituției primăriei.

² De nereparat.

³ Tâmplar.

⁴ Azi, Suplai.

⁵ Încăperea.

În comunitatea *Poieni* școala comună este construită din material solid, cu 2 încăperi și o tindă, acoperite cu *paie*. După poziția ei exterioară și interioară este deplin corespunzătoare scopului, are însă lipsă de un cuptor mai corespunzător de încălzit, o catedră sub masa învățătorului și padiment de podele, celelalte aparținătoare sunt în stare bună.

3. *Grădinile de pomari*¹ pentru școala trivială din Zagra, de laolaltă cu cea comună, sunt două, dintre care una pe care a fost edificată școala trivială și comună este situată în centrul comunei, lângă biserică și piața comunei; în acestea după mai multe provocări emise din partea acestui oficiu cercual, în anul trecut au început învățătorii acestor școli a planta și a nobilita² pomi și o cultivă și acum, despre a cărui rezultat cu finea lunii iunie a.c. precum și, și despre rezultatul progreselor făcute în acest ram³, subscrisul jude cercual îmi țin de datorie a relaționa; cealaltă grădină, în mărime de 800 stj.p.², până acum nu s-a cultivat, astfel decât se folosește prin învățătorii triviali, cosindu-se; ambele aceste grădini sunt bine îngrădite.

În comuna *Mocod* se află lângă școală un petic de pământ bine îngrădit, ca de 20 stj.p.², apoi afară din comună, de către Zagra, pe coasta Turcului numită, o parcelă de 400 stj.p.², cumpărată în favoarea școlii cu 10 florini, din complexul comasat și răscumpărat prin mai mulți locuitori ai comunei de laolaltă, pe care s-au statorit grădini de vii. În această grădină a școlii, bine îngrădită, de la întemeierea ei în anul 1865 încoace, învățătorul comună Alexie Bulbuc a semănat mai multe sute de meri și peri și alte soiuri de pomi, a răsădit și nobilitat în toți anii trecuți, înmulțind aceste plante cu pruncii de la școală și o cultivă și acum, făcând progres îndestulător în obiectul pomăritului.

Mai are încă această școală comună grădină în marginea comunei de către miază zi, lângă râul Someș, în mărime de 2 jug., în a cărei folosință a devenit prin înalta decizie, recăpătându-le de la înaltul erariu ca foste grădini de legume pentru ofițerii militari de graniță; aceasta pe calea licitației publice, se arendează în tot anul în favoarea noului fond menit pentru edificarea școlii, și arendându-se, se seamănă cu cucuruz de către arendatori, nu se îngreădește separat, fără se ține în tot anul în țarină prin îngreădituri făcute de laolaltă de către locuitorii comunei.

În comuna *Mititei* se află lângă edificiul școlii un petic de grădiniță ca de 15

¹ De pomi.

² Aici, a altoi.

³ Domeniu.

stj.p.². Altă grădină școlară în această comună nu se află și învățătorul, în privința pomăritului, n-au emulat¹ cu progres. Posedă comuna aceasta o grădină în apropierea școlii, în a cărei posesiune înainte de aceasta cu 2 ani, prin cumpărare intrând, se va îndatora a da școlii din aceasta o parte spre a se preface în grădină de pomărit.

În comunitatea *Runc* nu se află grădină școlară, afară de ocolul fostei școli comunale, deja ruinate. Aici trebuie să se facă dispozițiile necesare pentru înființarea grădinii școlare pomară.

În comunitatea *Găureni* se află o grădină a școlii în mărime de 600 stj.p.², pe care o folosește învățătorul, însă pomi până acum în ea, pe lângă toate provocările, n-au cultivat.

În comunitatea *Plai* se află grădină școlară lângă școală, în mărime de 900 stj.p.², pe care o folosește învățătorul fără a fi cultivat până acum pomi întrânsa.

În comunitatea *Poieni* se află asemenea lângă școală o grădină în mărime de 1.000 stj.p.² și o grădiniță separată îngrădită ca de 40 stj.p.²; în aceasta a început învățătorul a răsădi pomi, fără însă a face mare progres, iar grădina cea mare o foloseștearendând-o.

Peste tot, deși școala trivială și comunale din acest cerc, afară de a comunității *Runc*, toate sunt prevăzute cu grădini mai mici sau mai mari, care în tot anul s-au îngrădit în urma provocărilor emise de către acest oficiu cercual și, deși subscrisul jude cercual, de la îmbrăcarea oficiului său în 1862 încoace, zăcându-i la inimă cultivarea pomilor de care au lipsă coastele cele multe goale și sterile, a acestor comunități, în toți anii a provocat pe respectivii învățători a se apuca mai cu inimă de cultivarea pomilor și înființarea grădinilor școlare pomare de praxă², până acum, afară de învățătorul comunal din *Mocod* și, în câțva, învățătorii școlii triviale din *Zagra*, ceilalți învățători nici un început bun încă n-au făcut, aceasta pentru că din partea inspecțiunii școlare districtuale și a direcțiunilor școlare locale, respectiv a d.d. preoți, precum se vede și m-am informat, nici s-au provocat și îndatorat expres, ba nici cu ocazia examenelor semestriale, precum am băgat de seamă, examinatorii nu s-au slobozit în meritul acestui obiect, de almintrelea destul de important, fără l-au tratat ca un obiect lateral și bagatel³.

4. În cât privește la *numărul școlarilor* din fiecare comunitate îndatorați a

¹ Înaintat.

² Pentru practică.

³ Secundar și banal, neimportant.

umbla la școală și a celor eliberați de la această îndatorire din diferite cauze, precum și a acelor ce în adevăr frecventează școala, am onoare a informa Inclitul prezidiu Districtual prin aici alăturatele conspecte sumare și nominale și încât privește la școala trivială, peste ambele clase, din care și anume, din conspectul clasei a II-a, subscris de învățătorul Drăgan, se vede că dintre cei de nou aleși, învățăceii de la nr. 13 până la nr. 23 sunt toți prevăzuți cu testimonii¹ medicale, prin care se constată neapținutudinea acestora de a umbla la școală și în locul acestora trebuie să se facă dispoziții noi, ca să se aleagă alții, însă este foarte greu a afla astfel de prunci destoinici de a frecventa școala trivială, care pe lângă alte calități recerute, să fie fără nici un defect, ca când (sic!) s-ar recruta aceștia pentru o școală militară și să fie totodată și din părinți avuți.

5. Cât privește *purtarea morală* a învățătorilor triviali și a celor comunali din toate comunele acestui cerc, încât s-au putut informa subscrisul jude cercual până acum, toți în general au dovedit o purtare morală recomandaveră² și nici unul dintre acești învățători nu s-a abătut de la regulile bunei cuviințe, nici s-au făcut vinovați ver unei abateri ce le-ar fi compromis onoarea față cu poporul și superioritatea; iar încât privește la împlinirea obligământului lor învățătoresc, precum m-am informat cu ocazia călătoriilor întreprinse în cerc și din când în când, din rapoartele juzilor comunali, școala o frecventează regulat, progresul în învățământ însă se va vedea la examenul semestrial.

Încât am observat propunerile se fac atât în școala trivială, cât și în școlile comunale destul de slendrian³ și fără de succes și aceasta din cauză că planul de învățământ în aceste școli încă nu-i introdus și afară de examenele semestriale, peste tot anul școlar.

Dintre bărbații de specialitate nu iese nimeni prin școli incognito, ca să surprindă respectivii învățători și să-i examineze din modul propunerilor, apoi d.d. parohi locali, care și de almintrelea nefiind pedagogi, ba unii nici idei având despre metoda școlară, deși intră în școală din când în când, ca de dor, sunt îndestuliți⁴ dacă văd pe învățători vorbind cu școlarii, iar unii cearcă școala numai din întâmplare, cu trecerea pe lângă ea și alții o cearcă pe la examenele semestriale; apoi ce ar fi de așteptat de la inspectorii școlari mireni aleși numai după formalitate, care după cum

¹ Certificate.

² Corespunzătoare, demnă de recomandat.

³ Slab, fără tragere de inimă, dezinteresat.

⁴ Mulțumiți.

m-am informat, nici odată nu cearcă școala, ba unii doar au și uitat că sunt inspectori școlari.

S-au făcut dispoziții necesare din partea acestui oficiu cercual ca să se aleagă acești inspectori școlari dintre inteligenții comunelor și dintre acei bărbați care ar fi mai calificați.

Până acum au fost în comuna Zagra D-l. locotenent emerit c.r. Dimitrie Chtiul, în comuna Poieni, Gavril Vaida, în comuna Plai, Pavel Tetea, în comuna Runc, Gavril Gavrilaş, în Găureni, Ștefan Bucilă, în Mititei, Clemente Pop, în Mocod, Iosif Tomi, care de almintrelea se bucură de o purtare morală și nepătată.

6. Afară de defectele enerate¹ în punctele 1 -5, mai lipsesc încă în școala trivială și cele comunale următoarele și adică: în școala trivială un orologiu, catedra sub masa învățătorului la clasa a II-a și câte 2 scaune în fiecare clasă, apoi un vas de băut apă și pentru grădinarit, 4 hârlețe, 8 sape, 4 cotărți². 2 greble de fier, 2 greble de lemn, 2 sape de laz³, un firez⁴ de grădină și 2 tarbonție⁵, apoi pentru fiecare școală comunală, câte 3 hârlețe, 6 sape, 1 greblă de fier, 1 greblă de lemn, 2 sape de laz, 1 tarbonță și câte o cofă de udat și câte 4 cotărți; apoi în fiecare școală, afară de școala din comuna Mititei (care are) câte un orologiu, chipul Mântuitorului nostru Christos sau răstignirea și chipul Majestății Sale Sacratissime a Împăratului și câte un armariu⁶ în care să se păstreze cărțile școlare pentru școlari, învățător și școală.

Peste⁷ acestea și alte neajunsuri, subscrisul jude cercual își ține de strâns obligământ a așterne mai în grabă Încîlitului prezidiu Districtual un conspect separat.

7. Fiindcă precum s-a relaționat în punctul 2, în comuna Zagra lipsește de tot edificiul școlii triviale și, și a celei comunale și școlile de aici sunt așezate și înghesuite în niște localități, precum s-a zis, necorespunzătoare, iar în comuna Runc asemenea lipsind de tot școala, se susține în casa parohială, drept aceea Încîlitul prezidiu Districtual este onorific rugat să binevoiască cât mai în grabă a dispune edificarea acestor școli prin comunele concuratoare.

De la judele cercului Zagra,

¹ Enumerate.

² Recipient împletit din fibre de plante, folosit la transportul diverselor materiale.

³ Sape mai puternice, pentru defrișat.

⁴ Fereastrău.

⁵ Formă alterată pentru tărăboanță=roabă.

⁶ Dulap.

⁷ Despre.

Mocod, în 4 mai 1868, Toma Hontilă,
jude cercual
Ibidem, dosar 38, filele 186-192.

Document nr. 3. Salva, 1868, octombrie 15.
Inventarul școlii din Salva.
Inventar

Peste școala elementară din comuna Salva care este zidită încă în anul 1834 de material solid și reparată în anul 1859, și constă:

1. Din o casă menită pentru școală de 3 orgi de lungă 3' 3" de largă în lumină; la aceasta se află trei ferești câte cu două despărțăminte luminăroase, la fiecare din acestea se află câte o pereche de rame mari și alta de rame mici, deschizătoare în două părți; ramele sus numite sunt de stejar făcute din anul 1834 care cu anevoie se pot folosi; fiecare din acele rame sunt cu câte 4 țâțâni¹ care sunt acățate în 4 cârlige de blană, la acelea încă se află 2 bumbi de tras dedesupt și 2 deasupra, dedesupt, două jumătăți de vâртеge, la mijloc 2 vâртеge înjumătățite.

La aripile cele de deasupra sunt tocmai ca și cele de desupt întocmite. La ferestrele menționate se află ochi², parte întregi, parte spărți în bucăți reparați întregi.

În ușorii³ ferestrelor sunt acățate obloane cu 2 aripi și anume către apus, fiecare din acestea câte cu două țâțâni și cârlige, spre închidere 2 zăvoare; la fereastra de către miazăzi se află în loc de obloane sialugii tocmai așa și obloanele cu cârlige, țâțâni și zăvoare.

Școala e podită din nou și podul de deasupra de la facerea ei în stare bună; întrânsa se află 1 masă pentru învățător, din lemn moale; cu puțin detras 1 scaun, 1 tablă cu reazim⁴ cu tot, 10 bănci pentru învățăcei, apoi 1 cuptor de fier vărsat, a cărui țevi se trag până în hornetiul de 2 ½ orgi de lungi, 1 ușă de jumătate blănită cu 2 țâțâni lungi, 2 cârlige, 1 zar simplu cu scoabă de închis și bumb de tras. Ușorii acesteia sunt blăniți cum se cade.

2. Tinda e de 4 orgi largă și 1 ¼ lungă, aceasta e podită cu lespezi și deasupra

¹ Balamale.

² Geam, sticlă.

³ Toc, blană.

⁴ Suport.

cu pod de scânduri; are o ușă blănită de jumătate și cusută cu cuie mari; în aceea se află o fereastră cusută cu cuie de draniță de ușă, în care fereastră 2 ochi întregi și 2 stricați; la ușă se află 2 țâțâni lungi care se învârtesc în cârlige; are 1 zar bun, de jumătate închis, prevăzut cu toate cele întrebuițătoare; la bumb ăi lipsește capul, spre închidere servește scoaba; ușorii acestei uși sunt blăniți cum se cade.

3. Casa pentru locuința învățătorului e în quadrat¹ de 2 ½ orgi podită deasupra în numărul prim numai cu excepție, că la aceasta se află padimentul vechi și stricat; la aceasta se află 2 ferestre tocmai într-aceea stare și calitate, ca în numărul prim, dintre care la una se află obloane simple, la alta sialugii cu țâțâni și cârlige și zăvor, ca la numărul prim.

Ușa îi cruciată nu se poate hăznui² cu 2 țâțâni cupcite, cârlige și cuie, spre în-spărtură, 1 zar înfundat, prevăzut cu toate cele de trebuință, cu bumb de tras sau scoabă de închis. Ușorii s-au blănit de se vede printre ușă și ușori, se observă cum că la tustrelele³ aceste uși servește numai o cheie de închis; se mai află un cuptor mare, după slandrianul țărănesc și așa rău peste toți răi.

4. Cămara în quadrată de 1 ½ orgi, în care duce o ușă simplă cu 2 țâțâni lungi și cârlige; spre închidere servește o scoabă de fier făcută de fostul învățător; ușorii sunt blăniți simplu, parte crepate blanele; înăuntru se află 1 fereastră cu 1 aripă deschizătoare, 2 țâțâni, 2 cârlige; ochii la ferestre sunt numai 1 întreg, cu 1 bumb de tras și o jumătate de vârtegi și înăuntru se află o groapă în pământ, în loc de pivniță și acoperită cu niște scânduri; în loc de ușă, se mai află și o scară masivă care duce la pod.

În vârful școlii se află turnul fără clopot (hăizaș). Acoperământul școlii e bun.

5. Reterata⁴ are două despărțăminte și construită spre scopul menționat de tot simplă și fără uși la ea.

6. Grădina școlii e de 36 orgi pătrați, e îngrădită de către drum cu palant (zid) de piatră comunală și din dos, de către respectivii proprietari a grădinilor cu gard rău, ba foarte rău, de spini; în aceea grădină se află mai multe straturi, parte cu tot felul de pomi sămânați, parte sădiți; celălalt teren se întrebuițează de învățător pentru legume.

Spre susținerea frunzarului cu inscripțiunea cea veche pentru zidire, se află 2

¹ În formă de pătrat.

² Folosi, utiliza..

³ Toate cele trei uși.

⁴ W.C.

stâlpi de piatră zidiți, sub care se află de 3 laturi, câte 2 trepte de stejar încheiate laolaltă; pe dinaintea școlii se află un gard de palisari prin a căror mijloc este o uștioară simplă cu 2 țâțâni rele, 2 cârlige iar rele, tot se mai află înapoia școlii o ușă rea, care duce la hornet, care e construit foarte bine pentru fum.

Salva, în 15 octombrie 1868

George Mutu, învățător comunal.

Numirea obiectelor școlare

Nr.crt.	Numele obiectelor din școală	Nr.dărate ¹	Observații
1.	Masă pentru învățător	1	
2.	Scaun	1	
3.	Bănci pentru învățăcei	11	rele
4.	Tablă de calculat	1	
5.	Tăblițe pentru prunci	21	rele
6.	Abecedare de Petri	60	
7.	Catechisme mici	20	
8.	Galeria icoanelor sfinte	1	
9.	Istoria biblică; Testamentul Nou și Vechi	1	
10.	Evangheliile și epistolele de peste an	1	
11.	Amicul Școalei/1862	1	
12.	Amicul Școalei/1863	1	
13.	Amicul Școlaei/1864	1	
14.	Amicul Școlaei/1865	1	
15.	Amicul Școlaei/1866	1	
16.	Magazinul Pedagogic/1867	1	
17.	Magazinul Pedagogic/1868	1	
18.	Protocolul ordinațiunilor	1	

Ibidem, f. 71-73.

Document nr. 4. Năsăud, 1871, iulie 4.

Raportul inspectorului școlar Cozma Anca privind starea școlilor din cercul Zagra, înaintat Comitetului administrativ al fondurilor școlare năsăudene.

Înclit Comitet administrator de fonduri școlare!

Conform Decretului din 24 aprilie a.c. nr. 61, apoi în sensul § 34 din

Instrucțiunea pentru inspecțiunea și vizitațiunea școlilor populare din acest District, a concomitat umilit subscrisul pre Reverendissimul Domn Vicar Grigore Moisil la ținerea examenelor în cercul Zagrei, dimpreună cu domnul referent școlar extern Toma Hontilă, în zilele de 18, 19, 20, 21 și 22 a.l. trecute.

Școala elementară din Mocod

1. Așezat e edificiul școlii nu departe de centrul comunei, nu e pus într-un loc nesănătos sau expus zgomotului din afară?

Ad. 1. Deși școala, după situațiune corespunde scopului, însă fiindcă nu e tocmai în centru, comuna s-a îngrijit, creând un fond ce stă de prezent peste 500 florini, destinat pentru edificarea unei alte școli, deplin corespunzător, cumpărând comuna și un loc de edificare în centrul comunei.

2. Are localități² de ajuns, localități luminoase și spațioase, în care să încapă bine școlarii, și țină-se acestea curate și aerisite?

Ad. 2. Localități are două, între care prima sală e destinată pentru propunere, care conform numărului învățăceilor obligați de a frecventa școala, nu corespunde, încap însă până în 60 învățăcei în 12 bănci lungi de 1° și 2° și se țin curate.

3. Are edificiu o curte, prevăzută cu locurile de lipsă pentru trebuințele firești ale elevilor?

Ad. 3. Curte n-are, ieșitori sunt.

4. Prevăzute sunt localitățile de școală cu ferestre și uși, ce se închid bine, câte cu un cuptor bun spre încălzire și cu proviziunea de lemne necesară, apoi cu bănci cu pulturi³, în care să fie așezate călimările pentru scris?

Ad. 4. Uși sunt bune. Ochii la ferestre trebuie reparați și înnoiți proporționat. Cuptorul este bun și încălzește bine. Lemnele pentru încălzirea școlii se procură de către comună. Băncile sunt practicabile cu pulturi, în care lipsesc numai locurile pentru călimări.

5. Află-se printre bănci atât loc gol, ca fiecare școlar să poată ieși de la loc fără de a misca⁴ și conturba pe vecinii săi?

Ad. 5. Se află.

6. Prevăzută e școala cel puțin cu aparatele cele neapărat de lipsă pentru

¹ Bucăți.

² Săli de clasă.

³ Sertare.

⁴ A mișca.

învățământ?

Ad. 6. Școala are două table negre, care trebuie reparate, netezite și colorate și prevăzute cu stelaje. Are mapa Ardealului de Fetti. Lipsesc însă: globul, mapa Imperiului Austro-Ungar, chipurile¹ pentru învățământul intuitiv, tabele de perete, chipurile pentru istoria naturală, aparatele fizice, chipul Salvatorului și Împăratului, armariul² pentru păstrarea rechizitelor școlare și orologiul.

7. Cercetează-se școala regulat de toți școlarii obligați la aceasta?

Ad. 7. Școala se cercetează cu unele excepții escusate³, regulat, iar absențele întâmplare în decursul anului ne-escusate, se pedepsesc din partea judei procesual, conform legii școlare.

8. Ține învățătorul regulat orele prescrise?

Ad. 8. Ține.

9. Are școala grădină destul de mare de pomărit și legumărit, îngrădită bine și încât prosperă acești rami⁴ de economie?

Ad. 9. Lângă școală se află un petic de grădiniță, de 30 stj.p.², pe care se află și ieșitoarea și în care se practică semănatul și nobilizarea pomilor în straturi; a 2-a grădină a școlii se află în capătul comunei spre Zagra, lângă vie, îngrădită bine, care pe jumătate se cultivă cu pomi de multe soiuri. A 3-a grădină și a 4-a a școlii se află lângă râul Someș numit, „În Zăvoiu” și constau din grădinile de legume a fostelor quartire de căpitan și tenente⁵, care ambele au devenit proprietatea comunei școlare de la erariu, și care se arendează anual, cu câte 60 florini, cu scop de a mări fondul pentru edificarea școlii.

10. Primește învățătorul leafă și competențele acordate la timpul cuviincios și deplin?

Ad. 10. Primește leafă de 100 florini regulat și 2 orgi de lemne în natură.

11. Împlinește-și comitetul școlar local obligămintele în sensul instrucțiunii primite?

Ad. 11. Comitetul școlar local, deși e constituit, nu-și împlinește obligămintele sale față de școală.

¹ Planșe.

² Dulap.

³ Motivate.

⁴ Ramuri.

⁵ Locotenent.

12. Ține parohul local prescrisa catehizare în orele statorite pentru acest obiect de învățământ?

Ad. 12. Nu, căci religiunea o propune învățătorul însuși.

Zagra

Clasa a I-a.

Ad. 1. Edificiul pentru prima clasă a școlii triviale corespunde ca atare în genere într-unul legii școlare, însă chilia destinată pentru propunere, ca să corespundă numărului învățăcelilor, ar trebui lărgită prin umplerea murului dintre chilie de școală și odaia laterală situată spre nord.

Ad. 2. Dacă se vor executa cele zise sub punctul 1, atunci localitatea școlii va corespunde legii.

Ad. 3. Are.

Ad. 4. Ferestrele și ușile sunt bune, iar băncile nu, pentru că nu corespund prescriptelor legii. Lemnele pentru școală se procură de către comună. Cuptorul încălzește bine.

Ad. 5. Nu se află și nu se va afla până atunci, până când nu se va lărgi chilia de școală prin rumperea murului dintre chilia de școală și chilia situată spre nord.

Ad. 6. Școala posedă 2 table negre vechi și tare ruinate, un liniar, o mapă Transilvania donată de asesorul Basiliu Bașotă, care va servi numai vre-un an încă. Materialul scripturistic pentru școală, creta, hârtia, spongea, se procură din partea comunei foarte cu anevoie sau nici de cum, iar celelalte aparate prescrise pentru învățământ lipsesc cu totul.

Ad. 7. Școlarii datori de a frecventa școala au fost 44 feciori și 45 fete, dintre care au cercat în acest an școlar, cu unele întreruperi, numai 35 feciori și 31 fete.

Ad. 8. Ține.

Ad. 9. Școala posedă lot destul de mare, având două grădini dintre care în una se află pomi sămânați și nobilitați mai multe sute de meri și peri, pe o arie de 40 stj.p². Legumele, din cauza apei ce a acoperit în acest an grădina, nu s-au cultivat. De altminterlea, școala posedă și o a 2-a grădină de 600 stj.p²., și pe lângă acestea și o a 3-a grădină, ținătoare de localitățile recăștigate de la erariu spre scopuri școlare.

Ad. 10. Învățătorul primește leafa sa de 130 florini regulat.

Ad. 11. Încă nu s-a constituit.

Ad. 12. Parohul lipsește și așa învățătorul însuși a propus religia.

Clasa a II-a și a III-a

Ad. 1. Edificiul școlii corespunde legii.

Ad. 2. Are.

Ad. 3. Are curte situată spre nord de la localități, în care se află și ieșitoarele¹, care sunt de a se repara!

Ad. 4. Localitățile de școală sunt prevăzute cu ferestre și uși bune, apoi câte cu un cuptor care încălzește bine.

Ad. 5. Se află.

Ad. 6. Deși sunt câte o tablă în fiecare clasă, totuși trebuie altele noi. Afară de glob, toate celelalte aparate lipsesc cu totul. Armariu pentru păstrarea aparatelor se află unul, pentru ambele clase.

Ad. 7. Școlarii obligați spre a frecventa clasa a II-a au fost înscriși 39, dintre care au cercat numai 30; pentru clasa a 3-a, au fost înscriși 22, din care au cercat numai 18.

Ad. 8. Învățătorii țin orele regulat.

Ad. 9. Are grădină, localul școlii vechi și cea din coasta lui Nemeș, devenită în proprietatea școlii triviale încă sub sistemul militar, căci ambele s-au folosit până acum în comun, prin școala elementară și trivială.

Ad. 10. Lefele le, primesc învățătorii anticipativ din fondul școlar central.

Ad. 11. Până acum nu există atare comitet școlar.

Ad. 12. Comuna se administrează prin paroh străin și învățătorii singuri au catechizat; drept aceea renumerațiunea sistematizată de 60 florini ar fi de a se împărți între respectivii învățători în părți egale.

Găureni

Ad. 1. Se află în loc corespunzător.

Ad. 2. Are casă de piatră cu două încăperi, între care una pentru propunere și tindă.

Ad. 3. Curte are, ieșitori nu sunt.

Ad. 4. Ferestre are trei cu două aripi, a căror cadre sunt rău construite și nepracticabile, iar ochii constau din mai multe dărbabe, drept aceea ar fi de a se așeza după simetrie. Cuptorul e de tot nepracticabil, ar trebui înlocuit cu altul mai practicabil. Băncile sunt de tot simple, trebuie reconstruite din nou.

Ad. 5. Se află.

Ad. 6. Școala se frecventează foarte neregulat. Cauza e, că senatul școlar, deși

¹ W.C.

există de la începutul anului școlar, nu și-a îndeplinit obligămintele în virtutea instrucțiunii primite.

Ad. 8. Învățătorul nu-și ține orele regulat.

Ad. 9. Are grădină de 554 stj.p²., care o folosește învățătorul ca adaos la salariul său, în care aproape de școală se află vreo câțiva meri și peri, nenobilați.

Ad. 10. Din salariul de 45 florini pe an, a primit învățătorul a 4-a parte. În aceasta se cuprinde și grădina școlii, prețuită în 5 florini.

Ad. 11. Nici decum!

Ad. 12. Nu!

Poieni

Ad. 1. Este situată în centrul comunei, în loc corespunzător.

Ad. 2. Are și se ține curată.

Ad. 3. Ieșitoarea lipsește de tot. Înaintea școlii până în stradă o parte a grădinii școlii destul de apăsătoare, din care se poate preface curtea școlii.

Ad. 4. Are ferestre și uși practicabile. Ochii cei dărăburiți¹ de la ferestre sunt de a se repara. Cuptorul e foarte bun. Provițiunea de lemne pentru încălzit se dă de ajuns. Școala are 5 bănci, dintre care 2 noi înfundate și cu pulturi, iar trei simple, reparabile, fără pulturi. Are masă și 2 scaune pentru învățător, apoi tablele de părete a lui Roșu, neîntinse pe pânză. Celelalte aparate lipsesc cu totul.

Ad. 5. Este.

Ad. 6. Nu!

Ad. 7. Pruncii frecventează școala foarte neregulat. Cauza e că senatul școlar nu-și împlinește obligămintele.

Ad. 8. Ține.

Ad. 9. Grădina școlii cuprinde o arie de circa 300 stj.p². și se folosește prin învățător ca adaos la salariul său de 30 florini., în care acesta cultivă cucuruz¹ și într-o grădină separată, slendrios lucrată se află și câțiva pomuleți sălbatici și puține legume.

Ad. 10. Învățătorul a primit din salariul său anual de 30 florini, jumătate.

Ad. 11. Comitetul școlar local nu și-a îndeplinit obligămintele sale, pentru care s-a tras din partea domnului jude procesual Toma Hontilă în cercetare disciplinară. Cercetarea disciplinară s-a urzit din partea acestui domn în contra tuturor senatelor școlare din acest cerc.

¹ Sparți, crăpați.

Ad. 12. Comuna se administrează prin paroh străin, și așa religia a propus-o învățătorul însuși.

Plai

Ad. 1. Edificiul școlii corespunde prescriptelor legii.

Ad. 2. Are o chilie destinată pentru instrucțiune, o tindă, o chilie și o cameră pentru învățător.

Ad. 3. Curte și ieșitori nu are.

Ad. 4. Ferestrele și ușile sunt bune, cuptorul nepracticabil, ar trebui suplinit prin unul practic. Bănci posedă școala 6, însă nu corespund prescriptelor legii.

Ad. 5. Dacă se vor reconstrui băncile după lege, atunci va fi spațiu.

Ad. 6. Afară de o tablă fără stelajă, școala nu posedă alte aparate.

Ad. 7. Pruncii cercetează școala foarte neregulat, pentru că senatul școlar comunal, de o parte nu-și îndeplinește obligămintele sale, iar de altă parte, învățătorul nefiind pedagog, nu-i știe atrage la aceasta.

Ad. 8. Nu ține regulat orele prescrise.

Ad. 9. Școala are o grădină mai mare de 1 jug. îngrădită; însă urme de pomărit și legumărit nu s-au văzut întrânsa. Vreo 15 pomuleți sălbatici se află răsădiți în curtea școlii.

Ad. 10. Învățătorul a primit din salariul său anual de 24 florini, 8 florini.

Ad. 11. Nu!

Ad. 12. Când și când.

Mititei

Ad. 1. Școala e așezată în centrul comunei, locul cel mai corespunzător.

Ad. 2. Are localitate deplin corespunzătoare.

Ad. 3. Curte n-are. Ieșitori sunt.

Ad. 4. Are ferestre practicabile și ușa e de renovat. Are cuptor rusesc artificiu, bine construit practicabil și corespunzător. Provițiunea de lemne o dă comuna regulat. Băncile sunt practicabile. Mai trebuie a se face pentru călimări urme în mese.

Ad. 5. Spațiu se află destul.

Ad. 6. Are tablă bună, două chipuri sfinte; a Salvatorului și a Prea Curatei Fecioare, orologiu, mapa Ardealului de Fetti, table de perete a lui Roșu, neîntinse pe pânză, masă cu catedră pentru învățător și un scaun, iar celelalte aparate lipsesc cu

¹ Porumb.

totul.

Ad. 7. Se cercetează cu întreruperi.

Ad. 8. Învățătorul ține regulat orele prescrise.

Ad. 9. Școala nu are grădină de pomărit, decât două cotunele triunghiulare lângă școală, cu o periferie de circa 30 stj.p². Comuna are o grădină sub nr. top. 81, cu o mărime de 318 stj.p²., care o oferă școlii, spre a cultiva pomi și legume, și care până în toamna venitoare¹ ar trebui îngrădită.

Ad. 10. Învățătorul primește salariul său anual de 60 florini, regulat.

Ad. 11. Comitetul școlar nu-și îndeplinește obligămintele sale.

Ad. 12. Nu ține nici odată.

Runc

Ad. 1. Edificiul școlar nu e, fiindcă cel vechi e ruinat de tot. Școala e îndesată în edificiul parohial, respectiv în fostul cortel a ofițerului de stațiune de sub graniță., care cortel are trei odăi, între care cea mai mare conține un spațiu de 22 ° lățime și 3 ° lungime, prin urmare acesta nu corespunde numărului de 108 al învățăceilor de ambe sexele îndatorați de a cerca școala.

Ad. 2. Localitățile ar fi luminoase și organizându-se, ar fi și spațioase, în care ar încăpea școlarii, dacă peretele despărțitor între cele 2 odăi situate spre sud s-ar împinge cu 1 ½ în odaia spre est, prin care împingere s-ar câștiga apoi spațiu de ajuns.

Ad. 3. Are curte spațioasă în care se află o șură și 2 grajduri, de material solid. Ieșitorile trebuie acoperite.

Ad. 4. Are ferestre bine practicabile; ușa trebuie prevăzută cu un zar nou. Cuptorul de cărămidă din odaia principală vine delăturat de tot, și înlocuit cu cuptorul de zgură din odaia a 2-a, care va putea încălzi odaia lărgită. Proviziunea de lemne o dă comuna. Bănci se află de prezent numai trei, toate reparabile. Se mai simte lipsa de 5 bănci noi a 2 ° lungime, apoi sub masă o catedră și un scaun, precum și vreo câteva pulturi.

Ad. 5. Se va afla printre bănci loc, dacă se vor executa cele de sub punctul doi.

Ad. 6. Școala are numai o tablă altceva, nimic.

Ad. 7. Școala se cercetează foarte neregulat; cauza zace atât în senatul școlar, cât și în învățător.

¹ Viitoare.

Ad. 8. Învățătorul nu-și ține regulat orele.

Ad. 9. Școala n-are de prezent grădina, însă se vor învoi reprezentanții comunei cu ai bisericii, ca din grădina parohială, pe care se află școala, să se separe o bucată pentru pomărit și legumărit.

Ad. 10. Învățătorul primește salariul de 50 florini anual.

Ad. 11. Comitet școlar nu există.

Ad. 12. Nici decum!

Înclitu Comitet!

Aceasta e starea cea adevărată externă a școlilor din cercul Zagrei; cu privire la starea internă, îmi iau libertatea de a observa încă din capul locului, că aceea încă nu e cu mult mai îmbucurătoare. Prestațiile învățătorilor din acest an școlar, din clasa a II-a a școlii triviale din Zagra a fost mulțumitoare, ale celui din clasa primă din Zagra, apoi a celui din Mocod, destulătoare, și a celui din Poinei, aproape destulătoare; iar ale celui din Găureni, Plai. Mititiei și Runc, nedestulătoare.

Cauza pentru ce prestațiunile în amintitele școli au fost nedestulătoare e:

1. Neregulata frecventare a școlii din partea elevilor obligați la aceasta.
2. Metoda aplicată de acești învățători, care nu corespunde nici ca cât principiilor moderne pedagogico-didactice. În privința aceasta li s-au dat respectivilor învățători îndegetările¹ și îndreptările necesare. Iar spre emendarea defectelor pe viitor și spre a înflori aceste școli, umilit subscrisul își ia cutezarea a face următoarele propuneri:

1. Ca salariile învățătoarești să se îmbunătățească încă cu începutul anului școlar viitor;
2. Să se provoace senatele școlare a se constitui și a-și împlini obligămintele în sensul instrucțiunilor primite.
3. Să se ducă în împlinire arătatele adaptări.
4. Să se introducă planul de învățământ satorit de Înclitul Comitet numaidecât, iar învățătorii să fie provocați a se ține strâns de dânsul, spre care scop ar trebui să se poarte un ziar², în care să se înfieri³ pe scurt materia ce o propun din diversele obiecte de învățământ.
5. Să se prevadă numaidecât școlile cu un glob, mapa Ardealului și a Austriei,

¹ Îndrumările.

² Registru de activitate zilnică.

³ Consemneze.

tabele de perete, chipurile¹ pentru învățământul intuitiv, chipurile pentru istoria naturală și aparatele fizice.

6. Învățătorii să se provoace a veni la Năsăud cu începutul anului școlar la școala noastră normală, și a rămâne aici cel puțin o lună, în care timp să li se țină prelegeri din Metodă și Pedagogie și să li se arate procedura la fiecare obiect de învățământ.

7. Să se provoace domnii preoți, a-și țină regulat orele de catechizare, precum și ca prezidenți ai senatului școlar local, ședințele necesare.

8. Referentului școlar să-i fie conces² a-și vizita școlile din cercul său mai de multe ori pe an, pe neașteptate, pentru că numai astfel își va putea câștiga o cunoștință exactă despre ce s-ar întâmpla în cercul de școală al său.

Năsăud, în 4 iulie 1871,

Cosma Anca,

referent școlar

Idem, fond Administrația fondurilor grănicerești năsăudene, d. 927/1871, f. 17-28.

Document nr. 5. Năsăud, 1875, februarie 25.

Raportul căpitanului suprem al Districtului Năsăud, Alexandru Bohățel privind situația fondurilor școlare și a învățământului, înaintat Comitetului administrativ al fondurilor grănicerești năsăudene.

Nr. 33/1874 – căpitan suprem

Către mult Onoratul Comitet administrator a fondurilor școlare districtuale!

Făcându-mi-se din partea tuturor domnilor juzi cercuali rapoarte despre starea școlilor populare din acest district, din toate acelea am aflat o mulțime de defecte, să nu zic *o totală stagnare, afară de școlile din cercul Năsăudului?* unde respectivul domn jude cercual, precum se scrie în raport „ieșind prin comune cu diverse ocazii a vizitat școlile, a dispus a se procura cele trebuincioase ... a adstrâns³ părinții a-și da pruncii la

¹ Reprezentări, planșe..

² Permis.

³ Determinat, obligat, silit.

școală....părinții moroși¹ s-au pedepsitarătări despre absentare, afară de cele verbale, decise bravu manu nu s-au făcut, examenele de vară s-au finit, rezultatul bun”; apoi iar cele din cercul Monorului, în care respectivul jude cercual „și-a ținut totdeauna de strânsă datorință cercarea școlilor comunale și câte de 4-6 ori în un semestru, delăturând toate piedicile ce ar obsta² învățământului, încât în cel mai scurt timp se vor pune școlile în cel mai bun ordin?” după cum se exprimă în respectiva relațiune.

Din mai sus atinsele șase rapoarte s-ar vedea:

- că fiecare jude cercual lucră cu toată căldura spre a se repara școlile, a fi adstânși părinții a-și da pruncii la școală și a delătura toate piedicile, se poate citi, că mai numai D.-lor fac ce fac și dintre învățători foarte puțini, pentru că cea mai mare parte dintre ei, sau nu sunt calificați sau nu corespund chemării sale;

- dintre senatele școlare, dintre inspectorii mireni, foarte puțini își împlinesc misiunea, se zice în unele rapoarte că „respectivii domni parohi tratează acest sublim obligământ cu prea multă superficialitate și cu oarecare indiferentism”;

- în unele rapoarte se zice: „, rechizite, atât din partea senatului școlar districtual, cât și din partea senatelor locale ori din partea domnilor preoți, în obiectul frecventării și absențelor școlare, până acum nu am primit”;

- apoi „încât atinge frecventarea școlii, părinții adstrânși de a-și da pruncii la școală, aceasta o fac numai de frică”;

- și că „senatele școlare locale dispensează de la frecventarea școlii comunale, din protecțiune sau dar și din alte motive, adeseori pe pruncii celor mai avuți locuitori”.

- cum că la școlile triviale nu voiesc părinții de a-și da pruncii și în urmă, că grădinile de pomărit, numai încât atinge îngrăditul, s-ar afla în stare bună, de aici încolo, abia în câteva comune s-ar face unele încercări primitive în această privință, ș.c.l., ș.c.l.

După primirea și citirea acelor rapoarte, meditănd mai îndelungat despre starea învățământului nostru elementar, ba și chiar cel mediu, a trebuit să vin la acea convingere, că progresul nu corespunde nici în o direcție enormelor sacrificii ce s-au făcut în acest District în interesul culturii ei, începând din timpul sustării³ sistemului militar de graniță, prin întemeierea fondurilor școlare comunale, a căror capital suie astăzi la o sumă de circa 160.000 florini, apoi cu ocazia desființării sistemului militar,

¹ Recalcitranți, neascultători.

² Dăuna.

³ Existenței.

prin întemeierea Fondului de stipendii, care astăzi reprezintă un capital de circa 250.000 florini, în urmă, în anii 1861 și 1862 prin întemeierea Fondului școlar central, care astăzi reprezintă un capital de circa peste 400.000 florini, fructificator circa 10%¹; așa

I. Dacă ne uităm la economia de câmp a populației districtului, care este mijlocul ei principal de viață, ne uităm la instrumentele economice, la vitele ei cu carne, apoi cai, oi sau rămători², trebuie să recunoaștem că sunt dar cele mai slabe din țară, da produsul de lapte cum se prelucră?; dacă ne uităm la devastarea pădurilor, luăm în considerație că: din 10 oameni ce trec pe lângă arbori, abia se poate răbda unul, să nu dea cu ascuțișul securii în ei, ba îi cistărcește³ cu securea și chiar și cei sădiți cu scop și speze – uți figura decât la Sângeorz, lângă cărările de la borcut – dacă ne uităm la mulțimea de oameni ce merg în Intradam⁴ în toate duminicile, zilele de sărbători și de târguri, bătrâni, juni și june, până și băieți și băiete⁵ de 14 ani, care mai toți se reîntorc beți și strigând, dacă cugetăm că în Intradam se trece pe fiecare săptămână circa 7 buți de spirt, care calculate a 40 ferii, ar face pe an 14.560 ferii de spirt, sau 29.120 ferii de vinars⁶.

Din acestea se poate vedea o decadență înfiorătoare, atât din punct de vedere material, cât și din punct de vedere moral și religios.

Dacă luăm în considerare că din toată populația Districtului, unde se află școli comunale, la a căror frecventare este obligat fiecare prunc în timp de câte 7 ani, nu vei afla 50 de bărbați bătrâni sau juni, care după ieșirea din școlile comunale, să-și poată pune pe hârtie cât de simplu, batâr¹ 10 idei, cugetări sau dorințe, se poate convinge ori și cine că progresul ce se face în școlile comunale nu corespunde nici enormelor speze ce se fac sub acest titlu în tot anul, nici scopului principal, se poate zice că este mai

¹ Pentru constituirea și evoluția acestor fonduri, vezi pe larg Virgil Șotropa, Nicolae, Drăganu dr, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913; Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001; Adrian Onofreiu, Elena Darabont, *Sorgintea Fondurile grănicerești năsăudene. Mărturii documentare*, în „Arhiva Someșană” I, 2002, Cluj-Napoca, p.225-270.

² Porci.

³ Încreștează, decojește.

⁴ Intradam, Entradam, Tradam; în trecut localitate de sine stătătoare, azi un cartier al orașului Năsăud.

⁵ Formă dialectală pentru fete.

⁶ Băutură specifică zonei, preparată din amestec de alcool rafinat dublu, apă și ingrediente – zahăr, chimion.

puțin decât nimic, dar până atunci, până când în fruntea învățământului popular vor sta învățătorii de astăzi, s-au alții asemenea lor, iar inspecțiunea locală concretizată² inspectorilor comunali, care n-au idee de școală și nu va fi ver³ control superior, care să controleze școlile cel puțin de câte 2-3 ori în fiecare semestru, să vadă cum își îndeplinește fiecare dintre aceștia datorițele sale față cu școala, nici se poate aștepta mai mult, pentru că ieșirea comisarilor la examene înseamnă numai atâta, că sunt cine poate da mărturie despre nenumăratele defecte, puținul efect și pierderea timpului petrecut în școală, înmulțindu-se cu această întreprindere spesele, fără ceva rezultat practic.

II. Dar progresul de la școlile așa numite triviale, stă oare în proporție cu spesele ce se fac pe acelea din Fondul central, oare au și scopul său acele școli și astăzi?, când după legea de instrucțiune publică, nu se mai poate adstrânge nimeni a-și da pruncii la școlile triviale, când după legea despre instrucțiunea publică, comunele mai mari, precum Zagra, Telciu, Sângeorz, Rodna, Rebrîșoara, atc., sunt dânsese obligate de a ține școli populare superioare și încă cu planul de învățământ pentru dânsese, lipsele totalității locuitorilor din comune mai corespunzător decât cel al școlilor triviale, iar fondurile școlare atinselor comune, în câțiva ani s-ar putea urca ușor la sumele recerute, când în Școala Normală din Năsăud încap de ajuns toți pruncii de pe Valea Someșului și ținutul învecinat, destinați pentru continuarea școlilor mijlocii și mai înalte, despre aceasta tac rapoartele, afară de cel al domnului jude cercual Hontilă, din care se vede mai mult aceea că acum nu-și mai au scopul și nu corespund.

III. Cum stăm oare cu Fondul de stipendii? care are misiune dublă, una, lățirea tuturor ramurilor de știință între fiii acestui District, alta, domiciliarea meseriilor; despre cea dinainte, tac aici, iar ce se ține de cea de a doua misiune, la pagina 9 a Instrumentului fundațional⁴, între altele se zice că cel puțin a 3-a parte din stipendii sunt de întrebuințat spre a se ridica între români clasa cetățenească, adică spre îmbrățișarea, lățirea și consolidarea meseriilor de tot soiul.

¹ Măcar.

² Încredințată.

³ Vreun.

⁴ *Instrumentu fundaționale pentru institutele de învețământu și educațiune de în Districtul Naseudului în Transilvania*, Clusiu, 1872.

De la anul 1861 începând până astăzi, spre acest scop s-au spesat¹ din Fondul de stipendii circa 10.000 florini (zece mii florini) au ajuns stipendii asemnate spre acest scop, tăcând, pe Șandor, rotarul cel bețiv din Entradam, până și unui învățacel din Mocod, care se afla la învățătura făurăriei² la țiganul din Piatra, la învățarea coșoșcăriei în Ruși-Munți „etc etc. Oare câți meseriași adevărați se află crescuți de 13 ani încoace cu acea sumă frumoasă de stipendii? Cât e de mare clasa cetățenească din Năsăud formată din acești meseriași?

Cred că răspunsul va fi foarte întristător, mă tem că în loc de meseriași, în loc de clasa civică, s-au creat clase de care până acum n-au mai fost între grăniceri, cu acele zeci de mii de stipendii s-au creat cârpaci, clase de proletari.

IV. Cum stăm cu învățământul mijlociu? pe acesta înțelegând aici și școlile triviale și normale, care sunt pregătitoare pentru gimnaziu; cu toate salariile și paușalele³, apoi pe stipendii ce se dau studenților⁴ de la gimnaziu, spesele suie pe an cam la 27.28 mii florini.

Ce-i rezultatul aici? Numărul învățăceilor scade din zi în zi, încât abia depun examenele de maturitate câte 8 inși pe an, luând calcul mijlociu, dintre care 2-3 mai bune, 2.3 mai mijlocii, ceilalți trec ca prin pene, așa tot maturizantul, rău și bun, costă patronatului 3-4.000 florini.

Punându-mă în atingere cu mai mulți inși dintre grănicerii cei mai frunțași și mai deștepți și întrebându-i despre cauzele ce efeptuiesc aceea, că la școlile comunale își dau pruncii numai de frică, iar la gimnaziu în proporția numărului poporului, de tot puțini și încă chiar aici între grăniceri, care au sacrificat atâta pentru învățământ, care au atâtea școli bune, mia toate, așa zicând la ușă, au atâtea stipendii din care pot căpăta ajutoare băieții lor încă prin gimnaziu, iar după absolvirea gimnaziului, sunt asigurați despre stipendii pentru ulterioară cultivare, răspunsul a fost: față cu școlile comunale, cel descris pe scurt la punctul I, iar despre școlile normale și gimnaziale, unii zic: că s-au scumpit vremurile acum, nu mai pot umbla studenți prin gimnaziu, așa cum umbla mai înainte la Blaj, ba chiar și aici în Năsăud, cu veșminte țesute de mamele lor, acum le trebuie la toți, racuri⁵, iar când merg pe ferii¹ acasă, nu mai voiesc a lucra, acum toți

¹ Cheltuit.

² Fierăriei.

³ Adausuri, venituri suplimentare.

⁴ Aici, cu sensul de elevi.

⁵ Fracuri.

sunt Domnișori; cu stipendiile ce le capătă studenții prin gimnaziu, nu mai sunt ajutați părinții, pentru că banii aceia nu-i întrebunțează spre a-și procura vipt², ci pe acot aceloră, își fac racuri și fracuri, apoi când vine timpul plătirii, neajungându-le stipendiile, trebuie să-și vândă părinții laptele din gura pruncilor de acasă, spre a putea plăti halubele³ domnișorului de la școală, sau a lua bani împrumut, cu procente⁴ ce strigă răsplată la cer, adeseori de 50%, 60/ și uneori, peste 100% pe an, tot așa și de la creștini, ca și de la jidani; se plâng mai mulți inși de lipsa quartirelor⁵, care pe lângă scumpetea lor cea mare, sunt totodată și ruinătoare, atât pentru sănătatea, cât și pentru moralitatea studenților, fiind siliți a se îndesi câte 7-8 studenți, dintre care unii mărișori, 15-20 de ani, într-o căsuță, împreună cu proprietarul casei, care adeseori este însurat, sau are fete și feciori mari și așa sunt necesitați a se culca mai toți peste olaltă, claie pe grămadă, câte 8-12 inși într-o căsuță, abia de 4° cubice; își poate apoi aici închipui fiecare, ce înaintare se poate face în asemenea quartire în dezvoltarea trupească, în știință și moralitate. Unii zic: că mulți inși dintre domnii noștri de români, care au absolvit gimnaziul și dar alte școli mai înalte, nu sunt nici creștini mai buni, nici mai morali decât poporul și dacă vine în lipsă vre-un țăran, tocmai așa iau câte 50, 60 și adese ori mai multe procente, precum iau jidanii, care apoi se duc din țară afară, pe articole de lux.

Tot cam asemenea escusări aduc și în privința pentru ce nu-și dau pruncuțele la școala de fetețe din Năsăud, zic: că îndată ce le dau la școala nemțească din Năsăud, se leapădă de portul și lucrul național, se lățește pe zi ce merge luxul și la broscuțele de la școala de fetețe, acolo nu le învață nimeni de acelea, de ce ar avea lipsă⁶ niște econoame⁷ cinstite de pe sate, niște preotese, învățătoare sau soții de amploiați⁸ mai săraci; acolo pe lângă știință nu învață a coase veșminte, a fierbe, apoi lucrul grădinii, sporirea galițelor⁹, a fi mame de familie și altele asemenea și se maimțuează după jurnale de modă, lucruri fine și îmbrăcăminte luxurioasă, încât cu prețul ce-l coastă pe

¹ Vacanțe.

² Cazare, masă și hrană.

³ Bulendrele, zdrențele.

⁴ Dobândă.

⁵ Locuri de cazare.

⁶ Nevoie.

⁷ Țărânci.

⁸ Funcționari.

⁹ Animale (generic)..

un econom, preot, învățător sau notar ținerea unei copile în 3 ani la școala din Năsăud, și-ar putea înzestra omenеște acea copilă, ba încă, dacă se consideră că pe broscuțele ce au frecventat școala de fete din Năsăud, adesea le numesc chiar și părinții lor „domnișoara mea” crește invidia în familie, numind un frate pe celălalt „domn”, sau cei de acasă pe cei de la școală „domnișoară”; subscrisul, deși crede prea exagerate o parte a acestor excuзări, o parte doar mai mult închipuite, a crezut totuși a nu strica, a le face cunoscute Mult Onoratului Comitet, spre a le putea deзrădăcina, încât doar unele ar fi bazate pe adevăr.

V. Oare administrarea tuturor fondurilor școlare așa este de exactă și fructuoasă, după cum ar pretinde înalta destinație a acelor?

Aceasta stă bine într-un tot, că nu se întâmplă defraudări, nu înșelătorii, însă aici se și culminează tot, pentru că pe lângă aceste părți bune, atâtea indolență, atâtea defecte sunt în acea administrare, încât și această afacere merită una din cele mai serioase cugetări și încă cu atât mai tare, dacă se ia în considerare că însuși fundamentul Fondului școlar central. Dreptul regal, este foarte precar. Dintre defectele cele multe, să fie destul a enumera următoarele:

1. De la 1861 și până astăzi, deși s-au satorit preliminarii pe tot anul și încă tot cu surplus de venituri, nici în un an, față cu erogațiunile¹, nu s-au observat în decursul anului principiile și sumele satorite în preliminarii și totdeauna s-au votat sume noi, nestatorite în preliminarii, așa după cum s-au format majoritățile în decursul anului, crezându-se mai mulți membrii dintre domnii membrii ai comitetului deplin îndreptățiți de a dispune după voia lor, confundând dreptul de a dispune peste averea publică, cu dreptul de a dispune peste averea lor privată.

2. Socotelile purtate despre administrarea acelor averi de pe timpul de 14 ani., de la 1861 până în finea lui 1874, zac toate nerevăzute, știu că vreo 10 ani au stat pe la raționariile de stat², dar acum de 2 ani, stau aici.

3; a) Fondul școlar central are datorie pasivă circa 33.000 florini, contractată cu interes 7%³, pentru care solvește⁴ pe ani circa 2.200 pe interes.

b) Mai încolo, cam 14.000 florini dați împrumut cu 6%⁴, o parte încă din anul 1861, între care se află și sume de acelea, după care nu s-au plătit nici un florin interes,

¹ Cheltuieli.

² Instituții financiare de stat abilitate de a controla gestiunea fondurilor.

³ Dobândă.

⁴ Plătește.

de la ziua împrumutului.

c) Se mai află încă o sumă circa 20.000 florini purtată în evidențe sub denumirea „anticipațiuni”, acestea încă din an în an nu se șterg din socoteli, nici prin limpezire, nici prin încasare.

Combinându-se toate cele enumerate sub punctul 3, combinând că Fondul central școlar plătește 7 % cam după 33.000 florini datorii pasive (3, a) și că, cu toate acestea, o mulțime de pretensiuni active și le lasă a zăcea neîncasate, și încă unele fără nici un interes, iar altele cu 6 %, care încă nu se solvesc regulat, combinându-se că o parte a intereselor se pierde în tot anul prin prescripție, se cauzează Fondului central pe an, o daună de circa 4-600 florini.

N.B. Acestea sunt calculate după rezultatul socotelilor cu finea anului 1874.

4. Se fac speze anuale circa 400 florini pe lemne de încălzit, iar în pădurile de la Cepari, cumpărate în circa cu 17.000 florini se usucă și nimicesc pe an o mulțime de stejari bătrâni și zac fără folos o mulțime de carpeni, care împiedică încă și ruinează vegetația unor arbori de soi mai nobil și așa, aici de o parte, zace nefructificat un capital de 17.000 florini, de altă parte, se fac circa 400 florini speze pe lemne de încălzit.

Dauna pe an face aici cel puțin între 800 și 1.000 florini.

5. În bunul de la Ceanul Mare se află un loc de circa 30-40 jug, numit „pădure”, în adevăr însă tufăriș, încât cea mai mare parte se află pe acel loc tufe, frunziș, iar nu arbori și încă de acele soiuri, care-și ajung culmea creșterii în 6-10 ani, de acolo înainte zac netăiate spre daună; o parte a celui tufiș s-a tăiat în anul 1857, o parte încă mai de mult, decând a acuirat¹ Fondul central școlar acel bun, din acel tufiș n-a căpătat nimic, ci o parte se usucă, nimicește, până când dacă s-ar împărți în 6-10 secțiuni, s-ar putea aduce pe an 100-300 florini, lăsând de sămânță arborii de stejar și frasinii ce se află printre tufe.

6. S-au fost cumpărat la Rodna, lângă Anieș și apoi, lângă grădina borcutului, cu câteva sute florini, niște parcele, cu scopul de a se edifica o ospătărie; parcelele sunt cumpărate, dar ospătăria proiectată nu se edifică, prețul parcelelor cumpărate, în proporție, nu aduce atâtea procente, câte solvește fondul după banii împrumutați, dar sunt periclitare și parcelele de a fi ocupate, parte de vecini, parte, de apă.

7. Peste toate, cel mai dăunător aflu pentru Fondul central școlar, acea

¹ Achiziționat prin cumpărare.

împrejurare, că Onoratul Patronat nu întoarce destulă atenție spre apărarea și ocrotirea bazei principale, spre apărarea dreptului regal de cârciumărit în contra atacurilor venite din partea oricui. Trecerea în Entradam a enormei cantități de spirt numită în punctul I, prea destul dovedește aceasta, ce, de va merge tot așa, din an în an va scădea venitul fondului, până ce odată vă veți trezi că este nimicit însuși fundamentul, și încă chiar prin fiii Districtului, prin aceea, în a căror interes s-a creat acest fond, se periclitează, se țintește la nimicirea lui din nepăsare, indolență, ură nefondată, adeseori, sub masca de naționalism.

Față cu Fondul de stipendii:.

8. La Coșna se află în pădure și deosebit, la marginile pădurii intrate, o mulțime de fânațe de a proprietarilor de acolo; acea pădure s-a măsurat și făcut o mapă frumoasă, cu scop de a împiedica ulterioara stârpire a pădurii, speșele au suit la mai multe sute, sau doar mii de florini, unde se află acea mapă? ce s-a întâmplat mai încolo, nu știu; ce știu este că speșele cele mari s-au făcut din Fondul de stipendii, fânațele proprietarilor privați din Coșna tot cresc, se lătesc și lungesc, iar pădurea scade din zi în zi, asemenea și fânațul.

9. Asemenea s-au spesat tot pentru măsurat și mapare¹ la Cârlibaba o sumă însemnată la ambele comunele, circa 30.000 florini, cu scop de a se face segregare și plan de economizare; banii sunt spesați, pădurile măsurate și mapate, însă segregare nu s-a făcut nici într-un loc și deosebit, pădurea de la Cârlibaba, de la măsurare și mapare, nu aduce nici chiar procentele speșelor de măsurare și cu deosebire, o parte a pădurii, circa 3.000 jug., către vârf, care încă n-a umblat tăiată regulat nici de 100 de ani, ajungând culmea de creștere, se nimicește din zi în zi de sine, apoi prin vifore, foc și alte elemente și este expusă total ruinării; în această parte de pădure se poate calcula dauna pe an circa 1-5.000 florini.

Așa sunt convins că economizarea acestor două fonduri și bunuri ținătoare de acelea, nu-i destul de corectă, purtată numai după eventualitate, precum se formează majoritatea în fiecare adunare generală a comitetului, iar nu după un plan de economizare, compus după împrejurările locale și principiile unei economii raționale; astfel se cauzează ambelor fonduri pe fiecare an, câte 3.000-8.000 florini pagubă.

Care dintre cei ce decid despre economizarea fondurilor va primi asupra-și răspunderea pentru această daună? Care va fi în stare a da fondurilor dezdăunare?

¹ Amenajare silvică, inclusiv cartografiere.

Aceasta este, Onorat Comitet, rezultatul citirii și studierii rapoartelor domnilor juzi cercuali despre starea învățământului popular, combinate cu cele înțelese din gura poporului și exepriate prin văzut și urmărirea serioasă în timp de 13 ani, rezultatul combinării socotelilor purtate despre administrarea averii Fondurilor școlare centrale și urmărirea cu atenție a economizării din afară.

Care numai așa își au înțeles, pe lângă mărețele sacrificii a foștilor grăniceri și căldura patriotică a inteligenței grănicerești, adică dacă se ia în considerare cum că s-au făcut mărețele sacrificii în interesul înaintării poporului fost grăniceresc în știință, cultură, arte, manufacturi, economie și celelalte, punându-se bază la toate în Instrumentul fundațional; cu acesta apoi au făcut fundatorii și reprezentanții lor o pauză, și încă prea lungă, mai lungă de un deceniu; au stat cu toată balta în mijlocul drumului.

A

Nu s-a făcut un plan despre administrarea, economizarea și supra inspecțiunea Fondului școlar central, și de stipendii, precum s-a fost satorit în Instrumentul fundațional, pag. 7, punctul IV, pasajul al doilea; de aici a provenit apoi aceea, că nici Fondul școlar central n-a crescut, nu s-a înmulțit într-atâta, încât se spera la început, nu s-a putut îndeplini gimnaziul conform punctului 4 a Instrumentului fundațional, fața 11, nu s-au putut înființa încă nici până astăzi despărțământul pentru științele reale, apoi catedra pentru agronomie, ortologie și pomologie, de care suferă poporul atâta lipsă și care s-au fost satorit în Instrumentul fundațional, pag. 12, punctul d.

De aici au urmat apoi și aceea, că nu s-a putut ridica convictul¹ satorit în Instrumentul fundațional la pag. 13, punctul 5, despre care la pag. 35, punctul 4 se zice: „iar după ce se vor înființa școlile proiectate în Năsăud, apoi o parte a venitului disponibil al fondului de stipendii se va întrebuința spre susținerea convictului, care se unește în scop cu fondul de stipendii”.

Tot din aceasta a urmat și aceea, că la clădirea pentru un gimnaziu nu s-a pus fundament nici în al 14 –lea an de la subscrierea protocolului fundațional, că nu este u fond de rezervă cât de mic, pentru cazuri neprevăzute, apoi aceea că nu s-a înființat convictul și că nu s-au făcut statute pentru gimnaziu și convict, prin ce dar se poate da educației junimii o direcție salutară, au tras acea urmare că numărul învățăceilor gimnaziali scade din zi în zi.

¹ Internatul.

Căldura părinților de a-și da pruncii la școală se răcorește, se stămpără¹ prin multele speze și greutatea împreunate cu purtarea pruncilor săi la școlile mijlocii și mai înalte, pe când de s-ar fi ridicat convictul satorit la pag. 35 a Instrumentului fundațional și s-ar fi organizat după niște principii practice, amăsurat² stării materiale a fundației și a poporului, apoi se prevedea cu un regulament bun din-năuntru, numărul învățăceilor s-ar fi înmulțit, poate s-ar fi îndoit, întreit.

B

Acea împrejurare, că nu s-au compus statute separate pentru institutul de stipendii, precum s—au satorit la pag. 8, punctul V a Instrumentului fundațional, care să fi fost întocmite cu privire la necesitățile populației întregi, așa că din împărțirea acelor stipendii, după puțință, să tragă, cea mai mare parte a foștilor grăniceri foloase, ci s-au împărți cea mai mare parte, numai după voia petenților, dar nu s-au observat nici cele dispuse în Instrumentul fundațional la pag. 35, H, 2, au adus urmare, că împărțirea acelor stipendii a avut așa puțin folos practic pentru poporul fondator și a venit fondul de stipendii în datorii pasive.

Partea cea mai mare a junilor care au depus examene de maturitate a competit³ la stipendii de profesură „pentru că acelea erau mai mari, așa încât astăzi sunt mai mulți candidați de profesori câte stoluri⁴ pot veni vacante, încât azi, mâine, vor începe tinerii a submina sub cei bătrâni, iar o parte la jure⁵, celor, mai slabi, li s-au dat stipendii pentru teologie, iar ce se atinge de stipendiile date învățătorilor de meserii, sau neguțătorie, asemenea s-au împărțit fără nici un plan.

Eu cred că înainte de toate ar fi de a se satori scopul principal ce se intenționează a se ajunge după principiile depuse în Instrumentul fundațional, prin împărțirea stipendiilor, apoi a le satori așa, ca prin împărțirea și folosirea acelor, să se ajungă scopul netrecut¹.

Luându-se în considerare că în punctul IV a Instrumentului fundațional pag. 9 se statorește că fondul până atunci „al proventelor” de aici înainte „școlar”, după deviza ce și-au luat comunele: „literatura și cultura poporului român în toate ramurile de științe, arte și meserii” cred că înainte de toate ar fi de a se satori un stipendiu sau

¹ Se reduce.

² Potrivit.

³ A beneficiat.

⁴ Posturi, slujbe.

⁵ Drept.

ajutor extraordinar, care când s-ar arăta necesitatea sistematizării unui inspector sau director a școlilor naționale, populare din tot Districtul, ar fi de a *se aseмна*² unui profesor calificat după toate formele și care după însușirile căpătate de la natură, s-ar afla mia apt pentru acel post, spre a face o călătorie științifică spre a studia starea învățământului popular elementar practic în țările mai înaintate și mai practice în învățământul elementar, și ar fi de a se aseмна la doi inși a câte 250 florini bani de călătorie spre a călători pe la colegiile și internatele din țară și vecinătate, fiecare deosebit, apoi să facă fiecare plan despre organizarea internă a convicului³, acela apoi, a cărui plan s-ar primi, s-ar putea încredința cu executarea planului, conform punctului 5 la pag. 13 a Instrumentului fundațional.

Unde ar fi de considerat:

a) moralitatea junimii;

b) ca să se poată ajunge acel scop, ca toți fiii foștilor grăniceri să poată fi primiți și prevăzuți cel puțin cu quartir gratis, apoi lemne cu preț moderat, din parte-mi, nu a-și ține cu scop a le da întreținere întreagă nici în acel caz, când ar dispune fondul pe de 2 sau de 3 ori peste atâția bani, peste câți dispune adevărat, pentru că junii prevăzuți cu toate, *de o parte*, cresc fără grijă, fără de a cugeta despre modul vieții, cresc din ei numai subalterni buni, unde au alții de cugetat și ei, de împlinit, iar *de alta parte*, cresc oameni care nu sunt îndestuliți⁴ cu nimica, pentru că nu știu cum se câștigă, până când nu le capătă dâșii gata toate în gură, ci au de a se îngriji dâșii, se dedau din tinerețe a cugeta întâi de sine și ale sale, apoi și mai departe, se dedau a fi oameni mai cugetători, de ce are atâta lipsă un popor sărac, dacă voiește a ajunge la ceva.

Aici avem exemple destul de eclactante, dacă facem paralela în patria noastră între romano-catolici, desmierdați totdeauna de toate regimurile și care au avut convicte în Cluj, Alba-Iulia, Târgu-Mureș, Odorhei, Canta⁵ și Csik-Somlyo¹, în care au căpătat quartir, încălzit, lumini și vîpt întreg neîntrerupt peste 300de juni, neamintind Orfanotropeul din Sibiu, unde au căpătat pe de asupra încă și îmbrăcăminte, spălat, cărți și celelalte, peste 100 de inși pe an, apoi între protestanți, evanghelici-reformați și unitarieni, care au avut o organizare simplă, după care fiecare student a avut să

¹ Spre care au fost destinate, neapărat.

² Destina.

³ Internatului.

⁴ Mulțumiți.

⁵ Kantafălwa, azi cartier al orașului Târgu-Secuiesc.

locuiesc în colegiu, fiecare student din clasele elementare și gimnaziale a fost încredințat îngrijirii imediate a unui student mai mare, pentru ce a avut de a solvi ceva renumerațiune, s-au a-i servi, iar fiecare teolog sau din cursul filosofic a avut de a îngriji pentru cei mai mici, pentru renumerațiune moderată.

În colegiu, fiii preoților și a cantorilor reformați nu solvesc pentru locuință, ceilalți plătesc pentru locuință, apoi toți pentru lemne, o taxă moderată.

Pentru junii mai buni, sunt stipendii foarte moderate, pentru câțiva mai mizeri, cost cu 26 florini pe an.

Îmbrăcămintea lor e satorită cu cât se poate mai simplă și de tot corespunzătoare.

Rezultatul combinării este că în Transilvania, evanghelicii unitarieni, atât poporul de rând cât și inteligența și preoțimea este mai deșteaptă, mai patriotică, decât catolicii și la toate lucrurile mărețe se află în frunte, în proporție mai mult dintre protestanți, ca dintre catolici.

Mai încolo ar fi de a se satori 3 sau 4 stipendii a 200 florini spre ascultarea preparandiilor (pentru școlile elementare) și după absolvirea aceloră, ascultarea cursului științific agronomic. Unii din aceștia ar putea face și curs din gimnastică, iar după absolvirea cursului, fiecărui june, câte 400 florini, spre a face călătorii sau praxa la ver-un institut din afară, câte un an, cu scop de a avea cu timpul învățători practici, atât pentru învățământul elementar, cât și agronomia, ortologia și pomăria, cât ar fi de lipsă de a se propune în școlile comunale; din sânul acestora s-ar putea alege apoi și învățători normali, apoi triviali, până ce încă se vor susține acestea din urmă.

Câte un stipendiu de acesta s-ar putea da după necesitate, și câte la o jună.

S-ar putea, s-au doar ar fi neîncunjurat de lipsă a se satori un stipendiu stabil, ce ar fi de a se asemna câte unuia dintre cei mai buni teologi absoluți, spre a asculta 2-3 ani oare ceva ram din științele teologice, la cele mai renumite universități din afară, spre a crea din când în când câte un luceafăr în popor, pentru întărirea simțului religios curat și a moralității, desemnându-se după necesitatea științele ascultându¹; din șirul acestora ar putea cu timpul exhortori, profesori de religie la gimnaziu și școlile normale și dar triviale, parohi în comunele mai mari, pentru că eu cred că prin aceea, că se dau câte 2-3 stipendii spre ascultarea teologiei unor juni care se califică de puțin abili pentru alte facultăți, nu este satisfăcut scopului.

¹ Șumuleu, azi cartier al orașului Miercurea-Ciuc.

Cu considerațiune la scopurile ce se țintește a se ajunge, în Instrumentul fundațional, la pag. 11-12 și 13, punctul 4 de la a-k, ar fi de a se satori 2 stipendii a 200 florini, respectiv 400 florini, asemnându-se după jurustări, pentru ascultarea *pedagogiei* mai înalte și filosofiei, sau pentru ascultarea studiilor reale ori tehnice, sau a agronomiei mai înalte.

Câte 2-4 stipendii stabile a 200 florini pentru juriști și după absolvirea cursului, încă câte pe un an, spre a depune riguroasele² sau spre a putea face practică la ver-un oficiu.

3. Pentru tehnică, silvicultură sau medicină, a 200 florini, respectiv 400 florini.

Cu considerațiune la punctul 5, pag. 13 a Instrumentului fundațional și cu considerațiune la principiile descrise mai sus, s-ar putea deocamdată satori 2 stipendii pentru doi studenți mai buni din gimnaziu sau *școlile reale* din loco. sau din patrie, a câte 100 florini, 4 a 80 florini, apoi 32 a 30 florini, în urmă, a se asigura fiecăruia student grănicer din gimnaziu și norma³ din Năsăud quartir gratis și lemne, *cu preț moderat*, iar pentru arte frumoase, industrie, comerț și meserii, s-ar putea satori stipendii și ajutoare, de exemplu:

1 pictură sau muzică 400 florini;

1 pentru școala comercială superioară 300 florini;

2 la școala inferioară agronomică, a 120 florini 240 florini;

2 plutărit, a 50 florini 100 florini;

2 a face vesce, rezonanțe sau coveți a 50 florini 100 florini;

1 scobitură în lemn sau măsar⁴ 150-200 florini;

1 la dubălărit⁵ 100 florini;

2 pentru învățământul la jocărie a 60 florini 120 florini;

1 rotărie, a 60 florini 60 florini;

1 asciar¹ 100 florini;

1 postăvărie (de ex, la Cislădie), percilan sau olar 100 florini;

1 zidar (maestru de clădit) 100 florini;

1 faurar², până la 150 florini 150 florini;

¹ Necesare de ascultat.

² Examenele.

³ Școala Normală.

⁴ Tâmplar.

⁵ Prelucrarea pieilor de animale.

1 ciobotar³ a 30 florini 30 florini;

1 pălărier a 50 florini 50 florini, sau pentru altele, după împrejurări.

În acest chip s-ar corespunde și principiilor depuse în Instrumentul fundațional, ca cel puțin 1/3 să se dea pentru arte frumoase, industrie, meștrii și meserii; de condiție s-ar putea pune:

a) ca stipendiile pentru preparandii, jure, medicină, tehnică ș.c.l. să se dea numai la juni care au depus examene de maturitate, pentru arte frumoase și școala comercială, care au absolvit gimnaziul sau școala reală, iar la toate meseriile, numai unora ca aceea, care au absolvit cel puțin clasele normale; în fine, unor juni ce ar voi a merge la școli de industrie și meserii, după absolvirea gimnaziului sau școlii reale inferioare, li s-ar putea da dublu stipendiilor statorite pentru respectiva meserie, precum și bani de drum;

b) să fie obligați a da revers⁴ părinții sau tutorii pentru toți aceia, care vor cere stipendii sau ajutoare din fondurile de stipendii, că vor servi, respectiv locui în District după absolvirea cursului sau respectiv, după ce se vor califica de meștrii, cel puțin pe două ori atâta timp cât au tras⁵ stipendiu; *pe această cale, și numai pe această cale, se vor putea ajunge mărețele scopuri la care se țintește în Instrumentul fundațional* (s.n.).

6. Acea împrejurare, că nu s-a făcut îngrijire despre super-insecțiunea școlilor comunale și conducerea învățământului la acelea, au avut rezultatul descris sub pct. I

Dreptul de supra-inspecțiune competente statului, apoi obligământul ce mi s-a impus prin însuși Instrumentul fundațional la pag. 7, punctul IV, pag. 29, pct. 6, în fine, apărarea intereselor celor mai vitale a foștilor grăniceri, a mărinimozității fundatorilor, pretind imperativ, a provoca pe Onoratul Comitet grăniceresc ca să ia acest obiect la cea dintâi ședință la o dezbatere obiectivă, serioasă, să compună și statorească cu cât mai curând, statutele necesare pentru: *administrarea, economia, apoi reorganizarea, înființarea, susținerea și administrarea tuturor Institutelor* statorite în Instrumentul fundațional, așa precum s-au obligat în punctul 12 al Instrumentului fundațional la pag. 37 și precum s-a impus și de Majestatea Sa Cesaro-Crăiască Apostolică prin clausul de sancționare a aceluși Instrument și să le susțearnă spre înaltă aprobare, apoi și până la

¹ Maestru de clădit cu lemn (nota autorului).

² Fierar.

³ Cizmar.

⁴ Declarație, a asuma obligația.

⁵ Beneficiat.

urmândă prea înaltă sancționare a acelor statute, să se țină de strânsă datorință, *sub propria responsabilitate*, a Onoratului Comitet, a purta o economie, a observa un sistem mai rațional în administrarea averii fundamentale în spiritul Instrumentului fundational, așa ca veniturile acelea multe posibile și arătate mai sus sub nr. III, 4, 5, 6, 7, 8, 9, pe viitor să nu se piardă, asemenea, să nu sufere pe viitor daunele arătate tot sub nr. III, 1, 2, 3, pentru ca în caz, de să ferească Dumnezeu când din cauza relei administrări peste 3-4 ani ar veni închisă o parte a școlilor, până când pe lângă o administrare rațională s-ar putea mai completa, mai îmbunătăți, așa pe cum a fost precălcultat în Instrumentul fundational, nu ar putea depărta de la sine responsabilitatea nici înaintea oamenilor, nici înaintea lui Dumnezeu; asemenea ar fi de a se satori o instrucțiune, o conducere a Direcțiunii mai corespunzătoare, peste școlile elementare, decât cum este cea cu 6 referințe, care nici decât nu corespunde, ci ar fi necesară o instrucțiune, conducere continuă prin un director anume crescut și încredințat cu aceea; ar fi să se îngrijească mai mult Onoratul Comitet și despre aceea ca banii școlilor comunale să se administreze după legile sus-stătătoare¹ despre administrarea fundațiilor, ca învățătorii să-și poată scoate regulat salariile, să nu umble câte de 3 ori de la percepție la judele comunal și de acolo la cel cercual și în toate locurile, în zadar.; a modula împărțirea stipendiilor pentru meseriași ca acelea să nu devină bani aruncați mai rău ca în tină²; asemenea și cele ce se dau pentru facultăți să corespundă lipsei poporului; ar fi de a se cugeta serios și despre organizarea sau doar prefacerea în alte școli mai practice a școlilor triviale.

Cel mult până *la finea lui septembrie a.c.* pe lângă susținerea statutelor spre esoperarea³ prea înaltei sancționări este de a se relaționa acestui prezidiu tot odată și despre aceea, că ce pași s-au făcut pentru o mai raționabilă economizare a Fondului Școlar Central și a bunurilor ținătoare de acela și de Fondul de Stipendii, despre revizuirea socotelilor încheiate; despre inspecțiunea școlilor comunale și a fondurilor acelor și în urmă și despre împărțirea stipendiilor, observând tot odată cum că ideile amintite despre satorirea stipendiilor, organizarea convictului și inspecționarea școlilor comunale sunt de a se lua ca idei private și nu sunt împărtășite cu scop de a preocupa dar, sau a influența la rezolvarea acelor întrebări de viață, ce se țin strâns de dreptul și sfera de activitate nețărnută a Onoratului Comitet.

¹ În vigoare.

² Noroi.

³ Obținerea.

De la Căpitanul suprem al Districtului Năsăud,
Năsăud, în 28 faur 1875. Alexandru Bohățiel, căpitan suprem
Ibidem, d. 229, f. 1-16.

PRIMELE ÎNCERCĂRI MONOGRAFICE ALE COMUNITĂȚILOR NĂSĂUDENE FOSTE GRĂNICEREȘTI ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

drd. Claudia Septimia PETEANU

După aproximativ un secol de funcționare a Regimentului II românesc de graniță (1762-1851), condiția de „grănicer” definită pe de-o parte prin apartenența la starea militară, iar pe de alta, prin statutul social de om liber, grad de pregătire școlară mai înalt, contactul cu marile civilizații ale Europei, vor contribui la nașterea unei mentalități specifice în zonă și vor accentua orgoliul unei vechi libertăți sociale cunoscută generic sub numele de „fală năsăudeană”.

În deceniile imediat următoare desființării Regimentului năsăudean, această „fală”, precum și necesitatea de legitimare și conservare a trecutului grăniceresc se vor materializa sub forma repetatelor apeluri adresate comunităților foste militarizate de către forurile religioase și laice în scopul colectării de informații relevante pentru istoria acestui ținut. În paralel, se remarcă și câteva inițiative individuale aparținând intelectualilor năsăudeni, care vizau reconstituirea trecutului localităților de origine, urmărind cu predilecție aspecte privind întemeierea comunității, activitatea școlară și bisericească etc.

Pornind de la aceste considerații, scopul acestui studiu este de a investiga primele încercări monografice ale comunităților năsăudene foste grănicerești, redactate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, urmărind cronologic evoluția și însemnătatea acestui demers. Folosind documente editate și inedite, în prima parte a studiului voi analiza măsurile adoptate de autoritățile religioase și civile pentru colectarea de informații cu caracter monografic; în cea de-a doua voi trece în revistă realizările personale menite a oferi posterității informații monografice valoroase despre satele năsăudene foste militarizate, iar pentru exemplificare voi publica în anexă documentul inedit: „Însemnări istorice și geografice despre comuna Mureșeni” [Mureșenii Bârgăului, n.n.] scrisă de George Georgiță în anul 1884¹.

Trebuie precizat de la bun început faptul că nu putem vorbi în intervalul

¹ Documentul se păstrează la Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare ANDJBN), fond *Oficiul parohial gr. cat. rom. Mureșenii Bârgăului*, registrul 19, filele 1-9.

temporal studiat despre monografii propriu-zise, ci doar despre **însemnări cu caracter monografic** care ne pun la dispoziție fapte și întâmplări din mentalul rural, care la data redactării erau memorabile, demne de a fi transmise, eventualele omisiuni și curențe ale tehnicilor de investigare fiind datorate nespecializării autorilor. Aceste informații nu au fost selectate după principii științifice, ci după criterii proprii, iar informațiile dominante se referă la istoria comunității, a satului și sunt justificate prioritar din dorința de a se atesta istoric.

Un prim document care ilustrează debutul acestei tendințe este reprezentat de circulara vicarului Rodnei, Grigore Moisil, din data de 12 martie 1863 adresată preoților din vicariat prin care urmărește să îi motiveze și mobilizeze în scopul strângerii de date pentru redactarea unei istorii a Regimentului II deoarece: „Acum s-au împlinit 100 de ani de când s-a militarizat Regimentul Năsăudului, iar în 12 mai 1863 se împlinește un secol de când părinții noștri au pus cel dintâi jurământ sub flamura Împărătească ca grăniceri. Se cade astăzi de a o serba de către fiii acelora grăniceri și datele de lipsă le vom compune în Istoria, pentru aceea se află cu cale ca datele să se culeagă încă până se mai află veterani – serviți și umblați prin taberi”¹.

Efortul de colectare de date relevante pentru parcursul istoric al acestui ținut, inițiat de către autoritățile religioase locale, va fi completat în anii următori prin demersurile organelor civile centrale și locale. Motivația autorităților vieneze era mult mai complexă, în contextul în care, la mijlocul secolului al XIX-lea, în cadrul Imperiului Habsburgic, interesul științific pentru istoria și demografia popoarelor a fost generat, în primul rând, de interese politice. Explicația ar fi că în Imperiu, naționalitatea era considerată a fi atribut al comunităților și nu al indivizilor și în consecință, aceasta solicita cercetarea „demarcațiilor și ale condițiilor climaterice, dar și studii antropologice și etnografice ale caracteristicilor fizice și intelectuale, externe și interne ale oamenilor, ale obiceiurilor, ale moravurilor etc.”².

Pe această direcție se plasează și chestionarul întocmit de către istoricul maghiar Pesti Frigyes și adresat de către Guvernul Transilvaniei, în anii 1864-1865, tuturor jurisdicțiilor provinciei, solicitând informații de natură istorică, geografică și

¹ Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, București, 2006, pp. 31-32.

² Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Timișoara, 2002, apud E. I. Hobsbawm, *Națiuni și naționalism din 1870 până în prezent. Program, mit, realitate*, Chișinău, 1997, p. 98.

toponimică, precum și descrierea părților de hotar ale fiecărei localități. Răspunsurile celor 46 de comunități foste grănicerești¹, redactate de către notabilitățile locale (juzi, jurați și notari), sunt deosebit de importante deoarece reprezintă „primele încercări de a sintetiza informațiile istorice, geografice și sociale despre localitățile nășăudene”², complexitatea informațiilor variind, totuși, în funcție de pregătirea celor care au răspuns.

Cronologic urmează două circulare emise de către autoritățile Districtului Nășăud redactate de către Florian Porcius în calitate de vice-căpitan districtual. Prima este din 10 martie 1870 și cuprinde un set de întrebări pe baza cărora va fi elaborat răspunsul comunităților nășăudene³. Interesul forurilor districtuale viza: informații despre suprafețele agricole și contribuțiile comunităților; istoria fiecărei localități; date despre personalitățile locale; vechimea bisericilor; calamitățile naturale; cele mai vechi documente din localități; informații despre Revoluția din 1848-1849; date despre drumuri, poduri, mori; date despre munții fiecărei localități și râurile ce o străbat; informații despre târgurile săptămânale și de țară; câte animale se cresc și ce se cultivă; unde se află cuptoare de ars var și activitatea lor. Până în acest moment au fost identificate doar răspunsurile date de către comunitățile Zagra și Feldru, valorificate în apariții recente⁴.

Cea de-a doua, din 1875, a fost emisă de către Comisia Statistică (instituție care a funcționat în timpul Districtului), prin intermediul aceluiași Florian Porcius, și prin ea se urmărea completarea informațiilor deținute până la aceea dată, în vederea întocmirii unei „mape cadastrale”. Întrebările noului chestionar s-au limitat doar la aspecte geografice și de descriere a hotarului localităților, răspunsurile întocmite de juzii locali și supervizate de notarii cercuali deși punctuale, pe alocuri au fost completate și cu alte informații, „influențate de calitatea celor care le-au adunat și consemnat”⁵.

¹ Acestea au fost publicate integral de către Simion Retegan în *Satele nășăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Cluj-Napoca, 2002.

² Adrian Onofreiu, *Granița nășăudeană sau perenitatea unei mentalități. Perspectivă istoriografică*, în „Anuarul asociației profesorilor de istorie din România” (APIR-BN), filiala Bistrița-Nășăud, I, 2006, Cluj-Napoca, p. 219.

³ Circulara este publicată în Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, *Districtul Nășăud 1861-1876. Contribuții documentare*, Nășăud, 2003, pp. 362-364.

⁴ Răspunsul dat de localitatea Zagra apare în volumul *Periplu istorico-toponimic. Valea Zăgrii* (volum îngrijit de Mircea Prahase), Cluj-Napoca, 2003, pp. 87-97, iar cel al localității Feldru în Octavian Girigan, *Feldru, un drept la nemurire*, București, 2000, pp. 447-470.

⁵ Adrian Onofreiu, *Toponimie și relații geografice în Districtul Nășăud*, în „Revista Bistriței”, XVII, 2003, pp. 331-351.

După desființarea Districtului năsăudean (1876), autoritățile laice și religioase locale nu mai întreprind nici un demers pentru adunarea de informații cu caracter monografic despre satele foste militarizate. Abia în anul 1894 înregistrăm o tentativă de „mobilizare” a comunităților ortodoxe de pe valea Bârgăului pentru întocmirea unor lucrări monografice în care să apară informații legate de biserică, școală și personalul acestora. Inițiativa îi aparține lui Pavel Beșa, argumentele aduse de către acesta în „ședința ordinară a sinodului protopresbiterial din tractul gr. or. al Bistriței”, din 8/20 martie 1894, concentrându-se asupra rolului important avut îndeosebi de preoții ortodocși „nu numai din punct de vedere bisericesc, ci chiar și național”, ceea ce impune „[...] să arătăm mai mult interes față de clerul nostru, iar de altă parte ca să rămână urme scrise despre el și în venitor”. Se hotărăște ca până la finele anului, fiecare paroh, capelan, administrator parohial și învățător să redacteze biografiile ale antecesorilor și ale lor proprii „[...] dimpreună cu evenimentele mai însemnate”¹. Cu toate că acest demers a fost aprobat, nu știm dacă s-a și materializat, deoarece în anul următor era tot în stadiu de proiect².

După cum afirmam la începutul acestui studiu, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea se înregistrează și primele contribuții personale ale intelectualilor năsăudeni sub forma însemnărilor monografice. Cu siguranță, în intervalul temporal supus atenției noastre, în toate satele foste grănicerești au existat demersuri pentru întocmirea de schițe monografice, semnate îndeosebi de către preoții și învățătorii sătești. Din păcate, unele dintre ele, rămase în manuscris, s-au pierdut și în cel mai bun caz, găsim doar trimiteri sau scurte reproduceri din conținutul lor în cuprinsul unor lucrări ulterioare (cazul localității Șanț, discutat mai jos); altele s-au păstrat doar sub formă de scurte notițe (de regulă istorice), nesemnate și nedatate, cum am întâlnit în cazul localităților Rodna și Ragla³. Cele care s-au păstrat și pe care le-am studiat sunt structurate pe capitole, redând într-o manieră descriptivă, detaliată, tot ceea ce autorul crede că particularizează localitatea, supunând atenției cititorilor aspecte diverse din arealul cercetat, informațiile cuprinse în text fiind preluate atât din documente, cât mai ales din tradiție, din spusele celor bătrâni.

Prima încercare de a prezenta evolutiv și sub multiple aspecte viața unei singure așezări năsăudene este „monografia” comunei Ilva-Mare întocmită de către

¹ ANDJBN, fond *Protopopiatul ortodox român Bistrița*, dos. 762/1894, filele 70-71.

² *Ibidem*, dos. 782/1895, f. 24.

³ ANDJBN, colecția *Virgil Șotropa*, dos. 189, 348.

învățătorul Pavel Gălan în anul 1863¹ (lucrarea a rămas în manuscris până în anul 1906 când a fost editată de către Ieronim Slăvoacă cu titlul „Istoria parohiei Ilva-Mare”)². În introducerea monografiei sale, Pavel Gălan își justifică demersul restitativ astfel: „Istории, date, documente sau alte scrisori vechi, care să arate de când e făcută comuna, sf. biserică, nu se află nicăieri, fără numai ce spun bătrânii că au auzit de la părinții și moșii lor. Deci dară ca nu cumva nici de noi să nu rămâie ceva scrisoare, am socotit, cu ajutorul lui Dumnezeu să-mi dau osteneala și să fac, încă până ce trăiesc puțini bătrâni din bătaia lui Napoleon cel mare, o scurtă istorie a comunei, ca să cuprindă în sine, despre sat, hotar și biserică și alte și alte...ceva știință”³. Deși lipsită de suport documentar, lucrarea lui Gălan este deosebit de interesantă, oferind prin cuprinsul său informații inedite despre istoria, obiceiurile, ocupațiile și evenimentele mai importante petrecute de-a lungul timpului în Ilva Mare.

Aceeași localitate, în 1892, înregistrează o nouă schiță monografică realizată de către Vasile Gr. Borgovan și publicată în „Gazeta Transilvaniei” (nr. 202 și 207 din 1892), sub titlul „Monografia comunei Ilva-mare”. Această așa zisă monografie este de fapt un jurnal de vacanță a autorului, care se bazează pe reproduceri masive din manuscrisul lui Pavel Gălan, îndeosebi în descrierea obiceiurilor și a istoricului comunității. Totuși, Borgovan aduce o notă de originalitate prin descrierea satului, a locuitorilor și a vieții de zi cu zi a acestora în ultimul deceniu al secolului XIX⁴.

Aproximativ în aceeași perioadă în care Pavel Gălan aduna informații monografice despre Ilva-Mare și în satul Șanț, învățătorul Mihail Domide începe să colecteze materiale documentare legate de trecutul acestei comune. Lucrarea sa intitulată „Monografia comunei Șanț”, terminată în 1896, cuprindea 16 capitole, împărțite pe 48 de pagini. Din păcate, lucrarea s-a pierdut, dar se pare că în cuprinsul ei erau reunite „[...] informații de natură istorică, economică, culturală și enciclopedică, împletite cu amintiri și observații personale”⁵.

¹ O. Filipoiu în *Precursori ai monografiilor născute din foste grănicerești*, „Ecolu”, an III, sâmbătă, 18 iulie 1970, Bistrița, p. 6, afirmă că monografia semnată de Pavel Gălan reprezintă, de fapt, o continuare a demersurilor antecesorului său Grigore Gălan, care în anul 1840 a scris o istorie a parohiei Ilva Mare în care relatează și aspecte privind viața economică și culturală a comunității.

² Ieronim Slăvoacă (editor), *Istoria parohiei Ilva-Mare*, Bistrița, 1906.

³ *Ibidem*, p. 6.

⁴ V. Gr. Borgovan publică acest material, neschimbat, și în „Revista Nouă” în 1892, pp. 341-349 și, parțial, în 1911 în revista, „Transilvania”, an XLII, pp. 19-27 – fila 4 – sub titlul *Material pentru monografia comunei Ilva Mare*.

⁵ ANDJBN, fond *Anton Coșbuc*, dos. 118, filele 3-5.

În 1884, George Georgiță redactează „Însemnări istorice și geografice despre comuna Mureșeni”, documentul inedit fiind publicat în anexa acestei lucrări. Autorul tratează cele mai importante aspecte legate de istoria comunității (când s-a înființat, datarea și numele original, descendența locuitorilor), așezarea și împărțirea hotarului, evenimentele mai importante, preoții și învățătorii din sat, anticipând prin conținut, primele monografii satești din zona graniței năsăudene publicate de abia în primul deceniu al secolului XX¹.

În ultimii ani ai secolului al XIX-lea reținem și preocupările lui Nestor Șimon legate de colecționarea de material istoric privind trecutul zonei² și implicit și a satelor năsăudene foste grănicerești, demersurile sale în această direcție fiind concretizate sub forma unor scurte însemnări monografice privind, prioritar, suprafața agricolă a satelor, munții și pădurile acestora, numărul de case și numărul de locuitori³.

În concluzie, cu toate că primele încercări monografice ale satelor năsăudene, redactate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, sunt tributare spiritului cronic, valorificând mai mult tradiția și istoria orală decât sursele documentare, acestea sunt importante pentru cunoașterea trecutului acestei zone deoarece oferă o imagine de ansamblu asupra așezărilor foste grănicerești în aspectele esențiale: localizare, mediu ambiant, populație, istoric, economie, instituții, obiceiuri și viață cotidiană.

Anexă:

„Însemnări istorice și geografice despre comuna Mureșeni”

I. Înființarea comunei Mureșeni

Comună numim o societate făcută din mai multe case cu familiile ce locuiesc în ele. Comunele s-au înființat spre a se putea ajuta oamenii. Comuna de care vorbim se numește Borgo-Mureșeni. Numirea Borgo o au toate comunele din lunca sau valea Bârgăului; e o numire veche a acestui ținut sau vale. Borgo-Mureșeni își trage originea locuitorilor ei din Borgo-Tiha; deci

¹ Pamfiliu Grapini, *Monografia comunei mari Rodna-Nouă*, Bistrița, 1906; Ștefan Buzilă, *Monografia comunei Săniosif sau Poiana*, Poiana, 1910.

² Pentru mai multe amănunte privind activitatea lui Nestor Șimon poate fi consultat volumul, *Nestor Șimon. Corespondență* (vol. îngrijit de Adrian Onofreiu), Cluj-Napoca, 2005.

³ Aceste schițe monografice se păstrează la ANDJBN, colecția *Iulian Marțian*, dos. 25.

comuna Borgo-Tiha este rădăcina, leagănul, mama comunei Borgo-Mureșeni. Numirea „Mureșeni” se va vedea mai la vale.

II. Datarea originală

Încă înainte de an. 1800 aveau locuitorii din Borgo Tiha, aveau poieni și târle de vară și iernatice (dar nu case) prin pădurile din fundul luncii „Bârgăului” unde azi e comuna B. Mureșeni. – Pe atunci comuna Borgo Tiha nu era situată pe locul unde se află azi și sâmburele comunei era unde se zice azi la „Tureac” în „pustele Grigoreșenilor” iar biserica era în grădina ce azi e a jidovului Hersch Weis unde se cunosc urmele foarte bine.

Cu introducerea grănițerii sub Maria Terezia la anul 1783 tăindu-se pădurile de arin ce erau pe unde se află comuna B. Tiha s-au împărțit locul în „delnițe” regulate și comuna la mandatul militar s-a tras mai spre vest fiind oprit oricui a mai avea case „la puste” adică afară din comună și care cutezau a-și face casă acolo i se spărgea la mandat militar. O atare spargere a pustelor s-a întâmplat la an. 1838 de maiorul Betzmann.

Din cauzele de mai sus au suplicat oamenii ce aveau poieni în „fundul luncei” de nenumărate ori la tronul Mariei Terezia și Iosif al II-lea spre a concede înființarea unei comune în acel loc; care concesiune au căpătat numai după ce au cerut și oamenii călători, atât din Transilvania, cât și din Bucovina ca: „călătorul ce trece spre est sau spre vest peste munți în timpul iernii se află în pericol de moarte de nu s-ar concede înființarea unei comune în pasul dintre munți”. Așa s-a conces înființarea comunei la an. 1802.

III. Numele original

Familia „Mureșan” din B. Tiha avea mai multă moșie proprie și erau mai mulți membrii care erau posesorii moșiei din gura Pasului Bârgăului unde azi comuna „Mureșeni” pentru aceea reprezentanții acestei familii au fost care au stăruit mai tare prin suplici, deputățiuni, daruri de berbeci, căprioare, cocoși de munte spre a căpăta dreptul înființării comunei ca să poată fi lângă moșia lor extinsă. Între acești membrii ai familiei Mureșan, principalul era un „Ioan

Mureșan”, vânător vestit pe atunci, pe numele căruia s-a și pus numele comunei.

IV. Descendența adevărată a locuitorilor

Unii susțin că locuitorii din B. Mureșeni nu ar fi descendenți din B. Tiha, ci vor a afirma că sunt veniți ca emigranți din diferite regiuni străine așa zic: „Că „Sărățenii” sunt de la Sărățel, din jos de Bistrița; „Mureșenii” din „Mara-mureș”; „Rușii” din „Basarabia rusească” etie ceea ce e o aserțiune nefondată; - ba poate să conțină adevăr de vor zice că în Tiha au venit întâi din atari locuri, ceea ce e posibil că s-a întâmplat în decursul necazurilor câte au suferit bieții români”.

Și aceea e drept că multe familii ce se află în Borgo-Mureșeni nu au nici urmă personală de familie prin Tiha, așa de es. „Tomoroga”, „Beleiu”, Măjeriu”, „Sărățeanu”, iată însă până azi sunt oameni care mai țin minte anumit de la care „numerus” cum se zice pe atunci s-au dus acele familii din Tiha în Mureșeni; - ba pot spune azi acele familii acolo, că vatra părinților, moșilor și strămoșilor o mai știu unde a fost în Borgo-Tiha.

Cum că în Tiha ar fi veniți din alte părți locuitori emigranți se poate, ba se afirmă că familia „Printican” se trage din „Pintic”.

Pe o ușă de la o biserică veche care a fost la „Tureac” cum s-a zis mai sus, unde bătrânii i decea la „Goncea” unde servea un popă „Maței”, care ușă se păstrează și azi în biserica noastră din B. Tiha (cea nouă, căci biserica veche de care e amintire s-a dat „pomană” comunei Sărățel în an. 1860) se vede scris: „această ușă s-a făcut de Căprariul... Serețean și soția sa... în anul...”. Astăzi nu mai este în Tiha nimeni cu numele Sărățean – ete dovada că familia Sărățean e veche ca militară pe când biserica amintită era la Tureac.

V. Așezarea comunei Mureșeni

După cum s-a zis mai sus, familia Mureșan a fost cea dintâi pe acolo și îndată ce s-a căpătat de la tron dreptul de comună ei au făcut cele dintâi case și încă în partea estică unde sunt stabilite aceste familii – verso – până în ziua de azi. Mai târziu s-au tras din Tiha atât de aceia care aveau locuri pe acolo, cât și

care aveau mai sus la munți spre a fi aproape de ele. Biserica a dus-o din „Strâmba” în locul ce se numește „Hucii urâtului” popa Ioan, un strămoș a Pop-Andronescilor, din Borgo-Bistrița care se numea și „popa Ioan Urâtul”. Numele lui se vede pe un clopot la biserica din Mureșeni pe spesele sale; el a fost primul preot în Mureșeni de la an...

Se mai vorbește de o biserică și unde-i zic „la Tău” sub „Bredereiu” (care se pare a o fi scoborât în „Hucii urâtului” după ce s-a dus de acolo ce-a amintită mai sus) apoi din „Huci” au coborât în Borgo-Bistrița. Tot preoții Popeni care-i familie mare e afina cu Bosga-Pop și Pop-Ilieș din Tiha.

Tot acolo pe moșia unde sunt astăzi Clinganii se vorbește cu pozivitate de o moră de măcinat „în cupe” a familiei pe atunci la „Ciocenu” – sub „Bredereiul” sub „Plaiul Bistriței”.

VI. Împărțirea primă a hotarului

Hotarul ce l-a căpătat nou înființata comună B. Mureșeni asemenea s-a rupt din hotarul comunei Borgotiha și anume s-a rupt:

a) Partea dintre „Pârâul Rinzișenilor”, „Plaiul puiului (prin Braniște) până în tarnița muntelui Miroslava (Ola, Gogoșa) de aici pe „Șdebul Puturii” la vale spre „Lăzăroaia” până la îmbinarea râului Lăzăroaia cu „Valea Străjii” (ce izvorăște din „Valea lui Toader” și „Pârâul Poștii”).

b) A dat în schimb „Tămăul” care munte era atunci a Tihăi și au căpătat de la Joseni și Bistrițeni „Căsarul” și „Vârful Arilor” care i-au dat comunei noi.

VII. Alte însemnări relative

Lucrul la drumul cel nou de la „Fântâna Iancului” până în Măgura s-a început în anul 1812 și s-a gătăt în 1820. Teritoriul l-a desemnat „Vasile Mureșanul” căruia îi era cunoscut locul prin păduri fiindcă avea plaiul pe apă la poiana sa din „Dealul Tihuții” unde până azi au membrii din familia „Mureșan” moșii.

În durata cât a ținut lucrul la drumul amintit a fost bătaie în afară și foamete mare. De această foamete se povestește de bătrânii ce au pomenit-o: (V.G.) „că bucatele se măsurau cu „merța mică” de 16 cupe și costa o atare

merță 16 zloți a 3 husoși. – Bucate nu se aflau nici scumpe cum erau, dar vacile erau foarte lăptoase, prin ce se ajutau mult oamenii. În mori se făcea făină de coceni și de scoarță de ulm. Nu se afla o rădăcină de hrean nesăpată.

Conducător la edificarea drumului era un Mifalvyi din o familie arist. din Chișcău, portofoliul de plăți îl avea „Lenik” din Bistrița, supraveghetori peste lucrători grof. Adam și căpitanul Schmick.

Lucrul îl prestau numai iobagii de la țară din mandatul fiecărui „Domn”, căci fiecare „Domn” (Nemes = nobil) avea o anumită stațiune. La poduri se văd în ziua de azi table de piatră cu însemnele respectivului „Domn” care a făcut podul.

Când s-a început tăierea pădurilor bieții oameni de la țară se pereclitau fiindcă nu știau tăia arborii cu așchie, ci-i tăiau împrejur apoi arborii cădeau pe ei. – La cererea conducătorilor s-au dat oameni din regimentul nostru al II-lea cu plată bună care conduceau pe țăranii ce tăiau pădurea.

„Drumul vechi” cum se numește azi a fost zidit de primele „colonii romane” după cum se vede din „ist. de I. Rus ” el a și fost zidit foarte solid ce se poate observa și acum.

VIII. Preoții și învățătorii

De care se face amintire până în ziua de azi sunt:

a) preoții:

1. Ioan Urâtul, primul păstor sufletesc.
2. Gregore Rus, moșul și strămoșul familiei Rușilor din Mureșeni, păstor sufletesc piu și strict amăsurat spiritului timpului său, econom renumit și zelos în toate.
3. Cifor Cionca a fost după moartea predecesorului ca administrator... ani, de altcum a servit 58 ani în B. Bistrița unde a răposat în a 16 iulie 1880 în etate de 70 ani. A fost născut în B. Tiha la an. 1810, el s-a făcut preot din „Căprar”.
4. După moartea lui Cif. Cionca fu hirotonit ca preot în B. Mureșeni, Ioan Timariu născut în Măereu pe Mureș la an. 1851, după ce a trecut de la religia gr. or. El prin purtarea sa a câștigat iubirea poporului ce păstorea.

Consoartă-i i-a fost fiica lui Ilie Buta din Mijloceni, fost odată conducător a bandei militare a reg. II-lea Năsăudean, dânsa și un copil (Ioan) se odihnesc sub glie în cimitirul bisericii din Mureșeni Bârgăului, iar preotul Timar a răposat din cauza multelor necazuri ce le-a suferit prin pierderea familiei și morburii în 25 ianuarie 1881. Era om de autoritate și popular.

5. După moartea lui Timar a administrat un an această parohie actualul preot a Borgo-Bistriței, Vasile Pop din Sângeorzul-someșan, care a întreprins primii pași (planul și reparația) pentru edificarea unei biserici noi de care se vede mare necesitate fiind actuala biserică mică și veche. A fost adus dânsul în scurtul timp de administrare pe popor și la îndemnul de a frecventa st. biserică și a regulat frecventarea școlii; toate prin puterea cuvântului.

6. Îndată după moartea preotului Timar poporul dorind să mai aibă un preot din sânul lor au suplicat și au trimis deputățiuni la Veneratul capitolu dieces. din Gherla spre a se putea hirotoni cât mai curând de preot tânărul Iacob Rusu absolut și matur a gim. din Năsăud, ce s-a și întâmplat, și azi îl vedem chiar la acel st. altar servind unde era și moșul dânsului Grigore Rus.

b) învățătorii

Între învățătorii foști până azi înseamnă (școala s-a înființat la a. 1824):

1. Ioan Ilieș din Tiha, fost consăngean cu actualul preot, el a fost și învățător în Tiha pe la an. 1835. Muri ca supravigil de stradă în Tihuța.

2. Filimon Pudilic din Mureșeni, pe timpul său școala era mai mult în mod privat, învățătorii cu titlul de „jupân”.

3. Ilie Ciurea din B. Bistrița care un timp lung a fost și notar în Mureșeni.

4. Leon Rus astăzi cronicar bisericesc, supravigil silvanal a cerc... În tot timpul vieții a arătat zel spre școală și biserică.

5. Fila 8 f. Demetrie Candale din Poiană (St. Ios.) a servit... ani.

6. Nicolau Rus, fiul preotului Gregore Rus (frate cu Dl. Leon Rus) a servit în mulți ani întrerupt.

7. George Georgiță a servit din an. 1870-1873.

8. De atunci Dionisie Istrate din Nepos (Vărarea).

Despre meritele ce vor fi avut unii preoți și învățători se pretinde de la cei ce le cunosc a le adăuga la aceste însemnări, spre a rămâne model posterității. Scrisoarea va fi mai sigură decât tradițiunea.

Notă: Dacă faptele memorabile a fiecărui ținut se vor pune pe hârtie atunci scăpăm de necazul orbecării la care au fost supuși moșii, strămoșii noștri. Cu datele putem afirma adevărul despre întâmplări trecute, despre susținerea unor drepturi etc. Datele unor întâmplări în anumite locuri, despre anumite afaceri și persoane conțin și oarecare suveniri pie.

Pătruns de aceste îndemnuri m-am hotărât a scrie pe scurt aceste (scurte) șire de până aici culese atât din documente cât și din tradițiune. E puțin ce am însemnat pe această hârtie, dar rog pe domnii preoți și învățători ca luminători actuali și cei ce vor succede în comuna B. Mureșeni în a cărei bibliotecă școlară depun aceste, ca aceia să binevoiască a completa acest mic opșor. Să scriem barem de acum faptele și întâmplările bune ca o mulțumită a celor ce le-au făcut și care vor servi pentru sprijinirea de zel a următorilor. Să scriem și cele rele, chiar spre a învăța următorii a le evita.

Cei zeloși pe lângă altele vor binevoi a culege și însemna cât de pe larg următoarele:

- a) Evenimentele întâmplate în 1848 la această comună.
- b) Plantarea stejarilor pe podereiul sud-vestic a braniștei în timpul miliției.
- c) Meritele bărbatilor renumiți ca: Dl. Constantin Hângănuț și fiul său Dr. Nic. Hângănuț, actualul medic a cerc. V. George Măjeriu, Ciril Hangan ca ajutor a st. biserici, ș. a.
- d) Anii de holeră și foamete.
- e) Înființarea școlii și fondului ei.
- f) Fântâne de slatină a comunelor etc. etc.

Borgotiha, 15 martie 1884

George Georgiță.

III. COȘBUCIANA

GEORGE COȘBUC – INTERPRET ȘI EXEGET AL LUI DANTE (1)

cercet. Constantin CATALANO

Istoria culturii universale oferă nenumărate exemple de cărturari ce s-au dăruit cu pasiune istovitoare munci de tălmăcire în limbile lor naționale a capodoperelor literare și științifice create de omenire în desfășurarea ei istorică. Nu o dată, asemenea comori¹ ce alcătuiesc un tezaur universal și-au găsit locul în spațiul spiritualității românești începând cu perioada de desăvârșire a limbii române literare, mai ales, oferind în felul acesta publicului românesc revelația unor lecturi deosebite din autorii străini, alături de ceea ce oferea cultura românească.

Prin circulația acestor traduceri, românii au înțeles și au cunoscut totodată istoria și sufletul altor neamuri, s-au apropiat de aspirațiile anumitor păături sociale dornice de eliberare socială și națională, iubitoare de progres, au cunoscut răspunsuri la marile întrebări legate de existența și originea omenirii, au luat act de revoluția tehnico-științifică, folosind în mod creator aceste cunoștințe.

Oamenii mari de cultură au înțeles întotdeauna nevoia de a comunica cu marele public, nu numai prin opere originale, ci și prin traduceri, răspunzând în acest fel setei de cunoaștere a maselor.

Între marii creatori români, la loc de cinste trebuie așezat poetul George Coșbuc, care a știut să-și servească poporul și în felul aceasta, lăsând moștenire istoriei culturii românești pagini din autori străini traduse într-o aleasă limbă românească, multe din acestea neegale până astăzi. În perspectiva acestei activități se înscriu *Eneida* și *Georgicele* lui Virgiliu, *Odissea* lui Homer, *Sacontala* lui Calidasa, *Antologia sanscrită*, *Parmeno* al lui Terențiu, *Divina Comedie* a lui Dante, *Don Carlos* al lui Schiller și altele, confirmând, încă o dată, bogăția de expresii a limbii române, care oferă posibilitatea, aproape ca nici o altă limbă, pentru traduceri. Conștient de răspunderea ce apăsa pe umerii săi apucându-se de traduceri, George Coșbuc nu se mulțumea doar cu studierea superficială a limbii în care era scrisă opera, ci mergea până la stăpânirea cu tendință de desăvârșire, pentru a înțelege perfect ideea autorului. „*A traduce (spune Coșbuc) înseamnă a gândi; ori cugeți cum a cugetat autorul, și atunci trebuie să-i cunoști limbi; ori te mulțumești cu un compromis cum am făcut eu cu unii autori, dar nu m-am lăsat până ce nu mi-am oglindit traducерile în izvoarele cele adevărate, așa cum m-am priceput, pentru ca să-mi împac conștiința*”.¹ Evident că nu așa s-a întâmplat cu *Antologia sanscrită*, cu *Sacontala* ori chiar cu *Odissea*, pentru

care au fost folosite cele mai bune ediții în limba germană.

Pe lângă textele operelor respective, poetul va folosi ca instrument ajutător un imens material bibliografic informativ, în special din domeniul istoriei antice și medievale, teologiei, filosofiei, cosmografiei sau calendaristicii vechi. Multe din aceste lecturi vor constitui suportul unor materiale cu caracter științific publicate în periodicele vremii, mai cu seamă în „Albina”.

*

* *

Pentru a înțelege mai bine cum ajunge Coșbuc să îndrăgească munca de traducător până la pasiune, este nevoie să știm câte ceva despre orizontul său cultural, despre formarea acestui orizont a cărui cercetare ne conduce spre începuturile existenței sale intelectuale datorate strălucitului gimnaziu românesc din Năsăud. Înființat la 4 octombrie 1863 (printre primele licee cu limba de predare română în Transilvania), Gimnaziul Superior românesc din Năsăud pregătea tineretul școlar, mai cu seamă, în domeniul științelor umaniste, fără a neglija însă obiectele pur științifice, ca matematica, fizica etc. Încadrarea școlii era asigurată de un personal didactic cu studii în străinătate, pe la universitățile din Viena, Buda, Berlin, Roma, Graz, Lipsa ș.a.m.d., intelectuali rafinați, posesori ai unei culturi solide, dornici de a oferi tinerilor elevi, fii ai foștilor grăniceri năsăudeni, cunoștințe serioase din fiecare domeniu. Accesul la învățătură al acestor fii de români (acordat în urma unor seculare insistențe către guvernul austro-ungar) va fi dublat de setea nemăsurată pentru cunoaștere a gimnaziștilor a istoriei naționale, a literaturii române în dezvoltarea ei istorică contribuind astfel la dezvoltarea dragostei pentru istoria și cultura românească, formându-i ca adevărați patrioți. Pe lângă toate acestea, mai trebuie adăugat și faptul că în acest liceu a luat ființă, la 14 ianuarie 1870, „Societatea de lectură VIRTUS ROMANA REDIVIVA” – societate care avea drept scop: „Perfecționarea în cultură și știință astfel încât lucrarea societății să fie reîntregirea studiilor scolastice, citirea de jurnale literare, mai ales românești, deprinderea în declamarea de bucăți și poezii alese și operate proprii așa totuși, ca obiectele, cari se vor alege, să fie în consonanță cu studiile scolastice, încât toată scrutarea politică sau religioasă să fie deschisă. Societatea va avea o bibliotecă, își va procura reviste literare și științifice, va ține ședințe peste an, în care se vor citi lucrări literare, originale sau *traduceri* (s.n.), se vor ține vorbitori oratorice ori dizertații petrecătoare, se vor declama poezii proprii ori de ale altora”.²

Biblioteca liceului era bogată cu exemplare din operele clasicii greci și latini,

din literatura germană, franceză, maghiară alături de autorii români: Petru Maior, Gh. Șincai, Bălcescu, Alecsandri etc.

În această atmosferă cu adevărat culturală va intra și elevul George Coșbuc, după terminarea clasei a IV-a primare, în toamna anului 1876. Vreme de opt ani, până în 1884, George Coșbuc se va număra printre elevii gimnaziști nășăudenii.

Casa învățătorului Teodor Rotari din Năsăud, unde George locuia în „cvartir”, avea o bibliotecă pe care o cerceta cu interes și poetul, după cum mărturisește prietenul său Leon Scridon: „Învățătorul Teodor Rotari, la care eram împreună în cvartir, fiind absolvent al școalei normale din Praga, avea în biblioteca sa reviste ilustrate și călindare în limba germană adunate de pe mai mulți ani. Îmi reamintesc bine că poetul, care știa bine ungurește, le răsfoia cu multă pasiune și în acestea găsea mult material bun de citit: poezii, romane, povești, îndeosebi că învățătorul Rotari îi indica care bucăți să le citească. Atunci a citit pe Leanu, Heine, Rükert și Kosagarten”.³

În timpul liceului, elevul Coșbuc, alături de pregătirea sa cotidiană pentru cursuri, rezerva un mare spațiu lecturii, folosind în acest scop biblioteca școlii, pe cea a lui Rotari sau cărțile tatălui său de la Hordou. Tot de la L. Scridon aflăm: „Ca licean Coșbuc a dus o viață liniștită, retrasă, era puțin comunicativ, citea în continuu: poezii, romane, povești, istorioare, nu-l interesa ce se întâmpla în jurul lui, era adâncit în cărți, de multe ori uita să meargă la prelegeri.

Nu a fost carte din biblioteca societății de lectură, care să nu fi fost citită de Coșbuc. Împrumuta cărți de la profesori, așa încât pot zice, că multe opere de valoare ale scriitorilor noștri au fost citite de Coșbuc. În vacanțe a citit acasă *Cronica* lui Șincai, pe care o avea tatăl său în bibliotecă”.⁴

Primit cu dispensă de vârstă în cadrul societății elevilor, George Coșbuc se va număra printre elevii cei mai activi ai acestui cenuclu literar, fiind recompensat în clasa a VII-a cu alegerea sa ca vicepreședinte, iar în clasa a VIII-a, ca președinte al societății.

Fascinația lecturii îl va îndemna să tălmăcească în limba română diferite fragmente din operele citite, pe care le va prezenta la întrunirile cenuclului. Între timp își vor face loc și încurajările profesorilor săi, unii dintre aceștia îl scuteau de a trudi la obiectele din care era „izgonită fantezia”.

Un eveniment notabil pentru această primă etapă de tălmăcitor îl constituie pentru Coșbuc un concurs organizat la inițiativa corpului profesoral, în 12 martie 1882, unde Coșbuc se prezintă cu traducerea Cântului al XI-lea din *Odissea* lui Homer. Traducerea este apreciată ca foarte bună, iar autorul răsplătit cu suma de 3 taleri de argint. Această apreciere a fost o stimulare de bun augur a tânărului Coșbuc și, în

același timp, un îndemn serios pe calea puțin bătătorită, pe atunci, a acestei istovitoare, dar încărcată de satisfacții munci de traducător.

În ședințele următoare ale societății, alături de „operele” originale, vor fi prezentate nenumărate traduceri. Astfel, după ce în ședința din 18 decembrie 1881 citise *Sfântul Augustin*, traducere din germană, și *Geniul nopții*, traducere tot din germană; va urma în 20 martie 1882 prezentarea baladei *Jocul morților*, după Goethe; în 21 mai 1882 citește lucrarea în proză *Despre salutare*, după o traducere din Enders; în 15 octombrie 1882 poezia *Stâncile strigă amin*, după o traducere din Cossegarten; în 30 decembrie 1882 poezia *Mireasa vântului*, după Stäber. Seria acestor traduceri va fi continuată și în anul următor, respectiv în clasa a VIII-a; *Răzbunarea florilor*, după Fr. Freiligratin; *Arabii și dracu și Chidr* (Kidr), după Rükert, nuvela *Roza Hahemului*, după revista germană „*Ilstutiertes Haus und Familienbuch*”.⁵

Lectura din literatura germană va lăsa urme serioase în multe din cele peste două sute de poezii originale citite în societate sau publicate în almanahul școlii, „Musa Someșană”. Se resimt influențe mai ales din liedurile lui H. Heine și baladele rückertriene. Evident că preocupările sale nu se vor opri la poezie ori proză; lectura poetului va fi completată de studii istorice, filosofice etc., ajungând ca să citeze, nu o dată, în „cuvintele” rostite cu ocazia ședințelor societății, alături de autorii români, pe cei străini. Astfel, în ședința ordinară din 9 decembrie 1893 citează din filosofii Jung și Lessing, în „Vorba” rostită cu ocazia alegerii sale ca președinte al societății.

În urma unor lecturi serioase, Coșbuc ajunge să-și formeze deja un orizont cultural, care va contribui la continuarea unei viitoare ediții intelectuale.

Acești ani au fost pentru Coșbuc cu adevărat *ani de ucenicie intelectuală*, de muncă neobosită. Astfel pregătit, viitorul autor al *Firelor de tort*, trece cu bine un greu examen impus de prestigioasa școală nășăudeană căreia îi va purta un adânc respect și pe care o va reprezenta cu cinste în destul de scurtă sa viață.

*

* *

Trecând cu bine, nu neapărat excepțional, „maturitatea”, în urma examenelor susținute în sesiunea de bacalaureat din iunie 1884, proaspătul „abiturient” urma, conform tradiției, să îmbrace haina monahală, să-și ia ceaslovul și să urmeze cursurile seminarului teologic, așa cum au făcut și ceilalți înaintași ai familiei. Neîmpăcat cu acest gând, deși preotul Sebastian îi depusese deja dosarul la teologia gherleană unde ar fi trebuit să stea pentru „desăvârșirea studiilor”, poetul, încurcând actele de la dosar, reușește să inducă în eroare vigilența tatălui, atât cât era necesar să-i fie respinse actele

de admitere la concurs. Cel mai veridic document în acest sens este tocmai scrisoarea trimisă lui Slavici, prin 1887, când se găsea într-un greu impas material și spiritual la Cluj: „Mama, și îndeosebi tata, vrea cu orice preț numai popă să fiu; cu gând de popie m-au dus la școală de prima oară și cu același gând trăiesc și astăzi. Când am absolvit gimnaziul, de voie, de nevoie am concurat și eu să mă primească la teologie; a fost tata cu mine, dar eu, neavând nici o plăcere spre ceasloave și căzării, nu mi-am pus în rânduială hârtiile de lipsă pentru dreptul de a concura: tata nu m-a inspecționat și eu n-am fost primit în seminar (la Gherla, n.n.). A vrut poate Dumnezeu așa, că de intram atunci în teologie rămâneam prost și orb pentru vecii vecilor”.⁶

Acomodarea cu orașul din care lipsea acel aer țărănesc cu care George Coșbuc era obișnuit la Hordou și Năsăud, se face tare anevoios. Aici nu mai vedea pe popa Sebastian în fiecare joi, cu fedeleșul de lapte acru și prescurile. Tânărul Coșbuc a fost izbit brutal de lipsuri materiale și trece printr-o mare criză psihologică.

Durerea o toarnă tot într-o scrisoare adresată lui Slavici, la care a găsit din capul locului înțelegerea și ajutorul necesar. „Stimate D-le. Ex abrupto cu o rugare sinceră îmi încep astăzi scrisoarea mea; Domniei tale îmi dezvăluiesc năcazul, căci D-ta mi-ai dat primul impuls d-a păși în lume și tot D-ta cred că vei fi cel dintâi care ai avea să mă ajuți.

Părinții mei fiind săraci și neavând puteri, nici măcar slabe, de-a-și susține feciorul lor la universitate, eu trăiesc dintr-un stipendiu de 200 fl. Din fondurile năsăudene: 16 florini la lună și câte 5-6 fl. Din când în când de la un frate al meu (Leon, preot în Leșu, n.n.) – atâta e totul! Limba maghiară nu o posed. Cu ungureasca o duc greu, cu viața rău: nu-mi restează decât să las filosofia în baltă și de la toamnă s-apuc patrafirul și psaltirea și să merg la seminarium”.⁷

Singura consolare și-a găsit-o la Cluj poetul în lectura pe care acum o amplifică. Aceasta va duce la o frecventare a cursurilor cu intermitențe. Fără odihnă, Coșbuc își completează cunoștințele, printr-un studiu particular perseverent, așa cum observă unul dintre cei mai apreciați coșbucieni ai noștri: „În afara studiilor universitare, poetul acordă o atenție deosebită studiului individual, lecturilor, cu precădere din literatura universală, petrecându-și timpul în biblioteca universității, în fondurile căreia a putut găsi ediții, germane mai ales, din cei mai valoroși scriitori ai lumii, începând cu antichitatea orientală, arabă, persană, egipteană, greacă și romană și continuând cu alte literaturi până la epoca modernă. Clujul constituie o etapă hotărâtoare pentru formarea culturală a poetului și pentru dezvoltarea pe o treaptă nouă a creației sale”.⁸

Un alt argument în sprijinul celor enunțate mai sus este și fragmentul următor din amintirile lui Leon Scridon, pe atunci student în drept la aceeași universitate clujeană: „Am locuit cu George Coșbuc într-un cvartir mai multe luni. Pe atunci citea din literatura germană pe Schiller, Goethe și poeziile lui Petöfi traduse în limba germană; iar biblioteca universității, îndeosebi în lunile de iarna, răsfoia cărți și reviste care se potriveau cu înclinațiunile sale literare, urmând totodată și indicațiunile profesorului de limba și literatura română, Grigore Silași, conducătorul românilor din Cluj de pe vremuri, „ocrotitorul” și îndrumătorul studenților români”.⁹

Grigore Silași (1836-1897), ctitorul catedrei de limbă și literatura română din Cluj (1872), inițiatorul Societății studenților români din Cluj, „Iulia”, este unul din mentorii spirituali ai poetului nostru, omul care va influența puternic activitatea literară a studentului născădean, îndemnându-l înspre adunarea și prelucrarea bogatului tezaur folcloric transilvan. „Tot la îndemnul acestui profesor a tradus din nemțește poezia *Zlatna* din Martin Opitz, pe care a publicat-o în «Tribuna» din Sibiu”.¹⁰

Interesul pentru „Zlatna” era firesc pentru că scriitorul german, fost profesor la gimnaziul din Alba Iulia, a fost inspirat în acest poem, așa după cum se știe, din viața românilor transilvăneni. Și era un merit pentru cel care reușea să transpună integral în limba română „Zlatna”.

Angajându-se, în aceeași perioadă, să alimenteze „Tribuna” lui Slavici cu însăilări de natură poetică, George Coșbuc mărturisește aceluiași Slavici într-o altă scrisoare: „Toată ocupațiunea-n anul trecut și anul acesta (1886-1887, n.n.) mi-a fost compunerea unei *Antologii grecești* (subl.n.): vreo 480 de poezii de toată mâna, din 92 de autori, traduse și în hexametri și în versuri moderne; colecțiunea poeziilor mele încă am ordonat-o și aş dori să-ncep publicarea poeziilor lirice în ceva foaie”.¹¹

Cu privire la lectura din această perioadă, putem remarca înclinația lui Coșbuc înspre literatura romanică, poezie în special, și mai ales din autorii germani Heine cu *Buch der Lieder*, Adalbert von Chamisso cu *Gedichte*, Adolf Strodmann, Bürger cu *Die Weiber von Weinsberg*, Ferdinand Freiligrasgh, Fr. Schiller cu *Don Carlos*, Goethe etc. alături de care, așa cum am mai văzut, folosește în traducere germană poeziile lui Petöfi.

Nu trebuie neglijate nici preocupările pentru operele inspirate din viața orientală ale unora din autorii sus pomeniți sau lectura din alți autori care au folosit aceeași sursă de inspirație, devenit „la modă” pentru scriitorii romantici germani angajați în „Sturm und Drang” sau în Biedermeier-ul de mai târziu.

Este esențial, credem, să precizăm că tot în această etapă, Coșbuc are

preocupări pentru opera dantescă. Probabil că un prim interes i-l stârnește tatăl său care îl solicită să-i traducă câte ceva din „unul Dante” care scrie despre „draci și iad”. Cu siguranță că pentru o primă lectură din Dante, Coșbuc va folosi versiunea germană, deoarece este clar că în această vreme nu avea cum să cunoască italiana pentru a fi în stare să citească „Divina Comedie” în originalul italian. În legătură cu acest amănunt prețios, după opinia noastră, este interesant să vedem chiar mărturisirea poetului făcută în acest sens, lui I.L. Caragiale, într-o scrisoare în care propune un titlu pentru noua revistă din 1894, care urma să o scoată împreună cu Slavici și Caragiale („Vatra” – 1894): *„Pe când eram student la universitatea din Cluj, amărât de ungurime, am fugit de răutatea omenească în munți. Ca un câine prigonit, m-am adăpostit într-o stână părăsită. În amurgit văd în vale un foc mare, care părea o vatră de jăratec. Cobor, și în fața ochilor un tablou idilic, cu tipuri de epopee. Acolo am văzut și înțeles ce este într-adevăr o vatră.*

Nu uit să adaug că în buzunar aveam «Divina Comedie» a lui Dante. Gura aceea de foc îmi apăruse ca poarta infernului”¹²

În legătură cu preocupările dantești de început ale lui George Coșbuc, ne mărturisește Ramiro Ortiz, citând din memorie următoarele: „În fiecare zi, pe la cinci după prânz, plecam pe jos spre sat (Tismana, n.n.). Ajunși în sat, intram în sat, intram în cârciumă... ceream o oca de vin, pâine și brânză și țărănește și românește continuam să vorbim despre Dante.

– Măi, mare șarlatan e acest Dante al Dumneavoastră! Mare șarlatan! A pus stăpânire pe mine și nu mă lasă. Ce am eu cu el? Și, totuși, îmi place mai ales pentru obscuritățile lui! Câte lucruri nu sunt în Divina Coemdie! Dar trebuie să știi cum s-o citești. Comori sunt, nu altceva, dar ascunse! Și lumea crede că se poate citi așa ca un fleac oarecare.

Și-mi povestea cum, din întâmplare, a venit în contact cu Dante:

Tatăl meu era popă. Dumnezeu știe cum a ajuns la urechea lui că Dante acesta ar fi scris ceva în care se vorbea de Iad, Prugatoriu și Rai.

– Măi, Gheorghe – îmi zise el într-o zi – tu care ai învățat și știi atâtea, de ce nu-mi cauți ceva despre Dante acesta.

– Da, tată, am să caut! – i-am răspuns fără multă hotărâre, convins că ar fi vorba numai de o toană a bătrâneții.

Însă bătrânul stăruie, și eu sfârșii cu cumpărarea unei traduceri nemțești a Comediei și cu traducerea ei în românește (numai să-i mulțumesc!) a celor dintâi cântece ale infernului. (Probabil traducerea lui Eliade Rădulescu, de la 1848 – cinci

cânturi din „Infernul”, n.n. Din clipa aceea Dante a pus stăpânire pe mine. Măi, mare șarlatan”.¹³

Am încercat să însăilăm aceste „amintiri” pentru a veni în sprijinul unei argumentări cât mai veridice în privința începutului preocupărilor dantești ale lui George Coșbuc. După opinia noastră, aceste preocupări, respectiv interesul pentru Dante poate fi împins cu mult înainte de 1894¹⁴ și anume, până în perioada studiilor universitare ale lui Coșbuc. Așa după cum este știut, în anul dispariției dintre cei vii a lui Eminescu, 1889, poetul ardelean trece munții (toamna), stabilindu-se definitiv la București, în altercație fiind cu guvernul austro-ungar pentru neprezentarea în cadrul „miliției” imperiale, lucru care îi va aduce multe necazuri, inclusiv urmărirea în imperiu pentru a fi arestat. Acest lucru îl va obliga să renunțe, cel puțin pentru câțva timp, la aventura riscantă de a-și revedea meleagurile natale. Din acest motiv, nu putea crede că poetul s-ar fi putut întâlni cu tatăl său pentru a purta discuția citată mai sus, decât într-o eprioadă când putea să-și viziteze părinții și rudele, în Hordou. Evident că acest lucru se putea întâmpla și în popasul sibian (1887-1889). Sublinierea noastră în scrisoarea citată (către Caragiale) însă ne ajută să înțelegem că George Coșbuc citea pe Dante din anii studenției. Așadar „șarlatanul” l-a captivat pe Coșbuc de atunci.

Fiind îndemnat de părintele Sebastian să tălmăcească câte ceva din Dante, credem că folosind traducerea germană, Coșbuc se va apuca încă de acum să transpună în românește, pagini din Divina Comedie, fără a putea însă vorbi despre o muncă sistematică în acest sens. Despre un început de exegeză dantescă încă nici nu putem vorbi.

Împovărat cu grija „zilei de mâine”, lipsit material, poetul se gândește la o evadare din atmosfera neprielnică pentru el, a Clujului, și total dezorientat îi scrie lui Slavici, în 1867: „Și acum, după trei ani de faultate îmi caută totuși să mă călugăresc! Dar acum vrea, cum vrea, ceea ce n-am vrut înainte cu trei ani, căci atâta m-am îngrozit de supărările tatei și-ale mamei, încât bucuros m-aș duce și pandur de temniță, numai să scap de necazurile toate, ce le poartă ei pentru mine și eu pentru ei”.¹⁵ Subliniind decepția prin care trece, poetul scrie în continuare: „Cât pentru frați și cumnați, toți capete cu lumină și popi, încât nu le prea vorbesc multe. Mi dau sfaturi tot contrari firei mele, de intențiunile mele răd și de pașii mei își bat joc, ei sunt prea prozaici, pentru mine, asta e sfânt, și eu sunt prea domol, prea simțitor, și prea nalt pentru ei; caută să tac, ca Ovidiu cu «barbarus hic ego sum, quis non intelligo abillis»”.¹⁶

În acest exces de sinceritate, poetul își varsă tot amarul pentru a se ușura și-l

încredințează acestui „spiritus rector” al „Tribunei” sibiene, la care găsește și înțelegerea și ajutorul.

*

* *

Popasul la Sibiu Coșbuc și-l începe la sfârșitul lunii august-începutul lunii septembrie 1887, conform unei scrisori trimise tatălui său din Sibiu și datată 17 septembrie 1887.¹⁷ Aici poetul va găsi un cadru prielnic orientărilor și înclinațiilor sale. Tribuniștii, adevărați luptători pentru cauza românilor transilvăneni, mânați de dragostea pentru cei în numele cărora scoteau revista, oferind coloanele acesteia propagandei de restabilire a unității în viața culturală a românilor, despărțiți de granițe vremelnice și relative în ce privea viitorul. Într-o astfel de mișcare culturală va intra și Coșbuc, chiar dacă pentru început nu i s-a putut oferi altceva la revistă decât o banală rubrică de popularizare a prețurilor la zarzavaturile aflătoare pe piață, în schimbul modestei sume de 60 fl.

Redacția „Tribunei” și redactorii ei vor fi pentru Coșbuc casa și familia lui vreme de doi ani (1887-1889). După cum mărturisea poetul, aici își va găsi adevărata vocație.

Îndeletnicirile sale zilnice, la Sibiu, erau mereu cam aceleași: lucrul la redacție (care nu-l solicita prea mult, deoarece poetul se știa descurca de minune, traducând prețurile din gazetele nemțești care apăreau mai devreme), cafeaua de „sub arini” luată în compania colegilor din redacție, plimbările pe „Bretter”, evadările din când în când în Mărginime la Gura Râului, Pălțiș, Săliște ori Rășinari, câte o ieșire până la Copșa (la Alexandru Hodoș, alias Ion Gorun) etc.

În redacție discuțiile erau de cele mai multe ori banale: „nu aveam ce să ne spunem unul altuia”, își amintește Slavici. Când însă era adus în discuție vreun subiect din cele care îl interesau pe Coșbuc, discuțiile erau aprinse și între toți mai înfocat vorbea nășaudeanul nostru: „căzuse și el adică în boala de care au suferit Eminescu și Caragiale: când intra cu el în vorbă despre chestiuni de tehnică literară, nu-i era nici foame, nici sete, nici somn, se pierdea cu desăvârșire el însuși pe sine”.¹⁸

Cel mai mult timp însă îl afecta și aici lecturi, citind cu precădere în limba germană, tot ce-i puteau oferi bibliotecile nemțești din Sibiu. În privința literaturii române, era la curent cu tot ce apărea peste munți, nu neglija însă nici ceea ce crease literatura română până la el. Despre continuarea pregătirii sale, Slavici adaugă: „Mai suferea și de altă boală a lui Eminescu și a lui Caragiale: era doritor de a-și întinde cunoștințele, și când se pornea pe citite, nu-l mai putea urni din loc.

El se bucura la sibieni de multe simpatii, și toți se băteau pe el să-l aibă la masă. El le făgăduia tuturoră că are să vie, dar numai rar se nimerea să se ție de vorbă. De cele mai ori se încurca fie în vreo lectură, fie în discuțiuni, și era prea târziu... etc...”.¹⁹

Multe din revistele nemțești îi foloseau pentru ilustrarea gazetei cu vreo anecdotă, ori informație itneresantă. Ore în șir, mai ales seara era întâlnit de colegii de redacție apelcat asupra acestor reviste și a tălmăcirilor din ele. În acest fel contribuie la sporirea interesului, din partea cititorilor, pentru revistă, crescându-i popularitatea. Ca un fiu iubitor ce era, Coșbuc nu uită să trimită fiecare număr al revistei, acasă, la Hordou și fratele său Leon, în Leșu. Într-o scrisoare, datată 6 septembrie 1887, scrie părinților, între altele: „Tribuna vine-vă regulat? De aici se trimite regulat.

Alte foi nu pot trimite, dar de la Anul Nou am să fac ceva ispravă”.²⁰

Cu privire la activitatea redacțională, tot corespondența este aceea care ne lămurește. Iată un fragment dintr-o scrisoare trimisă părinților la Hordou și datată 30 noiembrie 1887: „... Eu am cronică laolaltă cu redactorul Cașolțan: el face din țară și lucruri din gazete ungurești, eu fac din străinătate și din Austria (nu Ungaria) și lucru din gazete nemțești. Fiecare avem gazetele separat și împărțite: eu am 13. «Neuer Pester Jurnal» și «Buapester Tagblatt» sunt cele din care scot cronicile. Apoi «Neue Freue Presse» și «Pester Loyd» și foile din Viena, apoi foile germane din Sibiu, Brașov, apoi «Marina Zeitung» și „Armeeblutt», căci eu am să țin cont de cătunia din țară și toate cronicile care tractează despre armată eu le fac... În urmă când vreu să satirizeze ceva ori Slavici ori ceilalți redactori, îmi dau mie ca să fac, astfel, toate cronicile care sunt de răs sunt ale mele. Pe lângă cronică eu am foița. Coreg manuscrisele, cetesc tot ce vine, corespundez cu cei ce trimit una altă, iar când lucru eu în foiță atunci am separat de fiecare număr 4 fl. Onorar. De aici vine, că eu de când sunt n-am scris în proză, dar am tradus totuși niște nuvele în «Tribună» și mai traduc iscălite de G.C.”.²¹

Rodul muncii sale trudnice și migăloase își va găsi locul în coloanele „Tribunei”, unde, alături de poeziile originale (cele mai multe din aceste plăsmuiri stau sub semnul folclorului), vor apărea neîntârziat și pagini de traduceri:

C.O. Waldau traduce grupaje din *Rozele albe* în mai multe numere: 226 din 7 octombrie (p. 901, 902), nr. 232 din 14 oct. (p. 925-926)/1887, cuprinzând: Ce vrei cu plânsul, Era creat pământul, Aibi griji, ce zic buzele tale, Când te-am văzut întâi, Grea tăcere prin văzduhuri, Oh, n-afli pe ceruri nici măcar o stea, Lucesc pe cer etc. etc...;

François Cupée – Împăratul Frederic III (v. 1888, 17 mart., p. 245);

Moritz Stacgwitz – Vânătoarea lui Mogul (baladă orientală) – 3, 1888, nr. 77, din 5 apr., p. 305;

Lord Byron – Mazeppa, 1888, V, nr. 128 din 7 iun., p. 509 până la nr. 135 din 16 iun., p. 537. În notă: sibiu, oct. 1887;

von Chamisso – târg, V, 1888, nr. 146, 29 iun., p. 581;

Emil de Shönaich-Carolath – Maronita, VI, 1889, nr. 122, 31 mai, p. 485-486.

Ernest Maria (Maria Eckstein) – *Băiat de țigan*, VI, 1889, nr. 134, 14 iun. Fără semnătură. Este însă publicat și în „Constituțional” I, 1890. Credem necesar să menționăm că în această perioadă de pionierat intelectual, George Coșbuc a reușit să-și procure pentru sine un număr de cărți, pe care am îndrăzni să le numim bibliotecă personală. Numărul lor nu poate fi neglijabil pentru că în prima scrisoare citată de noi, vorbește despre o aldă cu cărți, la care mai putem adăuga pe cele care le păstra la Sibiu: „P.S. La Șmil (fiul cârciumarului Ițic din Hordou, n.n.) am vreo două cărți; să facă bine Aurel (fratele mai mic al poetului, n.n.), când se va întâlni cu Șmil să i le ceară, nu-mi aduc amintne câte și care, dar de două știu și-mi stă aminte de ele: „*Lesebuch für Gymnasien*” și „*Roteck*”, Istoria germană, tom 3.

La badea Iftene (Ifene Bugnariu, tatăl dascălului și folcloristului Iuliu Bugnariu, căsătorit cu sora poetului Raveca, n.n.) am *Roteck* tom 1, să nu se piardă! *În lada cu cărțile mele să nu umble străini!* (subl.n.)”

Alături de literatura germană, Coșbuc va adânci lectura sa cu opere ale antichității romane, grecești și orientale și va lua cunoștință de literatura rusă (Gogol, Turgheniev, Tolstoi). Culturii antichității Coșbuc îi va rămâne credincios toată viață.

Încurajările din partea tribuniștilor, Slavici, Bechniz, S. Albini și B. Duică mai ales, îl vor obliga pe Coșbuc la eforturi mari pentru a le răsplăti încrederea. Imediat după intrarea triumfală a lui Bogdan Duică în redacție, discuțiile purtate aici vor lua o turnură aparte, stând mereu sub semnul filosofiei lui Lessing, Taine etc., iar operele autorilor români (Odobescu, Hasdeu, Vlahuță) ori străini (Tolstoi, Molière, Hugo, Schiller etc.) erau analizate din această perspectivă.

Așadar anii petrecuți la Sibiu vor amplifica interesul lui Coșbuc pentru literatura universală și aici va învăța cu adevărat care este drumul ce trebuie să-l urmeze. Să nu uităm că în „Tribuna” din 24 mai 1889 va publica pentru prima oară acel extraordinar poem, un „lucăfăr al Ardealului”, „*Nunta Zamferei*” în care va prinde la un loc, în hora nunții, pe românii din întreg spațiul carpato-dunărean. Aceștia au fost anii cei mai roditori...

„De la 1884-1890 am publicat neîntrerupt versuri în «Tribuna»; aceștia au fost

ani cei mai roditori ai vieții mele”, afirmă însuși poetul nostru. Parafrazându-l, am putea continua ideea arătând că aceștia au fost „ani roditori” și pentru conturarea pregnantă a formației sale culturale, de factură clasică, pentru creșterea sensibilității sale artistice, precum și pentru interesul major stârnit de operele universale pe care le va transpune în românește, făcându-le cunoscute prin intermediul gazetelor vremii ori prin volumele ce nu vor întârzia, de aici înainte, să apară la București, acolo unde pentru „tot românul răsare soarele”. Va răsări oare și pentru Coșbuc?

*

* *

Intrarea în București, Coșbuc și-o face într-un an în care cultura românească pierdea pe acel „altissimo poeta” al nostru, al românilor, Eminescu. Dorința nestrămutată a poetului transilvan de a se instala în această Mecca a românilor, în sfârșit, o vede împlinită. Chemarea lui Maiorescu și îndemnul lui Slavici își vor găsi ecou în sufletul poetului și în toamna anului 1889, după ce se încununase cu laurii „celui mai mare poet al Ardealului”, Coșbuc va părăsi Transilvania, instalându-se la București, unde era deja cunoscut prin poeziile publicate în „Convorbiri literare” și mai ales prin acel nemuritor poem *Nunta Zamfirei*. Aerul proaspăt adus din munții săi dragi, vitalitatea și exuberanța versurilor sale lipsite de văicărelile și lamentațiile nesfârșite ale poezilor mediocri, „neoeminescianști”, vor fi o adevărată sărbătoare. Coșbuc nu este însă întâmpinat nici cu flori și nici cu fanfară. Posturile oferite fiului Ardealului sunt din cele mai modeste, atât cât să-i asigure o existență oarecare. Și aici greutățile vor fi înlănțuite, ecoul versurilor sale existau în sufletul celor de jos, pentru că el crease „poeme” și nu „ode”. Nu poate fi neglijat, cu toate acestea, ajutorul acordat, pentru început, de Maiorescu, iar mai apoi de Spiru Haret, până când Coșbuc reușește să-și găsească un rost.

Metropola îl primește, dacă nu răutăcios, nici tocmai sărbătorește. Salonul junimiștilor nu va fi pentru Coșbuc ceea ce fusese odinioară cel de la Sibiu și nici Maiorescu n-a fost ceea ce a fost Slavici ori Bechnitz. Tocmai de aceea, pentru început, Coșbuc nu va publica prea mult în gazetele bucureștene, cât în cele din Ardeal („Tribuna”, „Familia”, „Amicul familiei” etc.), după nici cinci ani, singurul loc patronat de o aleasă elită culturală a României de dincolo. La un moment dat, descumpănit, poetul scrie, în 1890, tatălui său: „aș vrea să mă întorc acasă, în Ardeal. Ori să rămân pentru totdeauna în România, adică să-mi cer împământinare aici, să fiu cetățean român și prin urmare să-mi pierd toate drepturile mele politice în Austria. Ori să trec în Ardeal, să-mi fac serviciul militar de 8 săptămâni și să stau închis vreo 6

săptămâni și astfel să fiu liber să trăiesc în Austria ori în România. Părerea dintâi este a mai multor oameni de aici, părerea din urmă e a mea”. Mai târziu, tatăl își sfătuia „doritu” fiu să nu care cumva să treacă granița fără a fi în „regulă”, că s-ar putea s-o pățească.

Ascultând îndemnul părintelui, Coșbuc va rămâne definitiv la București. Începe să lucreze ca „desemnător ajutător” la Ministerul Cultelor de unde demisionează în 1891, apoi intră într-un colectiv de autori didactici care elaborau manuale școlare, mai apoi redactor la „Lumea ilustrată” a lui I. Hertz, îl găsim și profesor la un liceu de fete condus de Eiza Manoliu etc. Fără a ține seama de piedici și lipsuri, Coșbuc va lucra efectiv la poezie, perfecționându-se, va publica în multe din periodicele românești și ardelene, iar ca o încununare a triumfului poetic este apariția, în 1893, a primului său volum de versuri, culegerea *Balade și idile* primită cu un ropot de aplauze de cititorii conștienți de valoarea acestui flăcău ardelean. Primit cu entuziasm, acest volum a fost primit încă cu rezerve de unele „spoieli” culturale care încercau să minimalizeze calitatea poeziilor și originalitatea lor. Ca o ripostă binemeritată este articolul lui I.L. Caragiale din „Moftul român”! „Pe câmpul vast al publicisticii române, pe care crește atâta spanac des și abundent a apărut, în sfârșit, zilele acestea și un copac, și e așa de mândru și așa de puternic, că mii de recolte de buruieni se vor perinda, și el va sta tot mereu în picioarele tot mai sănătos și mai trainic, înfruntând gustul actual și vremea cu schimbările ei capricioase, și făcând din ce în ce mai multă fală limbii noastre – un volum de *Balade și idile* de George Coșbuc.”²²

Nenumăratelor acuzări aduse, poetul răspunde prin tăcere, având conștiința împăcată că toate aceste dispute vor avea un sfârșit oglindit în apa limpede a adevărului. Așa a și fost. Poezia lui George Coșbuc rămâne oricând una din cele mai valoroase și perene creații ale genului, îndrăgită de cititorii de toate vârstele, pentru că ea reprezintă un exemplu de artă adevărată izvorâtă din sufletul românesc, așa după cum însuși poetul s-a definit: „Sunt suflet în sufletul neamului.../ Sunt inimă-n inima neamului meu”.

*

* *

Cunoscut prea puțin la noi, interesul pentru Dante și opera sa începe să se facă simțit în țările române abia pe la începutul veacului al XIX-lea, deci după 500 de ani, când, dintr-un îndemn patriotic, din dorința de a face o „Bibliotecă universală”, *Eliade Rădulescu* va traduce în 1848 5 cânturi din „Infernul”, după ce publicase două articole privitoare la viața și opera marelui florentin, în „Curierul de ambe sexe”. Cu ocazia

sărbătoririi în lumea întreagă a 600 de ani de la nașterea lui Dante, în 1865, *Aron Densusianu* publica în „Concordia” Cântul III din „Infern”, Cântul XXVIII din „Purgatoriu” și Cântul XXIII din „Paradis”. Tot atunci, *Gh. Asachi* publică „Icoana lumii” din Iași (p. 10-11, 1865), un studiu intitulat „Serbarea seculară a lui Dante” și traducerea episodului „Ugoliono”, în fragmente. Între 1883-1888, *Maria Chițu* publică la Craiova „Infernul” și „Purgatoriul”. Pentru prima oară la noi se încearcă și un comentariu, din partea aceleiași autoare, dar foarte discutabil. Acestei traduceri îi urmează o serie de articole și studii despre Dante între care o schiță biografică în „Zimbrul” din Iași, Studii Dantești semnate de M. Stratan, la Craiova etc. Un eveniment consemnabil este traducerea lui Nicu Gane „Infernul” în 1906, căreia îi urmează o versiune îmbunătățită în parte în „Revista idealistă” din 1907. Preocupări pentru Dante au mai avut și *Veronica Micle*, *Vasile Conta*, *Al. Macedonski*, *N. Iorga*.

Cu *Coșbuc* însă, studiile dantești capătă o interpretare nouă care au stârnit interes nu numai la publicul românesc ci și peste hotare, fiind cunoscute în multe țări ale lumii și mai ales în patria lui Dante, Italia.

După *Coșbuc* au mai fost încercări de traduceri din Dante: *Ramiro Ortiz* – Cântul XXVI din „Infernul”; *O. Densusianu* – Sonetul X din „Vita Nuova” (1921); *Mia Frollo* – Francesca da Rimini (1921); *G. Topârceanu* „Stanțe apocrife la Divina Comedie”; *A.I. Tundrea* traduce în 1945 „Infernul”; *Letiția Papu* – „Francesca da Rimini” în 1945 („Viața Românească”, VII, nr. 5, p. 75-77); *Maria Banuș* etc.

Una din ultimele apariții, traducere integrală a „Divinei Comedii”, este cea a *Ettei Boeriu*, din 1965, apreciată ca una din cele mai bune traduceri, după cea a lui *Coșbuc*.

Alături de traducători, este necesar să amintim și numele unor comentatori, biografi, care au consacrat studii importante operei și personalității lui Dante: *Alexandru Balaci* (unul din cei mai autorizați dantologi români), *Tudor Vianu*, *Ramiro Ortiz*, *Al. Duțu* și *Tit. Pîrvulescu* (editorii „Comentariului la Divina Comedie” a lui *George Coșbuc*), *Pimen Constantinescu* etc. etc.

Interesul pentru Dante este apreciabil și în zilele noastre. În 1965 a apărut un important volum „*Studii despre Dante*”, cu ocazia celui de-al șaptelea centenar de la nașterea marelui florentin.

*

* *

La afirmația noastră inițială cu privire la începuturile preocupărilor dantești ale lui *Coșbuc*, ne luăm îngăduința a mai aduce un argument la fel de prețios, care, credem

noi, va contribui la stabilirea definitivă a încadrării în timp a acestor începuturi.

În 1891, la București, în Tipografia Carol Göbl apare o „*Antologie română*” (B. Poesia) scoasă de prof. I. Manliu, cu un subtitlu: „Modele literare din sec. al XIX-lea cu notițe biografice și aprețieri literare întocmite pentru clasele superioare de liceu, seminare, școlare pedagogice, externate etc. și potrivite atât pentru aplicarea poeziei, cât și pentru completarea Istoriei literaturii”. În această culegere de texte literare, la pagina 295 (până la 298) George Coșbuc publică traducerea Cântului XXXIII din „*Infernul*”, „*Ugolino*”.

Așadar, în privința traducerii din Dante, putem stabili ca an de început anul 1891. În această situație, suntem obligați să apreciem că în preocupările lui Coșbuc Dante intrase definitiv.

Pentru viitoarea muncă titanică în domeniul dantesc, respectiv pentru traducere și comentariu, bardul de la Hordou își va procura, cu multă minuțiozitate, toate traducerile în românește de până la el și va începe să procure masiv opera dantescă în traducere germană, precum și o serie de studii de teologie, cosmografie calendaristică, istorie medievală și antică, gramatici nemțești și italiene etc. etc. Toate acestea vor constitui uneltele sale de lucru.

În primul rând își procură traducerile în românește ale lui Eliade Rădulescu (primele cinci cânturi din „*Infernul*”), ale Mariei Chițu („*Infernul*” și „*Purgatoriul*”) etc. alături de acestea trebuie amintite o serie de ediții ale „*Divinei Comedii*” în traducere germană începând cu cea a lui *Karl Eitne* (din 1889) apărută la Ph. Reclam din Leipzig. Această ediție va fi folosită, cu siguranță, pentru traducerea lui „*Ugolino*”, din sus-pomenita „*Antologie*”. Folosește, de asemenea, edițiile din germană ale lui *Richar Zoosman* și *Bassermann*; în italiană, edițiile lui *G.A. Scartazzini* (1893), *Nicolae Tommasseo* (1869), *Luigi Polacco* (1909) și *G.I. Passerini*; în limba franceză își procură ediția lui *Pier Angelo Fiorentino* (1912). Alături de acestea Coșbuc consultă și operele așa-zis minore, ale lui Dante, nu numai în ediția lui *Pietro Fraticelli* din 1912 („*De vulgari Eloquie*”, „*De Moanrchia e La Questione De Aqua et Terra*”), ci cu mult mai înainte, dovadă că în documentarul Muzeului Memorial „George Coșbuc” din Hordou, în fondul bibliotecii poetului, găsim un exemplar din „*Vita Nuova*” în traducere germană („*Das neue Lebe*”, f.a. în colecția „*Unviersal-Bibliothek*”, cu nr. 1153 de la „*Reclam*” – Leipzig) foarte bogat adnotat de poet.

Pentru a pătrunde adânc în tainele dantești, Coșbuc va face o călătorie în Italia, în 1902, pentru a învăța limba italiană acolo, în patria lui Dante, cu care ocazie va culege o serie de impresii de călătorie și își va procura ediții în limba italiană ale operei

dantești, gramatici italiene, cataloage de cărți și tot atunci se pare că a procurat și un bust de bronz și alamă, astăzi existent la muzeul „Coșbuc”. Tot din această primă călătorie, lui Coșbuc îi va rămâne o frumoasă amintire cu privire la discuția purtată cu un vâslaș italian, fiecare vorbind în limba sa, s-au înțeles perfect. Această amintire va fi publicată în „Universul literar” sub titlul *Amicul meu din Torbole*, în 1902. Este o discuție asemănătoare cu cea imaginată de Eliade Rădulescu, dintre doi țărani, unul român și unul italian, unde, ca și în cazul lui Coșbuc, cei doi țărani s-au înțeles de minune.

Insistența, cu adevărat mesianică, pentru Dante, începe deci la începutul secolului al XX-lea, când Coșbuc va pătrunde adânc în cunoașterea și, mai târziu, perfecționarea limbii italiene.

Din 1901, vor începe să apară în diferite periodice ale vremii fragmente din „Divina Comedie” în traducerea lui G. Coșbuc. Vom încerca mai jos o redare a fragmentelor din „Divina Comedie”, în ordinea cronologică a apariției lor:

– Cântul XXXII, vers. 129 și urm., și vers. 1-78 din Cântul XXXIII: „Ugolino”. În I. Manliu, „Antologia română”. B) Poezia. Buc. 1891, p. 295-298. „Românul”, I (1911), no. 101 (8 mai). „Scena”, II (1918), nr. 129 (19 mai), numai cântul XXXIII. „Mișcarea literară”, II (1925), nr. 10.

– Cântul XXXIV. În „Literatura și arta română”, IV (1899), p. 741-7445.

– Cântul XXVIII-XXX. În „Convorbiri literare”, XXXV (1901), nr. 12 (1 dec.), p. 1057-1073.

– Cântul IX. Terținele 12-44. În „Semănătorul”, I (1901), nr. 5 (30 dec.), p. 65-67.

– Cântul XXII, „Lacul de smoală”. În: „Universul literar”, XX (1902), nr. 5 (4 febr.). „Drapelul”, II (1902), nr. 94 (17 aug.). „Tribuna poporului”, VI (1902), nr. 160 (31 aug.).

– Cântul XI. În „Literatura și arta română”, VI (1902), p. 351-354.

– Cântul XIV, vers. 1-72 „Hulitorul zeilor Capaneu”. În „Semănătorul” I (1902), nr. 20 (14 apr.), p. 310-312.

– Cântul XXIII. În „Semănătorul”, I (1902), nr. 25 (19 mai), p. 387-392.

– Cântul XV. În „Convorbiri literare”, XXXVI (1902), nr. 6 (1 iun.), p. 492-496. Și vers 1-27: „Latini”. În „Mișcarea literară”, II (1925), nr. 10.

– Cântul XVI. În „Literatura și arta română”, VI (1902), p. 354-358.

– Cântul XVII. În „Convorbiri literare”, XXXVI (1902), XXXVI, nr. 7 (1 iul.), p. 584-589.

– Cântul XIX. În „Convorbiri literare”, (1902), XXXVI, nr. 7 (1 iul.), p. 584-589.

– Cântul XII. În „Viața literară”, I (1906), nr. 15 (9 apr.), p. 1-2; nr. 16 (16 apr.), p. 5.

– Cântul XIX: „Ocara papilor”. În „Viața literară”, I (1906), nr. 17 (23 apr.).

– Cântul XXX, vers 1 și urm. În „Flacăra”, I (1912), nr. 21 (10 mart.), p. 161-162.

– Cântul VI-X. Cu note de Al. Nicolescu. În „Unirea”, XXI (1911), nr. 114 (2 dec.), p. 1-3; XXII (1912), nr. 2 (11 ian.), p. 9-10; nr. 43 (3 mai), p. 6-8.

– Cântul VI. În „Calendarul Unirii”, Blaj, XII (1912), p. 127-133.

– Cântul V, „Francesca da Rimini”. În „Românul”, I (1911), nr. 107 (15/28 ian.).

– Cântul I. În „Transilvania”, LII (1921), nr. 9 (sept.), p. 699-702.

Cele 19 cânturi enumerate până aici sunt din „Infernul”. Interesant că din „Purgatoriu” nu publică nimic, iar din „Paradis” numai două cânturi:

– Cântul XIX: „În planeta Jupiter. Vulturul format din spiritul dreptilor”.- În „Revista politică și literară”, Blaj, III (1911), nr. 7, p. 244-245.

– Cântul XIII, vers. 67-42. În „Flacăra”, I (1915), nr. 23 (21 mart.), p. 203.

După cum observăm, de-a lungul a celor 24 de ani, Coșbuc nu publică din „Divina Comedie” decât 21 de cânturi, cuprinzând o parte din „Infernul” și foarte puțin din „Paradis” (doar două cânturi) și nimic din „Purgatoriu”. Explicația s-ar găsi în aceea că poetul a fost foarte ocupat cu imensa lectură care era presupusă de ceea ce avea să definitiveze, într-un stil (de ce să nu recunoaștem) oarecum original, comentariul comediei divine, presupus inițial a se întinde pe spațiul a șase volume bilingve (italo-român), opera poetică originală, care îl solicita și îl obliga în același timp, terminarea traducerii „*Eneidei*” lui Virgiliu, în 1896 (lucrare premiată de Academia Română, cu premiul „Năsturel”, premiu obținut doar de Odobescu și Alecsandri, înaintea lui Coșbuc), lucrările în proză (*Războiul nostru pentru neatârnare*, *Povestea unei coroane de oțel* etc.); lucrările didactice (manualele școlare, și traduceri din John Locke „Câteva idei asupra educațiunii”, partea a I-a și partea a II-a și din Emanuel Martig „Psihologie pedagogică pentru școlile normale”). La toate acestea mai trebuie adăugate celelalte traduceri apărute în volume: „Mazeppa”, de Lord Byron (1896), „Antologie sanscrită” (1897), „Sacotala” lui Calidasa (1897), „Georgicele” lui Virgiliu (1906), „Parmeno” lui Terențiu (1908), „Don Carlos” al lui Schiller (1910), precum și multe fragmente din diverși autori străini, publicate în

revistele timpului. Alături trebuie așezată și neostenita sa activitate publicistică materializată, așa după cum știm, în chiar inițierea unor reviste literare cum ar fi „Vatra” din 1894, „Semănătorul” din 1901 și „Viața literară” din 1906.

Cu toate acestea, Coșbuc îi va rămâne credincios lui Dante, până la sfârșitul vieții, devenind dintr-o simplă și interesantă preocupare, o adevărată *pasiune*, care îi va ocupa cel mai mult timp în activitatea sa cotidiană.

Din dorința de a-l face cunoscut pe marele florentin și publicului, Coșbuc va scoate și câteva articole de gazetă despre Dante și preocupările sale poetice, ca și: *Concepția infernului în „Divina Comedie”*, publicată în „Semănătorul”, I (1902), nr. 17 (24 martie), p. 268-271, care a constituit și prefața traducerii, din „Infernul”; *Dante și dușmanii săi literari*, articol publicat în „Flacăra”, I (1912), nr. 28 (28 apr.), p. 217/218. Nu o dată Dante este citat în diverse articole publicate și studii, multe din acestea rămase în manuscris.

Încercând o reîntoarcere în timp, apelând încă o dată la amintirile contemporanilor săi, aflăm despre această perioadă a lui Coșbuc, perioadă umplută până în vârf cu lecturi dantești care l-au transformat pe Coșbuc într-un adevărat rob. Una din acestea ne este relatată de Mihai Sadoveanu și vizează o plimbare nocturnă în compania lui Coșbuc și A. Gorovei, prin Copoul înflorit al Iașului. În această discuție, după cum ne comunică Sadoveanu, Coșbuc vorbea mai mult singur fascinându-ne de-a dreptul cu „comunicarea” sa. „O parte a «comunicării» lui Gheorghe Coșbuc” – ne spune marele prozator – „privea opera lui Dante, care în acel răstimp îl preocupa în chip covârșitor. Stihurile pe care îl surprinsesem că le bombănea singur erau din „Divina Comedie”.

– Comunicarea mea, zicea badea Gheorghe, v-o fac și domniilor voastre în acest tren ce ne duce în cel mai frumos oraș al regatului, dar ea e destinată mai ales cărturarilor care se ocupă de opera marelui florentin. Am soluționat o problemă care de multă vreme a părut fără soluție comentatorilor. Anume, acei oameni meticuloși, care se năpustesc de veacuri asupra „Divinei Comedii”, acumulând note la fiecare vers, n-au putut să dezlege o nepotrivire pe care au găsit-o în anume stanțe, o nepotrivire a datei calendaristice cu socoteala sărbătorii Paștilor.

Se știe că sfintele Paști e sărbătoare mobilă. Așezarea Paștilor e în legătură cu luna plină a lui martie și cu paștile evreilor. Paștile cade în prima duminică ce urmează lunii pline din luna lui martie, cu condiția să nu coincidă cu aceeași sărbătoare a evreilor. Dacă e coincidență, se amână cu o săptămână. Făcând pascalia epocii, comentatorii n-au găsit corespondență între acele stihuri ale lui Dante și calendar. Prin

urmare, li se părea că Dante a greșit și a încurcat acea duminică pascală.

Eu însă am aflat ce este, urma Coșbuc; pot dovedi că au greșit criticii, iar poetul, cum e firesc, nu poate greși. La epoca lui Dante, veacul XIV, lumea apuseană se călăuzea încă după calendarul iulian; reforma papei Grigore a venit mult mai târziu. Dacă facem, cu privire la Paștile pomenit în opera lui Dante, socoteala după calendarul iulian, greșim că greșeala a fost numai în capul unor învierșunați și nemilostivi șoareci de bibliotecă, pentru motivul simplu că acești șoareci erau catolici și socoteau pascalia după moda gregoriană. Ce ziceți de asta?

Noi nu zicem nimic; eram încântați că badea Gheorghe e bine dispus și spune lucruri interesante. L-am poftit să puie deocamdată la o parte problema și să ne reciteze versiunea morții lui Ugolino”²⁴

Sora poetului, Angelina de la Feldru, povestește de perioada anilor 1908-1914, când o vizita în vacanțele de vară, despre munca titanică la ceastă capodoperă „... își petrecea cea mai mare parte a timpului acasă, stând în cameră și lucrând intens, mai ales la «Divina Comedie» a lui Dante. Nu rareori era cazul când cerea să fie lăsat în pace și se închidea în cameră, unde lucra neîntrerupt, ziua și noaptea, chiar câte 2-3 zile”.²⁵ În urma unei vizite făcute la casa poetului, după tragicul eveniment din 26 august 1915, când poetul își pierde unicul fiu, pe Alexandru, într-un accident de automobil, Vasile Meruțiu își amintește: „... Poetul ne-a scos atunci manuscrise și cărți. Un manuscris voluminos era traducerea din «Divina Comedie» a lui Dante, la care lucrase ani de zile. Ne-a arătat și un plan foarte complicat al «Infernului». Noi priveam și ascultam.

Poetul privea manuscrisul, îl mai răsfoia, da din cap, parcă i-ar fi slăbit curajul, și apoi, ridicându-l în sus, îl lăsa pe masă, adăugând: «Asta n-o mai isprăvește nimeni».

Ne arată apoi mai multe evanghelii, exemplare rare și alte cărți”²⁶

Ramiro Ortiz, unul din permanenții și devotații săi colaboratori, își amintește că George Coșbuc știa Divina Comedie pe dinafară în italienește: „Era destul să-i citezi câteva versuri, chiar de la sfârșitul «Paradisului», ca el să continue și să spună pe de rost sute și sute de versuri. Ceva uimitor!”²⁷

Deși pasionatul traducător avea gata aproape întreaga operă pentru publicare, nu va începe să publice în volum decât începând cu anul 1914 primul volum „Infernul” și se oprește la pagina 231, dedicându-se în continuare comentariului. Este obligat însă să-l întrerupă și pe acesta, după ce scrisese două volume în manuscris, volume ce vor fi publicate, așa cum știm, după câteva decenii. Întreruperea bruscă este datorată, în primul rând, morții năpraznice a fiului său și apoi imensului coșmar prin care a trecut

în timpul războiului.

Din presa vremii aflăm însă că poetul avea pregătit mai de demult materialul pentru publicare (ne referim la traducere), deoarece într-un număr din „Semănătorul” din 1902, la rubrica permanentă „răspunsuri”, se aduce la cunoștința unui cititor că „Infernul” este sub tipar (p. 208), știre preluată mai târziu într-un alt număr, la p.- 416.

De ce nu a apărut traducerea este lesne de înțeles, pentru cei care cunosc în amănunt seriozitatea cu care Coșbuc își redacta producțiile, precum și traducerile. Nu lăsa să iasă de sub tipar orice și oricum. Nu o dată făcea corecturile necesare pe șpalt. Era, așadar, un permanent nemulțumit de felul în care își lucra opera, dorind, tinzând și atingând nu o dată perfecțiunea.

În urma publicării unor cânturi întregi sau a unor fragmente din opera dantescă, George Coșbuc a fost întâmpinat cu ovații, cu acuze și uneori cu rezerve, știindu-se greutatea cu care puteau fi transpuse terținele lui Dante în românește. Părerile „pro” și „contra” s-au ținut lanț. Probabil că și acesta să fie unul din motivele pentru care nu a dat la tipar, încă din timpul vieții, o transpunere integrală a acestei opere.

Între cei care l-au brutalizat pe Coșbuc pentru traducerea unor cânturi din „Infernul” este și T. Maiorescu, care, într-un articol din „Convorbiri literare”, XXXII (1898), nr. 2 (15 febr.), p. 115-116, afirma: „Coșbuc are prea puțină cultură generală, nu cunoaște destul nici istoria veche, nici societatea modernă...”. „Se vede că-i lipsește varietatea cunoștințelor și acea neobosită și nemiloasă cizelare, care transfigurează pe cei pătrunși de sfințenia formei.”

Nu mai vorbim de acel proscris rămas în istoria literelor românești, prin defăimarea nu numai a lui Coșbuc, ci și a lui Caragiale, acel C.A. Ionescu (Caion), care, fără pic de rușine, dă publicității un tendențios articol defăimător intitulat „Monstruoziități polyglote-coșbuciste în traducția «Infernului» lui Dante”, articol publicat în „Forța morală”, II (1902), nr. 15 (17 februarie), p. 3.

Note:

1. Coșbuc, George, *Romanțe și cântece*, prima ediție, publicată de Octav Minar. Editura librăriei Socec & Co S.A. București (f.a.), p. XIII. Notă: face această mărturisire referindu-se la limba sanscrită.
2. Moisil, I., *Amintiri din viața de liceu*, în „Arhiva Someșană”, nr. 26, 1926, p. 15-16.
3. Scridon, N., *Notițe biografice, amintiri din viața de elev a lui George Coșbuc*, în „Omagiul lui George Coșbuc cu ocazia dezvelirii bustului în Năsăud”, Tip.Naț. G. Matheiu, Bistrița, 1926, p. 72.
4. Scridon, I., *Op.cit.*, p. 71-72.

5. Toate aceste traduceri, unele prezentate de G. Coșbuc, iar altele citite de colegi, figurează în protocoalele de ședințe ale societății de lectură „Virtus Romana Rediviva” (1881-1884) existente la Arhivele Statului, Bistrița-Năsăud, în colecția documentară „George Coșbuc”. Vezi și Filipoi, O, *George Coșbuc la Virtus Romana Rediviva*, în „Studii despre Coșbuc”, Cluj, 1966, p. 90-92.
6. I.E. Torouțiu, „Studii și documente literare”, vol. III, București, 1934, p. 216.
7. Preot George Coșbuc, *Din scrisorile unchiului meu*, în „Arhiva Someșană”, nr. 5, 1926, p. 38-39.
8. G. Scridon în „George Coșbuc în locurile anilor de ucenicie”, Bistrița, 1975, p. 33.
9. Leon Scridon, op.cit., p. 79-80.
10. Ibid., p. 80.
11. I.E. Torouțiu, op.cit., p. 216.
12. Octav Minar, op.cit., p. XXX.
13. Ramiro Ortiz, *Coșbuc la Tismana*, în „Univers literar”, nr. 20, 1928.
14. George Coșbuc, *Comentariu la Divina Comedie*, I, (Tavola tonda), text stabilit, traducere și studiu introductiv de Alexandru Dușu și Titus Pîrvulescu, un cuvânt înainte de Al. Balaci. București, 1963, p. X (Introducere): „G. Coșbuc care începuse să lucreze la traducerea *Divinei Comedii* încă de prin anul 1894 și să publice fragmente în „Convorbiri literare” și „Sămănătorul” din 1901, a cunoscut toată literatura dantescă anterioară...”.
15. I.E. Torouțiu, op.cit., p. 216-217.
16. Ibid.
17. George Monahu, *Din corespondența lui Coșbuc cu familia*, în „Tribuna Ardealului”, II, nr. 172, 19 aprilie 1941: „am ajuns la Sibiu... Eu am de lucru cronică numai și prin numerii din 25 august încoace toate cronicile sunt ale mele”
18. Ioan Slavici, *Amintiri*, București, Cultura Națională, 1924, p. 145.
19. Ioan Slavici, op.cit., p. 146.
20. D. Smântânescu: *George Coșbuc la Sibiu – Mărturiile unor scrisori inedite*, „Tribuna”, Cluj, X, nr. 37 (502) din 15 sept. 1966, p. 6.
21. Dan Smântânescu – Ibidem.
22. I.L. Caragiale, I (1893), nr. 39 din 23 iunie.
23. M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*, Ed. Minerva, 1970, p. 218-219.
24. A.P. Bănuț, *Gheorghe Coșbuc (amintiri)*, în „Coșbuc văzut de...”, E.P.L., București, 1966, p. 151.
25. L. Bancu, *Amintiri despre Coșbuc*, în „Coșbuc văzut de...”, p. 176.
26. V. Meruțiu, *În anii din urmă*, în „Coșbuc văzut de...”, p. 205.
27. Ramiro Ortiz, *Dante și Coșbuc*, în „Mișcarea literară”, II, nr. 10 (17 ian.), p. 1.

GEORGE COȘBUC
(20 septembrie 1866 – 9 mai 1918)

I. SĂRĂȚEAN

În preajma împlinirii a 91 ani de la moartea poetului, consultându-mi arhiva personală, am dat peste unele documente referitoare la tristul eveniment, care, deși cu siguranță sunt cunoscute de către majoritatea cititorilor cotidianului nostru de suflet „Răsunetul”, socot totuși că ar fi utilă republicarea lor, putând fi de folos vreodată cititorilor tineri, mai ales că exigențele și pretențiile, atunci când e vorba de cei din zona Bistriței și Năsăudului, sunt întotdeauna mai mari față de cei din altă parte.

Necrologul poetului George Coșbuc

„Gazeta Bucureștilor”, Nr. 505, Anul II,
din 11 Mai 1918

„Elena, soția zdrobită de durere și în veci nemângâiată, precum și celelalte rude, vestesc cu adâncă jale pe toți prietenii și cunoscuții că **George Coșbuc** a încetat subit din viață în ziua de 9 Maiu (1918 n.n.), orele 1 jumătate d.a., în vârstă de 51 ani și roagă pe cei cari l-au iubit să petreacă rămășițele pământești ale scumpului decedat, cari se vor ridica de la locuința din Calea Plevnei 48, spre a fi înmormântate, Sâmbătă 11 Mai, la orele 4 d.a. în lăcașul de veci din Cimitirul Șerban Vodă (Bellu)”.

Înmormântarea poetului George Coșbuc, reproducere din Gazeta Bucureștilor Nr. 507, Luni 13 Mai 1918

„Pe o zi ploioasă și tristă, cu un cer schimbăcios de aprilie, poetul George Coșbuc, duiosul cântăreț al ideilor rustice, a fost condus ieri la ultimul său lăcaș. Rude, admiratori, prieteni și cunoscuți s-au adunat în jurul mormântului său, singurul care a oferit tihna sa omului nemângâiat în durerea lui de părinte.

Un zâmbet trist părea că se desprinde de pe figura lui ofilită și cuprinsă de paloarea morții, zâmbetul omului zdrobit, pe care farmecul vieții nemaiputându-l mângâia a căzut sub povara suferințelor. Sufletul său sensibil care a iubit cu atâta putere viața, a rămas

nelecuit în dezamăgirea ce i-a cauzat-o pierderea fiului său (Alexandru, un excelent și foarte promițător descendent, care, după promovarea examenului de bacalaureat, a fost victima unui accident de automobil – n.n.).

O mulțime de flori și jerbe acoperea sicriul neuitatului poet, depuse din partea studenților de la toate facultățile. Printre coroanele depuse notez o prea frumoasă coroană din partea Ministerului Școalelor, o alta din flori de liliac din partea Casei Școalelor, o coroană din partea Academiei Române și una a familiei Sfetea.

La casa poetului, unde locuia de mulți ani, la ora 4,00 d.a. s-a adunat o lume imensă. Serviciul religios a fost oficiat de arhiepiscopul Teofil, vicarul Mitropoliei, asistat de numeroși preoți. Răspunsurile au fost date de corul Ministerului de Instrucție de la Biserica Sf. Gheorghe.

După ceremonia funebră au vorbit prof. univ. Ion Bogdan, din partea Academiei Române, prof. univ. Badea Mangâru, în numele Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor și Grigore Pișculescu (Gala Galaction) din partea Casei Școalelor și a Casei Bisericii.

La ora 4,50, cortegiul funerar a pornit spre Cimitirul Șerban-Vodă (Bellu). În momentul pornirii tristului cortegiu din curtea casei, unde poetul a gândit și a creat multe, mari și minunate opere, cerul însuși s-a cernit de tot, fulgere și trăznete despicau norii și torente de ploaie se revărsau plângând pierderea marelui nostru poet. Tot timpul până la sosirea cortegiului la mormântul din «Valea plângerii» în cimitirul Bellu, plânsul, lacrimile cerului n-au conținut o clipă.

La orele 6,15, în clipa când trupul lui neînsuflețit se cobora în locul de veci, văzduhul se însenină deodată, cerurile se deschideau ca să primească în sferele eternității sufletul blând, bun și senin al marelui nostru poet.

Până la mormânt, l-am însoțit cu tot poporul ce se revărsa neconținut familia sa, scriitorul Ioan Slavici, cel care-l chemase de la Cluj la Sibiu pe când era directorul ziarului „Tribuna” în care Coșbuc a publicat primele sale creațiuni, apoi chimistul Corneliu Roman, scriitorul Grigore Pișculescu (Gala Galaction), actual profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău.

La întrunirile ce le aveam pușinii prieteni cu care ne întâlneam marți seara, locul lui Coșbuc, care acum era gol și nu mai era printre noi îl împodobeam totdeauna cu un trandafir într-un pahar cu apă, amintindu-ne cu tristețe de dispariția amicului nostru.

Grănicerii nășăudeni, din rândul cărora s-a ridicat George Coșbuc, s-au ținut de sfânta datorie să-i aducă prinos de admirațiune și de amintire nemuritorului poet,

ridicându-i în Năsăud cel dintâi chip în bronz, așezat în fața liceului în care a învățat și care-i poartă numele.

Poetul-a avut fericirea să vadă, fiind încă în viață, acest chip al admirației și dragostei curate de care se bucura. N-a avut însă norocul să-și vadă profeția împlinită: Unirea întregului neam, vis ce de atâtea ori l-a dorit, l-a cântat și l-a prevăzut realizându-se, ca un adevărat profet.

Dar poetul Coșbuc a rămas viu în sufletele noastre a tuturor.

«Voi spuneți că-i mort? Dar oare poate,

Să moară omul, care dă vieți, care-i trimis?

Nu-i mort! în mii de piepturi, în piepturile toate,

Trăiește el de-a pururi, nici moartea nu ni-l scoate

Din piept, unde ni-e scris».

(*Non omnis moriar*, de G. Coșbuc, în „Tribuna”, IV, 1887, Nr. 191.)”

IV. REBRENIANA

NECROFORII

Ionuț NICULESCU

Vineri, 1 septembrie 1944, la ora două fără zece minute, ctitorul romanului românesc modern, Liviu Rebreanu, se stinge de cancer pulmonar, departe de lumea dezlănțuită, la vila sa din comuna argeșeană Valea Mare, după o agonie de cinci luni. Democrați ai cafenelelor și redacțiilor bucureștene, nu alții decât închinătorii de ieri întru slava „războiului sfânt”, lăteau acum zvonuri grozave: scriitorul și-ar fi dat singur moartea, firească urmare a sinuciderii baronului von Killinger sau, mai sigur, l-au împușcat soldații ruși, ruși din puhoiul care se scurgea pe Valea Argeșului, înștiințați că în sat se ascundea un criminal de război.

În primele săptămâni după lovitura de palat de la 23 august 1944, Bucureștii au cunoscut, deopotrivă, teroarea hoardelor rusești și teroarea „vânătorii de vrăjitoare”. Denunțul prin presă a luat forme dementiale. Liste nesfârșite cu apropiații și colaboratorii regimului antonescian erau puse sub ochii învingătorilor, în buna tradiție fanariotă a locului.

Liviu Rebreanu, întâiul între prozatorii țării, s-a numărat printre primii batjocoriți cu voluptăți macabre. Nu în ziarul comunist *România liberă* (*Scânteia* apare pe 19 septembrie), ci în oficiosul național-țărănesc *Dreptatea* care, de altfel, are tristul privilegiu de a dezlănțui prigoana împotriva intelectualității „fasciste”.

După ce în editorialul din 31 august 1944 al *Dreptății* este salutată armata roșie („Victorioși, soldații mareșalului Stalin au găsit repede drum spre inimile noastre”), pe 3 septembrie Oscar Lemnaru începe să înfigă în „Perna cu ace” pe toți cei care „s-au folosit de pistolul german pus în ceafa poporului român”. Mircea Eliade „cel care cerea sânge și moarte”, Emil Cioran „hitlerist propagandist”, Rădulescu Motru „personalitate academică și nazistă”, Brătescu-Voinești „creatură teutonică”, zeci de nume, floarea spiritualității acestei țări.

Paralel, N. Carandino, director al *Dreptății*, este și el interesat de „valoarea morală a oamenilor” când pune un titlu înșelător: *La mormântul lui Liviu Rebreanu (4 sept. 1944)*. După ce evocă demagogic suferințele refugiaților ardeleni după Dictatul de la Viena (1940), îl acuză fățiș pe autorul lui *Ion* că „a trădat pentru onoruri și pentru arginți pe țărani și nășăudeni și a spart solidaritatea ardelenescă” (?). A urmat „toată cloaca imundă de aur și de putregai în care, pas cu pas, se scufundă o conștiință și un renume”. Nemții l-au folosit ca paravan „pentru a strecura înapoia lui otrava culturii naziste”. Ticăloasa răstălmăcire a

realității... Rebreanu a fost trimis în 1942 și 1943 de către Ministerul Propagandei să conferențeze în Germania, Austria, Italia, Croația, Finlanda, Suedia în deplină libertate asupra subiectelor. Avea o solidă cultură germană, vorbea curgător limba și, fapt care l-a determinat pe Mihai Antonescu să-l prefere altor cărturari în această delicată misiune, nu era un fanatic al convingerilor. Era un fin diplomat și un fermecător om de lume, un patriot luminat. N-ar fi acceptat o poziție subalternă, oricât de înalt oficială ar fi fost împrejurarea și despre această dârză, ardelenească înfățișare știau prea bine și nemții. A dezvoltat pasaje din discursul de recepție la Academia Română (1940) *Lauda țaranului român* într-o conferință rostită pretutindeni sub titlul *Viața sufletească română* („A avut un efect puternic. Ascultată cu mare sfințenie, a fost mult aplaudată” – nota, la Berlin, în jurnal, pe 9 ian. 1942). La Breslau, dă autografe pe romanul *Răscoala* (tipărit la Viena). „Erau germanii din Bucovina și Basarabia, repatriați, care mor de dorul României” (19 ian. 1942). Îi mai apar în editurile germane *Ion* (1941) despre care Sextil Pușcariu îi scria că „s-a epuizat în câteva săptămâni”, *Amândoi* (1943) și *Proștii. Nuvele* (1943).

O demnă și nobilă propagandă culturală românească înfățișată post mortem de Carandino drept „activitate nazistă”. Și poetul, în sfârșit comunist pe față, Miron Radu Paraschivescu delirează în cotidianul *Ecoul* din 6 sept. 1944. Își face mâna pentru seria de articole cinice și grobiene contra lui Arghezi, care a pregătit lovitura „oficială” a lui Sorin Toma din 1948. „Unificarea nazistă a României i-a adus lui Liviu Rebreanu beneficii bănești și triste onoruri dezolante de a ține conferințe culturale în cartierele lui Hitler și Ribbentropp. Cu mult înainte de a fi murit, el era un cadavru viu. Moartea lui de acum câteva zile e doar o concluzie, o formalitate de stare civilă.”

Tot un tânăr poet, cu inspirația cutreierată de fantezmele Apocalipsei, în care se puneau îndreptățite mari nădejdi, Ion Caraion, evocă în ziarul *Fapta* din 15 sept. 1944 o hidoasă Gorilă (aluzie la titlul unui roman rebrenian). Între 1941-1943, scriitorul girase cu numele său direcțiunea ziarului *Viața*, supus, ca toate celelalte publicații, regimului cenzurii militare și al normativelor oficiale. Deși se știa bine că Rebreanu nu a condus efectiv gazeta, poetul fabulează în spiritul vremii revanșarde: „Liviu Rebreanu și-a îndeplinit până la urmă acțiunea de trădător... A știut Germania hitleristă întotdeauna dintre cine să-și aleagă oamenii și cum să-și bată joc de durerile popoarelor... Își făcuse o echipă strașnică, o echipă a morții personale, din băieți tot unul și unul, din agenți ai Gestapoului... „Până la prima sa cădere în dizgrația regimului (anii ‘50), ziaristul comunist Ion Caraion a contribuit la frângerea multor destine. Doar în paginile *Revistei Fundațiilor regale* a fost omagiată cum se cuvine memoria clasicului scriitor. În numărul din octombrie 1944, se reproduce discursul sociologului Dimitrie Gusti, rostit în Aula Academiei Române (15 sept.) „Liviu

Rebreanu este romancierul genial al țărânimii române. El este autorul a două mari capodopere, nu numai ale literaturii românești, dar chiar ale celei universale... Romanul Transilvaniei, *Ion*, și romanul Vechiului Regat, *Răscoala*, sunt complementare și formează un întreg, după cum și țărânii români formează o unitate socială indestructibilă.”

Apoteoza pe care marele cunoscător al vieții sătești care a fost profesorul Gusti o înalță creație lui Rebreanu stârnește lătratul la lună al zăvodului de la *Scânteia* (23 nov. 1944), scriitorul Ion Călugăru, altădată solicitant umil, totdeauna satisfăcut de președintele Societății Scriitorilor, Liviu Rebreanu. Scrie Călugăru: „... nu a fost un geniu, iar cărțile scrise de el nu ating nici pe departe valoarea unui Mihail Șolohov de pildă (Romanul *Donul liniștit* era necunoscut cititorului român, dar activistul voia să intimideze prin citarea unui autor sovietic!).

Odată cu instaurarea deplină a bolșevismului, în 1948, Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, Liviu Rebreanu și alți corifei ai literelor române sunt demascați de politicienii lui Ioșca Chișinevski, șovăitori în rostirea limbii noastre, ca foști agenți ai imperialismului. Cărțile lor devin, deseori, probe incriminatorii în procese politice.

După moartea lui Stalin, Ov. Crohmălniceanu are sarcina, în 1954, să „reconsidere” romanul *Răscoala*, pornind de la gravele erori ideologice ale autorului; acum, văzut ca o victimă a regimului în care a trăit!

Acesta a fost argumentul dorit de birocrăția de partid pentru a justifica și următoarele reeditări, *Ion*, *Pădurea spânzuraților*. Înțelegeau greu cultumicii, dar înțelegeau într-un târziu, că nu se putea miza la infinit doar pe „opera” unor A. Toma, Dan Deșliu, Davidoglu, Tulbure, a întregii liote care se bălăcea în mlaștina realismului socialist...

O SCRISOARE GĂSITĂ

Corneliu LUPEȘ

Întâlnirea cu Octavian Sava, pe terenul lui Rebreanu, la muzeul bucureștean ce-i perpetuează memoria, a fost prilejuită de intenția acestuia de a se documenta, în vederea unei colaborări la *Cronica Română*, colaborare ce s-a materializat într-o jumătate de pagină în numărul 4721, din 3-5 octombrie a.c. al amintitului cotidian, cu un *Popas la Casa Memorială Liviu și Fanny Rebreanu*.

Căldura scriiturii și farmecul octogenarului ne-au stimulat și spre alte descifrări memorialistice (George Bacovia) care, din păcate, n-au mai ajuns în jurnal, dar au rodit în câmpul unor preocupări comune materializate – iată! – în vestea existenței unei scrisori a lui Liviu Rebreanu adresate lui Emil Pauker. Entuziasmul mi-a întunecat orizontul. În loc să deschid volumul *Liviu Rebreanu Opere 22*, din ediția critică a lui Niculae Gheran, care ar „fi putut lumina această fațetă epistolară a prozatorului, în făstăceala mea l-am apelat urgent pe autorul ediției, știind că la orice oră din zi și noapte poate să divulge cea mai periferică informație, uneori indicând și pagina. Trezit din bârlog, „ursul” a mormăit ceva trimițându-mă la amintitul volum care se găsea chiar în biblioteca lui Liviu Rebreanu, unde mă aflam. Cunoscându-mi interlocutorul, mi-am amintit că acesta cocheta de bună vreme cu niște săcâitoare fibrilații și că la intervenția intempestivă a cadrelor medicale de a se interna a răspuns în cunoscutu-i stil: *N-am timp să mă îmbolnăvesc!* Și avea dreptate pentru că era în vria unei corecturi la cea mai recentă carte a sa.

Epistola, care între timp mi-a parvenit în copie, nu figura între cele nouă scrisori din anul 1939, prezentate cu acribia-i cunoscută de editor, dar se înrudea tematic cu șase dintre acestea, care îl trădau pe expeditorul îndatorat și civilizat care nu mai contenea cu mulțumiri reverențioase adresate acelora care într-un fel sau altul erau părtași la primirea sa în Academia Română, eveniment mult așteptat și petrecut în sfârșit în anul respectiv. Destinatarii ne atrag la rândul-le atenția: Majestatea Sa Regele Carol II, Al. Rosetti, Generalul N. M. Condiescu, preotul canonic unit I. Georgescu, Ion Chinezu, Mihai Ralea; celelalte abordând aspecte familiale sau colaborări publicistice.

Tot o scrisoare de mulțumire este și cea pe care o parcurgem mai jos, al cărei destinatar este Emanoil (Ernil) Pauker, cel care – atenție! – cu șapte ani în urmă îi editase *Răscoala*. Acesta, alături de Constantin Graur, au fost directorii proprietari ai ziarelor *Dimineața* și *Adevărul*, dar și ai editurii *Adevărul*, care au trăit tragicul eveniment de a fi arse în stradă în

cunoscutele răfuiei antisemite. Pentru a nu mai prelungi suspansul, reproducem textul scrisorii:

„Scumpe Domnule Pauker,

Autorul **Răscoalei** mulțumește cu drag editorului căruia îi păstrează cea mai caldă amintire și o tot atât de bună prietenie. Dacă n-ai mai rămas editor, ai rămas prietenul meu. Nu voi uita amabilitățile Dtale și mai ales înțelegerea ce ai arătat-o cărților mele, ca și scrisului românesc în general. Literatura e mult mai recunoscătoare față de cei ce o servesc decât alte îndeletniciri. Ea va ține seamă că Dta, în scurtul timp cât ai fost editor, ai îmbogățit-o cu câteva cărți românești care vor rămâne.*

Cu toate că nu mai ești editor, îmi place să cred că vei găsi ocazia să te întâlnești mai curând cu prietennii Dtale care-ți păstrează toată afecțiunea.

Liviu Rebreanu”

Nu numai ziarele și editura au fost agresate. Nici destinatarul scrisorii de față n-a scăpat de furia rebeliunii. Faptul că locuia într-un cartier evreiesc, pe strada Popa Soare, 22, așa cum aflăm de pe plicul respectiv, era direct vizat, dar tot vecinii au fost aceia care l-au protejat scăpându-l de furia legionarilor, dar nu și de aceea a comuniștilor, drept pentru care în anul 1953 a fost întemnițat. Emanoil Pauker s-a bucurat de aprecierea unor intelectuali dintre care îi amintim pe Nicolaie Ionițoiu, Alexandru Mavrodi, Mihail Sadoveanu, Constantin Stere, dar și Liviu Rebreanu, expeditorul scrisorii la care ne referim. Ca urmare a meritelor sale, Emanoil Pauker a fost decorat cu Legiunea de Onoare în grad de ofițer.

Cât despre gestul expeditorului, care cu numai un an în urmă publicase cele două volume ale romanului *Gorila* (Editura Universala Alcalay, București, 1938), nu putem decât să ne minunăm că a mai găsit răgazul și disponibilitatea să bandajeze sufletul unui semen care nu trecea prin cele mai fericite momente ale vieții sale. Asemenea gesturi nu sunt singulare în conduita rebreniană. Amintim fie numai acordul directorului Direcției Teatrelor, care era Liviu Rebreanu, privind înființarea Teatrului Barascheum, în anul 1941, moment în care astfel de gesturi erau mai mult decât temerare.

Cum textul scrisorii ilustrează prietenia și afecțiunea autorului *Răscoalei* față de editorul romanului, nu ne rămâne decât să răspundem curiozității lectorului acestor rânduri privind originalul epistolei. Aceasta se află în posesia doamnei Mariana Dimitriu, fiica octogenară a editorului, cea care nu dă semne că s-ar îndura să renunțe la o asemenea comoară.

* Amintim câteva dintre aceste fără a ști dacă la ele se referea Rebreanu: *Povestea vieții mele*, Maria Regina României, *În preajma revoluției*, Constantin Stere. *Destinul lordului Thomas de Garington*, Marta Bibescu, și, bineînțeles, *Răscola*, 1932.

VOCAȚIA CULTURALĂ A FAMILIEI REBREANU

Cornel COTUȚIU

Pe Valea Someșului Mare, în Chiuza – satul natal al lui Vasile Rebreanu, tatăl viitorului mare scriitor – în prima scaldă a noului-născut, se lăsa, altădată, un creion. Părinții doreau astfel, simbolic, un alt viitor decât al lor, un alt destin; pruncul să-și croiască viața prin scris/citit. (v. Andrei Moldovan, *Sub semnul condeiului*, în *Centenar Liviu Rebreanu*, Buletin de informare și documentare, Bistrița, 1986).

Într-adevăr, așa i-a fost hărăzit drumul întregii familii Rebreanu și descendenților ei, începând cu fiul cel mare – Liviu – și continuând cu ceilalți frați ai lui, care au reușit să treacă de capcanele existenței și au ajuns adulți.

Același noroc l-a avut și Lodovica, născută Diugan și devenită Rebreanu, în urma căsătoriei, la 15 februarie 1885, la Beclean. Precum se știe, vocabula „noroc” are o mulțime de conotații, de echivalențe semantice, în funcție de context: viață, fericire, sănătate, șansă, soartă, conjunctură favorabilă ș.a. Dintre acestea, mama Rebreanu le va fi cunoscut pe fiecare, în profunzime sau tangențial. Oricum, din volumul *Adio până la a doua Venire (Epistolar matern)*, 1998, din mărturisirile conținute în scrisorile către iubitul său fiu rezultă că traseul său existențial a fost sinuos și nu lipsit de tensiuni familiale, aceasta și datorită faptului că, trecând prin ani, devenise prea exigentă, dificilă, nutriend „o iubire agresivă” pentru odraslele ei (Liviu Malița), înăcrită de greutate materiale și cantonată într-un ghem de frustrări.

În copilărie, familia Ludovicăi a cunoscut suferințe grele (tatăl – mort de holeră; apoi un incendiu, care mistuie acareturile gospodăriei), dar, cum în tot răul e și un bine, i-a surâs norocul Ludovicăi, deoarece a fost luată și crescută în familia faimosului dascăl al Becleanului și al împrejurimilor, unchiul Simeon Moldovan. Instruit la școlile din Năsăud, împărtaşind programul cultural al Astrei și idealurile conaționalilor, concretizate, într-o primă fază, prin Memorandumul de la 1892 (a făcut el însuși parte dintre cei 300 de delegați care au depus documentul la curtea împărăției de la Viena), bravul învățător a pus la cale fapte admirabile pentru vremea aceea, vreme în care, populația din Beclean era alcătuită dintr-un număr relativ egal de români și unguri. Concret: a reușit să alcătuiască cea mai consistentă bibliotecă școlară din mediul sătesc ardelean (după cum avea să remarce Ion Pop Reteganul în *Convorbiri Pedagogice*); din familiile gospodarilor români adună tineri talentați și organizează un cor, repede cunoscut în zonă și chemat să participe la serbările Astrei, în comunele din jur, ba chiar și la Dej și Târgu Lăpuș. Dar, mai cu

seamă, devine faimoasă acea (numită în ziarele vremii) „cea dintâi trupă de diletanți teatrali” din estul Transilvaniei, a cărei activitate e consemnată, laudativ, în *Gazeta Transilvaniei* (Brașov), *Sionul românesc* (Viena), *Amicul familiei* (Cluj).

Ei bine, la toate aceste fapte de cultură participă și nepoata dascălului, frumoasa blondă (o zână din povești – cum o numea, topit de admirație, un ziarist), Ludovica Diugan. Mai mult, era considerată „primadona” trupei și provoacă aplauze îndelungi, de pildă, în august 1883 când, pe scena hotelului din Beclean, are loc spectacolul de teatru cu o piesă de V. Alecsandri, manifestare prilejuită de Adunarea Generală a Despărțământului XII al Astei, hotărâtă a se desfășura în anul acela la Beclean. Fără îndoială că printre spectatori se va fi aflat și tânărul Vasile Rebreanu (Chiuza aflându-se la câțiva kilometri de Beclean); acesta tocmai își încheiase cursul de notari de la Făgăraș, după ce înainte absolvise școala de învățători de la Năsăud. În 1885, când s-au căsătorit, el avea 23 de ani, iar mireasa 18. Iar peste nouă luni – pe 27 noiembrie 1885 – avea să vină pe lume întâiul lor născut: Liviu. Nu întâmplător, într-o scrisoare adresată lui Liviu Rebreanu, mama i se adresa cu „Dragă Alfă”, mărturisindu-i un gând uluitor, cu sugestii de sacralitate: „*Tu, care ai fost învrednicit să fii născut din fecioară curată, rară, din multele numite fecioare*”.

E seducătoare, în acest sens, ideea lui Liviu Malița, îngrijitorul volumului epistolar: „*El singur este (...) fiul Mamei, în timp ce toți ceilalți copii* (să nu uităm că avea să urmeze încă 13 – n.n.) *sunt copiii țărânei, ai cârnii: fiii Tatălui*”.

Pe de altă parte, același Malița, după ce relevă „o cadență și o rezonanță aproape ritualică” ale stilului epistolar al Ludovicăi Rebreanu, „Limbajul ceremonios”, atenția pentru detaliu, în redarea unor stări de suflet, o anume dantelărie retorică în comunicare, criticul literar clujean este pe deplin încredințat că „*de la Ludovica a moștenit Rebreanu harul evocării și nu de la învățătorul Vasile Rebreanu*”. Sunt de aceeași părere.

La rândul său, tatăl romancierului a simțit mereu legănarea condeii din prima scaldă. Căci, dincolo de îndatoririle profesionale – de ajutor de notar și mai ales de dascăl –, a dat condiției sale de intelectual pregnanță și orizont elevat.

Cărturarul Sever Ursa, de la Maieru – sat socotit de Liviu Rebreanu „Cuibul visurilor” – a scos recent de sub tipar o carte, edificatoare încă din titlu: *Vasile Rebreanu (1862-1914). Învățător, folclorist și animator cultural*. O carte așteptată de multă vreme și pe care, scrupulos, rebreanologul Sever Ursa a zăbovit de ani și ani, încredințând-o tiparului abia anul acesta, la Editura Napoca Star. E o oglindă bibliografică și antologică a acestuia.

După ce Vasile Rebreanu își duce familia la Maieru, se așază temeinic pe îndatoririle de învățător, dar începe să ia seama la manifestările etnofolclorice din zona

Someșului Mare, până în împrejurimile Becleanului. Cum în 1892 ia ființă la Cluj revista bilingvă *Ungaria*, colaborează aici cu texte culese de-a lungul anilor, considerate de el a fi specifice spiritualității românești de la poalele Munților Rodnei: ghicitori („gâcituri”), cântece satirice, chiuituri, piese lirice, „medicini populare românești”, etimologii, datini populare, traduceri din maghiară, mai apoi un „veritabil jurnal de călătorie” (Sever Urso): „*De aici, de colea, din țara Ardealului*”. Cinci ani mai târziu, publică în broșură, la Brașov, o poveste populară pe care o intitulează „*Armeanul neguțător și fiul său Gherghel*”. Sever Urso conchide astfel în studiul său introductiv: „Varietatea tematică a scrierilor sale, culegerile de folclor, dar mai ales ale preocupărilor de ordin practic probează încă o dată, pe de o parte, vocația de educator cu o cultură generală temeinică și lăudabilă pentru un intelectual rural, iar, pe de altă parte, dorința vie de autoinstruire continuă”.

Fiul, Liviu Rebreanu, cunoștea această latură publicistică a tatălui și în câteva rânduri avea să facă referire la condiția de dascăl a părintelui său. Dacă din epistolarul mamei, publicat de Liviu Malița, ne edificăm asupra fluctuațiilor sentimentale ale Ludovicăi pentru întâiul ei născut, de la Vasile Rebreanu nu a rămas nici o scrisoare, nici o mărturisire directă despre celebrul său fiu. Se poate doar deduce că tatăl prețuia deschiderea lui Liviu Rebreanu către literatură, din secvența (relată de scriitor) cu despărțirea de pe peronul gării din Năsăud, când îi dorește fiului să ajungă cât Coșbuc de mare; relevante sunt cele două elemente ale gestului (mai ales pentru un om care-și masca timiditatea prin severitate și afecțiune sentimentală rar explicită în fața copiilor săi): „*m-a îmbrățișat și mi-a zis mișcat...*”.

La rândul său, fiul a marcat veridic traseul existențial al tatălui său în personajul învățătorului Zaharia Herdelea din romanul *Ion*: „Toată viața lui, alcătuită numai din umilințe, speranțe veșnic spulberate, necazuri necurmate, viața întreagă, care și-a bătut joc de dânsul, impunându-i mereu compromisuri din pricina cărora niciodată nu și-a putut asculta glasul sufletului, viața, care i-a îngrămădit în inimă amărăciuni otrăvitoare”.

Tentația condeiului a avut-o și Livia (n. 1889), devenită, prin căsătorie, Hulea (soțul era și el poet). A avut colaborări cu poezia, începând din 1910, la revistele *Talanga*, *Cosânzeana*, *Luceafărul*, *Românul* – publicații de pe ambii versanți ai Carpaților, iar în 1920 Livia Hulea își adună o parte a textelor sale lirice în volumul *Răvașe în Tabără*.

De la ea a rămas un manuscris (avea să se stingă din viață în 1972, la Aiud), semnat Livia Rebreanu Hulea, *Familia Herdelea*, în care, dintr-un preaplin al venerației pentru „clanul” Rebrenilor, săvârșește un fapt superfluu: decodează ficțiunea romanului *Ion*, punând în paralelă pasaje din roman cu faptele reale trăite de ea însăși în familie.

Conotații inutile – aruncând în derizoriu paraliterar (involuntar, desigur) acest miraj al construcției artistice pe care îl numim *ficțiune*. Manuscrisul a fost tipărit în 1995.

Nu același lucru va însemna cărticica publicată în 2002 de către fiica sa, Maria Pussy Gligor-Hulea: *Cântecul vieții, Cartea amintirilor* (retipărită de *Aiudul literar* în 2005). Când se stingea din viață Ludovica Rebreanu (1945), nepoata avea 25 de ani. Trec peste grupajul de poezii cu care se încheie volumul și rețin aici, dintre celelalte titluri, următoarele: *Bunica mea.... mama lui Liviu Rebreanu și a mamei mele și Surorile Rebreanu*. E în aceste pagini alt ton, altă intenție. Autoarea s-a ferit de dulcegării evocatoare. Relatează fapte pe care le-a trăit alături de bunică, mamă și mătuși, veghindu-și sentimentele, în folosul detaliului de atmosferă familială.

Condeiu din prima scaldă a Rebrenilor a înmugurit și pentru Emil Rebreanu, dar rupt brutal, fatal, cum se știe, în 1917. Aparentul prototip al lui Apostol Bologa din *Pădurea Spânzuraților* era iscusit în scris, dacă e să luăm în seamă pachetul de scrisori inclus de Nicolae Gheran în addenda la volumul 5 din *Opere*. Ar fi putut ajunge și el prozator, ținând seama de niște virtualități ale relatării din epistoliile sale, ochi atent la amănuntul semnificativ, vivacitatea argumentării, intuiții ale unor stări intime, broderia, uneori elegantă, pe seama preajmei socio-morale. Dar, vorba lui André Gide: „Ce n-a fost să fie nu putea să fie”.

În fine, cel care a încheiat salba pruncilor rebrenieni, prâslea Tiberiu Rebreanu, a avut de-a lungul vieții sale bovarice (1911-1986) numeroase exerciții gazetărești. Redactor la câteva reviste, până după războiul al doilea mondial, cunoaște „binefacerea” recluziunii comuniste, apoi lucrează ca documentarist în probleme rebreniene, la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj, publicând în reviste seriale de foiletoane, de genul *Liviu Rebreanu în plină lumină* sau *Merinde pentru calvarul gloriei*, și lăsând în manuscris romane, eseuri, piese de teatru. Fiul său, Ilderim Rebreanu, îi îngrijește un volum postum, la o editură din Bacău: *Calvarul gloriei, considerații biografice despre tinerețea lui Liviu Rebreanu* (1994). Stilul său, ușor emfatic, de redactare și abordare a temelor, se întrevede încă din titluri.

Oricum, odată cu el, a secat apa din prima scaldă, iar condeiu a intrat în istorie. Desigur, genii au tâșnit și din bordeie și din palate. Demersul meu eseistic a pornit de la imaginea unei adresări a câmpiei și dealurilor către munte: „Liviu, te merităm”.

CE SPUNE AUTORUL

Teodora DUMITRU

„Liviu Rebreanu prin el însuși” este un prim volum dintr-o serie programată să apară grație unui proiect de valorificare a fondului documentar din „Arhiva Liviu Rebreanu” a

Bibliotecii Academiei Române, în colaborare cu Muzeul Județean Bistrița-Năsăud.

În cadrul acestui volum, Niculae Gheran, autorul ediției critice de „Opere”, în douăzeci și trei de volume, elaborate de-a lungul a aproape patruzeci de ani, între 1968 și 2006, autor al mai multor volume dedicate „nu numai” lui Rebreanu, dar fatalmente supuse magnetismului rebrenian („Tânărul Rebreanu”, „Rebreanu – Amiaza unei vieți”, „Sertar”, „Cu Liviu Rebreanu și nu numai”), acceptă compania „secundului”

Andrei Moldovan în demersul de recuperare și reconstituire a lui Rebreanu „prin el însuși”.

Autorii au evitat organizarea materialului sub forma unui index cronologic, volumul nu are aspectul neutru și eterogen al unui catalog al cărui unic criteriu de selecție este *Rebreanu par lui-même*. Soluția aleasă (de care este responsabil, înțeleg, cercetătorul Andrei Moldovan) reprezintă o mai fericită dispunere dialogică – volumul poate fi descris ca un arhi-dialog între Rebreanu și diverși publiciști ai epocii – întins pe mai bine de 400 de pagini. Disconfortul cronologic, eludarea diacroniei în biobibliografia subiectului Rebreanu – imputabile la rigoare acestei soluții de dialog în flux continuu (de pildă faptul că o confesiune din 1938 este continuată sau întregită de o remarcă din 1926 etc.) sunt însă compensate de o secțiune finală de „Surse bibliografice”, al căror număr corespunde trimiterilor cifrice cu care se încheie orice fragment citat.

Imputabila dinamitare a semanticii evolutive a scriitorului este atenuată și de dotarea volumului cu un tabel cronologic amănunțit și de dispunerea biografistă a nucleelor: „Copilăria, adolescența, începuturile literare”, „Gazetarul”, „Nașterea primelor romane”,

„Despre șantierul propriei creații”, „Despre propria-i dramaturgie și film”, „Dezamăgiri și speranțe”, „Teatrul Național”, „Apogeu și crepuscul al creației românești” etc.

Volumul este substanțial (autorii nu uită să precizeze că tonajul a fost, de fapt, „calibrat” la cererea editorilor, probatoriul fiind mult mai bogat) și ordonează elastic o colecție masivă de articole din presa vremii. Profesiunile de credință rebreniene, mărturisiri despre geneza romanelor, pagini despre dramaturgie, climat politic și conferințe coabitează decent alături de devoalările unui ins superstițios, care crede că nevasta unui scriitor trebuie să fie așa și nu altminteri, sau care se mândrește cu un ceas de argint câștigat la un modest concurs de scrimă.

Voga lui *X par lui-même* nu mai e azi în apogeul curbei vitale, însă între un volum antum, special amenajat de un autor în ideea autoreflexivității supraviețuite, și un volum postum, alcătuit de specialiști din mai multe piese care n-au fost gândite în vederea unui ansamblu, este o diferență de luat în calcul. Acest *par lui-même* oferit astăzi de N. Gheran și A. Moldovan este mai degrabă efectul unei inițiative etice: critica a vorbit prea mult, să vedem și ce spune scriitorul.

Rebreanu n-a scris un „*par lui-même*”, nici măcar n-a tins spre așa ceva. Scriitorul avea inhibiția subiectivului și a gimnasticii adiacente, admitea cu greu escapade în afara perimetrului securizat al adevărului și al esenței obiectiv-impersonale, iar relația cu oglinda era una neexersată. A ținut un jurnal intim, ale cărui condiții de existență sunt subiectivitatea și sinceritatea principală; totuși, așa cum remarcă Niculae Gheran în „Cuvânt înainte”, jurnalul intim al lui Rebreanu oferă mai degrabă *intenția* unei sincerități depline, nu și produsul finit: „S-ar zice că scriitorul își făurise un reflex ce devenise într-atât un dat al propriei naturi, încât nu putea scăpa de el nici când își propunea exact contrariul”. Nici mărturiile consemnate în acest volum nu scapă de acest „reflex”, romancierul uită ce a răspuns în anul cutare la întrebarea cutare, iar peste cinci ani, întrebat același lucru, răspunde diferit, uneori chiar contradictoriu: în alte părți nu mai e vorba de amnezie, ci pur și simplu de „romanțare”: „Ei bine află că «Ion» a apărut într-o totală indiferență critică. Nu s-a scris un articol, nu s-a publicat o notiță, cartea a apărut într-o desăvârșită tăcere”, se lamenta romancierul în 1935 (an în care împlinea 50 de ani – ocazie a omagierii sale la nivel cvasi-național „Romanțare lipsită de suport real – vine repede amendarea biografiilor în subsolul paginii. Nici nu i uscaseră bine litera cărții când E. Lovinescu publica în patru numere ale «Sburătorului» [...] serial «Rebreanu», extrem de elogios”!

Autorii volumului simt, de altfel, de mai multe ori, urgența amendării confesiunilor rebreniene prin note de subsol: aici autorul „romanțează”, aici face „cochetării”, dincolo

memoria îi joacă „feste” nelăsând, *hélas*, nicio șansă mistificărilor! – rebrenologii cunosc mai bine biografia lui Rebreanu decât Rebreanu însuși.

N-aș vrea totuși să alimentez impresia unui Rebreanu esențialmente mistificator. Puseele sale confuziste sunt echilibrate prin largi eșantioane de luciditate, raționalizare a pulsionii mitizante, sobrietate, conștiință a faptului că scrisul e „mumă grea”, e „ocnă”, nu un birou de distribuție a stipendiilor și aureolelor de sfinți. „Ce le reproșați mai tinerilor confrăți?”, e întrebat Rebreanu într-un interviu din 1928. „Foarte mulți dintre aceștia își închipuie că, dacă au scris o poezioară sau o nuvelă, trebuie numaidecât răsplătiți cu bani și glorie”, răspunde acesta. „Nu sunt puțini cei care vin și spun: «așa ați făcut și cu Eminescu. Ați lăsat să-l sugrume mizeria». Omul care vrea să reușească în cariera grea a scrisului care este, poate, una dintre cele mai rentabile cariere – trebuie să fie pregătit ca să reziste tuturor neajunsurilor. Talentul e ceva așa de inesizabil, atât de greu de judecat, încât trebuie o mulțime de împrejurări, o sumedenie de încercări ca să-l poți cunoaște și să te poți fixa asupra lui.”. În 1928, Rebreanu era deja autorul lui „Ion” și al „Pădurii Spânzuraților”, dar îndemna – cu mult bun gust – la abandonarea argumentului șantajist „așa ați făcut și cu Eminescu...”. În ceea ce-l privește, nici în epoca începuturilor sale, când nu era încă autorul lui „Ion” și al „Pădurii Spânzuraților”, nu găsise potrivit să abordeze șantajul descris. Nu ajută nici tentativa criticilor de a-i cosmetiza retrospectiv biografia, dinspre capodopere înspre debuturi; întrebat, într-un interviu din 1935, dacă a „ambitșonat” încă de la început să înnoiască „peisajul literar”, Rebreanu face o punere la punct admirabilă: „Pe atunci, tipul producției literare era «nuvela de un pol». Mare cât o hârtie de un pol, încăpea toată pe câțiva centimetri pătrați de hârtie. Eu, înainte de orice, asta țineam să schimb, dimensiunile, proporțiile. N-am venit ca un spărgător de drumuri. Nu credeam că cu mine începe o altă lume. Dar aveam, poate, idealul cel mai înalt. Încolo, eram plin de îndoieli, chinuit de întrebări”.

DIALOG PESTE GENERAȚII

Elisabeta LĂSCONI

O apariție relativ recentă (Niculae Gheran, Andrei Moldovan, *Liviu Rebreanu prin el însuși*, Editura Academiei Române, București, 2008) celebrează un veac de la debutul prozatorului (Luceafărul, 1 noiembrie 1908), publicată fiind în colaborare cu Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, care valorifică în planul de cercetare științifică fondul documentar „Rebreanu” de la Biblioteca Academiei Române.

Cartea întreține „constanta Rebreanu” în peisajul nostru literar: nu cult, deși îl merită din plin, ci fireasca datorie față de romancierul român suprem. Eugen Lovinescu era dispus să sacrifice pe altarul lui *Ion* toate romanele de până la el, dar noi astăzi, privind retrospectiv cele 9 romane ale scriitorului, recunoaștem că rămâne fără egal. La interval de câțiva ani, o monografie ori un eseu, o antologie sau un volum din ediția critică ni-l redescoperă pe Liviu Rebreanu și îi probează perenitatea.

Atât numărul, cât și titlurile eseurilor și ale exegezelor recente par simptomatice pentru fascinația pe care continuă s-o exercite scrisul rebrenian: *Liviu Rebreanu și paradoxul organicului* e Mircea Muthu (1993), *Liviu Rebreanu sau lumea prezumtivului* de Dan Mănuță (1995), *Rebreanu: dincolo de realism* de Ion Simuț (1996), *Liviu Rebreanu utopia erotică* de Adrian Dinu Răchieru (1997), *Alt Rebreanu* de Liviu Malița (2000) și *Liviu Rebreanu, Ipoteze ale discursului epic* (2000) de Gheorghe Glodeanu.

Noua carte realizată „la patru mâini” se impunea ca dat necesar nu doar specialiștilor, ci și unui public mai larg. Ea ne propune o autobiografie a lui Rebreanu, reconstituită atent din mărturiile scriitorului. Autorii au decupat din toată literatura confesivă a scriitorului bucăți de mărimi felurite, apoi le-au încasetat după altă logică, respectând regula strică a efectului creat: cea interesantă, surprinzătoare în multe locuri.

Literatura confesiunii rebreniene se compune din interviuri și mărturii, din jurnale și din scrieri cu vădit caracter autobiografic. Li se adaugă și conferințe, ca și variate intervenții publicistice. Într-un cuvânt, autorii au avut de revăzut un material vast și de selectat pasajele ce se cereau extrase, recombinate și revalorizate. Muncă migăloasă, pretențioasă, imposibil de împlinit fără seriozitate, fără erudiție și gust, și chiar fără imaginație, muncă din care iese un tom masiv de 460 de pagini pline ochi!

Cartea se deschide cu două texte pregătitoare, „Cuvânt înainte” și „Cronologie”, finalul îl formează „Addenda. Alte mărturisiri”, obligatoriile „surse bibliografice” și utilii „Indici de persoane” și „Indici de titluri”, toate probând valoarea unui excelent instrument

de lucru și de sugestii pentru oricine pătrunde în „teritoriul Rebreanu”, tentat de noi descoperiri. Așadar o lucrare filologică substanțială și o scriere ce-l reinventează pe Liviu Rebreanu din propriile mărturisiri.

Cele douăsprezece capitole, de la „I. Profesiune de credință” până la „XII. Vreme trece, vreme vine” schițează simultan o autobiografie și un autoportret. Ordonarea mărturiilor respectă „urzeala cronologică”, în care „se țes” detaliile vieții interioare, atmosfera unei epoci percepute de un spirit creator, activități și instituții care l-au acaparat și preocupat (Teatrul Național, Societatea Scriitorilor Români, Direcția pentru Educația Poporului), șantierul propriei creații înconjurat de câmpul vast al lecturilor.

Am regăsit în fiecare capitol pasajele care m-au frapat și m-au fascinat citind *Jurnalul* sau apelând la aparatul critic din *Opere*. Câteva mi s-au părut insolite și esențiale ca date care surprind personalitatea unică a scriitorului: evocarea nașterii sub o ploaie de stele, cele dintâi amintiri, „luminația” de la un „bal filantropic”, ambițiile familiei de a-l vedea învățător, dorința lui de a studia medicina și acceptarea soluției, cariera militară, un traseu complicat în opțiunea scrisului în maghiară, în germană și în română.

Corelate, mărturiile dovedesc un scriitor care s-a construit pe sine cu efort uriaș, înainte de a construi edificiul romanesc. Iată anii de liceu – „... am făcut două clase de liceu la unguri, apoi trei la sași, apoi iar la unguri, în Oedenburg (azi Sopron), apoi la Budapesta”. Rebreanu recunoaște la temelia formării lui cultura germană, pe care s-au grefat lecturile: „Apoi am cunoscut literatura ungară, apoi cea rusă, în traducere nemțească. Pe români nu-i știam aproape deloc. Cultura franceză a venit mai târziu, după ce mă formasem”.

Construirea de sine a prozatorului român începe cu limba literară. Revenit acasă, după ce abandonase cariera militară, îi citește pe Creangă (și înțelege prea puțin), pe Caragiale (și nu înțelege nimic), așa că reînvață limba română cu resursele ei expresive, cu dicționar și caiet alături. I se adaugă în timp profesionalismul lecturii. Nu știu dacă în primele decenii ale secolului XX un alt scriitor român avea o atât de întinsă arie de lecturi și acorda atâta atenție romanului care se scria în lumea întreagă și în propria literatură.

Liviu Rebreanu citise romanele ce reînnoiau specia sau inovau arta ficțiunii ale marilor scriitori francezi (André Gide și Marcel Proust), englezi (John Galsworthy și Thomas Hardy, Charles Morgan, Aldous Huxley și Virginia Woolf), germani (Thomas Mann și Alfred Döblin), era la curent și cu ce se scria în Rusia sovietică. Preferința i se îndreaptă spre Joseph Conrad, cu al cărui destin literar probabil simte afinități secrete. Admirația i-o provoacă însă capodoperele *Don Quijote* și *Călătoriile lui Gulliver*, *Război și pace* și *Frații Karamazov*, *Wilhelm Meister* și *Suflete moarte*.

Profesionalismul scrisului, în cazul său, are ca tovarăș de drum profesionalismul lecturii și nu mă îndoiesc că își citea cu alți ochi decât ai criticului pe contemporani, îi respecta cu atât mai mult cu cât n-ar n recurs niciodată la formulele ori stilul acestora, cum reiese din mărturiile despre Mihail Sadoveanu și Hortensia Papadat-Bengescu, Cezar Petrescu și Ionel Teodoreanu. Prețuiește romanele și dramaturgia lui Camil Petrescu și comentează cu finețe opera lui Panait Istrati, are politicoase rezerve față de romanele scrise de critici.

Descoperim în Rebreanu un observator atent al vieții literare și al celei politice, nuanțează prin comentarii întâmplări și evenimente: regimul lui Carol al II-lea, guvernarea legionară și Ion Antonescu, pierderea Transilvaniei, schimbările din Rusia sovietică. Peripețiile sale din cursul Primului Război Mondial, atacurile presei atât de dreapta cât și de stânga ies la lumină și în aceste pagini. Se văd și dificultățile de care a avut parte în toate etapele vieții – de la greutățile supraviețuirii după venirea la București până aproape de sfârșit.

Ni se restituie un portret al omului cu griji gospodărești, al scriitorului ca membru al unei tagme, al pasionatului de mișcarea teatrală văzută din interior. Din bogăția șantierului de creație au rămas doar momentele semnificative legate de geneza cărților, de elaborarea și redactarea lor, ele probează traviul reluat cu alte încercări de la o carte la alta, aventura creației ce se reia de fiecare dată cu surprizele ei. Aici se conturează ceea ce s-ar numi, fără emfază ori exagerare, titanismul scriitorului.

Și se desprinde imaginea unui Rebreanu reprezentând pe români și specificul național în conferințele pe care le susține în mai multe țări europene. Textul despre viața spirituală a românilor (*Patria românească*) încheie „Addenda”, el este suportul pentru conferințele ținute în limba germană în 1942 la Berlin, Leipzig, Dresda, Breslau, Viena, la Zagreb. Ni se relevă un bun cunoscător al istoriei europene în care se integrează cea a românilor și un incisiv polemist cu diferitele tipuri de propagandă ce au însoțit destinul neamului său și care înfloresc primejdios în perioada interbelică.

Biografia interioară a romancierului conturează profilul unui autor care a meditat intens și continuu asupra speciei literare căreia i s-a dedicat. Se găsesc presărate în răspunsuri la interviuri diferite definiții ale romanului ce indică o conștiință teoretică remarcabilă, deși nu o pretinde niciodată, dimpotrivă, își păstrează „perspectiva internă”, adică vederea din interiorul procesului creator. Doar un exemplu, cu tatonări foarte interesante, în care proclamă în mod șocant subiectivitatea romanului: „Aș încerca o definiție legată însă de un lucrător, un închipuitor de romane. Iată! «Romanul este o proiecție în afară a trăirilor mele, organizate într-un cosmos nou.» Ori, altfel: romanul e o

lume nouă, născută din lumea subconștientului meu. Sau: romanul este o viață de ficțiune, izvorâtă dintr-o viață adevărată: a mea! Vezi, în definiție autorul e prezent. Nu-l pot înlătura! Și acestea sunt definițiile formulate de un autor de romane calificat drept obiectiv!” (pag. 82)

Multe dintre subiectele propuse în interviuri se dovedesc interesante și astăzi: dificultatea vieții de scriitor, problemele unei bresle, traducerea și promovarea literaturii române în străinătate, raporturile scriitorilor cu presa și critica literară. Actualitatea lor ne lămurește asupra ciclurilor pe care le reia la jumătate ori trei sferturi de secol lumea românească. Și dintr-un astfel de unghi, cartea este un mesaj al unui dialog la care autorii ne obligă.

Și revenind la obiectul și subiectul acestei cărți, Liviu Rebreanu ca romancierul suprem al prozei noastre, cred că apariția lui a fost marele noroc al literaturii române. La rândul său, Liviu Rebreanu a avut marele noroc al unui filolog care i s-a dedicat cu totul. Ca istoric literar, Nicolae Gheran se dovedește pe măsura scriitorului pe care s-a încumetat să ni-l restituie cu o acribie, o pasiune și un devotament unice. Îi mai rămâne o singură datorie (față de Liviu Rebreanu, față de noi și față de sine): încheierea trilogiei biografice!

V. ETNOGRAFICA

O VALOROASĂ CULEGERE DE FOLCLOR SOMEȘAN

Prof. Liviu PĂIUȘ

Interesul pentru folclorul românesc în Transilvania s-a manifestat încă de la începutul iluminismului românesc căci „avea o veche tradiție. Începuseră să-l remarce și să-l studieze încă din jurul anului 1800 corifeii Școlii Ardelene, a căror operă a fost continuată de Vasile Popp, Damaschin Bojincă, Timotei Cipariu (cu elevul său Nicolae Pauleti), George Barițiu, P. Vasici, At. Marienescu, S. Mangiuca, Ion Pop Reteganul, Grigore Silași, Iosif Popovici și alții. La începuturile sale, interesul românilor transilvăneni pentru folclor s-a manifestat mai ales la Blaj, Brașov, Sibiu, Arad, Oradea”.¹ Această acțiune a avut ca scop și afirmarea noastră ca vatră culturală românească pe aceste meleaguri. Cu toate ca s-a afirmat că mai multe orașe au fost focare de culegerea folclorului românesc, totuși Blajul a devenit, pentru o mare perioadă a veacului al XIX-lea, un focar al dezvoltării interesului pentru folclor atât prin dascălii săi, dar mai ales prin elevii acestor școli blăjene care au îmbrățișat cu entuziasm îndemnul profesorilor săi. Să nu uităm că și ofițerii din regimamentele din Transilvania, școliți la școlile germane sau austriece au cules și ei folclor de la soldații lor, creându-se astfel un curent puternic în acest domeniu de activitate.²

Unul dintre elevii școlilor blăjene este și Arteniș Publiu Alexi, originar din Sângeorz-Băi, care între anii 1863-1868 a fost elev la Gimnaziul românesc greco-catolic din Blaj. De la el ne-a rămas culegerea în manuscris: „Poezii populare, 1869”.³

Culegerea este menționată de d-l Teodor Tanco în dicționarul său⁴ și reluată de Iordan Datcu în marele sau dicționar cu aprecierea: „cea mai amplă colecție de folclor năsăudean, la acea dată, și conține cca 200 de texte: de dragoste, dor, cătănie, haiducie, strigături, descânțece, balade, cântece de nuntă, cântece de muncă, provenite din Sângeorz, Mănășturul Dejului, Cuzdrioara”.⁵

¹ Ion Taloș: „Ion Mușlea – organizator al culegerii și publicării folclorului românesc”, în: Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1965-1967”, Cluj, 1969, p. 355

² Vezi studiul nostru: „Florian Domide și colecția sa de folclor din 1827”, în „Revista de Etnografie și Folclor”, nr. 4 din 1995

³ „Poezii populare, 1869”, în Biblioteca Academiei Române București, nr. 4302

⁴ Teodor Tanco: „Dicționar literar 1639-1997” Editura VRV, Cluj-Napoca 1998, p. 43

⁵ Iordan Datcu: „Dicționarul etnologilor români”, Ed. Saeculum I. O., București, 2006, p. 47

Titlul complet al manuscrisului este: „Poezii populare, 1869. Adunate (din Ardeal) și redigiate de Artimon P. Alexi”.

În primul rând să lămurim cuvântul „redigiate”. El provine de la sudstantivul „redigiarea= orânduirea, a aranja un manuscris pentru tipar”¹ și nu înseamnă intervenția culegătorului în texte. Mai mult decât atât, A.P. Alexi a transcris pentru tipar respectând particularitățile graiului local de unde au fost culese, așa cum menționează el într-o notă de la primele culegeri: „chiar dacă nu sună bine la unele, eu am aflat de bine să le scriu tocma așa cum le-am auzit”. Deci autorul a respectat caracteristicile textelor așa cum le-a auzit, desigur el nu a făcut o transcriere fonetică, dar nu a „cores” creațiile populare, așa cum, au făcut alți folcloriști din acea vreme din Transilvania ca At. M. Marienescu care publică cu 10 ani înainte, la Budapesta, „Balade, culese și corese”.

Mai mult, el dă numeroase date despre informatori și despre localitățile de unde au fost culese „lucru deosebit de important pentru acea vreme, când notarea informatorilor și a localităților de unde au fost culese textele nu era frecventă”.²

Culegerea era pregătită pentru a fi publicată în ziarele din Transilvania, de aceea ea este organizată pe „fascioare”, adică fascicule care cuprindea un număr aproximativ egal de pagini ce putea fi tipărită într-un număr al ziarului sau revistei respective, probabil, neexistând șansa de a fi publicare într-un volum compact.

Era un „obicei”, în acea vreme, ca atunci când cineva dorea să alcătuiască o culegere de folclor, sau să scrie un studiu despre folclor, să apeleze la diferiți culegători, uneori mai mărunți, pentru a le solicita folclor cules de aceștia. Ion Pop Reteganul cuprinde în culegerile sale folclor de la mai mulți culegători cu indicația „comunicată de ...”.

Așa va proceda și A. P. Alexi când își întocmește culegerea sa din 1869 cuprinzând creații populare de la D. Miron, A. Domide și A. Șorobetea, dar acestea reprezintă o mică parte din culegea lui A. P. Alexi. Nu acestea sunt cele mai importante creații populare din culegerea lui A. P. Alexi, ci în primul rând baladele, cele din ciclul „familiale”, în care vom găsi cele mai vechi și mai originale variante.

Balada „ Soră și frate” din ciclul „Soarele și luna”, bazată pe tema evitării incestului, un fapt moral cu adânci semnificații în folclorul românesc în care „se

¹ C. Diaconovich: „Enciclopedia română”, vol. III, Sibiu, 1904, p. 747

² Iordan Datcu: op. cit. p. 48

combate orice formă de incest: între tată și fiică, între mamă și fii, între frați.”¹ Așa cum am mai arătat și cu alte ocazii, variantele nășăudene cuprind referiri la aspecte specifice acestui ținut cum este un fragment din această baladă care face referire nu numai la vama ce exista aici, dar și la cătanele împărătești:

„Merge-oi, frate, după tine
Când tu numai că mi-i face
Pod de-argint
Peste pământ,
Pod de-aramă
Peste vamă
Să poată trece-o cătană”.

Balada „Bogița și Constantin” redă cea mai autentică variantă a subiectului „călătoria fratelui mort” pe care o întâlnim în fondul pasiv al baladelor nășăudene, cunoscută cel mai bine prin varianta publicată de George Coșbuc sub titlul „Blestem de mamă”. Ea a fost preluată de Cicerone Theodorescu în culegerea sa din 1958.²

Spre deosebire de unele variante culese ulterior, și de ce ne depărtăm de această dată, variantele culese sunt mai reduse atât ca întindere epică cât și în privința conținutului ei, varianta lui A.P. Alexi cuprinde toate episoadele pe care le consideră caracteristice pentru aceste balade, de Adrian Fochi.

Balada „Bogița și Constantin” din această culegere deplasează locul acțiunii ca și al timpului spre necunoscut:

„Fost-au fost, cândva, odată,
Colo-n țara-ndepărtată.”

De asemenea impresionează portretul făcut Bogiței, portret realizat cu elemente apropiate creatorului popular:

„Copilița-ncântătoare
Creștea ca floarea de floare.
Era mândră frumoșea

¹ Romulus Vulcănescu: „Mitologie română”, Editura Academiei RSR, București, 1987, p. 394

² Cicerone Theodorescu: „Izvoare fermecate”, Ed. Did. și Ped. București, 1958, p. 252-264.
Notă: Cicerone Theodorescu o publică cuvânt cu cuvânt după G. Coșbuc, dar el o atribuie unor informatori din Sângeorz-Băi. Nefiind specialist, el nu a cunoscut varianta lui G. Coșbuc subintitulată „Legendă populară din giurul Nășăudului” și publicată în „Tribuna” Sibiu, 1885, nr. 170-175. El va fi folosit textul din volumul separat din „Biblioteca populară a Tribunei”, nr. 13, din 1885, apărut la Sibiu

Ca o mândră viorea.
De plăcută ce era
Asemănare nu avea:
Era mândră-n trup, la stat,
Ea tare s-a dezvoltat
Ca și floarea cea din strat.”

Trebuie să recunoaștem în finalul baladei acea legătură a omului cu pământul primită chiar de la naștere: „când vine ora nașterii, culci pe viitoarea mamă pe pământ, ca mamă a tuturor, să primească mai întâi noul născut”,¹ pentru ca apoi la trecerea din viață când este restituit pământului acesta să nu mai poată fi redat vieții. Așa se poate explica reacția „lutului” când mama cere să-l redea pe fiul său.

Ca și în alte balade, caracterul moral se degajă din finalul baladei, prin considerațiile poetului anonim asupra „blestemului de mamă” care este considerat „cea mai gravă formă de intervenție magică asupra soartei copilului”.²

„Frunză verde lemn domnesc,
Nu-i ca blestemul mănesc.
El se leagă de oscioare
Ca și tina de picioare...
Cine-i blestemat odată
Ori de mamă, ori de tată,
N-are pace pe pământ,
Nici odihnă în mormânt”.

Balada „Leacul dragostei” se înscrie în varianta clasică stabilită de Al. I. Amzulescu, având ca remediu al „boli” voinicului:

„Sloi de gheață-n miez de vară,
Mure coapte-n postul mare”.

O interesantă baladă este „Arsenic și Arsenica” pe tema „nevestei vândute”, dar această variantă este unică prin faptul că „nevasta este vândută pentru risipirea averii”, tip nemenționat de Al. I. Amzulescu în catalogul său. Variantele culese ulterior³ sunt

¹ Ion Pop Reteganul: Ms. 4540, fila 9 (Biblioteca Academiei Române)

² Adrian Fochi: „Cântecul epic tradițional al românilor al românilor”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 211

³ Păunița, în: Iuliu Bugnariu: „Musa someșană”, p. 43-45

Horea turcului, în V. Zamfir, V. Dosios, E. Moldoveanu-Nistor: „132 cântece și jocuri din

mult mai restrânse în privința subiectului baladei, ne cuprinzând multe episoade pe care le întâlnim în varianta culeasă de A. P. Alexi.

Supărarea soțului întors acasă este că n-a aflat ce-a lăsat la plecare:

„Lasă car cu patru boi
Și-un hâjdei mare de oi,
Lasă căruță cu cai
Și podul plin de mălai”.

Nevasta este vândut în târg la Galați, unde „Nevestele merg plângând/ Din inimă suspinând, / Iar bărbații fluierând, / Tot strigând și chiuind” uni turc bătrân care se dovedește a fi fratele ei. Balada reia motivul evitării incestului căci el va recunoaște „Tu-mi ești soră cu dreptate/ Să ne ferim de păcate” și astfel încărcată de daruri pleacă la bărbatul sau. Sfârșitul baladei nu este cuprins în variantele ulterioare, căci nevasta ajunsă la soțul ei nu-l mai găsește viu „Că demult a fost murit/ De-al nevestei dor și urât”. Rămasă fără bărbat ea se întoarce la fratele său „Și cu el o viețuit/ Până-n lume și-o trăit”.

În cadrul baladelor istorice avem o lungă baladă despre Avram Iancu, dar și despre alți revoluționari implicați în aceste evenimente. Este printre singurele balade despre acest erou cunoscute în zona Năsăudului. Este o baladă și nu o relatare istorică prin introducerea unor episoade care transformă evenimentele istorice în ficțiune. Reia unele motive din alte balade populare:

„Jos la poala codrului
De-alături drumului,
La fântâna corbului
Șade oastea Iancului.
Șade Iancu pe fântână
Cu pușca plină în mână;
Nu știu plină-i ori e goală,
Fug domnii de se omoară”.

Un alt motiv este cel a drumurilor pe care le construiește Orban pentru a trece cele trei oști combatante: a lui Iancu, a lui Kossuth și a lui Orban, sau cel al cucului ca sol: „Vine cucul cățigan / Cu carte de la Orban”.

Năsăud”, p. 98-100

Vinerea-i târg la Borșa, în: Daria Pop: „Folclor I” (Ms. În AIEF, București, p. 54-56)
Nevasta vândută, în V. P. Predescu: „Cântări năsăudene”, p. 128

O baladă cu multe episoade care tratează tema „nevastei fugite”, care, de dorul pruncului se întoarce la bărbat, dar care se deosebește de celelalte prin faptul că nu conține episodul final cel al pedepsirii acesteia de către soț.

Ațiunea ei se petrece „Între Dnipro și-ntre Prut”, fapt ce ne duce cu gândul la întinderea hotarelor românești. Aici ajunge „nevasta din Banat / Fugită de la bărbat/ Ca să scape de urât / C-un prunc mic, nebotezat”. După ce este ajunsă de drăguțul său, ea încredințează, spre creștere, fiul unui cidru (molid). Cuprinsă de dorul fiului, nevasta se întoarce la molid spre a-și recăpăta fiul, dar acesta la prima rugămintă refuză argumentând că:

„Maică, măicuțița mea,
Lasă-mă, nu mă lua,
Că de când tu m-ai lăsat
În acest vârful înalt
Ploaia caldă m-a scăldat,
Vântul rece m-a legănat,
Ciutele țâță mi-ai dat”

Abia la a doua rugămintă a mamei cidrul îl redă pe fiu mamei sale, ea fiind convinsă că a făcut o mare greșală:

„Cine-n lume mi-o văzut
Lucru ne mai pomenit:
Pentr-un câne de drăguț
Să-mi las al meu fiuț.”

Ultima baladă pe care o cunoaștem în culegerea lui A.P. Alexi, „Petrea și maică-sa” se înscrie în cadrul temei „soacra rea” și aduce în plan compozițional unele elemente noi cum ar fi deznodământul care ne propune iertarea soacrei rele fiind blestemată și nu ucisă.

O analiză mai detaliată a valorii acestor balade s-ar putea face într-un studiu mai extins și comparativ cu alte balade culese ulterior, în care ar ieși în evidență originalitatea acestor balade.

Valoarea liricii de dragoste a acestei culegeri constă în faptul că ea menționează cel dintâi unele teme și motive ce vor fi regăsite în culegerile ulterioare, cum este motivul pomilor înfloriți pe coastă din dragostea celor doi iubiți:

„Bade, de dragostea noastră,
Răsărit-au pomi pe coastă;
Răsărit, n-au înflorit

C-o gândit că ne-am urât.”

Nu lipsesc poeziile în care este evocat dorul care este un element inseparabil al liricii românești fără de care poezia populară este imposibil de a exista:

„Cine nu știi dorul ce-i

Te-ar lăsa în drum să piei;

Cine nu ști ce-i dorul

Nu mai calce pământul;

Cine-l vede și nu-l crede

Nu mai calce iarbă verde”.

În cuprinsul culegerii găsim vestitele doine de cătănie specifice nordului Ardealului, respectiv, Țării Năsăudului, în care este evocat nu numai dorul de casă dar și greutățile traiului militar.

Bun cunoscător al tradițiilor, A. P. Alexi nu a rămas insensibil la creațiile populare privitoare la cel mai important eveniment din viața satului românesc. Nunta românească din Țara Năsăudului cu toate etapele sale mai importante se regăsește în culegerea sa, evidențiind în primul rând acele creații folclorice vechi și care cu timpul s-au estompat sau au dispărut cu totul. În acest context remarcăm orația chemării la nuntă, precum și orația la pom cu totul dispărută de multă vreme în ținutul nostru.

Nu ne permitem o comentare mai aprofundată a acestei orații, dar observăm o mare diferențiere între variantele aceluiași obicei pe o arie folclorică destul de restrânsă. Impresionează însă urarea din final cu acea credință în puterea generatoare de belșug a cuvântului rostit:

„Ca fântâna pomului

Din îndurarea Domnului

Niciodată nu stârpească

Copii pe vatră să rodească,

Nănașii cu finii se-ntrunească

Și la tot anul să se veselească”.

Satul arhaic năsăudean la mijlocul secolului al XIX-lea nu evoluase prea mult, existența descântecelor nu era o raritate în credința în puterea de vindecare a cuvântului rostit prin care erau alungate bolile. Descântecele din această culegere dovedesc acest fapt, și așa întâlnim multe descântece: de întors laptele la vaci, de dragoste, descântece ale fetelor să le vină feciorii seara, descântece cu cărbuni, descântece de speriat, descântece de durere de pânțe, descântece de obrinteală (inflamarea unei răni n. n.), de gălci, de samcă și altele.

Obiceiul cununii grăului este prezent în această culegere prin: alduitul la cunună și venind cu cununa. Ele redau acest obicei vechi prin care este adulat grăul ca o cereală binecuvântată de Dumnezeu.

Vom putea concluziona că această culegere este deosebit de importantă pentru timpul când a fost întocmită, prin faptul că a reușit să surprindă aproape în totalitate lui fenomenul folcloric din acea perioadă dintr-o arie folclorică deosebit de bogată în creații folclorice, fiind totodată, prima culegere importantă din Țara Năsăudului.

„CĂLUȘERII” – FASCINAȚIA MAIALULUI ELEVILOR NĂSĂUDENI

Prof. Ioan SENI

În mentalul nostru bine informat, știm că astăzi, în patrimoniul etnografic național avem de-a face cu două variante ale aceluiași dans popular – „CĂLUȘARII” cel oltenesc – *călușul* și cel ardelenesc – *călușării*. Care este vechimea lui, ce semnifică el și care variantă a apărut mai întâi este și rămâne încă o problemă de atentă cercetare. Cert este că acest dans străvechi, în variantă oltenească, rămâne un dans „magic, dramatic și fascinant, războinic și tămăduitor, tainic și erotic, neîntrecut și neelucidat, niciodată același și mereu altul, puternic și nepieritor, străvechi de când există viața pe pământ, purtat în inimă ca pe o icoană a sufletului, păstrat din vechime printr-un tainic jurământ, neștiut nici astăzi, *Călușul*, străbate milenii să ne aline deznădejdea și să ne cutremure sufletul.” (Florian Teodorescu, *Mărturii despre căluș și aspecte ale diferențelor dintre călușul oltenesc și călușerul transilvan*, în revista „Oltul cultural”, an VII, nr.2(29)/2005).

Explicații despre vechimea lui găsim în trei teorii: trace, grecești și latine. În teoriile trace, istoricul grec Xenophon spune că dansul călușarilor ar fi o variantă a dansului trac „Kolabrismos” – dans solar, dramatic, războinic, ludic și medical: „tracii începură să joace cu armele lor, făceau mișcări de rotire pe călcăie, săreau în sus cu ușurință, sprijinindu-se în lănci și fluturând în mâini pumnale, iar la sfârșit, unul dintre dansatori își lovește partenerul care cade la pământ, fiind despuiat de armele sale. Învingătorul iese cântând cântul lui Sitalcas, iar învinsul care nu pășise nimic este scos de tovarășii săi”. Altă variantă tragică amintește de „dansul dedicat zânei pământului roșiatic, Pyrha, unde dansatorii se îmbrăcau în straie femeiești, își mascau fețele și își schimbau vocile acționând deghizați”. Câtă asemănare cu „belciugarii” din bazinul Văii Someșului! Inclusiv Dimitrie Cantemir susține varianta tracă: „(...) se îmbracă în straie femeiești, (...) vorbesc ca femeile și, ca să nu se cunoască, își acoperă obrazul cu pânză albă.” În varianta tracă un rol aparte are și întrecerea mușilor!

În teoriile grecești există alte două variante privitoare la originea dansului. Prima: Călușarii ar proveni din dansul ritual al corenților (preoți cretani), dans dedicat zeiței Rheia, soția lui Cronos și protectoarea vegetației. Dansul s-a extins din Creta în Grecia și apoi în toată Tracia. A doua variantă: Călușarii ar proveni din dansul preoților călători *agyrtai*, dans dedicat zeiței Demeter, protectoarea fertilității. Dansul are o căpetenie, jurăminte stricte și joacă în locuri publice, în fața templelor, a caselor de înstăriți și în fața autorităților de stat. Înlătură duhurile rele, ielele. Câtă coincidență cu unele aspecte similare de astăzi!

În teoriile latine similitudinile sunt și mai evidente. Prima dintre teorii se referă la practicile *Collisallilor* (preoți salici) la sărbătoarea Parentalia din luna mai, la care costumele călușarilor are *două diagonale pe piept*, în forma centurilor purtate de romani, *un băț* de forma sulitei romane și un *vâtaf* de importanța lui „vates” pentru collisalli. A doua teorie se referă la perioada acestor sărbători: *Înălțarea, Rusaliile*, pentru sfârșitul lunii mai.

De-a lungul timpului numeroși etnologi români sau străini și-au etalat părerile cu privire la această problemă. Bibliografia este foarte bogată. Din ea se pot reține date semnificative: Dacă ritualul este dedicat *Calului* simbol al soarelui, căldurii, luminii, virilității masculine (putere, prestigiu), atunci dansul poate fi jucat și iarna, de Anul Nou și Bobotează, dar și de Paști și Ispas. (C. Brăiloiu, *Călușul istorie și documente*). Costumele călușarilor are ceva din hamul cailor, din săriturile lor, din zgomotul zurgălăilor, căciula, cănăcii, opincile și brâul au trăsături specifice locale.

În Transilvania rămâne consemnat faptul că poetul maghiar Ballassi Balint, „a învățat în *Transilvania* jocul numit «Călușerul» pe care l-a executat la 25 septembrie 1572 în fața împăratului Rudolf, în admirația tuturor” (Nicolae Isthvanfi, *Istoria Ungariei*). Dozsa Daniil descrie serbările organizate de Sigismund Bathory la 19 oct. 1599 în onoarea lui Mihai Viteazul în care au jucat și călușarii munteni. Kemeny János amintește că la nunta prințului Radziwil cu fiica lui Vasile Lupu (1654) s-au făcut „petreceri de carnaval, jucători, călușeri”.

Dimitrie Cantemir insistă: „(...) au peste o sută jocuri felurite (figuri, n.n.), joacă parcă nici nu ating pământul și parcă zboară în văzduh”.

Josef Fr. Sulzenn „*Istoria Daciei Transalpine*” (Viena, 1872) consideră călușarii – o rămășiță a collișalilor romani”. Damaschin Bojincă în „*Anticele Romanilor*” (Buda, 1832) preciza că dansul se joacă peste munți și mai ales în Ardeal”. Ion Heliade Rădulescu în „*Curierul românesc*” (30 mai 1843) amintește de usturoiul purtat de călușari (pentru leacuri de friguri sau alte boli) și obiectele împrumutate de fete (batista). Tot el susține că este „Jocul romanilor întocmit de strămoșul nostru Romulus spre răpirea sabinelor”.

Ardelenii au adaptat dansul „Călușarii” la problemele lor multireligioase specifice, într-o sărbătoare comună tuturor religiilor, Crăciunul, pentru că sărbătorile de Paști și Rusalii nu erau sărbătorite în aceeași dată de ortodocși, catolici sau protestanți. Intelectualii au găsit și nume pentru figurile dansului: Banul Mărăcine, Romanul (Romana), plimbata (preumblata), bătuta, adunata, fuga, pipărușa, crucea, călcâiul, berbecele etc., respectate în cea mai mare parte și astăzi. Plimbarea sau Marșul se execută în tempo animato; figurile – în vivace; Romana – în moderato; sârba și cipărușa – în allegro. Întregul dans este vioi sau în tempo-ul sostenuto. Tot intelectualii l-au transformat într-o sărbătoare a lunii mai, Maial, când dansatorii, îmbrăcați ușor, puteau asigura dansului vigoare și tehnicitate și-l dedicau libertății de exprimare, legându-l de marea sărbătoare de pe Câmpia Libertății, a Blajului, la 1848, când românii se impuneau în lupta lor pentru emancipare prin mijloace tradiționale demne și oneste, prin strategii pașnice sau de apărare prin luptă, atunci când au fost agresiv provocați.

Toată Transilvania s-a animat de evenimentele lunii mai de la Blaj, de aceea *Maialul* în Transilvania, și mai ales la Năsăud, își are originea în anii de liberalism (1860-1867), de după reprimarea revoluției de la 1848 și renunțarea la persecuțiile neoabsolutiste ale Curții de la Viena. Erau anii când românii și-au creat o Dietă românească la Sibiu, când și-au elaborat legi românești pentru protejarea națiunii și limbii române, când și-au creat o societate culturală de emancipare – *Asociațiunea*

Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA, când se crea Districtul autonom al Năsăudului, când s-a înființat Gimnaziul Grăniceresc din Năsăud. Ulterior, năsăudenii și-au creat o revistă de renume, *Muza Someșană*, au sărbătorit câștigarea independenței României, lăsând posterității o carte de referință – *Rezbelu Orientale Ilustratu*, nume de locații – *Rahova. Grivița*. Serbările Liceului, toate evenimentele orașului erau împodobite de bărbătescul „Călușar”, inspirat și din disciplina grănicerească. În serbările descrise de Liviu Rebreanu nu lipsesc *Bătuta, Romana, Călușarul...*

Performanțele Liceului Grăniceresc, generațiile de excepție care s-au pregătit în această instituție, perspectivele care se deschideau tinerilor talentați din această zonă au determinat permanentizarea unei serbări care-și pierde tot mai mult originile în trecutul frământat al ținutului. „Maialul elevilor năsăudeni” avea loc, pe cât posibil, în ziua de 15 mai, în amintirea Marii Adunări de pe Câmpia Libertății de la Blaj. Maialul s-a organizat, pentru prima dată, în mai 1876, organizatorii realizând din încasări un venit net de 23 fl. 62 cr., sumă depusă la Banca „Aurora”. Serbarea debuta în zorii zilei, prin detunături de treascuri. La ora 9⁰⁰ elevii se adunau în curtea liceului, de unde sub faldurile tricoului românesc, coloana formată din fanfara orașului, urmată de călușari, de elevii liceului grăniceresc, de ai celorlalte școli din Năsăud îmbrăcați în fastuoasele costume naționale, parcurgeau străzile orașului în cadența marșului revoluționar „Deșteaptă-te, române!”, îndreptându-se fie spre Dumbravă fie spre castrul din Lagăr, unde se desfășura programul cultural artistic și unde se servea masa, constând din tradiționala friptură de miel, udată din belșug cu berea adusă de la fabrica locală „Marțian și Șotropa”. După amiază, în jurul orei 16, în curtea liceului, începea dansul care se deschi „Călușarul”, urmând apoi, „Românul” și „Someșana”, în fine „Romana”, dans de salon, creat de compozitorul Iacob Mureșianu. Urmau întrecerile sportive. În pauză, vestitele tarafuri ale lui Deneș, Carol Gogi, Konolos etc., excelenți lăutari și capelmaștri desfătau publicul cu piese muzic dintre cele mai îndrăgite. Urma balul, exuberant și tineresc. La acea grandioasă serbare asista aproape întreaga populație a Năsăudului căreia i se alăturau intelectuali și țărani, bărbați și femei, tineri și bătrâni, veniți din toate localitățile Țării Năsăudului.” (Traian Pavelea, în *Năsăudul – Repere istorice și culturale*, Editura „George Coșbuc”, Bistrița, 2001.)

Din anul 1981, fiind transferat la Liceul Industrial din Năsăud, am organizat echipa de „Călușari” a școlii folosindu-mă de nucleul elevilor ce proveneau Cartierul Lușca. Aveau cam acele figuri ca și „Călușarii” de la Rebrîșoara-Gruî, de care m-am ocupat începând cu anul 1968. În anul 1986, transferat la Liceul „G. Coșbuc” preluam

formația de dansuri populare de la profesorul Szorony Arnold, formație menținută prin interesul profesorului Quintus Cosma și mențineam dansul „Călușarii” la nivel superior, ajungând să ne confruntăm în festivaluri oficiale cu formațiile similare din Transilvania (Orăștie – Geoagiu, 2004, unde am obținut locul II între opt județe) și din Oltenia (Caracal, 2005 – premiul special al juriului). Alte prezențe prestigioase le-am avut la Dej, Beclean, Bistrița, Blaj și București – TVR 2, emisiunea *Hora prichindeilor*. Cu ajutorul coregrafului Viorel Buta, am organizat dansul pe trei generații transformând dansul „Călușarii” în ansamblul „Călușarii”, putând executa Banul Mărăcine, Romana, Cipărușa, Marșul, De-a lungul, Feciorescul, Amăgita, Învârtita.

Formația de „Călușarii” rămâne și astăzi nucleul Maialului elevilor năsăudeni, deschizând de fiecare dată parada portului popular, la care participă formațiile tuturor școlilor năsăudene, dotate cu numeose steaguri tricolore. De-a lungul anilor parada a atras atenția prin numărul mare de costume populare, evidențiate pe vârste și în care copiii mici încântau numărul mare de admiratori. Mulți ani după 1989 Asociațiunea Astra, Despărțământul Năsăud, a oferit *Diplome de merit* pentru cele mai autentice costume populare. Au fost ani când parada era însoțită de căruțe sau călăreți, împodobiți în stil năsăudean, de bicicliști împodobiți multicolor, de formații artistice care prezentau „șezătoarea”, „nunta” etc., cu alte formații sportive, echipate în diverse culori. Fanfara era fie locală, fie adusă de la Rodna sau Bistrița. După programul artistic găzduit în curtea liceului, urma „*ieșitul în verde*” a claselor însoțite de diriginți, profesori, părinți și directori. Era preferat malul Someșului, Cascada, Podereiul sau mai nou, la Baltă. La orele 16 se revenea pe baza sportivă pentru tradiționalele meciuri de bal între liceenii din „Silvic”, „Economic” sau „Coșbuc” sau alte jocuri distractive: alergarea în saci, alergarea cu oul în lingură etc., iar la ora 18 se revenea în curtea Liceului pentru tradiționalul „Călușar”. Seara se termina bal sau discotecă, iar responsabili formațiilor se întruneau pentru concluzii: Ioan Seni și Viorel Buta – ansamblul „Călușarii” din Colegiul Național „G. Coșbuc”, Radu Băeș și Florin Persecă – „Silvana” de la Grup Școlar Silvic, Ioan Talpoș – ansamblul „Mugurașul” al Șc. Generale „M. Eminescu”. Mai participau ca siguri susținători, directorii D. Coc, I. Tebieș, R. Burcezan, D. Pavelea, D. Comes, alți apropiați...

Astăzi, se încearcă antrenarea unor formații de muzică ușoară în programul Maialului. Am mai putea scoate la parada portului costume autentice din Muzeul Grăniceresc, inclusiv *steagul grănicerilor*, așa cum la Bistrița se folosesc steagurile breslelor. Încadrarea unor formații de majorete ar anima mult, atât parada portului, cât și

programul Maialului. Este binevenită premiera elevilor olimpici de către Consiliul Local prin primarul orașului (ing. Dumitru Mureșan).

Sesizăm criza culturală în care trăim, sesizăm aspectul comercial al actului artistic, dar simțim, întocmai ca Mircea Eliade că dansul „Călușarii”: „...*în formele cunoscute în ultimele secole, e găsit numai în România și poate fi considerat o creație a culturii populare românești și că va dăinui atâta timp cât va exista viață pe acest pământ românesc.*” Nășăudenii pot respecta acest deziderat. Rămâne să observăm dacă o fac cei plătiți din banul public, sau cei care, fără bani din bugetul local, se dedică cu sinceritate acestui nobil și util scop.

ÎMPREUNĂ – EXPOZIȚIE DE PORT POPULAR ROMÂNESC SĂSESC ȘI MAGHIAR (PROIECT)

Muzeograf Mihaela BOLOG

La 1 octombrie 1950 se înființează Muzeul de istorie din Bistrița cu sediul în fosta clădire a Bisericii minoriților. Secției de istorie i se alătură cea de etnografie și științele naturii, iar mai târziu cea de artă plastică. În anul 1978 secția de istorie se mută în clădirea „Casa argintarului”.

Creșterea numărului pieselor etnografice impune găsirea unui spațiu adecvat. Astfel, patru ani mai târziu, secția de etnografie se mută în clădirea Primăriei vechi.

Ca urmare a unei activități intense de cercetare, documentare și îmbogățire a patrimoniului muzeal prin achiziții și donații, în anul 1986 muzeul se reorganizează, fosta cazarmă a Regimentului 63 infanterie găzduind din acel an toate cele patru secții muzeale: etnografie-artă populară, istorie-arheologie, științele naturii și artă plastică.

Expoziția de etnografie expune în momentul de față doar o mică parte din patrimoniul deținut. Acesta, în întregimea lui, cuprinde piese de valoare deosebită, majoritatea datate din perioada 1740-1932, structurate pe următoarele domenii:

1. Ocupații principale:

a) Agricultură – aici găsim de la cele mai vechi forme de unelte la hambare pentru cereale, măsurători, oloinițe, prese pentru ulei, râșnite, teascuri pentru struguri.

b) Păstoritul

2. Ocupații secundare: vânătoare, pescuit, albinărit

3. Arhitectura populară

4. Interior săsesc

5. Interior românesc – interiorul unei case de pe valea Someșului

6. Industrie casnică textilă cu câteva instalații specifice meșteșugurilor tradiționale: război de țesut, melițe, depinitoare, furci de tors etc.

7. Portul popular din județul Bistrița-Năsăud

Acestora li se adaugă următoarele ateliere:

Atelier de olărit de pe valea Bârgăului

Atelier de tâmplărie

Atelier de fierărie

În curtea Muzeului, în spații special amenajate, expunem instalații tehnice populare de sec. XIX: teascuri pentru stors struguri, pentru măcinat fructe, râșnițe. Tot în curtea

muzeului au fost aduse și date spre vizitare casa din comuna Șanț și Biserica de lemn de la Leurda (sec. 18).

Obiective

Obiectivul general al expoziției îl constituie valorificarea patrimoniului etnografic românesc, săsesc și unguresc specific zonei Bistrița-Năsăud.

Prin piesele deosebite expuse, aparținând secolelor XVIII-XX, expoziția își propune să contribuie la creșterea nivelului de cunoaștere a unor elemente și caracteristici ale portului popular, ale tradițiilor și obiceiurilor specifice culturii și civilizației românești, dar și ale naționalităților conlocuitoare.

Expoziția are caracter temporar, este deschisă timp de două luni, fiind adresată atât publicului larg, cât și specialiștilor.

Motivația

Titlul expoziției „ÎMPREUNĂ” sugerează dialogul multicultural generator de progres, specific existenței îndelungate a comunităților mixte din zona Bistrița-Năsăud

În satele din județul Bistrița-Năsăud locuiau alături de români atât sași, cât și unguri.

Colonizați în secolul XII pe teritoriul Transilvaniei, cea mai mare parte a sașilor au venit din zona Rin-Mosela (Germania).

Condițiile economice, climatice și influențele populațiilor conlocuitoare au contribuit la dezvoltarea diferită a portului popular din ținuturile locuite de sași. Aceștia s-au adaptat climei reci din zona de primire adăugând piese noi costumelor lor, preluate din portul popular românesc, păstrând însă elemente proprii, ceea ce a condus la apariția unui port popular distinct de cel al românilor și ungarilor.

În ceea ce privește portul popular maghiar, se păstrează puține descrieri în literatura de specialitate. Din acest motiv, costumele populare maghiare purtate la manifestările artistice contemporane au un caracter de improvizație.

a) Influențele se văd la *ceapsa* (o bonetă din catifea brodată cu flori și ornamentată cu paiete și mărgele) întâlnită atât la săsoaice, cât și la femeile maghiare, iar în unele locuri (Valea Șieului) această podoabă a capului era purtată și de femeile românce, pe sub năframă.

b) În satele în care sașii conviețuiau alături de maghiari sunt vizibile influențele acestora în portul maghiar, mai ales în cazul *fustelor* din muselină albă, largi și lungi până la genunchi purtate și de săsoaice.

c) În ceea ce privește *jacheta*, o întâlnim nu numai în portul popular săsesc, ci și în cel maghiar, cea săsească deosebindu-se de celelalte prin ornamentația bogată cu panglici, mărgel colorate, șnururi și paiete.

d) Adaptându-se condițiilor climatice din zona noastră, sașii au preluat de la români *sumanul lung* și *cojocelul*, adăugând ornamente noi specifice lor. Influențele s-au transmis și în sens invers, culoarea albastră fiind preluată ulterior și de către românce la sumanele lor.

e) *Piese de blană de oaie sau miel* din portul săsesc se aseamănă foarte mult cu cele purtate de români. Cojocelul este bogat ornamentat cu broderii realizate cu mătase colorată. La gât, mâneci și partea de jos este tivit cu blăniță de culoare închisă. Nu lipsesc aplicațiile din piele colorată și ciucurii din mătase albastră, roșie și galbenă – influențe din portul popular românesc.

Ca ornament specific costumului popular femeiesc al maghiarilor, se distinge *cravata* alcătuită din două panglici scurte împodobite cu motive florale. Această cravată purtată de femeile maghiare în vârstă la gât o întâlnim și ca ornament la „bortenu” fetelor săsoaice.

Portului popular maghiar bărbătesc îi sunt caracteristice: cămașa scurtă, confecționată din pânză de casă, simplă, fără ornamente; vesta neagră din postav gros, pantalonii din postav negru largi în partea de sus și mai strâmți în partea de jos. În zilele răcoroase bărbații purtau o jachetă de culoare închisă (verde sau neagră) cu aplicații de șnur în aceeași culoare. Capul era acoperit cu un clop cu bor îngust, împodobit cu pană sau cu un mănunchi de fâșcă (colilie).

În cercetările de teren efectuate în localitățile din județ locuite de sași și maghiari, am constatat cu regret ca portul popular al acestora nu se mai păstrează decât izolat, fiind întâlnit doar cu ocazia unor manifestări artistice. Acesta este motivul principal care stă la baza organizării expoziției prin intermediul căreia se evidențiază frumusețea și unicitatea pieselor de port specifice populației maghiare, săsești și românești, dar și influențele multiculturalismului.

Titlul expoziției „ÎMPREUNĂ” sugerează dialogul multicultural generator de progres, specific existenței îndelungate a comunităților mixte din zona Bistrița-Năsăud.

Expoziția se deschide cu cel mai vechi costum popular românesc din colecția muzeului, un costum de femeie de la începutul sec. XX din zona Năsăudului (localitatea

Mintiu). Acesta cuprinde năframa din bumbac de culoare vișinie, cămașa albă numită și cămașă cu cept, poale albe și pânzături țesute din păr de capră (pânzături cu trup vânăt).

Următorul manechin reprezintă o femeie îmbrăcată într-un costum popular de pe Valea Șieului. Capul este acoperit cu o năframă din păr moale de culoare roșie, ornamentată cu motive florale pe roșu, galben și verde.

Cămașa albă, confecționată din bumbac, este încrețită la gât și ornamentată cu mărgelile roșii, motive florale și geometrice. Zadiile cu trup vânăt acoperă poalele albe și simple, fiind prinse cu un brâu din lână colorată în roșu, verde, albastru și galben. Vrâstele (dungile orizontale) sunt concentrate în partea de jos a zădiei, completate uneori cu motive florale.

Peste cămașă femeile au purtat pieptare sau cojocel. Cojocelul este confecționat din blană de miel alb, tivit pe margine cu blăniță neagră. Omamentele sunt cele florale, geometrice și fitomorfe colorate în roșu, galben, albastru și verde, acestora adăugându-li-se ciucurii din mătase colorată.

Costumul de fată din Sângeorz-Băi este de la începutul secolului XX. Numai în această zonă fetele necăsătorite purtau pe cap, peste părul împletit, două păunițe, adică două cercuri din pene de struț sau de păun, așezate în dreptul urechilor, în mijlocul cărora erau cusute mărgelile.

Cămașa cu fodorii este albă, ornamentată la guler și peste cot cu mărgelile colorate și dantelă albă croșetată.

Poalele albe sunt acoperite cu două zădii de culoare roșie țesute din lână cu benzi orizontale, iar în partea de jos se termină cu două benzi mai late, ornamentate cu motive florale și fitomorfe colorate în albastru, verde, maro și galben, tot aici întâlnim și ciucurii din mătase roșie. Zadiile sunt prinse cu un brâu din lână colorată țesut în dungi orizontale.

Costumele de mire și mireasă provin de pe Valea Someșului, din localitatea Salva.

Capul miresei este împodobit cu o cunună de flori artificiale așezată peste un ștergar alb, special făcut pentru aceasta ocazie.

Cămașa confecționată din bumbac alb este frumos ornamentată la guler, cot și manșetă cu motive fitomorfe, florale, dantelă și mărgelile colorate (albastru, roșu, galben și verde).

Zadiile perechi acoperă poalele croite din pânză albă de bumbac lăsând să se vadă doar puțin din dantela croșetată care mărginește partea de jos. Țesute în casă din lână, zadiile miresei sunt de culoare roșie, ornamentate cu dungi orizontale de culori închise negru, maro și verde. În partea de jos pânzătura se termină cu o alesătură pe un fond închis, ornamentat cu motive florale și fitomorfe.

Pieptarul de catifea (barșon) cunoaște o mare răspândire pe Valea Someșului. Împodobit cu mărgelile și zagără neagră croșetată, pieptarul este bogat ornamentat pe întreaga suprafață cu motive florale și fitomorfe cusute cu bumbac de culoare roșie, galbenă, verde, albastru și maro.

Costumul purtat de mire este costumul îmbrăcat de feciori de sărbători și la diferite evenimente.

După cel de al doilea război mondial se răspândește „moda” ornamentării pălăriei cu pană de păun. Având o valoare foarte mare, aceasta era purtată doar de feciorii înstăriți și era lăsată de la tată la fiu. Pana de păun era formată din mai multe pene adunate în formă de evantai deschis, alezat în partea dreaptă a pălăriei.

Cămașa îmbrăcată de mire, lungă până la genunchi, este confecționată din bumbac alb și ornamentată la guler și mâneci cu mărgelile colorate, strânsă cu un chimir din catifea neagră, cusut cu mărgelile. Pantalonii sunt din același material ca și cămașa.

Peste cămașă poartă pieptar din blană de miel de culoare albă ornamentat cu broderii realizate din mătase colorată reprezentând motive florale, geometrice și ciucuri colorați.

Partea dedicată minorităților este reprezentată de cinci manechini îmbrăcați în costume populare maghiare și săsești.

În ceea ce privește costumul popular maghiar bărbătesc, acesta se distinge prin sobrietatea și simplitatea pieselor. Portul popular maghiar bărbătesc îi sunt caracteristice: cămașa scurtă, confecționată din pânză de casă, simplă fără ornamente; vesta neagră din postav gros, pantalonii din postav negru largi în partea de sus și mai strâmți în partea de jos. În zilele răcoroase bărbații purtau o jachetă de culoare închisă (verde sau neagră) cu aplicații de șnur în aceeași culoare. Capul era acoperit cu un clop cu bor îngust, împodobit cu pană sau cu un mănunchi de fișcă.

Costumul popular maghiar femeiesc prezentat în expoziție este un costum de fată purtat în satele Jeica, Tonciu și Strugureni. Părul împletit era împodobit cu o cunună numită „parto” realizată pe un suport din carton îmbrăcat în catifea roșie, bogat ornamentată cu mărgelile, paiete și panglici roșii reprezentând motive florale (laleaua) și geometrice.

Cămașa este confecționată din muselină albă, încrețită în jurul gâtului și mărginită cu dantelă, peste care este îmbrăcată o vestă de culoare roșie cu aplicații de șnur alb.

Fusta din muselină albă largă și lungă îmbrăcată de săsoaice o întâlnim și în portul femeilor maghiare, ea fiind purtată peste două jupoane albe. Șorțul din mătase roșie cu aplicații de dantelă albă cunoaște o mare răspândire în localitățile cu populație maghiară din județul nostru.

Portul popular săsesc este reprezentat de trei manechine îmbrăcate în costum de fată, costum femeiesc și costum bărbătesc.

Costumul de fată este cel purtat în satele din jurul Bistriței la începutul secolului XX.

Capul tinerelor necăsătorite era acoperit cu un cilindru din carton îmbrăcat în catifea neagră, ornamentat în partea din spate cu paiete, mărgelile și panglici colorate care atârnă pe spatele jachetei.

Cămașa și fusta sunt confecționate din muselină albă. Cămașa încrețită la gât este brodată cu mătase neagră și dantelă albă la guler și mâneci. Șorțul este făcut din același material ca și celelalte piese mai sus amintite. Ornamentele sunt cele florale și geometrice, brodate cu mătase neagră.

Vesta din catifea roșie este croită strâns pe corp, bogat ornamentată. Motivele florale întâlnite sunt buchetele și ghirlandele multicolore. În zilele mai reci, peste vestă, fetele purtau o jachetă din catifea neagră cu mânecă lungă.

Costumul purtat de femeia săsoaică este un costum de iarnă.

Ceapsa, din catifea neagră, purtată de femeile căsătorite, este bogat ornamentată cu motive florale (panseluțe, flori de nu-mă-uita, spice de grâu), brodate cu mătase albastră, verde și galbenă, alături de mărgelile albe.

Peste cămașa albă din bumbac femeile îmbrăcau rochia groasă din postav albastru, bogat ornamentată cu panglici și voal aplicat, cusute cu mărgelile și fire auri.

Șorțul tip zădie purtat de săsoaice a fost împrumutat din portul popular românesc femeiesc. Țesut din lână de culoare roșie cu benzi orizontale portocalii și albastre șorțul est bogat ornamentat în partea de jos cu numeroase broderii și dantela croșetată din lână.

Costumul popular săsesc bărbătesc este compus din: pălărie neagră cu boruri largi, cămașă albă strânsă la mijloc cu un chimir din piele de culoare închisă, cravată din catifea neagră, pantaloni negrii strâmți și cizme din piele neagră.

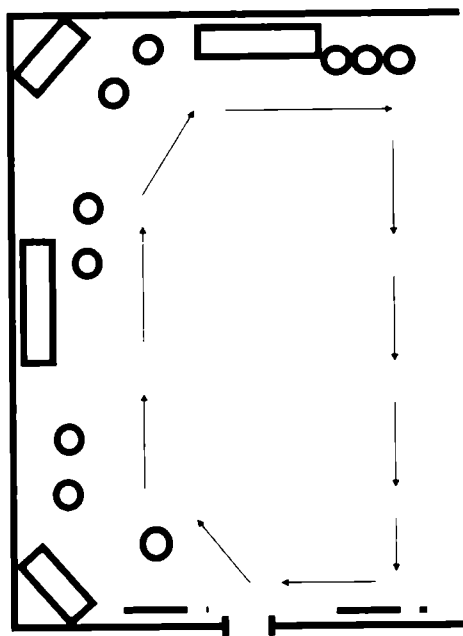
Expoziția este întregită cu piese de port (cămăși, zădii, năframe) românești, săsești și ungurești expuse pe cei doi pereți aflați lângă intrarea principală.

Cele două vitrine în care sunt expuse podoabe românești și săsești, deosebit de valoroase, taie două din colțurile încăperii.

Costumele populare purtate de copii și piesele din piele sunt expuse în alte două vitrine, plasate central pe peretele din față.

Fotografiile vechi expuse pe alocuri în încăpere, reprezentând personaje îmbrăcate în portul popular specific zonelor descrise mai sus, vin să completeze imaginea de ansamblu, aducând un plus de inedit expoziției.

Plan expozițional

Legenda:

| — ușă

— fereastră

— vitrină (v1, v2, v3, v4)

..... — „ruda” de perete

○ — manechin

—> — traseul de vizitare

LISTA OBIECTE:

Costume populare românești 5 buc.:

- costumul popular femeiesc din Mintiu
- costumul popular femeiesc de pe Valea Șieului

- costumul popular purtat de fată din Sângeorz-Băi
- costumul de mireasa din Salva

costumul de mire din Salva

Costume populare maghiare 2 buc.:

- costumul popular femeiesc
- costumul popular bărbătesc

Costume populare săsești 3 buc.:

- costumul popular săsesc îmbrăcat de fată
- costumul popular săsesc femeiesc
- costumul popular săsesc bărbătesc

Piese de port:

- zadii 32 buc.
- cămăși femeiești 6 buc.
- poale 2 buc.
- năfrâmi 3 buc.

Piese de port copii 16 buc.

Piese de port din piele 7 buc.

Podoabe românești 11 buc.

Podoabe săsești 8 buc.

Buget

- manechini – 10 bucăți în valoare de 500 ron./buc.
- pentru realizarea vitrinelor s-a refolosit sticla de la vitrinele vechi
- fotografiile au fost făcute de un fotograf profesionist: 3 buc. X 100 ron./buc.
- afișele și invitațiile au fost făcute de personalul muzeului
- măsuri de securitate asigurate de firma ce asigură paza muzeului
- alte cheltuieli: hârtie, cuie, ace, ața

Echipa care a lucrat la realizarea expoziției:

Muzeograf Florica Pop

Muzeograf Mihaela Bolog

Conservator Rodica Moldovan

Restaurator Mirela Roș

Supraveghetor Elena Boancă

Bibliografie:

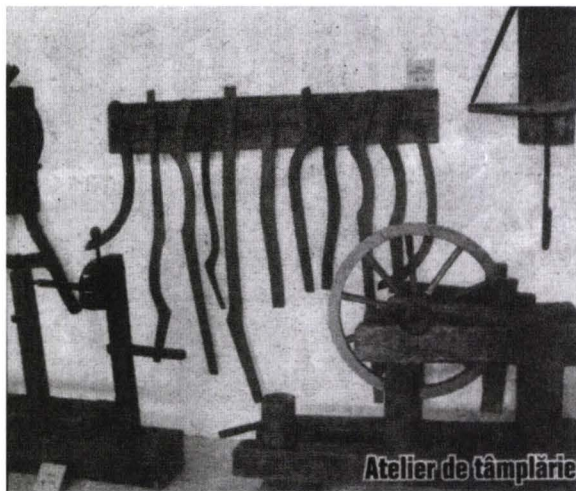
- JULIUS BIELZ, *Portul popular al sașilor din Transilvania*, în „Caiete de Artă Populară”, Sibiu, 1956.
- BOLOG MIHAELA, *Câteva considerații privind portul popular maghiar din județul Bistrița-Năsăud*, în „Studii și Cercetări Etnoculturale”, vol. VI, Bistrița, 2001.
- GUTHER ILONA, *Autentic și artificial în portul popular maghiar*, în „Revista de Etnologie și Etnografie”, Bistrița, nr. 1, anul II, 1999.
- OSIANU ROMULUS, *Aspecte privind evoluția portului popular de la Șieu-Șieuț, județul Bistrița-Năsăud*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj, 1969.
- PASCU VIORICA, *Portul din zona Năsăudului*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei”, Cluj 1969.
- POP FLORICA, *Portul popular al sașilor din județul Bistrița-Năsăud*, în „Studii și Cercetări Etnoculturale”, vol. VI, Bistrița, 2001.

ZECE ÎNCĂPERI CE-ARATĂ SATUL NOSTRU DE-ALTĂDATĂ

Veronica GANEA

„O cergă de început de secol XX, vopsită în coloranți naturali. E de la un bătrân din Șanț, care a trăit o viață într-un vârf de deal, la oi, și a lăsat o casă închisă, mai frumoasă decât un muzeu. Avea niște cergi pe pat, niște ștergare, niște farfurii... Am cumpărat totul de la copiii lui”, povestește etnograful Muzeului Județean, Florica Pop. Fiecare obiect al secției de etnografie și folclor, redeschise după doi ani de odihnă, își are istoria lui. Mai mult de zece încăperi adăpostesc poveștile vechilor locuitori din județul nostru, povești despre muncile agricole, păstorit, pescuit, arhitectură, meșteșuguri, port popular.

Două doi ani de reparații și reabilitări, s-a redeschis secția de etnografie și folclor a Muzeului Județean. Obiectele expuse aici nu reprezintă nici măcar o treime din mulțimea de obiecte pe care Muzeul Județean le-a primit ca donații sau le-a cumpărat, după multe strădanii, de la bătrâni care nu s-au putut despărți de ele decât după moarte. Vechimea lor atinge secolul XVIII și ajunge până la începutul secolului XX. Fotografii imense, care acompaniază fiecare „episod” din viața săteanului, aparțin academicianului Dimitrie Gusti și sunt realizate în cadrul unei cercetări monografie a satelor românești, din 1934-1936.

„În coapsa grăitoarei miriști/ Devreme plugul vostru ară/ E primăvară pe câmpie/
Și-n ochiul vostru-i primăvară/ Blând tainele vi le desface/ Din sânu-i milostiva glie, / căci
toată floarea vă cunoaște/ Și toată frunza ei vă știe” (Octavian Goga)

Itinerariul începe cu uneltele cele mai vechi, cu unelte care există și astăzi în unele gospodării: pluguri, hambare, unelte agricole și instalații tehnice de prelucrat, cum sunt presele de ulei, instalațiile de măcinat, cereale, zdrobitorul de struguri. Instalații tehnice folosite pe vremuri în gospodării sunt expuse și într-un spațiu acoperit din exteriorul

muzeului. „Acesta șiaiteu s-au făcut de Petru Lanca în anu 1867 în 15 augustu”, stă scris pe una dintre ele.

Întrăm într-o colibă păstorească: ceaunul agățat deasupra focului, sumanul, clopul și bâta, lăsate pe un pat acoperit cu blană de oaie, ciubere pentru lapte zac pe poliță, chimirul agățat într-un cui, buciurul în colț. De aici, din vârful muntelui, coborâm la o apă de la șes: o barcă săpată într-un singur trunchi de copac, care a stat vreo 200 de ani pe fundul râului, la Șieu Odorhei. O parte din ea este carbonizată, iar restul este reconstituit de către angajații muzeului. Pe lângă ea, sunt expuse tot felul de alte obiecte specifice pescuitului, vânătorii și apiculturii.

„Pe-ai tăi, pe rând pe toți i-ai adunat/ Ca pui-n cuib, și-i pace-acum în tine./ Și-adormi și tu, bordei nealintat.” (George Coșbuc)

Înainte de a intra într-un „bordei” țărănesc din sec. XIX-XX, trebuie să trecem de stâlpul casei, care poartă însemnele tradiționale: simbolul puterii, reprezentat de coarnele berbecului, motivul solar, pomul vieții, despre care se spunea că e dătător de viață și de

nemurire. Legende ale noastre. Unul dintre stâlpii expuși a fost adus din Rebra, iar o inscripție chirilică ne dezvăluie anul 1842, în care a fost făcut, și numele proprietarului.

În casele românești, mobilierul era sculptat: lăiți, blidare, căstane sau credețe, împodobite cu blide și ștergare. În mijloc, masa acoperită cu o față de masă țesută și cu un vas de lut, plin de flori. „Acestea sunt de început de secol XX: ștergarele de culme sau rudă, numai pe alesătură și pe motiv geometric. Florile sunt făcute pe patru

pătrate. Acesta e motivul trifoiiului, geometric. Și ștergarele, și țolurile de pus pe pat merg pe motivul tricolorului și pe motive geometrice. Acestuia i se spune păretatul cu craci sau cu prescură”, explică Florica Pop, muzeograf. Alături de interiorul românesc, este reprezentat și interiorul săsesc, cu obiecte care datează începând cu anul 1804 și până în 1837.

Interiorul săsesc

„Doi tineri sași, când se căsătoreau, primeau din partea părinților mobilierul. Le dădeau întâi casa, care era foarte mare, avea camere cinci pe cinci. Și aveau lăiți lungi de-a lungul pereților, căstane înalte, că erau pereții înalți. Lăițile sunt preluate de la români, numai că ei le pictau. Acestea erau făcute de către tâmplarii satului, după ce au luat modelele de la meșteșugarii din Bistrița. Le făceau la comandă. Le confecționau bărbații și le pictau femeile, după șabloane sau cu mâna liberă. Bistrițenii mergeau pe motivul inimii, la 1804. Băncuța asta a fost într-un colț, undeva, în casa cuiva. Țștia își mobilau toată casa, roată, roată. Asta e lada de zestre, din 1883. Acesta e un dulap cu nișă în perete, în spatele lui aveau polițe cu sticle, cu borcane. Ca să aibă casa curată tot timpul, după ce dormeau, lăsau peste pat un coviltir, care îl adăpostea. Acoperitoarea de pat este cusută cu mâna, începută de mamă și terminată de fiice, că era mult de lucru. Sașii aveau cusături, și nu țesături, ca românii”, spune Florica Pop.

„Mama-mi dă învățătură/ Cum se țese-o pânzătură, / Nu cum stau cei dragi de vorbă, / Gură-n gură.” (George Coșbuc)

În următoarea încăpere, putem să descoperim meșteșugul prin care au fost realizate toate acele ștergare, păretare și acoperitoare de pat. Aici sunt ilustrate meșteșugurile

casnice: țesut, cusut și așa mai departe. „Aici este drâmba, piesă de la războiul de țesut. Partea ceea care se trage cu spată. Am expus sulurile astea de pânză în tehnici diferite: în două ițe cu cânepă, în patru ițe de păretar, țesătura pentru zadie, care se țese în lung și se taie, la care i se pune alesătură sau nu”, explică muzeograful. O piesă foarte

frumoasă este o cergă colorată, de început de secol XX. „Asta e de la un bătrân din Șanț, care a trăit o viață într-un vârf de deal, la oi, și a lăsat o casă închisă, mai frumoasă decât un muzeu. Avea niște cergi pe pat, niște ștergare, niște farfurii... am cumpărat totul de la copiii lui”, spune Florica Pop. Ne arată tot instrumentalul necesar meșteșugurilor casnice: „Asta e melița de cânepă din sec. XIX. Cică îți umblă gura ca melița. Cânepa, după ce se culege, că este și de toamnă, și de iarnă, se pune în snopi la topit, în apă. După ce se scoate din apă și

putrezesc tulpinile alea tari, se înșiră la soare și apoi se meliță. Puzderiile pică și rămâne forma asta de fuior, care se toarce, se țese și așa mai departe. Asta e de depănat. Și sașii o au, e preluată de la noi, dar ei le-au făcut mai cu dichis. Aici, colțul cu războiul de țesut. Istoricul meșteșugului datează din epoca bronzului. Acestea sunt greutăți pentru război de țesut orizontal și acestea sunt fusaiole, pentru pus fusele”. La capitolul meșteșuguri casnice, găsim expuse țesături românești și săsești. Cele românești sunt decorate tot prin țesere, pe când cele săsești sunt cusute, în tot felul de tehnici, cum ar fi cusăturile pe după ac. Pe toate lucrurile care au ieșit din mâinile lor, sașii și-au pus inițialele și anul.

Din mâinile meșteșugăreselor ieșeau obiecte de împodobit casa, dar și de îmbrăcat. Piese de port datează tot din secolele XIX-XX. „Acestea sunt zadiile de tureac sau zadii cu trup vânat. De ce de tureac? Pentru că acopereau tureacul și când mergeau sunau un pic. Sunt făcute din păr de capră, țesute în patru ițe. Cele mai vechi sunt numai cu tivitură. Sașii au împrumutat de la noi zadiile și au pus cusăturile lor pe ele”, ne arată etnograful. „A venit cineva și a întrebat cine a mai văzut sas cu pieptar cu ciucuri. Dar la noi în colecție toate sunt așa. Ei merg pe influențe românești. Ei provin dintr-o zonă caldă, dar, când au venit la noi, le-a fost frig și a trebuit să își facă haine groase, de pânură. Au împrumutat de la noi cojoacele, dar, ca să se afle mai altfel decât românii, ei au aplicațiile astea din piele, pe care noi nu le avem. Mai bagă și broderii, dar la ei predomină aplicațiile și ciucurii rotunzi. Pieptarele înfundate le-au plăcut săsoaicelor, dar și le-au croit în colț, ca să fie mai altfel decât românele. Acesta e singurul costum din toate zonele populate de sași din țară, la care se întâlnește zadia. La rochia asta, care e numai aplicații de panglici din prăvălie, la metru, și-au făcut și ele zadii. Numai motivele florale sunt altfel. La femei vedem vesta mulată pe corp, jachetele cu floarea de colț, cu perluțe. La bărbat, am pus sumanul, cravata cu albăstrele și spice de grâu”, mai spune Florica Pop.

„Să se primenească-n ie/ Și-n rochiță lilichie/ Să placă altor și mie./ Să puie la gât mărgele, / Și la degete inele, / Păftăluțe și cordele/ Numai-n flori și floricele” (Vasile Alecsandri)

Păunul și păunița sunt podoabe care se poartă numai la noi în județ. Așa cum fetele române purtau păunița, săsoaicele nemăritate purtau bortănușul, decorat, mai ales, la spate, cu mărgele și ace decorative, și terminat cu panglici lungi. În noaptea nunții, cum se făceau la noi nevestele cu năframă, săsoaicele se făceau cu ceapsa, un fel de fes, care acoperea capul și termina cu un colț pe mijlocul frunții. Dintre podoabe, la mare căutare erau mărgelele venețiene: făcute din piatră și ornamentate cu foiță de aur. Le aduceau evreii. În ziua de azi, nu mai există, iar o singură mărgea valorează 500 de lei. Sașii aveau centurile

de argint, foarte valoroase, decorate cu pietre semiprețioase. Talerii de argint sunt, iarăși, foarte valoroși. O mireasă avea câte patru, cinci rânduri de taleri. La mirese nu se punea voal, se punea ștergar frumos și o cunună. Alături de manechinii din lemn, îmbrăcați în port popular, este expusă o poartă din 1783. „Portița am montat-o aici nu întâmplător, ci ca să iasă cumva oamenii ăștia de la biserică, că sunt gâtați ca și cum ar fi mers la biserică. Asta a fost portița de biserică din Șieu”, spune Florica Pop.

„Văd și eu o oală spartă/ Dintr-un lut sărac și prost:/ Eu, ce-ntr-alte vremi am fost/
Ultima puțină-n artă” (George Coșbuc)

Pe valea Bârgăului, erau peste o sută de olari. Acum, nu mai este niciunul. În urma lor a rămas ceramica utilitară, adică oalele folosite în casă la fiert sarmale, lapte, la strecurat, la făcut mămăliga etc., și ceramica decorativă, care însemna vase de agățat pe pereți și pe blidare, piese pentru sobele de teracotă și altele. De asemenea, au rămas uneltele lor: râșnița de făcut smalțul, cuptorul pentru ars oalele, roata olarului. Ultimele trei încăperi ale secției de etnografie ilustrează meșteșuguri specifice bărbaților: olăritul, tâmplăritul, fierăritul.

FLOAREA ȘI DUMITRU COSMI – ULTIMII OPINCARI DE LA RUNC

Menuț MAXIMINIAN

Cu opincile la Roma

Înaintașii noștri au plecat în opinci spre Europa și au câștigat respectul europenilor. Anul acesta sunt 112 ani de când Badea Cârțan a rupt patru perechi de opinci pentru a ajunge pe jos la Roma. Obosit și aproape desculț, a adormit lângă Columna lui Traian, făcându-i pe trecători să exclame: „A căzut un dac de pe Columna”. Atât de mult semăna Badea Cârțan la înfățișare și port cu strămoșii săi. Astăzi, nu mai mergem în opinci spre Europa, și nici măcar pe jos spre marile capitale europene, însă ar trebui să rămânem cu tradițiile noastre strămoșești, promovându-ne astfel identitatea națională.

Ca să păstreze vii obiceiurile, meșterii populari au început, în ultimii ani, să colinde țara. Indifferent de locul de naștere, meșterii populari, mulți trecuți de cincizeci de ani, sunt printre pușinii care luptă pentru tradiții. Foarte rare sunt situațiile în care

vreun meșter popular își are alături fiul sau nepotul, semn că tradiția va fi păstrată și dusă mai departe. Mulți tineri au luat deja calea străinătății, atrași de câștiguri mai mari și convinși că nu vor agonisi averi de pe urma oalelor de lut sau a ștergarelor. Meșterii populari din România, indiferent de meșteșugul pe care-l practică, trăiesc în majoritate numai din participarea la târgurile naționale și internaționale. Deși nu câștigă mai mult decât să trăiască decent, ei continuă să fie mesagerii tradiției populare, luptând cu orice preț ca aceasta să nu se stingă. Dar și pentru ei schimbările din societate au adus în față capriciile pieței libere, cerințele mereu schimbate ale cumpărătorilor, fiind nevoiți să se modernizeze, ca să reziste. Ei nu fac rabat de la tehnica cu care își practică meșteșugul, fie că este încondeiatul ouălor, țesutul, olăritul, sculptura în lemn, pictatul icoanelor, dar încearcă să ofere produselor tenta cerută de cumpărător.

Povestea „odraslelor”

Ultimii opincari. Așa i-am putea numi pe Dumitru și Floarea Cosmi din Runcu Salvei, județul Bistrița Năsăud, care sunt singurii meșteri populari care mai confecționează opinci. Ageri la vorbă, dar și la muncă, țărani noștri care au fix 71 de

ani, muncesc la opinci de când se știu. Meseria a fost păstrată din moș-strămoși, mai mult, badea Dumitru fiind angajat în trecut, cu acte în regulă, la Cooperativa Meșteșugărească Zagra și, mai apoi la Salva, de unde a reușit să se și pensioneze. Opincile, făcute în trecut din piele de vită sau porc tăbăcită, încrețite lateral, terminate la vârf cu un gurgui, prinse mai apoi pe picior cu ață de lână în nojițe sau cu curele din piele, sunt astăzi un pic mai ușor de confecționat deoarece materialul necesar fabricării este mai simplu de prelucrat. Fiecare meșter popular are o poveste a lui, la fel și familia Dumitru și Floarea Cosmi, prezentă și în Ghidul turistic al României. Îi putem admira în fiecare joi în târgul de la Năsăud, acolo unde încearcă să-și vândă marfa.

Familia Cosmi a rămas singură în branșa care în urmă cu două decenii număra în zonă peste 60 de meșteri producători ai tradiționalele încălțări ale românilor. Badea Dumitru n-a furat meseria, ci a descoperit-o din curiozitate. "La 17 ani am stricat o pereche de opinci și am refăcut-o la loc cam în patru zile. De-atunci am știut că așa o să-mi câștig pita", spune interlocutorul nostru despre inițierea în opincărie. "Erau timpuri când opincile erau la mare căutare", s-a arătat nostalgic badea Dumitru. Anii au trecut și revoluția industrială în domeniul încălțăminteii a restrâns mult activitatea breslei. Astfel, meșterul nostru a fost nevoit să caute surse suplimentare de venit. Pentru a câștiga mai bine, el s-a orientat și s-a specializat și într-ale artizanatului popular, lucru ce l-a făcut să cutreiere țara la diferite târguri și manifestări populare, mai mult truda fiindu-i apreciată cu diplome și premii. Pe parcurs a mai lucrat la Nimigea, Salva, Năsăud și la Leordina în Maramureș, astăzi fiind invitat permanent la Muzeul Țăranului Român. Acum a rămas singur în meserie, majoritatea celorlalți colegi opincari fiind trecuți în neființă. "Am noroc cu Floarea, baba mea, că mă ajută în meserie. Opincăria se va pierde, pentru că nimeni nu s-a mai îndemnat să o mai practice. Din păcate, Dumnezeu n-a vrut să ne înzestreze cu prunci, pentru că poate așa o lăsam și eu moștenire", regretă Dumitru Cosmi. Astăzi, o pereche de opinci pentru bărbați costă 20 lei, în timp ce pentru femei prețul scade la 10, iar pentru copii la doar 5 lei. "Piața de desfacere" cea mai bună a rămas comuna Zagra, în rest opincile nu prea mai au căutare. "Vindem tot mai puțin, dar nu mă las. Asta o să fac până o să închid ochii!", s-a arătat hotărât ultimul opincar. Astăzi, opincile sunt purtate mai puțin de țărani și mai mult de artiștii pe care-i admirăm pe scenele țării. Runcanii au oferit în dar încălțări unor interpreți precum Maria Ciobanu sau Cristian Pomohaci, dar și celor care sunt pe cale de a se afirma.

Meșterul popular ne-a invitat la el acasă într-o zi de sărbătoare, când vrem noi.

La el acasă vin des oameni ca să-i vadă atelierul, mai mult decât să cumpere. În zilele de vară, cu soare, badea Dumitru părăsește în zori de zi atelierul (casa), pentru a merge la coasă. Așa se relaxează el. Pe la amiază vine și băbuța lui cu oala cu mâncare. Se înțeleg de minune, cu toate că atunci când lucrează la opinci nu grăiesc unul cu altul, să nu se încurce la numărât. "Până amu la noi a plouat. Noi trebuie să profităm de zilele frumoase pe care ni le dă Dumnezeu", spune badea.

Și dintr-o dată, ajungem precum în Poiana lui Iocan, la politică. "Guvernanții ăștia oare nu înțeleg că se pierd lucruri care-s faine pentru neamul românesc?", se întreabă retoric meșterul popular. "Oare nu cumva o fi vreo variantă dacă s-or introduce în școală cioplitul, dansul popular, olăritul, opincăritul?", completează meșterul ca pentru sine. Și ne roagă să scriem acolo, la ziar, "poate cineva – domnii aceia mari de sus – s-o gândească că facem ceva pe termen lung". Răspunsul la întrebarea de ce se pierd tradițiile populare și nu mai sunt apreciate, îl primim tot de la interlocutorul nostru: "Luăm de la ceilalți, de peste gard, alte lucruri, rele, fără valoare. Așa vede tineretul la nivel mare, așa face. La noi e păcat de Dumnezeu că avem tradiții, dar le dăm cu piciorul. Iese o generație care nu știe nici măcar să țeară".

Tainele prescurii

Lelea Floare este și o iscusită bucătăreasă făcând plăcinte cu brânză admirate la festivalurile de panificație, cu care a obținut importante premii. Lucrează cu dragoste, în gând cu rugăciunea și la prescuri, pe care le pregătește cu sfințenie într-un mod aparte. În mod tradițional, există trei categorii de pâini sfinte: cea de toate zilele, prescura și colacul de înmormântare, din aceeași categorie făcând parte și parastasul pentru morți. În ziua de azi s-a uitat că la originile umanității acțiunea de a mânca avea o valoare religioasă și că îmbuibarea a fost inventată mai târziu.

În creștinism, sanctificarea hranei se face prin rugăciunea de dinaintea mesei. Urme ale religiilor neolitice se pot vedea în libațiunile de la înmormântare, când se varsă pe pământ din paharul de țuică, sau atunci când familia celui decedat ridică parastasul și sticla de vin, ca ofrandă dată pentru sufletul mortului.

"La Cina Cea de Taină, Hristos a folosit pâine și vin și le-a transformat mistic în Trupul și Sângele său. Dacă ne gândim la pâine, aceasta are în sine "foc" pentru că dospește, deci se transformă. Vinul are în el elementul "foc" pentru că fermentează, deci se transformă. La fel trebuie să se întâmple și cu viața noastră, să "dospească" sau să "fermenteze", deci să se transforme, ca să devină "hrană" pentru Dumnezeu. Nu întâmplător, Christos a folosit pâine și vin. Însă Hristos a folosit pâine nedospită, și aici

găsim un întreg mister. Este de datoria noastră să desăvârșim această pâine. Prescura o mănânci doar atunci când "semeni" spiritual cu ea", spune lelea Floare. La cea mai importantă slujbă bisericească, liturghia, se folosește prescură și vin. Liturghia are drept scop înfrățirea credincioșilor prin rugăciune și prin cuminecare - adică prin consumarea Trupului și a Sângelui lui Hristos sub forma prescurii (Cuminecătură, Euharistie) și a vinului. Pe Someș, sunt două tipuri de prescuri: prescura compusă, "în șase colțuri" pentru vii și prescura pentru morți.

Prescura "în șase cornuri" este formată din "cornuri", adică din pâini mai mici, rotunde, unite între ele. Una dintre ele este pâinea centrală, astfel că prescura seamănă cu o stea. Cele cinci pâini grupate în jurul celei centrale simbolizează cele cinci pâini înmulțite de Hristos. Fiecare din cele șase pâini poartă o pecete cu însemnele IS-XC NI-KA (adică Iisus Hristos Învinge), sub formă pătrată făcută cu prescurnicerul (numit în alte părți și pistolnic). În timpul slujbei, preotul decupează pecetea, după un ritual bine stabilit. Această pecete, decupată din corpul pâinii și pusă pe disc lângă potirul cu vin, se numește Agneț (Miel, în limba greacă) și-l simbolizează pe Hristos. Va fi folosit

la cuminecarea credincioșilor. Alături de el se pun și alte părțicele.

Prescurile mai pot fi cu patru cornuri în formă de cruce, cu trei cornuri simbolizând Sf. Treime. De obicei, indiferent de formă, prescurile se fac din două straturi suprapuse de aluat, simbolizând că Christos a fost Dumnezeu și om. Prescurile trebuie să fie făcute din făină albă de grâu curat, nu prea veche și nealterată, să fie preparată cu apă naturală, potrivit de sărate, dospite, bine coapte și nealterate, cu gust firesc.

Există un parastas mic, adică o prescură care se aduce la biserică la fiecare slujbă alături de prescura în colțuri. Din această pâine se decupează părțicele pentru morți care se pun apoi pe disc. Parastasul are formă rotundă și prezintă o împletitură ca o funie din aluat, sub formă de cruce. Știm că funia este un simbol al vieții fără de sfârșit și exprimă speranța că viața nu se sfârșește niciodată, nici dincolo de mormânt. De aceea apare doar pe pâinea pentru morți.

Pecetea cu care se inscripționează prescurile pot fi adevărate opere de artă. Inscriptia amintită mai sus poate avea formă pătrată sau, ca în Oltenia, rotundă. Corpul obiectului este uneori sculptat artistic.

Orice persoană credincioasă poate face prescuri, fie femeie sau bărbat, dacă cunoaște modul de preparare a prescurilor.

Dragoste de 50 de ani

Se iubesc de peste 50 de ani, joacă și acum cu înflăcărare și se roagă celui de sus să le dea sănătate pentru a putea confectiona și de acum înainte opinci. „Am trăit în pace, nu am știut niciodată ce îi aia gelozie. Ne-am luat de dragi și dacă câte odată mă supăr pă moșu ies până afară și intru iară în casă cu voie bună, că doar noi doi ne avem”, zăce lelea Floare.

După ce le-am ascultat povestea, i-am lăsat acolo, în piața Năsăudului, să-și vândă în continuare "odoarele". Nu peste mult timp încălțările care ne-au făcut strămoșii să pășească înainte vor deveni amintire pe Valea Someșului. Doar privind fotografiile ne vom mai aduce aminte de ele.

I-am reîntâlnit, în căldura lui iulie 2008, la Târgul Meșteșugarilor care adună an de an la Bistrița la Festivalul Internațional de Folclor „Nunta Zamfirei”, zeci de meșteri populari din întreaga lume. M-au îmbiat cu o bucată de plăcintă. Le-am spus că vreau să scriu de ei într-o revistă de la București, EuRoCom. S-au bucurat. Moșul mi-a spus neapărat că vrea o revistă. I-am promis că o să aibă una în colecție, pe care o s-o așeze alături de diplome.

Drumul spre Cer

În mod normal aici trebuia să se încheie povestea noastră. Articolul era gata de trimis când telefonul mi-a zurnăit și am aflat tragic veste că moș Dumitru nu mai e. Nu am schimbat nimic din material ca și cum el ar mai fi rămas un pic să-i dau revista, așa cum am promis. Badea Dumitru s-a dus să se odihnească un pic. Nu avea nici o boală necruțătoare, însă sfinții l-au chemat la ei să le facă și lor opinci. Lelea Floare și runcanii l-au condus spre drumul stelelor. De acolo de unde va mai coborî din când în când să vadă ce face lelea Floare, rămasă singură, și dacă vede că e sănătoasă s-o mai ia la un joc, căci i-a plăcut să joace până în ultima clipă. Acum, din cer, badea Dumitru ne spune să nu fim triști, că așa e în firea lucrurilor, cum venim pe rând, tot pe rând să mergem la Tatăl Sfânt, până la a doua venire, când ne vom întâlni iarăși cu toții. Însă, până atunci, să nu uităm de obiceiuri, căci într-o zi ele vor intra în pământ cu ultimii meșteri.

LENUȚA PURJA ARE ANSAMBLU LA MADRID

Menuț MAXIMINIAN

Grupul folcloric „Românașul” din Madrid a fost inaugurat în preajma sărbătorilor Sfintelor Paști la Centrul Hispano-Rumano din Coslada. Inițiat de interpreta din Bistrița, Lenuța Purja, grupul își propune să ajungă un reper valoros care să pună în evidență adevăratul folclor românesc și să îmbunătățească imaginea românilor din Spania. Alături de Lenuța Purja, au evoluat Anișoara Socai – Oltenia, Gabriela Tone – Teleorman, Aurica Corseu – Cluj, Elena Mocănescu – Suceava, Valentina Suciu Turdean – Târlisua, Viorel Purja – Agrieș, Teodor Bucur, Aura și Ioan Marcu – Alba, Vasile Vilcu - Botoșani; momente vesele au fost prezentate de către Ion Scînteie – Reșița. Dirijorul formației este Florin Matei din Oltenia. Deși are doar o lună, grupul „Românașul”, care își are sediul la Ambasada României din Madrid, a impresionat publicul prezent la festivitatea de prezentare a acestuia.

Regizorii români Marian Crișan și Cristian Mungiu au fost prezenți la Festivalul de Film European „Vinos de Castilla” la Mancha, organizat La Solana, în

Spania. Festivalul de film european a fost organizat de Primăria din La Solana, împreună cu Fundația Lumiere din Madrid.

Prezența românească a fost marcată prin spectacolele folclorice susținute de ansamblul „Românașul” din Madrid, condus de interpreta bistrițeană Lenuța Purja. Ansamblul cu cei 25 de artiști a prezentat la evenimente importante ale comunității românilor din Spania obiceiuri strămoșești, printre care și „Cununa grâului” din Târlișua, dar și momente din ceremonialul nunții bistrițene. Deși are doar câteva luni, ansamblul, ajutat de Ambasada României în Spania, are deja o activitate bogată. „Dragostea pentru folclor și dorul de casă m-a determinat să realizez, în Madrid, ceea ce am făcut și la Târlișua, revigorarea culturii populare”, afirmă Lenuța Purja.

Lenuța Purja, inițiatore a mai multor acțiuni folclorice în România, vine acum să promoveze folclorul și dincolo de granițe prin acest ansamblu care își propune să readucă spiritualitatea românească la adevărata ei valoare.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA OBICEIURILOR LEGATE DE NAȘTERE ȘI BOTEZ ÎN LOCALITATEA COȘBUC

Virginia CIRA

În cadrul obiceiurilor centrate pe familie, în localitatea Coșbuc, un loc aparte și o importanță pe măsură îl au nașterea și ritualul botezului. Rădăcinile folclorice adânc înfipite în trecutul multiseclar al acestei localități împletesc practicile creștine cu tainicele umbre ale ocultismului. Spiritualitatea acestor locuri rămâne misterioasă în esență, dar îi fascinează pe toți cei care pășesc pe malurile Sălăuței și caută să pătrundă prin negura vremurilor. Ies la lumină legi sacre, nescrise, dar respectate cu hotărâre și pioșenie, în egală măsură. Teama de forțele întunericului, sacrul, dragostea de viață și credința în Dumnezeu s-au întâlnit în sufletul omului de aici. Coșbucenii din zilele noastre păstrează, încă, frânturi din tradiția înaintașilor hordouani. Totuși, anii trec și noul pare să șteargă „colbul trecutului”... Depănând amintiri, femeile satului ne-au adus spre cunoaștere obiceiuri care sunt în pericol de a fi uitate.

Creatorul a binecuvântat Omul și i-a zis: „Fiți roditori, înmulțiți-vă, umpleți pământul și supuneți-l” (Geneza, 1.28). Un dar de la Dumnezeu, nașterea a fost percepută de român ca atare și preocupările pentru venirea pe lume a micuțului pui de om au devenit centrul de interes al întregii comunități sătești.

Viața țăranului nostru era un lung șir de activități gospodărești alternate cu momente de sărbătoare. Laic sau religios, momentul „reîncercării bateriilor” era trăit din plin, de la copil până la cel mai bătrân om al satului. Momentul zămisirii avea o dinamică dependentă de momente favorizante precum aceste manifestări euforice. Se remarcă sărbătorile de iarnă și nu poate fi neglijată nici perioada imediat următoare sărbătorii pascale, când se descătușau energiile strunite și ținute în frâu de creștini pe toată perioada postului mare. Așa se face că numărul nașterilor era mai mare toamna și imediat după Crăciun, până spre sfârșitul iernii. Dincolo de aceste observări constatative, sarcina era o binecuvântare cerească, atâta timp cât nu era vorba de o concepere „în păcat”. Bărbatul și femeia care încălcau morala creștină stârneau indignarea comunității și atrăgeau asupra lor rușinea și oprobriul public. Ca o compensare însă, despre acești copii născuți din dragoste sau prin siluire se spune că erau frumoși, erau cuminți și aveau norocul „de partea lor”. Copiii „nelegiuți” purtau semnul nescris al păcatului întipărit în memoria colectivă și li se spunea „șpuri”. Se făceau deseori glume pe seama lor dar erau simpatizați și chiar admirați.

Oamenii satului nu se împotriveau voinței lui Dumnezeu, primeau cu resemnare și bine și rău, așteptând ca fiecare suflet să dea seama la judecata dreaptă, „cea de apoi”.

Conform credinței și practicii populare, în timpul sarcinii mama nu avea voie să pună după brâu bani, flori, fructe sau legume pentru că se considera că dăunează copilului care se putea naște cu semene pe față sau pe corp. Femeile însărcinate erau „îmbiate” cu mâncare ca să nu „poftească copilul” din pântec. Exista convingerea că poate muri copilul din această pricină și, ca urmare, femeia putea pierde sarcina. Permanent femeia gravidă trebuia „să ia aminte” la tot ce întâlnea ca să nu se transmită copilului tare și deficiențe, prin asociere. Pentru protecție, se scuipa de trei ori sau se făcea semnul crucii, cu mâna sau cu limba pe cerul gurii. Cel mai mult se temeau oamenii pentru aspectul fizic al fătului ce urma să vadă lumina zilei. Reiese că în conștiința populară caracterul se imprima în familie și, mai apoi, în comunitate. Cam acesta era raportul între factorul nativ și cel social-formativ.

Pe tot parcursul sarcinii, practica observării a reușit să constituie un cod de prognosticuri prin care se putea „ghici” sexul celui ce urma să se nască. Pistruii și petele apărute pe fața femeii în cele nouă luni de sarcină erau atribuite fetelor. La fel și „jigăreala”, adică senzația recunoscută în practica medicală ca manifestare a hiperacidității gastrice.

Existau și diferite superstiții printre care și obiceiul de a se pune în capul femeii gravide sare pentru a se ști dacă va naște băiat sau fată. Se credea că prima reacție a femeii va dezvălui sexul copilului și, dacă femeia ducea prima dată mâna la nas, urma să nască băiat, iar dacă își ducea mâna la cap, urma să aducă pe lume o fată.

Pe tot parcursul sarcinii, primiparele* aveau parte de grija mamelor și soacrelor care nu conteneau cu sfaturile și mai ales păreau preocupate de felul în care se respecta tradiția. De asemenea, nașa de cununie era un bun sfătuitor, o adevărată mamă spirituală.

La naștere femeia era asistată de moașă, iar în lipsa ei, de mame, de soacre sau femei mai bătrâne din sat care tăiau ombilicul copilului. Moașa satului nu avea pregătire medicală. Avea, în schimb, o practică bogată care o recomanda și care îi atrăgea respectul întregii comunități. I se cereau sfaturi și era ascultată cu sfințenie. Copiii se nășteau acasă. Totuși, existau și excepții, deoarece uneori momentul nașterii nu putea fi prevăzut și copiii se nășteau la câmp, la țarină, înainte de întoarcerea acasă. Nașterile erau naturale și, de obicei, fără riscuri, deoarece femeile erau sănătoase, zdravene și „bărbătoase”.

* Primipare = femei la prima naștere.

Imediat după expulzie, fătul era pus la sânul mamei, apoi mama era lăsată să se odihnească. În apa pentru prima baie a copilului se puneau flori de sunătoare pentru „glas” și busuioc pentru „noroc”. Dincolo de empiric, efectele benefice ale acestor plante medicinale specifice zonei sunt recunoscute și astăzi în practica medicală. Busuiocul este un puternic dezinfectant și o plantă aromată, cu uleiuri volatile, calități care o recomandă a fi utilizată și în practicile bisericești, iar sunătoarea este o plantă a cărei denumire poate fi asociată semantic cu „rezonanță” și cu „glas”, respectiv „voce” (calitate vocală specifică domeniului muzical).

Până la trei luni, apa în care era scăldat copilul se arunca în locuri ferite, pe unde nu se călca. În acest fel se încerca practicarea unui ritual de purificare.

Hainele copilului, numite „scutece”, erau bucăți de pânză, rupte din hainele mai vechi ale părinților. Acesta nu era un semnal de sărăcie, era doar o modalitate de a sigura confort copilului, deoarece pânza țesută în casă era aspră și se mai înmuia doar prin purtare și spălări repetate. Pe cap se puneă năframă, indiferent că era băiat sau fată. Era un mod de a proteja capul copilului nou născut de curentul, atât de dăunător sănătății sale și permitea înfășatul, care era considerat elementul esențial în obținerea ținutei drepte de mai târziu. Cei care nu erau corect înfășați, în mentalitatea țăranului, deveneau ulterior „cracoși”, adică cu osatura membrelor inferioare curbată și, implicit, cu distanță mai mare între genunchi la o observare a corpului „din față” sau „din spate”. Partea bună era că năframa proteja și zona cervicală a coloanei vertebrale de anumite accidente nedorite care puteau să survină în timpul îngrijirii sugarului. Copilul trebuia privit „din față” pentru „a nu-și da ochii peste cap”. Se preveneau, în felul acesta, alunecările irisului care se explică științific prin hipermobilitatea globilor oculari specifică acestei perioade.

Hainele copilului care erau spălate se puneau la uscat afară și se aduceau în casă înainte de asfințitul soarelui „pentru a se putea odihni copilul”. Se credea că, după asfințit, hainele aduse în casă „fură” somnul copilului. Era vorba de un sistem de precauție față de tot ce putea face rău mamei și copilului considerat păgân până la momentul botezării sale. Oamenii se temeau de „făcături” și „spurcări” (farmece).

Apusul soarelui trebuia să găsească copilul treaz, altfel copilul avea insomnii. Conform aceluiași practici și credințe, el trebuia culcat doar după apusul soarelui, dar nu foarte târziu după aceea. Așa se obișnuia copilul cu un program care era în deplină concordanță cu cel al familiei de gospodari în care urma să crească și se evita suprasolicitatea mamei pe timpul nopții.

Pentru a dormi liniștit copilul, mama îi cânta adesea:

„Nani, nani puiul mamii...”

Culcă-te, tu, puișor,
Că tu-i crește mărișor
Să-i fii mamei de-ajutor.
Culcă-te, tu, pui de curcă
Că mama cu greu te culcă.
Culcă-te, tu, pui de pește
Că mama cu greu te crește”

(Ilie Verginia)

„Nani, nani puișor...
Tu cu mama te-i culca,
Mare, mare te vei fa’.
Nani, nani puișor Că tu-i crește mărișor.”

(Câmpan Maria)

„Haida, haida cu mama,
Că mama te-a legăna
Și fetița s-a culca.
Culcă, culcă pui de cuc.
Mama se duce la plug,
Un pui de sturz să-ți aduc
Și un fir de mătrăgună.
Draga mamei, să fii bună!”

(Câmpan Ioana)

Cântecul de leagăn era menit a-i adormi pe copii, dar erau și urări de bine făcute de mamă pentru copilul ei drag.

Copilul era culcat în leagăn de lemn care era adeseori atârnat de grinda casei sau era așezat lângă patul părinților. Când copilul scâncea, se atingea leagănul, această atingere îi imprima o mișcare repetitivă de du-te-vino și copilul se liniștea și adormea.

Pentru a evita deochiul, se lega la mânuța copilului lână roșie. Toți cei care priveau copilul aveau datoria „să-l scuipe de deochi”, adică „să-și aducă aminte” și să-și înfrâneze energiile negative care puteau afecta micuțul.

Lăuza nu avea voie să iasă în grădină, la țarină, timp de 40 de zile, perioadă în care era considerată „murdară” și vulnerabilă. După acest timp venea preotul satului și făcea jumătate de „molivdă” (zis și „moliftă”), o rugăciune specială citită mamei care a născut. Restul se citea la botezul copilului.

După nașterea copilului, moașa trebuia să meargă la fină „cu coșarga”, de trei ori. Se duceau plăcinte, jinars (țuică) și zeamă de săcăre’ (chimion) care se făcea cu găluști din făină și ou și se considera că o ajută pe mamă să se simtă bine. Acest fel de mâncare era varianta cunoscutei supe de chimion servită astăzi cu crutoane de pâine, ajută la îmbunătățirea lactației și prevenea diareea la noul născut. Calitățile chimionului sunt recunoscute și astăzi.

Dacă printr-o scăpare sau prin rea intenție micuțul era deocheat, se puneau într-o cană cu apă 9 cărbuni aprinși și se numărau în ordine descrescătoare. Se făcea de trei ori cruce cu mâna deasupra cării și se rostea, tot de atâtea ori, un descântec:

„Descântecul de la mine,

Leacul de la tine, Doamne...”.

Se dădea apoi copilului să bea din apă de 3 ori și se făcea cu degetul înmuiat în apă semnul crucii în frunte, pe bărbie, în obrăjori, la mână și în talpa copilului. Restul apei se arunca pe balamalele unei uși pe care nu se intra decât foarte rar. În felul acesta puterea deochiului se diminua progresiv sau se revărsa asupra altei entități (se folosea și expresia „ducă-se pe păduri...”).

La botez, coșarga trebuia să aibă o găină, cozonac, plăcintă și țuică fiartă cu săcărea. Copilul era înfășat într-o cămașă bărbătească, dacă era băiat, și în „poale”, dacă era fată. Apoi, fie că era fată, fie că era băiat, erau acoperiți cu o năframă, pentru a-i feri de intemperii, de deochi sau de alte uneltiri ale „celui rău”.

Nașa aducea o lumânare care era aranjată cu giolgi (pânză albă și subțire) și legată cu o fașă. Pe lângă lumânare mai ducea un ulcior cu apă în care se puneă o crenguță de busuioc și lână roșie legată de acel vas, tot pentru a preveni deochiul.

Până la biserică copilul era dus de moașă, iar la intrare moașa dădea copilul nașei, care participa la taina botezului. În biserică, ritualul botezului era asemănător cu cel din zilele noastre.

La întoarcere, nașa așeza copilul pe masă și rostea:

„L-am dus păgân,

L-am adus creștin,

Să ne fie nouă fin.”

Sau

„Am dus-o păgână,

Am adus-o creștină,

Să ne fie nouă fină.”.

Copilul era ridicat de pe masă de unul dintre părinți, pentru că se credea că o să semene cu cel care îl lua în brațe (mama sau tata).

Petrecerea botezului se făcea, acasă iar invitații erau rude, prieteni și oameni din sat.

Meniul era compus din sarmale cu păsat și slănină, ciorbă din carne de oaie care era acrită cu lapte acru (de obicei de oi) și se bea țuică fiartă cu săcărea.

La botez se cânta cu trișca (fluier), iar oamenii încingeau jocuri sau hore unde femeile și bărbații mai bătrâni din sat foloseau diferite strigături la adresa părinților sau a băuturii, spre deliciul celorlalți.

„Holircuță-n glajă albă,
Când te beu lumea mi-i dragă.
Holircuță-n glajă verde,
Când te beu lumea mă vede.
Holircă cu săcăre’,
Vai de mine, cum te-aș be’.
Holircă cu alison,
Înebunești cap de domn
Și pe mine-un biet de om.
Holircuță cu cireșe,
Înebunești jupânese
Și femeii din cele-alese.”

(Câmpan Maria)

Soacrele erau, ca de obicei, ironice când era vorba de nurori. O soacră își vede feciorul ca pe un fir de maghiran peste care „cade” nora „ca o brumă”, ca „un suman”:

„Câte gredini îs în sat,
Pe toate bruma-o picat,
Numa’ pe gredina me’
O picat o brumă gre’.
Pe un fir de măgorean
O picat cât un suman”.
Nici nora nu se lasă mai prejos și-i răspunde pe măsură:
„Supărare, supărare,
Să te pot pune în vale
Și să pun pietre pe tine,
Să nu mai superi pe nime’.
(Ilie Verginia)

Imediat după botez, dacă era de lucru la câmp, copilul era dus și el acolo. Se folosea un „săhăidac” care era făcut din lemn și pânză. Suportul de lemn era așezat într-un loc ferit de curenți și arșiță și mama muncea la țarină putând, în același timp, să-și supravegheze și odrasla. În săhăidac copilul avea parte de o poziție comodă pe tot parcursul zilei și temperatura era acceptabilă.

Vândutul (datorul) pe fereastră era o practică străveche în momentul în care copilul se îmbolnăvea și orice leac îl face tot mai agitat..

Se alegea o femeie vecină sau rudă mai îndepărtată care juca rolul cumpărătorului, vânzătorul fiind mama (moașa, soacra). Era deschisă fereastra care dădea spre stradă (drum) la miezul nopții, pentru a alunge râul din copil, „pe drumul țării”. Vânzătorul lua copilul din leagăn sau „săhăidac” și îl vindea cu 2-3 crăițari (bănuți) cu numele de botez, cumpărătorul prelua copilul de pe fereastră și îl dă înapoi mamei cu numele schimbat, ex. „L-am cumpărat pe Ion și ți-l dau înapoi pe Vasile”. Din acel moment copilul era strigat după noul nume dat de cumpărător.

În loc de suzetă se foloseau „motroaște”, care erau bucăți din pânză în care se punea zahăr și mămăligă și se dădea copiilor să sugă. Motroașca era folosită încă de la naștere pentru copiii care se agitau, aveau crampe și solicitau o atenție mai mare din partea părinților. Gustul dulce, plăcut, le alina durerile și-i potolea din agitație.

Consider că se cuvine să ne aplecăm mai des asupra a tot ce vine din trecut, deoarece acolo este izvorul adevăratei înțelepciuni și de acolo vine puterea neamului nostru.

Bibliografie generală

1. Datinile noastre la naștere și la nuntă.
2. S. Fl. Marian, Nașterea la români (studiu etnografic), București, 1892.

VI. DOCUMENT

RĂSPUNS LA CESTIONARUL DOMNULUI B.P. HAȘDEU PENTRU „ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE”

*preot Ștefan BUZILĂ**

Având în vedere, că opul, de care s'a apucat cu ajutorul lui D-deu dl. B.P. Hașdeu, este un ce de o valoare neprețuită pentru noi Români, și că prin urmare nu ar trebui să întârzie nici unul din cei competenți a sucurge fiecare cu puținul seu, apoi că de pe Someș (giurul Năsăudului), – după – cât se vede până acum, – încă numai un singur individ a răspuns la chestionarul emis, dic, având aceste în vedere, – deși cam târziu, – mă voiu nisui (năzui. *n.ed.*) și eu a da un răspuns, cât numai voiu pute de lămurit, la acel cestionar și anume din „giurul Năsăudului” (Nord-Ostul Transilvaniei).

Răspunsul este următorul:

1. „A” neaccentuat se află curat în cuvintele: Adam, Avram, armariu sau almariu (un fel de mobilă cu diferite polițe pentru a ține în ea vase: oale, blide etc.; prașcău (se numesce așa un „perde timpul”, cu deosebire se numesc astfel ficiorii holtei, care umblă des pe uliță în timpul nopții; (în comuna Măgura la acestia le dic „cioclii”); armă, halău (se dice câte-odată și hălău: este un lemn gros, scobit în lăuntru, ca să poată bē apă din el; nu este însă tot cu acest nume și acela, din care mănâncă porcii, ci acela se numesce troacă sau treocă); aluat, arvună; în toate cuvintele citate până aici accentul cade pe silaba ultimă (incorect – vezi: arámă, arvună *n.ed.*).

2. În giurul Năsăudului poporul nu amestecă sonurile **â**, **i**, **ă**. – Dic însă în Salva, Mocod, Hordou etc. în loc de pe (= pre): pă.

3. Sunetul **â** se aude foarte bine și curat peste tot, unde numai se află în limbă. Se dice d.e. (de exemplu *n.ed.*); mână, hâd, cârr (sunet cu care batjocoresce țeranul pe Țigani, deoarece sunt negri ca cioarele, care produc acest sunet); cânepă, potâng, rîu (sic!), cârcă („hai în cârcă, ia-mă în cârcă, sui în cârcă, cu deosebire copiii se poartă în cârcă, adecă în spate, ținându-se copilul cu mâinile de grumazul purtătorului, ear' acesta spriginindu-l pe

* **NOTĂ:** Răspunsul lui Ștefan Buzilă a apărut în „Tribuna“, Sibiu, 1891, nr.153-159. S-a păstrat ortografia autorului, formele mai curioase s-au notat cu **sic!** între paranteze, iar unele explicații ale editorului cu **n.n.** (nota noastră). Cercet.șt.pr. Mircea Prahase a stabilit din punct de vedere filologic editarea textului.

dindărăt cu mâinile sale să nu cadă); hâși (se dice când cineva voesce a alunga găinile; sunetul „și” din urmă nu se pronunță nici ca „și”, dar nici ca „ci”, ci așa ca să dea un sunet între aceste două; tot pentru a alunga găinile se folosește și numai sunetul „și” cu pronunțarea acum indicată; pentru a alunga gășcele se folosește sunetul „haja” și „haji”.

4. Se dice*: sară, fată, masă, pară, și nu seară, feată, măsură, peară etc.

5. De regulă: „o” neaccentuat trece în „u” d.e. durmimă (poporul dice și durmim); Rumân pentru Român. – Folosește însă poporul în unele și aceleași cuvinte când o când u d.e. dice: ospet și uspet și ulornite și olornite (cuvânt ce se folosește numai la plural), aparatele acele, cu ajutorul cărora din simburile (sic!) de diferite sămînțe fac (storc) ulei.

6. Poporul **de pe** Someș, giurul Năsăudului, nu dice nici când umblu sau inghiu, folosește unghiu și mai des ungeriu.

7. Ni peste tot e mutat în i: călcăi, cui, ântei.

8. Asemenea li peste tot e mutat în i: iepure, puiu etc.

9. A și O adese-ori se alungesc în **aa**, **oo**, cu deosebire în vocativ: taată, maaamă, mooșule (sic!).

10. U la finea cuvintelor fără articol nu se lungesce, excepționând cuvintele care se termină în **u lung**, d.e. lucru, socru, cuscru etc. La cuvintele terminate în **u scurt** poporul foarte rar pune articolul **l**, ci lungesce numai pe **u** d.e. omu = omul, domnu = domnul etc.

11. Cu **i** stă lucrul ca și cu **u**.

12. În cuvintele: cuvente, mormente, vene, mene etc., e trece totdeauna în **i**, d.e. cuvinte, morminte (poporului îi place mai bine mormenturi), mine, vine etc.

13. Sunetele **o** și **a** din diftongul **oa** nu se pronunță separat, ci ambele dau un sunet.

14. Diftongul **ea** se pronunță parte ca **é** d.e. pé (= prea), a mé (= a mea), vré (= voiesce = vrea) și peste tot astfel de pronunțare se află în imperfectul conjugățiunii a doua; – apoi parte ca **ia** d.e. iată, iarbă; sînt apoi cuvinte, în care se pronunță curat și **e** și **a** d.e. șdeab (în comuna Leș îi dic hudiță: este o formă de cărare pe coastele pezișe, pe unde trag oamenii la vale jupi de lemne); șicleală (un fel de licuid preparat din zăr acru cu peatră acră, pentru ca punând în el ouăle albe să se lege apoi mai bine de ele colorarea roșie).

15. Preste tot se dice plăcere, lége, méрге, pentru plăcere, lege, merge.

* Din cauza unor condiții obiective nu am putut ortografia sunetul **đ** = **z**, **dz**, așa că în text apare

16. **E** simplu în loc de **é** nu se află.

17. Paricularități străine limbii noastre literare se observă la vocalele **e** și **i** și anume: **e** se moaie în **ie** în următoarele cuvinte în pronunțarea populară: **iei** = **ei**, **ieftin** = **eftin**, **iel** = **el**, **ieri** = **eri**, **ierburi** = **erburi**, a se **ieftini** = a se **eftini**.

Dacă **e** urmează după **c**, atunci ce adese-ori se schimbă în pronunțarea populară în **se** d.e. **ș'eafa** = **ceafa**, **șel** = **cel**, **șenușă** = **cenușă**, **șeapă** = **ceapă**, **șep** = **cep** (la **cep** în unele comune îi mai dic și **dugău**), **șeară** = **ceară**, **șerb** = **cerb**, **șearcăn** = **cearcăn** (prelungă lună sau prelungă soare), **șerc** = **cerc**, **șerșesc** = **cerșesc**, **șert** = **cert** (pre cineva pentru o faptă rea).

Dacă **e** e precedat de **ch**, atunci silaba **che** în cele mai multe cazuri se schimbă în **ce** d.e. **cheltuiesc** = **celtuiesc**, **celariu** = **chelar**, **ceia** = **cheia** etc.

Dacă **e** urmează după **f** (**fe**), atunci **fe** adeseori se mută în **șe** d.e. **șeară** = **fiară** (sălbatecă), **șer** = **fer**, **șeresteu** – **ferestreu** (**firez**); în cuvintele **ficior**, **feciori** și **pecior** **e** din silaba **fe** și **pe** se mută în **i** **ficior**, **ficioară**, **picior** = **pecior**.

Dacă **e** urmează după **gh**, atunci **ghe** în pronunțarea populară se mută în **ge** d.e. **gem** = **ghem**, a **gemui** = a **ghemui** etc.

Le în cele mai multe cazuri trece în **lie** d.e. **liebedă** = **lebedă**, **liecuiesc** = **lecuiesc**, **liefterie** = **lefterie**, **liagătoare** = **legătoare**, **liele** = **lele**, **liemn** = **lemn**, **liepedeu** = **lepedeu**, **lieșie** = **leșie** etc. – În aceste cuvinte **li** se pronunță ca ungurescul **ly**.

Dacă după silaba **pe** urmează **p**, atunci **pe** se mută în **ce** d.e. **cept** = **piept**, **ceaptăn** = **pepten**, **ceptariu** = **pieptar** – dacă după **pe** urmează **l**, atunci adese-ori **pe** se mută în **pce** d.e. **pcele** = **pele**, **pcelcuță** = **pelcuță** – asemenea se dice **pcer** – **pere** (III pers. indic. sing. de la verbul a **peri**, care se conjugă astfel: eu **pcer**, tu **pceri**, el **pcer**, noi **perim**, voi **periți**, ei **pcer**, reținându-și în toate celelalte moduri și timpuri silaba **pe** neschimbată în **pce**, apoi **pceatră** = **peatră**.

Dacă după **t** urmează **e**, atunci în loc de **te** se pronunță **tye** d.e. **tyescuesc** = **tescuesc**, **lapye** = **lapte**, **tyelincă** = **telincă** (e ca un fel de fluier sau trișcă, făcută din coaje de răchită fără găuri de a modifica melodia). Această schimbare are loc numai acolo unde **e** din **te** rămâne curat.

În privința lui **i**, dacă urmează după **c** se mută **ci** în **și** d.e. **șine** = **cine**, **șimbru** = **cimbru** (plantă), **șinși** = **cinci**, **șinstye** = **cinste** – dacă după **ci** urmează o sau **u**, atunci în toate cuvintele **ci** se mută în **și** d.e. **șiocârlie** = **ciocârlie**, **șiocnire** = **ciocnire**, **șioplesc** =

cioplesc, șioară = cioară, šiubăr = ciubăr, șiumă = ciumă, šiumpăgesc = ciumpăgesc.

Dacă i e precedat de **ch**, atunci **chi** se mută în **ci** d.e. civeră = chiveră, cilie = chilie.

Între **b** și **l** intră câte odată un **g** d.e. cobgilă = cobilă (la plug), bgine = bine, bgihol = bivol, sbgiciu = sbiciu, a sbgiciui = a sbiciui, **bgilă** = bilă (der Ball), bgirëu = birëu (primar), bgir = bir (Kopfsteuer), a bgirui = a birui, a se bgizui = a se bisui.

Poporul pe **pi** îl mută în **pci**: a pcica = a pica, picior = pcișor, pcic = pic (Das Trapschen), a pcicura = a picura, pcită = pită, a pcili = a pili (înseamnă a pili o bucată de fer, dar și a fura), pcilug = pilug, pciuă = piuă, se dice ciperiu și un pciperiu sau piperiu, a pcicura = a picura, a pcisa = a pisa, a pciscui = a piscui (pippen), pciștol = pistol: se dice a cismui și nu a pcismii = a pismui, a invidia.

Pe silaba **mi** poporul în cele mai multe cazuri o pronunță **mni** (ca mny) d.e. mnijloc = mijloc, mnierlă = mierlă, mnied = mied (un fel de băutură dulce făcută din miere de stupi/mnir = mir etc.

Pe silaba **shi** poporul o pronunță ca **șci**: scimburi = schimburi, șciop = șchiop, **șcilov** = schilov etc.

Ti unde se pronunță curat și nu **ți**, în cele mai multe rânduri trece în **tyi**: a tycni = a tigni (a cade bine ceva), tyigaie = tigae, Tyityeană = Titieană (nume de botez), tyigneală = tigneală.

Ni se pronunță adeseori **nyi**: nycăiri = nicăiri, nyiși = nici, nyime = nime, nyimnica = nimica, nyinsoare = ninsoare, Nyiculai = Niculai etc.

Fi se pronunță adese-ori **și**: știu = fiu, șică = fiică, șiori = fiori, șir = fir.

18. Sonul **z** de cele mai multe ori trece în **dz**, d.e.: dzamă, dzăbele, dzurăesc, radzătoariă, reteadză, madzere, dzeu, mândz, spândz (plantă lat. Hellebosus germ. Nieawurz), dzăbârdacă (se dice despre laptele acru cu deosebire când nu e nici gros nici subțire și are gust prea acru).

Silaba **de**, în cuvintele unde e rămâne curat, poporul o pronunță „dye” d.e. dyesleg = desleg, dyescânt = descânt etc.; asemenea și silaba **di** se mută în **dyi** d.e. dyintye = dinte, dyihor = dihor, dyin = din etc.

În alte cuvinte sonul **z** rămâne curat, d.e.: botez, caznă, poznă (se dice s-a întâmplat o poznă când s-a aprins o casă sau o pățit cineva ceva nefericire: poznă se dice și despre vre un om sau animal care nu e deplin dezvoltat și e foarte slab: e numai o poznă sau šiuf = ciuf).

19. În cuvântul Dumnezeu, **z** se rostesc nu ca în praznic, cu Dumnedzeu.

20. Prelungă cele din p. 18: dzăr, dzară, brândză, rândză, grindzi (pluralul de la

grindă), dzace, dzice, a cutedza etc.

21. Deosebire de **r vîrtos** și **r moale** nu este.

22. **rr** se aude în: a cârrăi, hârr, când amuță (întărrătă) cineva un câne, brr, cuvânt pe care îl folosesc ciobanii când mînă oile.

23. Atari schimbări pe aici nu există.

24. **Fie** sau **fi** nu se refac în **hie** sau **hi**, fără în **șie** sau **și**, vedi pct.17.

25. Vedi răspunsul din pct. 17.

26. **V** se preface în **h** în: hulpe = vulpe, bihol = bivol, hulpoi = vulpoi.

29. **V** trece în **g** în: stagilă = stavilă, mogilă = movilă, ciumpăgesc = ciumpăgesc (caii, când nu sînt potcoviți), pcigniță = pivniță.

30. **Vi** se preface în **ji** d.e. jîu = viu (vivus), jițel = vițel, jită = vită, jîu = vin (vinum); – afară de aceea în cuvintele, care în limba literară conțin silaba **ju**, poporul de pe aici pe acest **ju** îl mută în pronunțare în **jiu** d.e. jîudecată = judecată, jîupân = jupân, jîumătate = jumătate, jîunincă = junincă.

31. Se dice mere în loc de merge (III pers.ind.sing. dela a merge).

32. Poporul nu face deosebire mare între **j** și **g** ci tare adese-ori le folosesc schimbat: dice d.e. giur pentru jur, jinere pentru ginere, glajă pentru glagiă, giurmătate și jumătate.

34. **Bi** nu se mută în **ghi**.

35. **Pi** nu se mută în **ki**, vedi pct.17.

36. Vedi pct.17.

37. Pluralul de la **lupi** este lupci, dela **popă** = popci.

38. **Mie** și **mîel** se rostesc mnîie, mnîel, vedi pct.17.

39. Se rostesc în o formă atât mie (pronume), cât și mnia (numeral). Se dice d.e.: Mnîo dat mnîie o mnîie de zloți.

40.-41. **N** în **r** nu se schimbă, nici **r** în **n**.

46. Participiul prezent: lucrător, mîncător etc., poporul nici – când nu le rostesc cu **or** în capăt, ci totdeauna cu **oriu**: lucrătoriu, mîncătoriu, fluierariu. Asemenea și cuvintele cu atare terminațiune: cuptoriu, ajutoriu și nu cuptor, ajutor etc.

47. Se dice: l-am vîdutu’l, li-am arătat-le eu lor, i-am bătutu-i, ne-am întîlnitu-ne, ba doară sînt chiar mai dese formele cu pronumele repetit, decât cu cel simplu.

48. Concordarea întotdeauna e corectă și nu se dice nici-cînd: oamenii merge, muierile tace, ci oamenii merg, muierile tac.

49. Poporul pe aici folosește numai forma: **mânuri**.

50. Cu respect (**sic!**) la climă nu se folosesc ceva cuvinte neusitate în alte părți.

Se dice d.e. despre un frig mare **aspru**: e gerul lui Crăciun; așa-i de frig de îngiață ceterile; de îngiață jițelul în vacă; de crapă pctrile; gânesci că-i luna lui Făurariu (verbul a gânda = a cugeta la popor se pronunță fără **d**: a gânda și fără **d** se folosește în toate modurile, timpurile și persoanele). Țiganii mai cu seamă se tem de frigul din Făurariu, de unde și dicala lor:

Șie iarna cât de reașie,

Numai Făurariu de-ar treșie,

Șie iarnă ori nu șie

Numai Făurariu nu vie!

La **neauă** îi dic „omăt” (cu accentul pe e); la **troieni** le dic jicolituri (vicolituri).

– Multă neauă prorocesce an fructifer; dacă stelele sclipesc tare dic că se va face frig mare. Multă **chidie** (poporul pe aici îi dice **bură**) prorocesce an mănăs. Când apa înghiață tare dic că e toată **stan**. Ghiața măruntă (mestecată cu omăt), care merge pe apă, o numesc inye (= iniă), ear bucățile mari de ghiață le numesc **sloi**. Gaura ce o fac în ghiață, pentru ca să poată lua apă din rîu cu vasele, o numesc **prodúu** (sau **produl** în comuna Ilva mare). Când ninge tare sau plouă dic că „așa vremuiesce, cât nici câinele să nu-l țipci afară”.

La căldură mare îi dice poporul **bujală**: „așa-i de mare bujala de te nădușesci”, „după bujala asta eară a veni vreme grea”. „Bruma care cade prea devreme primăvara, are să cadă și toamna prea devreme”.

51. Se numesce la o apă curgătoare **vîrtej**, locul unde se învîrte apa roată; dacă locul acesta e foarte afund, atunci se numesce **sorb**. Sorbii (sau după pronunțarea poporală **sorbgii**) îi crede poporul a fi niște ființe urieșe, care-și au locuință în apă, în locurile unde sînt sorbgii (vîrtejuri mari) și se crede mai departe că dacă s'a întemplat să se scalde cineva acolo sau să cadă acolo în apă, deloc respectivul e tras în lăuntru și e mîncat de sorb. De aceea dau grije părinții la copii, când aceștia merg să se scalde; aveți grije să nu vă înghită sorbul sau „nu mereți la apă, că vă mîncă sorbul etc... În Ilva-mare (comună) numesc **sorb** un loc mlăștinos, unde pămîntul e tot ud; acest loc însă în alte comune de pe Someș, se numesc **sor** sau **sforac**. În ape curgătoare mai mici se află bolote (accentul pe silaba **bo** în cele mai multe comune, în mai puține însă accentul e pe silaba **bo**). Acestea sînt nisce locuri unde apa se adună în o alvie mai afundă, dar de o extensiune mică, așa că atît din jos, cât și din sus alvia e mai ridicată și prin urmare apa e mai mică. Dacă în bolote apa e necurată, amestecată cu nășip; crescută iarbă prin ea, atunci bolotele iau numele de **hâlboane** sau **știolne**. Locul unde

muierile topesc cânepa se numesce „topcilă” sau în alte comune **baltă** (cu cuvântul baltă, baltoacă, baltuță se numesce și apa ce se adună pe drumuri sau în alte locuri în urma ploilor).

Hăitaș (în Moldova **hait**) se numesce o întocmire făcută din nuiiele sau lemne pentru a îndrepta apa pe alt loc și cu deosebire pe „păreul morii”. În comuna Rusii-în-Munți, pe Murăș, la hăitaș îi dic „leasă”.

Alte numeri numiri: **ponor** se dice la o groapă săpată de apă din ceva păreu de pe hotar. **Bârlog** (unguresce barlang) sau **cobârlău** se numesce de regulă locul unde fiarele sălbatică stau ascunse, **cobârlău** mai dice poporul și la un loc ce se află în casele oamenilor mai sërmani după ușe sau în alt unghiu al casei astupat de toate părțile, și unde se bagă găinile ca să doarmă peste noapte; **cobârlău** sau **cotruț** este și o gaură făcută cu voea în zidurile dela cuptor. **Gruiu** (spre deosebire de gruiul de la sanie) se numesce un loc puțin ridicat; **dâlma** e mai ridicată ca gruiul; **podereiu** este un loc și mai ridicat. **Obreajă** se numesce partea de pe marginea unei păduri mari, a unei **dumbrăgi** (dumbrăvi). **Obîrșe** se numesce un loc frumos deasupra unei păduri. **Jgheab** se dice la o cărare prin pădurile de pe locuri pedișe pe unde oamenii trag lemnele pe pământ fiind legate în **sarcini** sau în **jupuri**. La jdeab în comuna Leș îi dic **hudiță**, ear’jdeab dic la o gropană (groapă) largă ce se află între două ridicături de pământ, dâlmă. Tot aceasta se înțelege sub jdeab și în Ilva-mare. **Zugău** se dice la un loc pe unde curge puțină apă prin pământ. **Ogaș** este locul acela, ce și-l fac roatele dela car umblând pe drumuri neprundite. Când în urma unor ploi multe se surpă vre-o bucată de pământ, dic că s-a **hâit**, s-a facut hâitură; e de însemnat că cu numele de hâitură batjocoresc și pe muierile cele foarte corupte. La un loc surpat îi dic **ripă** sau **harapă**. **Povârniș** este un loc foarte pediș, deasupra căruia e plan. **Sâlhă** sau **smidă** este un loc acoperit cu păduri foarte mari printre nisce coaste urîte, unde se află mulțime de lemne calduțe de vânt și pe unde omul numai cu anevoie poate umbla; atari locuri sunt munți. **Horaiță** și **hulistrii** două cuvinte sinonime; hulistri se folosesce numai la plural.

Se dice „umblă toată diua pe hulistrii = pe horaiți”, adecă umblă toată diua dintr’un loc într’altul, umblă din un deal în altul.

52. În muntele comunei Rebrîșoara, numit „Preluca”, este un loc ce se numesce „Gaura Dinilor” sau a „Frumușelelor” (adecă a Ielelor). În acest loc este o gaură în pământ cam de un metru în diametru. De acest loc sînt legate o mulțime de tradițiuni, respective istorisiri. Se dice că gaura aceasta conduce la locuințele Dinilor, care sînt nisce palate foarte frumoase. Dinele sau Frumușelele (Ielele) sînt nisce muieri foarte

tinere, multe la număr, umblă îmbrăcate în vestminte albe și sunt foarte frumoase. Dînsele au o musică minunată și joacă „de stau să iee casele în slavă”. Măncarea pentru ele se pregătește singură. Prin tindile (aulele) locuințelor lor se află curgînd în sloi **lapte de peatră***, care este foarte bun și folositor pentru durerea de foale (diarhee) la oameni și pentru înmulțirea laptelui la vite, spre care scop se dă acestora amestecat în sare și tărîțe. Se află oameni în Rebrișoara care povestesc toate acestea și dic că ei au vîdiut cu ochii toate aceste deoarece s’au băgat pe gaură în pămînt la palatul Dinelor. Spun că, dacă cineva întră acolo, pe locul pe unde merge trebuie să prăsere iarbă verde sau se facă ceva semne mari, căci altcum voind a eși nu poate, căci sînt o mulțime de găuri, care es cine scie pe unde pe hotarele altor comune. Acestea mi-le-au (**sic!**) comunicat mie respectivii, care susțin a fi intrat acolo. Se dice mai departe că dacă cineva întră acolo și-l observă Dinele, numai asa poate scăpa de ele, numai așa poate fi lăsat se mai ese, dacă nu va vorbi cu Dinele deloc, dacă nu va mânca cu ce va fi tractat, dacă nu va bé și dacă nu va juca cu ele, deși dînsele într-un mod ne mai poimenit îl tot îmbie și-l tot roagă, ear’musica lor însăși și pe omul de optzeci de ani îl face să joace.

Despre aceste Dine, exclusiv insă numite „Frumușele”, povestesc poporul, că se coboară prelungă sate sau ori pe unde umblă oamenii, în formă de vînt și răpesc fișorii cei faini (frumoși) și îi duc în palaturile lor. Pentru aceea poporul (nu numai din Rebrișoara, ci cam peste tot pe Someș), când vede vîntul învîrtindu-se roată (numai acest soi de vînt se crede a fi Frumușelele) înaintea sa, numai decăt își face cruce și scuipă de 3 ori înainte, și până când vîntul nu se alină nu trece mai departe, ci stă pe loc. În alte istorioare despre Frumușele, mai spun oamenii bătrâni din comuna Rebrișoara, că pe un ficior tîner și frumos din o comună apropiată de Năsăud, Hordou, scie D-deu când l-au dus Dinele cu ele, și deoare-ce el s’a scăpat de a mâncat și a beut cu ele, nu l-au mai lăsat să se reîntoarcă și apoi acesta a instruat (instruit **n.n.**) pe toți cei-ce au intrat în groapa Dinelor după aceea, că cum au să se poarte, deci el se dice, că nici nu-și poate ridica pleoapele de pe ochi de bătrîn, dar îndeșert, căci dinele nu-l lasă să moară.

Despre Frumușelele, care sînt în formă de vînt, se povestesc, dar totodată pe tot Someșul se crede, că dacă ajunge pre vre-un om, dacă se lasă pre vre-un om, atunci

* **Lapte de peatră:** din un fel de peatră albă ca bicașul (ceva soi de quart) curg și se formează nisce stalactiți și stalagmiți, pe care poporul îi numesc lapte de peatră și făcîndu-i făină, adică sdrobindu-i, îi dă cu sare și tărîțe la vite, ca să dee lapte mai mult, și la oameni contra diarehei. (N.A).

dînsul numai decît se bolnăvesce și zace „dintru Ele”, adecă așa, că nu-și poate mișca nici mână, nici picior, nici nu se poate întoarce și acest fel de morb medicii nu-l pot cura (trata *n.n.*) și foarte rari sînt aceia care, loviți adată „dintru Ele” să se mai scoale din „beteșug”. Aceasta e credința poporului, în realitate însă-după cum m-am convins, morbul acesta, la care poporul îi dice „dintru Ele”, nu e altceva decît un reumatism.

Hătiei (pl. hătieie) sînt nisce cărăruși pe munți, facute prin smidi, prin sâhle și sînt atît de înguste (**sic!**) – fiind locul greu de umblat – încât abia poți merge pe ele. Pe hătieie merg și vin oile dela pășune. Drumurile, respective cărările cele bune, – dacă se pot numi-bune, – pe munți se numesc **plaiuri**. La ulițele (stradele) de prin sat în Năsăud le dic **zăhate**, prin alte sate însă **uliciori**. **Tagâș** (unguresce *tégos*) se dice despre acoperemîntul unei case, care este aproape plan. **Blasgonii**, **bazonii** sînt două cuvinte anonime (în loc de omonime *n.n.*), înseamnă cam atîta cît minuni, se dice: „audi ce blasgonii spune”, „audi ce bazonii vorbesce”. **Fliurță** – cu acest cuvînt poporul se îndătimează a mādări (alinta *n.n.*) copilele cele mici: „măi fliurță mică!” De altcum acest cuvînt se folosesce în unele comune pentru a însemna o muiere, care nici nu umblă îmbrăcată domnesce, dar nici ca cele din popor, ci mijlociu, bună-oară cum sînt unele Israelite de pe sate. **Floșcotă** se dice la o muiere rău îmbrăcată și foarte murdară. **Haba** e o particulă întrebătoare: „Haba Ioane făcut-ai ogor? Haba Ană făcut-ai pită? Poporul pronunță paită cu cs unguresc (**sic?!).** Cuvîntul **pită** pe Someș îl folosesc a denomina pita facută din cucuruz, ear’la pita din grâu îi dic „pcită de grâu”. În multe alte locuri, pită dic numai la pita de grâu, ear’la cea de mălaiu (cucuruz) îi dic „mălaiu”. Mai adese-ori însă se postpune întrebării particula **haba** și anume atunci când întrebatul cam întârdie cu răspunsul, întrebătorul se mai adresează cătră el cu un singur „haba?”, care atîta înseamnă cît „răspunde!”. „Haba” se înlocuiesce și cu „ha?”

Spălătură se folosesce pentru a însemna o muiere coruptă moralmente, o muiere depravată. **Mătăhală** este un cuvînt ce se folosesce pentru a însemna cu el ceva figură de om urîtă, diformă și de regulă mai groasă și mai mare ca de comun. În special acest cuvînt vine înainte în poveștile țaranilor despre **fata pădurii**, sau despre o vedenie de drac. Așa povestind unul despre aceea că el vădu oare-când pe fata pădurii, dice: era o **mătăhală** de femeie... cît Doamne feresce! – **Mamnylă** (= mamnilă) înseamnă tot aceeași. În graiul Betleanului la mamnylă îi dic și **mamnyță**.

Când strigă poporul pe cineva folosesce cuvîntul „pu” de „pu, măi Ioane!” Cel ce e strigat răspunde sau cu cuvîntul „pu!” și el, sau cu „ha!”, cest din urmă e mai folosit. Muierile, când se sperie de ceva, folosesc interjecțiunea **u!** sau **vai!**

54. **Pciatră roșă** (peatră roșie) se află pe unele pâraie, e foarte sfîrmăcioasă. Această peatră o folosește poporul ca medicină contra frigurilor. Anume așa, că o sfarmă mărunt și apoi sfărîmăturile acelia le dă morbosului să le bee în vinars (**sic!**) și de multe ori cu rezultat, deoarece-ce influențează asupra digestiunii.

Peatra de trăsnet sau **cremenea** de trăsnet este un soi de cremene neagră, ce se găsește ici-colea pe pâraie și are însușirea de a produce schînteii (**sic!**) prin lovituri cu amnarul. Despre această peatră poporul crede că pică din cer când trăsnesce și că din ea este fulgerul, pentru aceea are putere de a schînteii. Cuventul **bicaș** se pronunță **bgicaș**.

Asemănări luate dela minerale: „Așa are Petrea nesce mălaiu (adecă cucuruz, păpușoiu) de frumos ca aurul”; „apă limpede ca argintul” (se mai dice apă limpede ca jioara (vioara-incorect *n.n.*); „om tare ca ferul” etc.

55. Numiri separate pentru vegetațiune nu sînt. La arborii mici care nu cresc mari, le dic **turji**, la lemnul tăiat partea ce rămîne la rădăcină se numesce **tyeșitură**. Frunzele cucuruzului se numesc **peane**, cotorul **turjan**, **cocean**, **tujlean**. Floarea cucuruzului se numesce cea din vîrf **spic**, ear'cea dela fruct **barbă** sau **cică**. Firele cele secundare, care es din rădăcina celui principal se numesc **coconi** sau **pui**. Dacă de pe fructe se desfac toate **pēnușile** (sau **pățienele** sau **peanele**), atunci fructele vin sub numirea de **pogorici** sau **gealogi**. Cucuruzul desfăcut de pănușe se face **cununi** sau **păpușoi**. În cununi sînt împlețiți cîte 25-30 **cucuruzi** (fructe), ear'în păpușoi sînt legați cîte 6-10 cucuruzi unul lîngă altul.

56. Bradii și molidii se numesc și cu un singur nume „buhași”. Fagii sau stejarii, cei foarte mari, se numesc **goruni**.

57. Perii, merii, cireșii, prunii se numesc cu un nume **lisniți**, ear'fructele lor **lisnițe**. La pruni le dic și **pomi**.

58. Peste tot la fasole se dice **fansulă**, **fansule**.

59. Se dice „sănătos ca aluna” ... „ca mărul”. „Un fecior sdravên ca un brad”. „Așa fată are ca o vêsdoagă!” (garoafă *n.n.*).

De multe ori asēmănarea aceasta se folosește pentru a arêta imoralitatea: „Ce mai vêsdoagă!” Adecă, ce ființă coruptă ! (Năsêud).

67. Un cal rêu dela ½-3 ani se numesce **strășnic**. La iepe le dic și **mărțîne**.

75. Despre **cânepișterită** (*Gryllotalpa vulgaris*, Die Maulwurfsgrielle) se crede că, dacă mușcă pe cineva, acesta nu se mai poate cura (vindeca *n.n.*), deoarece e „fără leac”.

76. Gâsca la popor se dice **gânscă**.

79. Pe vulturi poporul îi numește **crancăi**.

84. Șerpii (poporul: **gëndacii**), șopârlele se numesc cu un cuvânt **gângănii**.

„Ești broasce și gângănii,

Că v’ajung blagovescenii!”.

Despre **broasca de iarbă** (broasca verde, numită după culoare) poporul crede că, dacă o pui pe un furnicar (mușinoiu), pișcând-o furnicile, sbiară așa tare încât oamenii care sînt în apropiere asurdesc.

86. La melc îi dic **cociorboi** și **cobelciu**. La greier îi dic **greluș**.

87. **Boacă** este un pesce scurt cu capul gros. În com. Feldru îi dic **gilboacă**, pe Mureș îi dic **babete**, plural **babeți**.

88. Despre un om tare se dice: „E ca un taur”. Despre cel-ce se culcă de timpuriu: „se culcă deodată cu găinile”. Despre copiii pătulanți (înalți, bine făcuți **n.n.**): „E cât un cal de mare și totuși face nebunii”. Despre un om ce nu vorbește cu judecată se dice: „Gîndesci că are greluși în cap”.

89. Cănele „bate” = latră; ursul = mornăe.

93. Se dice „merg a pesci”. Pescii se prind parte cu „ciorpac” (un fel de pânză cu găuri făcută din ață răsucită de cânepă în patru comuri și fiecare com e aplicat în câte un capăt dela două bâte puse în formă de semicerc una peste alta). Prelungă ciorpac se folosește și **tabla**, cu care scormonesc petritele. Se mai prind pesci și cu „făceriul”.

Acesta e o legătură de vreascuri (găteje) uscate formând o grosime de cam 3-4 dm. și o lungime de 4-6 m, care apoi, când e senin și apa limpede, se aprinde de un capăt și se ține deasupra apoi spre a vedea pescii dormind și-a-i prinde. Prin comunele Ilva mare, Măgura, adică pe unde sînt molidi cu rășină, în locul acestui **făceriu** folosesc **opaițe** de rășină, adică aprind rășina în o oală și cu aceea umblă după pesci. Pescii se mai prind și cu **vêrșe** sau **leasă** (nisce îngrădituri de nuieluțe de salcă, făcute așa ca, intrînd pescii în ele, nu pot eși mai mult afară).

94. În loc de cioban se dice „păcurar”. Locuința unde se ferbe laptele, se face brînză, se chiamă „mutare”, locul unde se așază brînda, laptele se numește **comarnic** (adică un fel de cămară). Locul unde bagă oile la muls se dice **strungă** „când am ajuns acolo eu erau oile băgate după strungă”. Când caută, cu cât (sic!) lapte au oile, pentru ce dacă se împreună mai mulți laolaltă se scie cîtă brînda are de a aduce fiecare, – se dice că **le bagă pe brîndă**. Când vin oile după ameadă se le mulgă se dice că vin „dea împornyală”. Cel-ce face brînda se chiamă **bașiu** (baci). Brînda se face așa, că în laptele dulce nefiert, îndată după-ce-l-au muls și l-au străcurat, fiind pus aproape de

foc, deci nu la răceală, se pune „ciag” făcut din rânză de miel foarte tânăr (care încă nu măncă iarbă) și din zăr. După 2-3 ore, când adecă laptele e tot prins, se adună cu mâna încet laolaltă, ear zărul se scurge în alt vas de repețite-ori, până-ce adecă nu mai curge altul. Zărul, ce se scurge mai pe urmă se dice **jântuială** sau **jântuit**. Ear'lu crarea ca atare, adecă stoarcerea zărului din caș, se numesce **jântuire**, a **jântui**. Din jântuit se alege **unt**. Untul se alege așa, că jântuitul se pune în un vas (berbânță) lungăreț de lemn, înfundat la ambe capete, având în fundul de deasupra o gaură, numită **vrană**, în mijlocul fundului așa de largă numai cât se poată umbla liberă bota **jântalăului** (instrument de ales unt, care consită din o bătă terminată în o rotiță cu spițe de mărime corăspundătoare cavității vasului). Jântalăul se tot scoate și earăși se afundă, până când, prin mișcările sale, se alege untul, când apoi se destupă vasul și untul se scoate. Scoțendu-se untul, rămâne **zara**. Zărul ce ese cu rândurile prime din strângerea cașului, adecă a brânzei, se pune în o căldare mare pe foc, unde, ferbând, se alege **urda**. Căldarea aceasta se numesce **caldare de urdit** și până când ferbe în continuare se amestecă în ea cu **ștearțul**, care este o bătă vergelită la capătul cu care se bagă în căldare. Înainte de a se alege urda, zărul poartă numele de **zăr dulce**.

După-ce din el s-a ales urda, poartă exclusiv numele de **zăr**. Dacă se mai înăcresce prin stătut, se numesce **zăr acru**, **isvarniță**. Urda cu zărul laolaltă poartă numele de **jântiță** dulce sau acră, după-cum e.

Jântuitul mestecat cu caș dulce (proaspăt) și sărat se mânâncă sub numele de **cocârță**. În comuna Gledin, San Ioana (Sântioana **n.n.**), Șieuț (adecă după târg), cocârța poartă numele de **găteje**, până când pe Someș sub găteaje se înțeleg vreascurile, adecă ramurile tinere uscate ale arborilor. Îi mai dic pe Someș, la acest soi de mâncare, și **zdrobituri** (= sdroboturi).

La stâni cu deosebire se face mâncarea așa numită **balmoș**, din jântuit și făină de cucuruz. Ciubărul în care se pune laptele pentru a alege cașul din el se numesce **budacă**; vasele în care se mulg oile se numesc **găleți**, spre deosebire de **șustariu** sau **doniță**, în care se mulg vacile.

Căldarea de urdit, dela bunătatea căreia depinde cantitatea urdii, se așează pe foc atârnată în **cujbă**, care e un lemn cârligat în forma unui unghi drept împlântat cu un băț în pământ. Locul unde li-se dă la oi, în timpul iernii, mâncare se dice **turiște**.

După-ce baciul gată de facut cantitatea de brândă câtă s'a recerut (a fost nevoie **n.n.**), atunci face **lapte acru de toamnă**, spre deosebire de „laptele acru de primăvară”. Acest lapte așa dicând îl află omul numai pe Someș, căci în alte părți nu prea se face. Se pregătesce foarte ușor. Anume într-un vas pune foarte puțin chiag sau altă acreală și

apoi pe aceea toarnă laptele dulce când îl ia dela foc, adecă clocotind și apoi după-ce stă puțin e gata. Laptele de toamnă e mai bun ca cel de primăvară (vară **n.n.**). Laptele acru, care nu e bine făcut, care nu e nici subțire și prea acru, se dice **zăbândacă**. Vasele în care se pune laptele se numesc **fedeleșe** (nisce vase cilindrice mai late decât lungi); **berbință** se numesc nisce vase cilindrice mai lungi decât late. Două berbințe se numesc „tar”, pentru că le pot aduce pe un cal. Între berbințe și fedeleșe, de mărime mijlocie, sînt **budescile**, singular **budeașcă**. Budeașcă dice poporul și la o muiere mică și grasă. Un vas tot de ținut laptele, de lungimea unei berbințe, însă cu mult mai gros, se numește **budâiu**.

Instrumentul pe care se pune grunzul de sare, ca să mănânce oile, și care e un lemn înfipt în pământ terminat la capătul de sus cu despărțituri, ca să stee pe el grunzul de sare se numesce **grivală**.

96. Scoruș, Muzuc, Bălan, Cifră, Lilă, Mearges, Cioban (probabil nume de câini **n.n.**).

102. Locul unde a fost sămănat cucuruz se numesce „mălăiștye”, unde au fost sămănate bucate „mânânte”; se dice **moină** sau **miriște**: unde a fost cânepă „cânepciștye”.

104. **Plugul** are următoarele părți: **Grindeiul** este acela care, cu un capăt vine pus pe **teleguță** și în care sînt spriginite toate celelalte părți. La capătul dindărăt al grindeiului, sînt aplicate **coarnele**, cu ajutorul cărora plugul se îndreaptă în brazdă. Înaintea coarnelor, e aplicată **bârșa**, ear’înaintea acesteia **ferul cel lung**. Paralel cu grindeiul, dedesuptul coarnelor și a bârsei, e aplicat **plugul**, care se termină la capătul dinainte în **ferul cel lat**, care umblă prin pământ. La bârșă, în partea anterioară dedesupt, e aplicat **cârligul**, în care se spriginesce **cucura** (o tablă lată menită spre a răstuma brazda), care are la mijlocul ei **piciorul**, spre a sprigini și în coarnele plugului, ca să nu cadă. Ferul cel lung, ca să nu cadă jos, e spriginit deasupra grindeiului prin **scimbătoare**, care se îngrădesce între ferul lung, bârșă și **cocoș** sau **popă** (un cuiu bătut în grindeiu dinaintea ferului cel lung). **Potângul** leagă plugul de teleguță. Din dricul teleguței es două lopățele, care formând un triunghi în partea dinainte, se unesc în cornițe (un lemn în formă de semicerc); lopățelele acestea se numesc **scimbători**. La mijloc, pe sub ele, e aplicată încă o lopățică mai tare, care are la mijloc un **cârlig** pentru potâng, ear’cu capetul dinainte se așează în **fălcelele proțâpcelului**, în care la capetul anterior, prin ajutorul **cătușii**, e aplicat **jugul**.

La capătul proțâpcelului se aplică, cu ajutorul **cârceii** (pronunțat cârșieie) **tânjala** sau **tânjaua** pentru a mai prinde 2 vite. Tânjaua se deosebesce de proțâpcel

prin aceea că nu are cătușă, ci la ea e un cârlig în care se pune jugul. Plugul se transportă din un loc în altul cu ajutorul **cobgilei**, numită prin Sălăgiu **iapă**, parte de la lat. cabala. O doină referitoare la plugărie:

Mă dusei la plug în coastă,
 Aduse dracu-o nevastă;
 Uitându-mă după dânsa
 Mi s-a rupt plasul și bârsa.
 Acelea le-am făcut nouă,
 Mi s'o rupt grindeiu'n două.
 Acela l-am făcut nou,
 Mi s'a betejit un bou;
 Acela l-am vindecat,
 S'o betejit celalalt.

Dacă cineva are plugul lui, însă nu are personal cu cine să'l poarte, își aduce un **pogoniciu**. Acesta e un servitor numai pe timpul aratului, sau toamna pe timpul strânsului bucatelor de pe câmp și nu se plătesc cu bani, ci i se ară și lui sau i-se aduce cu carul de pe câmp de anumite-ori. Plugul se tocmește să meargă cu ajutorul unor **găvoazde** (adecă icuri) aplicate la partea dindărăt a grindeiului, unde acesta intră în coarne.

105. Pe aici se face deosebire între car și căruță. Carul se poartă de boi și vaci și e mai greu; căruța se poartă numai de cai și e mai ușoară. Carul poate fi lung și scurt: cel lung se folosește la adusul fânului și e întru toate ca cel scurt, numai loitrele și inima sunt mai lungi; cel scurt se folosește la toate celelalte lipse. Prin Marmația și Chior (Chiuar **n.n.**) și la căruță dic tot car.

Carul consistă din **teleaga dinainte** și din **teleaga dinapoi**. Telegile au **dricuri** sau **carâmburi** (adecă osie), pe ele sunt aplicate așa numitele **poduri**: vedi „Gutinul” nr. 30 A.I.), care umblă liber și e menit pentru a pute întoarce carul mai cu înlesnire. Acesta, la fiecare capăt are aplicată, în direcțiune perpendiculară, câtă o bucată de lemn cam de 2 dcm. lungă și numită **mănușă**, menite ca să nu poată sări loitrele de pe el. Extremitățile podurilor se numesc **umere**; tot **umere** se numesc și verigile de fer cu care sunt legate podurile la capetele lor de dricuri. Roatele sunt aședate în capetele osiilor și consistă din **butuci**, în care sunt aședate **spitele**, care, cu celelalte capete, sunt aședate în **obede** sau **obedi**. Aceste poartă numele acesta numai atunci când în ele se află aședate numai câte 2 spine, ear'la din contră, dacă sunt 3-5, atunci se dic **cârligături**. Cuiele cu care se leagă obedecele între sine se numesc **cepuri** (pron.

șieपुरi). Dacă din extremitatea unei obedi sare o bucată, bucată aceea se dice **muc** și, ca să-l pue la loc, îl leagă Țiganul cu o verigă de fer de obeadă, care verigă se numesce **șvanțiu**. Osia, în locul unde umblă roata, e obdusă cu pente de fer numite **morocoji**. La carele cele bune, cavitățile butucilor dela roate încă sunt căptușite cu fer și atunci se dice că roțile sunt **bucșite**, ear'la ferul acela se dice **bucșă**. În osii, la capetele butucilor roții, se află **prăsnelele**.

Leucile, la capetele cu care se aplică în osii, sunt prevedute cu pente de fer numite **prăjite**. Pe dricul dela teleaga dindērēt nu e sferbecel, ci pe pod, la capetele lui, sunt nisce verigi de fer semicercuale, cu menirea de a prinde loitrele, care verigi se numesc **scocâi** (sig. scocâie). În dricul dindērēt e aședată **gemănarea** dinapoi. Această gemănare, la dricul dinainte se termină în așa numitul **nap**, care se bagă în falcelele proțapului, ear pe extremitățile dinderet ale acestei gemănări e pus **brăcinarul** (numit pe alocuri **iuhă**), menit a ține proțapul sus.

Teleaga dinainte e legată de cea dinderet prin **ânimă** (inimă **n.n.**). Loitrele ce se pun pe dricuri consistă din doi **drug**i sau **suli** paraleli, între care sunt puse **brățărilor**. Sulii (sulurile **n.n.**) deasupra loitrilor sunt împreunați în partea dinainte a carului prin un lemn găurit la ambe capetele și numit **feleheart** (numit în alte părți și **cetlău**). Când se încarcă carul de fân, se pun prelungă leuce și **țepusci**.

La căruță sunt tot cam aceste părți. În loc de proțap are **rudă**, are apoi **lambe**, acelea pe care să te sui în căruță. Din dērētul căruței e **șiregla**. Dacă la căruță trage al treilea cal, se dice că e **în logău**. La capătul rudii se pun **opritorile** sau **tartaole**, ca să poată oprii caii. La căruță caii se prind de **cruci** sau **chișafauă**. Caii se întarniță cu **tarnița** (pe alte locuri **șeaua**) cu ajutorul **cingilor**. Tarnița are sub ea **pocladi**, curelele unde pui picioarele se numesc **scări**, cele ce se pun sub coada calului se dic **pogi**. Capetele tarniței, cele ridicate în sus, se dic **hoblâncuri**. Despre un cal ce fuge tare se dice că n'are splină și poporul crede că i-s'a scos splina când l'a fêtat, deoare-ce după el, la toți caii, când îi fată, splina le ese pe nas.

106. La moară, **grindeiul** este acela în care sunt asedate roatele, și cea de apă și cea din lăuntru. Grindeiul are la capete **șieपुरi** (ceपुरi) cu care stă pe **câpătâie**. Roata din lăuntru are **măseale** care învârt, cu ajutorul **fusului** (pe după târg **crâng**) peatra ce sfarmă grăunțele. Fusul e aședat cu capătul de jos în **tygâiță** (tigâiță). În giurul petrii de măcinat se află **veșca**; locul pe unde curge faina se dice **făriniță**. Bucatele se toamă în **coș**, sub care se află **covățica** (pe după târg îi dic **tyeaică** = **teică**). La roata din apă, dacă apa curge pe dedesupt, sunt **pene**, dacă pe deasupra **cupe**. Apa merge spre roată prin **șlipuri** sau **scocuri**. Din apa principală, apa merge spre moară prin **părul morii**

sau **canalul morii**. La despărțire se află **racastauă** sau **bontauă** sau **lacastauă**. Apa principală, pentru a merge o parte pe părul morii, este împiedicată prin hăitaș. În Moldova îi dic **iaz** sau **hait**.

111. Țesăturile sunt de cânepă, **pânză de bumbac**, în care urzeala e cânepă ear' bătutura bumbac; pânză de fuior, în care urzeala și bătutura e din fuior; **pânză de câlți** sau de **buci**, în care urzeala (sic!) e de fuior și bătutura de buci (pentru cea mai slabă cânepă). **Giolgiu** e acela în care atât urzeala cât și bătutura e de bumbac cumpărat. Din cânepă mai fac: **fețe de masă**, **fețe de perini**, **cingeauă** (ștergar), **merindări** sau **bânduri** (acestea în alte comune se numesc **pânzături**, însă pe Someș pânzături sunt acelea cu care se încing muierile): **vernici** (lepedeauă). Pânzele se **bgilesc** (blesc) ca să fie **albe**.

Sunt țesături de lână: **țoale** pe paturi, numite și **șierge** (cerge), **laturi de țoale pe rudă**, **dăsagi de bucate**, sau **de rudă**, sau pentru **parietariu**, adică de pus giur împregiurul păreților casei deasupra lăților (lavițelor), ca să nu se umplă omul de var când șede pe laiță. Din lână se fac și **pânzături** numite pe unele locuri **zadii**, care pot fi **roșii** sau **albastre**. În partea de dedesupt acestea apoi se provăd cu **alesături**. Din lână mai fac **șurturi**, **pănură de sumane și de chituri**, neagră sau albă. Tot din lână fac **brâște** sau **frungii**, cu care se încing muierile peste pânzături. În comuna Rebrîșoara și altele câteva din giur fac și așa numitele **țoale de horă**. Adecă procură de la dubălari (argăsitori) pîr de acela ce se dubesce mai pe urmă de pe pelea de bou și vacă și care se dice **horă** (?!). Această horă o torc, o colorează, apoi o țese în urzeală de cânepă. Deoarece-ce hora aceasta e bătucită, ca să o poată toarce **o dreavă** mai întâiu cu **drevele**.

Acestea sunt facute din 5-8 ațe tari legate la un capăt de un părușel, la distanță cam de 5 cm o ață de alta. La celelalte capăt, ațele sunt adunate toate laolaltă și legate de capătul unei bote. Acuma părușelul prim se înțepenește în pământ orisontal cu 2 petri puse pe capetele lui; sub ată se pune **hora**, atunci o muieră prinde al doilea părușel sau bătă în mână și ținându-se vertical, o tot ridică și face cu ea lovituri pezișe în pământ și atunci șfearele (sforile **n.n.**), prin mișcările lor, fac măruntă hora.

Părul ce se dubesce în urmă de pe pelea oilor și a caprelor, pentru a se curăți pelea de tot, se numesce **tușină** și se folosește la facutul pănurilor. La covoare le dic **pocruțuri** sau și **procuțuri**.

112. Cânepa, după-ce e „melițată” în **meliță**, se ragilă în **ragilă** (în alte sate se dice că se hecelă în **hecelă**). Acesta e un instrument făcut din o bucată de lemn lat, la mijlocul căreia se află bătute o mulțime de cuie în formă de cerc, ascuțite la capătul de deasupra și prin ele se trage **fuiorul**, ca să rămână jos ce e mai rău în el, adică **bucii**.

Dacă cuiele acelea sînt mai subțirele și mai des bătute, așa cît se se aleagă numai **lamura fuiorului (s.n.)**, instrumentul acela se numește **periuță**. Câlții scoși din ragilă sau periuță se ceaptănă cu nisce **ceptini** cu dinți lungi, pentru-ca încă odată se se aleagă din ei partea mai bună de cânepă, și aceea se numește **mniediurele** (prelungă Betlean le dic **mijloceale**). Atât fuiorul, cît și mniediu și călții se torc în **cujeici** sau **furci**. Dacă un fus e greu de **tort**, atunci tortul de pe el se mută pe alt fus, adecă „se prăvale”. Din fuse se fac **geme** cu ajutorul **copcilei**. Acest instrument consistă din un lemn vertical, înțepenit cu capătul de desupt în ceva, ca se nu se misce. În acest lemn se află două găuri, departe una de alta, în distanța lungimii unui fus de tors. În aceste găuri sînt puse 2 lopățele în direcțiune orisontală și paralele, provăduțe cu găuri mici, dar așa ca fiecare gaură din lopățeaua de drept se corăspundă uneia din cele de deasupra. În aceste găuri se așeadă fusul în direcțiunea verticală și ca se se poată mișca liber. De multe-ori, ba mai adese-ori, fusele se **răscie pe răscitoriu** și se fac „torturi”, care se ferb pentru a se bili și numai dipă aceea se fac geme, adică se **dapănă**. În Marmația dic se **dreapănă** la acest lucru, dar pe Someș a **drepăna** înseamnă a rupe crengile vre-unui copac prin aruncarea cu **sceapuri** (bucăți de lemne) sau petri de copii cînd dau după prune) cu ajutorul **vîrtelniței**. Aceasta consistă din **crac**, adecă o bucată groasă de lemn terminată în 3-4 **picioare**; pe crac stă **crucea**, adecă 2 lețuri puse în formă de cruce, în capetele cărora sînt aplicate, în nisce găuri, **penele**, pe care se întinde tortul. Crucea se învârte ușor. De pe geme se **urzesce** cu ajutorul **urzoaielor**. După-ce s-a urzit, se **pune teara**, adecă urzitura se pune în **stative** (sau războiu) și procedura aceasta se dice a **învêli**. Statevele consistă din **sulul dinainte și cel dinapoi, prinsori** (lemnele ce țin statevele laolaltă), **tălpcigi**, care sînt aședați în **broască**. De stateve se mai țin **îțele, brâglele** (în care se așeadă **spata**), **zăvorul**, cu care se întinde teara, **întyndeica**, cu care se întinde pânza. Introducerea firelor îțe și spată se dice a **nevedi**. **Lații**, din care sînt facute îțele, se numesc **cocleți**. Spata are **dinți**. Teara, ca se umble mai ușor, se „mânjesce” cu „mânjală” (un fel de cir facut din tărățe de grâu). Răriturile din pânză provenite din lipsa vre-unui dinte la spată, se dic **lătunoi**. Muierile, cînd încep teara, își gratulează una cu alta:

„Rostul mare,
Să umble tare”.

„Rost” se dice despărțirii firelor cu ajutorul tălpcigilor și pe unde trebuie să umble **suveica**, în care se pune cîte o **țeve** (pop. țege) cu tort, prin ajutorul **surcelului** din suveică. Partea aceea din urzeală, care nu se poate țese, adecă care rămîne la capătul pânzei, se dice **orioși** sau **urioși**. Pânza, dacă e țesută, se face **văiug**.

La lână, care încă se ceaptână, ceea-ce rămâne în ceaptini, se dice **canuri** (la cânepă câlți), ceea-ce se scoate din ceaptini se dice **për** (la cânepă mniediurele). Canurile se hreabână cu **hreabenii**. (În giurul Gherlei la hreabeni le dic **dreave**). Lâna de pe mielul din acel an se numesce **mnîț**, de pe cârlani (miei care au împlinit un an) **noatvin**.

116. La o casă mică, cu streășina joasă, îi dic **coșleabă**. Superedificatele economice casa, grajdul, poiețile (sing. **poiată**, un fel de grajd facut din nuiete) etc. se numesc **holate** sau **olate**. La o casă frumoasă îi dic **curte**, ear'la locul unde se țin vite, care pe aivea îl numesc curte, Someșenii îi dic **ocol**. **Șuvăi** (ciuvăi) se numesc oalele, blidele, lingurile, adecă tot ce e în culină (cuhuie, bucătărie **n.n.**). **Șiopocuri** (ciepocuri) se dic la toate uneltele economice: sapa, grebla, furca etc. Un șopru, unde se scutesce carul și alte unelte economice, se mai numesce **colniță**. „Tarantute” (**sic!**) e sinonim cu șiopocuri. **Priciu** este un fel de pat facut din nisce scânduri aședate pe pociumpi; se folosesce numai în câmp.

Vraniță (vedi „Tribuna” loc.cit.) **Hârdauē** sau **Hârgauē**, numite și **Hârburi**, sînt nisce oale mai groase decât înalte. **Bocauē** sînt nisce vase de lut lungi, smălțuite și cu grumazi, care se folosesce prin căși spre împodobire. Diminutivele acestora sînt **Hârdăuțe**, **Bocăuțe**.

117. **A mânca** se dice atât despre oameni, cât și despre animale. Despre porci se dice **hleopotesc**, de aici și omul care mîncă cu sgomot se dice **hlupav**. **Folte** (viel Frass) se dice despre un om care mîncă foarte mult.

118. La **chit** îi mai dic încă **rechēl** și **gub**. Peteaua care se folosește pe sumane și rechele se numesce **răsad**; la șapcă poporul îi dice **civēră**. Încrețitura de dedesupt a mânecii dela cămașa muierească se numesce **lânșeț** (lanceț), ear'partea mânecii dela lanșet în jos se numesc **fodori**.

119. Între podoabele femeiesci se numără și **giodanul** (gherdanul **n.n.**), care e o petea pe care se află cusute mărgelile mărune de diferite colori și se poartă la grumazi.

120. Numele mâncărilor în general sînt cele usitate peste tot. se dice: **tojmaj** și **tomnagi**, **urechiusi** sau **burece** – **Boți**: aceștia se fac din aluat de făină de cucuruz de mărimea nucilor, se fierb în borș și se mîncă cu deosebire în post. **Pciroștye**: din turtă de făină de grâu se taie nisce bucățele pătrate, care se umplu cu urdă și se fierb: în post, în locul pciroștyelor, se folosesce **rebrenii**, adecă se fierbe numai turta, fără urdă și se toamă peste ea ulei. **Scocăcă** sau **tingușiu**: în tigaie se pune în puțină unsoare ceapă și brînză și mai mult cir de mămăligă și se lasă să fearbă.

Haiducă se numesce curechiul tinăr, neacrit, fert și pârgăluit. **Hrincă** e o

bucată de mămăligă friptă pe cărbuni. De aici cuvântul de batjocură pentru oamenii care nu sînt nici de fript nici de fert „hrîncăule!” **Pogace** e o bucată de mămăligă ce se fremîntă puțin în făină, apoi se face roată și se frige pe cărbune. **Pcisăliță**, adică poame coapte ferte bine și răsnite bine. **Mujdai** se face din aiu drobit (**sic!**) și turnând peste el apa clocotind. **Jufă** se face din făină de sâmburi de bostan, care se face la foc în apă până se închiagă. De multe-ori se fierbe prin ea și **harbuz** (bostan). Despre o mâncare rea se dice „ce mai lături”, în special **lături** se numesc **hâlbele** porcilor.

Când se varsă ceva pe platăn sau cuptor și se face fum în casă se dice: „ce școmârlaiță-i în casă!”.

122. Dicala „jiță (viță) de strămîntă” se folosește a areta cea mai antică (**sic!**) legătură de neam.

123. Despre căsătorie vedi în ceea-ce privește poporul de pe Someș „Tribuna” din 1890 nr.ii 198-206 foiță.

126. Jocuri copilăresci sînt: **Motroașca sau mîța oarbă** (baba-oarba **n.n.**), când unul se leagă la ochi să nu vadă și ține această legătoare până poate prinde pe altul, și atunci o dă la acela. **Deapusele** (**sic!**): șed toți copii șir, ear’altul mijesce, adică nu-i iertat să se uite până când un al 3-lea copil pune un obiect oare-care la unul dintre ceilalți în mîna. Mijitorul apoi vine și caută la un copil: dacă nu află obiectul, mijesce din nou, și tot așa până află obiectul la prima căutare. **De-a congaru**. Acesta e un joc întru toate ca „Puia-Gaia” din România (vedi „Convorb. Lit.” IX, 1875/6). Adecă se prind mai mulți copii unul de spatele celui-lalt până se face un șir lung. Este apoi numit unul **congar**, care tot umblă să poată prinde vre-un copil. Copiii sînt apărați de cel din frunte, care e „mama”. Vai însă de cei din urmă, căci aceia sînt mai expuși și înzadar tot strigă:

„Cluc, Cluc, Cluc,

Dela mama nu mă duc”, căci îndată îi prinde. Dacă uliu a prins pe toți, se începe jocul din nou.

Aproape de ponihos: la un copil i-se leagă ochii și i-se dau în mîna nouă bețișoare, și apucându-l de mîna un alt copil, îl duce până la un loc ascuns; acolo trebuie să lase jos bețele și e readus la locul de unde a plecat. Aici i-se desleagă ochii și pornesc spre a afla bețele, ear’ceilalți copii, mergend după el tot strigă necăjindu-l: „Aproape de ponihos!”. Dacă le găsește, svîrle cu ele după copii și pe care l-a ajuns vre-un băț aceluia i se leagă ochii. Dacă nu găsește bețele sau dacă nu nimeresc pe nici un copil cu vreun beț, rămîne tot el.

De-a porcu (în România de-a porcu, vedi loc. cit). Se joacă acest joc cu

deosebire de copiii care umblă la vite la câmp. Se face adecă o gaură în pământ, în giurul acesteia, în formă de cerc, se fac earăși atâtea găuri câți copii sunt, mai puțin cu una. Se pune apoi fiecare copil cu o bâta la gaură, ear'cea din mijloc rămâne neocupată, deoarece-ce în aceea copilul care n-are gaură (sic!), **purcariul**, trebuie se bage **porcul**, care nu e altceva decât o bucată de lemn. Porcarul (se dice și **purcar**), cu ajutorul unei bate, se tot nisuesce, ca să bage porcul în **coteț**, adecă în gaura din mijloc, dar când e aproape de coteț, ceilalți copii lovesc porcul cu bâta și sare cine scie unde. Dacă îi succede la porcar să-și pue bâta mai iute ca respectivul în gaura vre-unui copil, atunci copilul acela devine porcar, ear'cel vechiu îi ocupă gaura lui; dacă se bagă porcul în coteț, atunci se decide prin soarte, care e porcar.

De-a mănuașa se joacă cu deosebire prin priveghiuri. Adecă se pun mai mulți feciori roatăjos, însă cu genunchii mai ridicați, ca să poată purta pe sub ei o mănuașa rea. Unul stă în mijlocul lor și trebuie se prindă mănuașa. Capătă însă multe peste spate cu ea, până o poate prinde. Acela, la care a prins-o, se pune înlăuntru.

Mai au tinerii un joc: **de-a mișa** (micea-mingea *n.n.*). Speciele acestui joc sunt: **în țic, în patru și pe fugă**. Cei ce nu bat se dice că sunt la **sprigiă (cetesce sprijă)**.

127, 128 și 129. Toate cele comune.

130. Un joc de cărți se numesce **sutye**. În acest joc cărțile număra 130 toate. Cel-ce câștigă un numer peste sută (101 *n.n.*) a câștigat jocul. Se pot juca 2,4 și 6. La **farbe** poporul îi dice „șantye” și-l joacă pe nuci.

131. Dintre danțuri, – afară de cele descrise până acum în *Magnum Etymologicum Romaniae*, – ar mai fi „**Perina**”. Acest joc se practisează (sic!) mai cu seamă la ospețe, când sunt oamenii bine dispuși. Se prind adecă toți jucătorii roată, – tot o muiere și un bărbat – unul e în mijloc cu o perină pe umăr, de unde și-a luatjocul numirea. Începend musica a suna, ei încă încep cu toții a sări după tact. Cel din mijloc, dacă e bărbat, lasă perinajos înaintea unei muieri, care îi place mai bine. Atunci aceasta trebuie să se pună în genunchi pe perină și se sărute pe cel-ce i-a pus perina, apoi o ia dânsa și întră în mijloc, ear'respectivul îi ocupă locul ei în cerc. Dacă jucătoarea perinei e muiere, aceea pune perina înaintea vre-unui bărbat și așa se tot continuăjocul până-ce se satură.

Țiganca. Aceasta nu e altceva decât o specie de „czardas” lin. Se joacă în perechi de câte un ficior și o fată. Ficiorul prinde fata cu ambele mâni de peste brâu, ear'fata pune mâinile ei pe umerii ficiorului și apoi, după tactul muziceii, fac regulat câte 2 pași în dreapta, 2 la stânga, însă scurți. Une-ori se vede câte o perechie că, întrerupând pașii, se învârte câte 4 tacturi în o parte, patru în alta și apoi imediat

continuă cu pașii, chiuind:

„Săraca Țiganca mea,

De-o fost bună, de-o fost rea,

Mi-am ținut hruba cu ea!” Și la acest joc după pași unnează totdeauna învîrtit.

132. **Trișca** (pe unele locuri **fluier**) e un lemnușel găurit prin mijloc, în capătul superior gaura e astupată prin un dop, pe sub care e făcut loc spre a pute sulfă în trișcă. Pe trișcă în jos, în partea opusă locului de suflat, se află 6 găuri, prin care, cu ajutorul degetelor, se modelează cântecul. Tot unui astfel de instrument făcut din coajă de răchită scoasă întreagă, însă fără cele 6 găuri, îi dice **tyelincă**. Se folosește de copii. **Fluierul** e o trișcă mai lungă de 1/2-1 metru, însă fără dop, numai cu găuri.

135. Despre dobitoace nu se dice că mor, ci că **pcer** (per). **Pcer** pronunță poporul numai la indicativ singular. În toate celelalte moduri, timpuri și personae dice forma literară.

138, 139. Poporul crede că toate stelele se învârt în giurul pământului. Cunoaște **fusceii**, trei șire de stele lângă olaltă, fiecare șir din 3 stele; **găinușa** (Siebengestime), **lucașerul de seară**, **lucașerul de dimineată**, **carul** (adeacă ursa mare și ursa mică) și **stele** cu coadă. Când se ivesc stelele cu coadă dice poporul că necondiționat trebuie să fie război. De pe fuscei și găinușă scia poporul noaptea că pe ce timp e. Când stelele sclipesc tare, prevestesc frig. Când cade câte un meteor, dice poporul că totdeauna moare câte un om, deoarece „i-o cădut steaua”, dovadă că ei cred a ave fiecare om steaua lui.

140. Partea albicioasă a cerului poporul o numește „calea lui Troian”, despre care se crede că a furat o sarcină de paie și până acasă toate le-a pierdut și Dumnezeu pentru tâlhărie i-a pus urma pe cer, ca să fie pildă.

141. 142. Cercul de prelungă soare ori lună îl numește poporul **cearcăn**, și când se întuneacă soarele ori luna se dice că-i mănă **vîrcolacii**, care sînt nesce vermi.

143. **Diochiu** îl numește poporul **geociu**. Sub el înțelege poporul facultatea ce, după părerea lui, o au unii oameni în ochi, așa că dacă se uită la cineva îl geoace. Cel deochiat numai decât moare, dacă cumva nu se află vre-un iscusit să-i stingă 9 cărbuni în apă proaspătă. Din apa aceasta apoi bea cel deochiat o parte, ear’restul se toamă pe țițina ușii.

Deochiate pot fi și vitele. Ochi răi, cu facultatea de a deochia, au de regulă strigoile (sau strigoaicele).

146, 147. Numele de „Filma” nu e cunoscut pe aici, asemenea **Lada** și **Mana** precum nici **Drăgaica**.

149. Despre **tricolici** crede poporul că sînt nisce oameni care, cu deosebire spre sărbători mari, se duc în un loc solitar și acolo, dându-se de trei ori preste cap, se prefac în **porci** și după aceasta tot sfîrtică ce le vine în cale. Despre atari oameni se dice că au la capetul spinării coadă lungă; ei sînt de comun padiți și pîrurea sîe observă pe ei urmele ranelor provenite din loviturile primite dela oameni, cînd sînt facuți tricolici. La schimbarea în porci se observă genul și respectivii, odată schimbați în porci, nu se pot face oameni pînă nu le cură sânge. Acești oameni și dacă mor sîe mai fac în Tricolici. În nopțile dinspre Crăciun, Anul Nou, Bobotează, Sf. Andreiu, tricolicii (pe unele locuri **pricolici**) se adună din un ținut la un loc, unde se încrucișeadă drumurile sau doară și între hotare. Aici se bat atăta pînă-ce se încruntă, sau dacă nu se pot încrunta la miedul nopții se duc care încotro. Dacă vre-un tricoliciu vede vre-un om, atunci îl urmăresce, și de-l ajunge, e vai de el; ba acești tricolici ar intra chiar și prin căși și prin staule, dar nu pot, deoare-ce țeranii, în preseara acestor dile, ung cu aiu pe la toate intrările.

După credința poporului, tricolicii se pot cura (trata, vindeca **n.n.**) dacă li-se pune pe frunte un fer roșu și se ard. Le pere puterea dacă preste ei se face în aer cruce cu tăișul cuțitului sau dacă îi mușcă vre-un căne negru. Oamenii, care pătinesc de acest morb, nici-cînd nu se desbracă înaintea altora, ca să nu li se vadă coada. Boala aceasta trece din generațiune în generațiune. Cînd mor tricolicii, atunci, de-ar fi timpul cît de plăcut, se schimbă în rēu: plouă sau ninge = vremuieste. Se crede că la un tricoliciu mort i-se ia puterea dacă se străpunge prin piept cu un par, sau dacă se pune în sălaș cu față înjos.

Strigoi și strigoaicele (sau strigoaiele) se numesc așa nisce muieri care au puterea de a lua laptele de la vite. Aceste, de regulă, sînt nisce ființe urâte, palide, uscate. Cînd laptele e luat de la vite, cel-ce rămîne e foarte puțin și de culoare albastră; ca vita să-și recapete earăși laptele, îi descântă. Tot strigoaicele au puterea de a deochia. Ca sîe ferească vitele de deochiu, le pun **ciucuri** (numiți pe airea **cănaci**) în coame. Dacă la strigoaie le vine „suhă” (adecă „pasiune”, poftă – **n.n.**) pe vre-o vită sau om sîe-l deoachie, îl deoachie deși are ciucuri.

150. **Dracul** de regulă este închipuit ca un om urît, foarte negru, acoperit de pēr. În cap are coame ca berbecii, vesminte nu poartă de regulă, picioarele i-se termină în copite ca la cai. El are putere de a umbla de cum se face seară pînă-ce cîntă cocoșii întăiu, cînd îi pere puterea. Dracii iubesc toate fetele frumoase și care cade în dragostea lor slăbesce, se uscă pe picioare și moare. Dracul se poate prefaca în ori-ce ființă, căne, mătă, șerpe etc. Dracul mai apare în formă de pară de foc.

151. **Ursitele** sînt după părerea poporului nisce **ființe năsdravine**, care au în mână soarta omului. Umblă sub forma de femei îmbrăcate în nisce vestimente foarte curate și albe. Astăzi nu se aude să le vadă nime, dar mai demult, când oamenii erau mai buni la D-deu, le vedeau și le audiau. Ele umblă numai în ciasurile cele bune, adică după-ce au cântat cocoșii. Aceste Ursite, îndată ce se nasce cineva, noaptea merg la fereastra acelei căsi și, când dorm oamenii, spun că nou născutul va ave așa și așa soarte și așa și așa viitor, cu un cuvânt toate din fir în pîr câte va pîrți omul în viață. De aici dicala „așa i-o fost ursita”. Sub „ursită”, în mod figural, înțelege poporul și soțul de căsătorie (vedi foița „Tribunei” nr.198 din 1890).

152. **Ielele** pe Someș în genere sînt cunoscute sub numele de **Frumușelele** sau **Dine** (vedi pct.52). Singurul loc unde se folosește cuvîntul **Iele** e în terminul „boală întru Iele”, aiurea nicăiri.

153. **Joimărița** nu-i cunoscută.

155, 156. **Papaluga** nu există pe Someș; asemenea nici **sburatoriul**.

157. **Turca** e în datină și anume în serbătorile Crăciunului – în unele sate de pe Someș seara spre sîrbătoare, m altele în a treia di de Crăciun, – un om se face Turcă. Adecă face un cioc lung din două lopețele de lemn, care se pot căsca și închide cu ajutorul unei sfere. Apoi, acoperindu-se respectivul băț în ceva lepedeu (sau alt vestment (pistruț așa, ca nici-decât se nu se poată vedea, că doară ar fi om, în partea de sus, unde îi este capul, își așează ciocul, ținîndu-l cu mâinile sau-mai des-spriginindu-l în o bătă verticală. Astfel Turca e gata și merge din casă în casă. De regulă, Turca umblă cu un musicant, după care sare și joacă bătînd din cioc după tactul muzicii. Gătînd cu jocul, începe a căuta cu ciocul prin buzunare pe la oameni, ca adecă să-i dea ceva. Se demaschează și după-ce a isprăvit cu gratulările (urările de bine **n.n.**) este tractat împreună cu toți companionii. Cu Turca deodată umblă și alți oameni (cu deosebire juni) mascați și aceștia se numesc **belciugari**. Aceștia, la căsile unde sînt fete de măritat, caută după torturile de cânepă, câte le are fata toarse, după vase, cât sînt de curate etc. și dacă nu află ordine bună lovesc, cujoardele ce le poartă în mână, fata.

Poporul de pe Someș povestesc că **Turca** și cu **Pajora** au fost, înainte de diluviul lui Noe, două pasări foarte frumoase. Când Noe băga din toate vietățile în corabie, ele ambele nu au voit a se băga, dicînd că vor înota cât ține tot potopul. Durînd însă acest timp îndelungat s'a stins toată viața lor.

158. Numele de **Brezaia** nu e cunoscut, fără după descrierea ce se află la S. Dem. Teodorescu în „Încercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale

poporului roman”, pag. 24 et. seq. Brezaia ar fi chiar Turca de pe Someș.

161. Despre Tricolici vedi pct.149.

162. **Smeii**, după credința poporului de pe aici, sunt nisce ființe gigantice, de regulă cam cu câte un ochiu sau mai mulți de doi, și posed o putere fizică foarte mare. Arma lor predilectă este **buzduganul**, care printr-o singură aruncătură parcurge mai multe mile de loc.

Smeii au „znaha” (sau suha, adecă pasiunea) de a răpi fetele de împărat, care sunt mai frumoase și dela ei nu scapă până nu le scot oamenii nesdraveni, născuți fără împreunare bărbătească, ci numai din mâncarea unui fir de piper. Smeii adurmecă, ca ori-ce câne bun de venat, și dacă se întemplă că „pe celălalt pământ” (după credința poporului sub acesta) ajunge vre-un „om pământean”, ei ori-unde s’ar ascunde îi află și se iau la luptă cu el. Smeii sub pământ au palate foarte frumoase. Ei se prefac și în pară de foc.

Bălaurii, după credința poporului, sunt nisce șerpi foarte mari și au dela 1-101 capete. Ei înghit oamenii și trăiesc prin tăuri (lacuri) mari și pe sub hăitașe și în continuare strigă: „Cap de om, cap de om!”.

165. Între boalele oamenilor se numără: **Dintru Iele** (vedi pct.52). **Trăsnire de horn**: e datina că, în timpul iemii când e frig, se astupă și țeava dela cuptor, ca să nu vină frig. Carbogenul (monoxidul de carbon **n.n.**) produs prin cărbunii din vatră produce dureri de cap și chiar amețele, și asta e trăsnire de hom. **Potcă**, când se umflă din sênătos un deget dela mână, ori dela picior, coace și cade unghia. Ca medicină: se bagă degetul respective în o oală ce clocotesc sau se trage prin umflătură bumbac mieriu (albastru), dacă nu trece, trebuie să-i descânte de potcă, căci e deochiu. **Jitruluela** (a jitrului) se dice când stropsesc pe cineva.

166. La vite boale ar fi: „**Armurare**”, un soi de morb la vitele cornute (boi și vaci), când adecă vita tremură din toate membrele, n’are stare și în 2 oare moare. „**De splină**”, când i-se umflă splina și prin urmare tot corpul. Medicina e străpungerea în crucea șalelor. **Gaură pe limbă**, când adecă din răutatea nutrețului vacile ori boii fac găuri în limbă. Acest morb se curează (**tratează n.n.**) dacă la vită i-se dă lut ars din vatra focului, sfărîmat mărunt și amestecat cu sare. La cai sunt „**Șorecii**”, când adecă calul, prin căldură mare, însetat, se mână prea repede, atunci i-se umflă vinele cele două ce conduc preste grumazi la cap, și dacă nu e om care se scie străpunge de șoreci, calul cade și moare.

„**Zimbrii**”, adecă la ambele falci prelîngă gingii cresc nisce colțișori de culoare albă, care, fiind ascuțiți împedică calul de a putea mânca. „Zimbrii” îi scie

poporul tăia cu un cuțit spre acest scop.

La găini se face „**cobe**”, când adică șed în căldură și nu beau mult timp apă. Aceasta consistă în aceea că vârful limbii se ascute foarte tare și e astupat cu o pele groasă și foarte tare, care face ca găinile se nu poată mânca nimic. Muierile știu delătura „cobe” cu ajutorul unui **ac**.

169. Despre sf. Ilie poporul dice că poartă tunetele și trăsnetele; în această privință știe poporul a povesti multe.

173, 174. Diua de Luni, Miercuri, Joi, Vineri și Duminecă se crede că au fiecare deită cu același nume și aceea ajutătoare pe oamenii cei lipsiți.

175. Rîndunica se crede a fi mai plăcută lui D-deu și dic că e o crimă a o omori.

176. Locuri considerate de sfinte nu sînt, fără unde crede poporul a fi îngropați bani, se dice, că peste acele locuri stăpînesc „hantycrist” și nu poate nimeni lua banii.

177. Soarele și luna se consideră de sfinți încâtva, așa că gozul din casă sau alte necurătenii țin a fi crimă mare dacă se aruncă în fața soarelui sau a lunii.

178. Numele **Zorilă** și **Murgilă** poporul de pe aici nu le cunoasce.

183. Vedi pct. 138.

184. „**Faptul**” după popor e un fel de morb, care constă în ivirea pe trup a unei mulțime de pete roșii dese, ce mai târziu devin bube. Aceste pete cășună o usturime și o mîncărime foarte mare. **Faptul** se câștigă (**sic!**) prin „aruncare”, dacă adică ți-l aruncă cineva în cale și apoi calci pe el, sau dacă calci în urma unuia care e plin de **fapt**. Curarea se întîmplă așa că tot timpul se freacă cu o pânzătură (**zadie albastră s.n.**) și apoi cu anumite descântece, pânzătura aceea se scutură pe gunoiu.

186. La **mama pădurii** pe aici îi dic **fata pădurii**. Ea este o ființă care are foarte multă putere stricătoare asupra oamenilor pe care se mînie. Ea se arată în mai multe forme. Oamenii de regulă, când o văd, e de statură mijlocie apoi după aceea din ce în ce tot cresce până devine cât arborii de înaltă, și dacă nu are nimic cu omul se departă încet cântînd foarte frumos. Dela brâu în jos e de culoare neagră, ear'în sus e albă și are păr foarte frumos. Umblă numai prin păduri foarte mari. Cu 20-30 de ani înainte de asta, după disa poporului, aparițiunea ei era foarte deasă, adi însă nu se mai aude să o vadă nime. Dacă voesce cineva, ca fata pădurii să nu aibă putere asupra lui, să-i arête numai brăcinarul și să-i spue că o va lega, și atunci fuge. Poveștile despre ea sînt foarte multe și varii. Așa la unul i-s'a suit pe cal lângă el, însă dinderetul tamiței precînd el călătorea noaptea la câmp a venit și s'a pus pe **năclad** (un lemn gros dinderetul focului) și s-a peptenat pe cap etc.etc.

192. Sub „**toaca din cer**” înțelege poporul o toacă ce ar fi bătând-o îngerii, când fac ei misă (rugăciune **n.n.**). această toacă se bate foarte ~~de~~ dimineață și o aud numai oamenii cei sfinți. Sunt destui nărodi hipocondrici care susțin că ei aud bătându-se această toacă. Despre oamenii prefăcuți (care sau presupun despre sine că știu foarte multe, sau trec înaintea lumii ca atari), se dice că ei „știu și cum stă toaca în cer!”

201. În loc de „pe celalalt tărîm” poporul dice „**pe celălalt pămînt**” și crede adecă, că sub locul unde ședem noi (neavînd nici idée de rotundimea pămîntului) se află „celalalt pămînt”. Acela e patria smeilor și pe el dintre pămînteni nu pot străbate decât cei **nesdraveni**, dar și ei cu greu și numai călare pe o pasere ce acolo mai trăiesce, adecă pe **Pajură**, pe care trebuie se o nutrească foarte bine, căci altcum nu-i scoate pe pămînt. Așa unul, neavînd proviant (mîncare **n.n.**) ca să o nutrească, și-a tăiat carne din trupul lui și anume de subsuori și de sub genunchi și de atunci e gol omul în acele locuri.

203. Dacă îți ese cineva înainte cu vas gol, umblă de sigur (sic!) rău; dacă îți ese cu plin, atunci urmează să umbli bine.

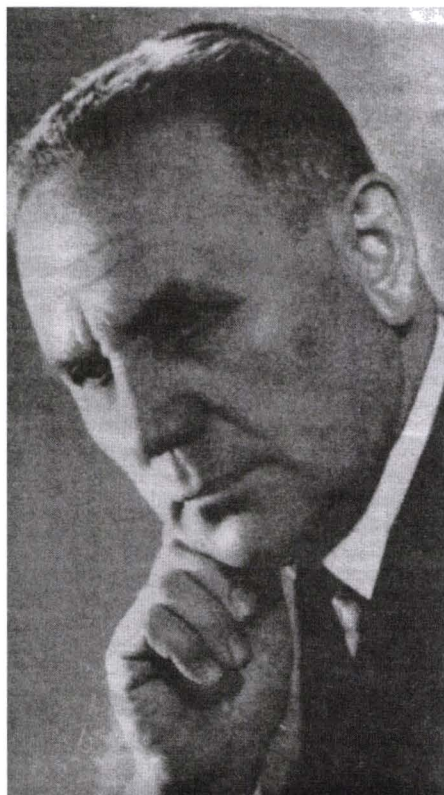
204. La spiriduș îi dic **spirituș** și înțeleg sub el o putere diabolică, cu ajutorul căreia **pascalăii** (căutătorii de noroc) pot ghici cele trecute și cele viitoare.

205. **Căpcânii**, cunoscuți numai sub acest nume, sînt niște ființe cu o figură monstruoasă, de tot înspăimîntătoare. Capul lor e de cîne. Ei sînt inchiși la capetul pămîntului, unde este numai apă, în nisce muri (ziduri **n.n.**) colosali. De aici vor eși ei când Pascile vor fi în luna lui Maiu st.v. (stil vechi **n.n.**) și atunci vor mîncă pe toți oamenii de pe pămînt. De aceea poporul de Pasci arunci coji de ouă roșii în apă, ca vedendu-le, Capcânii se scie că Pascile n-au fost în Maiu.

206. Afară de credințele religioase despre „**vremea de apoi**”, poporul crede că atunci va umbla Hantycrist pe pămînt cu o bute plină cu urină din care va da la oameni să bea, deoarece apele vor fi secate și care va bē, **ipso facto**, e supus lui și spre distrugere îi va pune în frunte un sigil.

Întrebările care au rămas afară din acest răspuns, partea cea mai mare, cuprind niște lucruri, cu respect, la care pe Someș nu se afla ceva **particular** în limbă, ear'cîteva sînt referitor la care nu am cunoscînță pînă acum ~~despre~~ credințele și respective termenii și folosința poporală.

**VII. AUTOPORTRET –
PROF.DR.DOC. GAVRIL
ISTRATE LA 95 DE ANI**

ÎN SLUJBA LIMBII NAȚIONALE

Dorința mea de a studia literatura, cum intenționam, când m-am hotărât să vin la Iași, nu s-a putut îndeplini decât pe jumătate, din cauză că Ibrăileanu era bolnav și ne-am întâlnit cu el abia în a doua jumătate a anului universitar 1933-1934. La începutul semestrului al doilea, al anului respectiv, Ibrăileanu avea să ne facă ultimele lui lecții despre Eminescu și Creangă, pornind de la cartea lui George Călinescu, *Viața lui Eminescu*, pe care o recenzase, foarte favorabil, în „Adevărul literar și artistic” din 16 octombrie 1932.

Am vorbit, în mai multe rânduri, despre lecțiile respective și despre farmecul expunerilor inegalabilului nostru profesor și nu mai stăruim asupra acestui lucru, dar, pentru cei interesați de problemă, facem trimiterea necesare: *Amintirea unui mare profesor* și, respectiv, *Garabet Ibrăileanu*, amîndouă în *Studii și portrete*, I, 2001, p. 28-40 și 122-129; *Profesorul meu de literatură*, în *Studii și portrete*, III, p. 184-187.

Cursul de literatură aveam să-l facem, în lipsa lui Ibrăileanu, cu Octav Botez, titularul disciplinei *Estetica și critica literară*, un om deosebit, cu care studenții aveau să stabilească adevărate legături de prietenie. Dispunea de o foarte bună pregătire, nu numai literară, ci și filosofică. Își trecuse doctoratul cu o teză referitoare la concepția lui Xenopol asupra istoriei. Octav Botez este unul dintre cei dintîi recenzenți ai romanului *Ion*, de Liviu Rebreanu, pe care ni l-a prezentat în toată valoarea lui.

În calitate de suplinitor al lui Ibrăileanu, Octav Botez se conducea după cursurile titularului, dar se deosebea de el în privința concepției generale asupra literaturii și asupra istoriei ei. Nu punea greutate, în primul rînd, pe epoci, ca Ibrăileanu, ci pe curente literare care se sprijineau pe diferite periodice ale vremii.

Octav Botez era secundat, în predarea literaturii, de asistenții Gheorghe Agavriloaie și Grigore Scorpan. Cel dintîi conducea un proseminar de literatură modernă, cu vădit caracter de introducere în materie. Ne descurcam relativ ușor, fiindcă multe lucruri discutate aici ne erau cunoscute din liceu. Cu Scorpan ne inițiam într-o materie necunoscută din liceu, critica textelor și tehnica edițiilor, de care aveam să beneficiem mai tîrziu. Discuțiile noastre erau axate pe interpretări din poezia lui Eminescu și poveștile lui Creangă. Despre aceste probleme Scorpan avea să publice mai multe articole, inițiate înainte de anul 1933, când am venit eu la Universitate.

Din aceste preocupări a rezultat afiș *Prefața* pe care Scorpan a scris-o pentru ediția de *Povești*, de Ion Creangă, ediție îngrijită de Gorge Pascu și apărută în 1939, cît și cartea *Elemente eminesciene în poezia lui A. Vlahuță*, Iași, 1937, care avea să-i servească, mai tîrziu, ca teză de doctorat.

La fel de importante ni s-au părut și preocupările privitoare la descifrarea textelor scrise în alfabet cirilic.

În proseminariile conduse de Agavriloaie și de Scorpan, studenții din anul întâi, anul preparator, cum se numea atunci, se pregăteau pentru continuarea cursurilor universitare. Din aceste materii și din cursul de *Terminologie gramaticală*, predat de conferențiarul D. Găzdaru, urma să susținem, la sfârșitul anului, examenul de promovare în anul al II-lea, în fața unei comisii formate din cele trei cadre pomenite, sub președinția profesorului Iorgu Iordan.

Cursurile noastre nu erau departajate pe ani studenții din toți cei patru ani ascultau împreună cursurile predate la materia de bază. Lor li se alătura profesorul Iordan, care tocmai ținea, în primul an, cursul de *Limba română și dialectele ei*. Murise A. Philippide, în august 1933, și la catedra deținută de el a fost chemat Iorgu Iordan, titularul catedrei de Filologie romanică, pînă atunci. Dar cu Iordan am făcut și cursul de literatură veche, din cauză că Gîorge Pascu, titularul disciplinei, se găsea într-un fel de concediu forțat și n-a revenit la catedră decît spre sfârșitul lui aprilie 1934. Așa stînd lucrurile, ne întîlneam cu profesorul Iordan în fiecare zi; cursul lui figura, în orar, marți, joi și sîmbătă, iar al lui Pascu, luni, miercuri și vineri. Am avut răgazul necesar să cîntăresc toate avantajele științifice care puteau decurge din contactul cu Iordan și nu mi-a fost greu să mă consolez în fața unei realități care îmi bara drumul spre literatură.

Leția de deschidere a cursului de *Limba română și dialectele ei* n-a putut fi prezentată la începutul anului, în noiembrie 1933, din motivul că nu erau definitive formele de numire, și am ascultat-o la 1 martie 1934, acum șaptezeci și cinci de ani. A fost unul dintre momentele de neuitat din anii studenției.

Publicată în primul volum al „Buletinului Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»“, p. 3-18, sub titlul *Programul nostru*, această lecție urmărea toate direcțiile de orientare științifică pe care aveau să le abordeze colaboratorii lui Iordan. Aici au fost trasate unele idei noi prin care Iordan se îndepărta, oarecum, de metoda neogramatică și iniția cercetarea spre studiul limbii actuale. N-o putem reproduce aici, în întregime, cum ar fi necesar, nici n-o putem rezuma. Ne mulțumim doar cu prezentarea finalului ei, care nu și-a pierdut actualitatea nici azi. Acest final a fost absolut mobilizator pentru noi, studenții de atunci, și ne-am atașat, prin el, în mod definitiv de profesorul Iordan: „Înainte de a sfîrși, mă simt dator să fac o mărturisire. Programul schițat astăzi în fața D-voastră este prea vast ca să se poată realiza în toate detaliile lui. Ar fi să vă înșel, dacă nu v-aș preveni asupra realității. Cele spuse mai sus reprezintă numai ținta către care trebuie să năzuim și de care să căutăm a ne apropia cît mai mult. Și, cum la curs distanța

dintre ideal și înfăptuire va fi, chip fatal, mare, să ne silim ca cel puțin în lucrările noastre personale, precum și în activitatea desfășurată la Institutul de Filologie Română să complectăm lipsurile, pentru ca această distanță să se reducă, în limita posibilului, până la minimum. În orice caz, un lucru este sigur: realizarea prezentului program nu atîrnă numai de mine și de actualii ori viitorii mei colaboratori, ci și, aș putea spune chiar mai ales, de D-voastră. Dacă veți dovedi interes și oleacă de pasiune pentru studiul limbii D-voastre materne, adică pentru studiul cel mai firesc și cel mai apropiat de sufletul D-voastre, distanța de la făgăduială pînă la împlinire va fi din ce în ce mai mică, iar cu vremea ar putea să și dispară. Așadar, colaborare între D-voastră și mine, și anume colaborare activă. Nu-i de-ajuns să audiați regulat lecțiile și să treceți la timp examenele, ci să participați la lucrările de seminar și să consacrați o parte din orele libere disciplinei pe care cred că v-ați ales-o împinși de un imbold sufletesc, iar nu de considerații pur exterioare”.

Condițiile de învățătură, la Iași, nu erau de invidiat, dar, dintr-un punct de vedere, cel al taxelor universitare, erau chiar mai ușoare, în sensul că eram mai puțin împovărați decît colegii noștri din București și Cluj. Nu aveam cămine suficiente, iar cele existente nu erau prea confortabile. Nu beneficiam nici de burse. Pentru toate secțiile de la Litere erau, în anul 1933-1934, doar șase pentru băieți și tot atîtea pentru fete, pentru secțiile de română, franceză, slavistică, limbi clasice, istorie și filosofie; șase și ele.

Bursa de la română (băieți) era ocupată de un coleg din anul al IV-lea și am putut concura, pentru obținerea ei, abia în anul al II-lea. Cu ea mi-am dus zilele pînă la sfîrșitul facultății.

Cînd eram în anul al IV-lea de studii, a fost creată Școala Normală Superioară, ai cărei absolvenți puteau fi numiți cu titlu definitiv pe un post în învățămîntul mediu. Dar, înainte de a încheia cei doi ani ai acestei școli, ea a fost desființată de legionarii ajunși la putere și, în același timp, ni s-au anulat și examenele trecute, precum și practica pedagogică, pe motivul că ar fi fost carlistă. A trebuit s-o facem din nou.

Situația absolvenților nu era ușoară; ei găseau post foarte greu, chiar după trecerea examenului de capacitate. Puteai suplini, temporar, o catedră a unui titular numit, între timp, inspector, cum am reușit să fac eu prin sprijinul profesorilor Dumitru Gafițanu și Constantin Tucaliuc, îndrumătorii mei de la practica pedagogică. Din martie 1939 pînă în anul 1948 am suplini diverse catedre la Liceul Național și la Seminarul „Veniamin Costachi”. Alte ore am obținut la Liceul particular „M. Kogălniceanu” și la Liceul Militar. Între timp, am ocupat, prin concurs, un post de bibliotecar la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” (1943), iar doi ani mai tîrziu am ocupat, tot prin concurs, un post de asistent la Facultatea de Filologie.

În iunie 1949 mi-am trecut doctoratul, iar în octombrie același an, după încadrarea pe un post de conferențiar, am fost numit decan al Facultății de Filologie. Tot atunci mi s-a încredințat conducerea colectivului de lingvistică, din cadrul nou înființatei Filiale a Academiei din Iași, precum și postul de secretar al Societății de științe istorice și filologice, Filiala Iași.

Cea mai grea problemă era cea a Facultății, unde reforma învățământului, cu noua ei ideologie, ne lăsase cu posturile neocupate. Din opt posturi la catedrele de Limbă și Literatură română erau ocupate numai două. Abia după așteptări de câțiva ani, am putut recruta câțiva tineri din rîndul absolvenților mei. Nu aveam nici un fel de experiență în muncile administrative și nici nu mă atrăgeau. Cîteva săptămîni, după numirea pe postul de decan, am stat cu brațele încrucișate, așteptînd un început de dezlegare a nodurilor gordiene care îmi stăteau în față.

Am avut norocul unor colaboratori mai în vîrstă (profesorii D. Gafițanu și N. I. Popa), care m-au sprijinit în toate acțiunile întreprinse. S-a întîmplat ca în primele serii ale studenților mei să găsesc o pleiadă de elemente nu numai foarte bine pregătite, ci și cu mare dragoste pentru limba națională, în slujba căreia aveau să-și desfășoare activitatea. Cu acești tineri aveam să inițiez cercetările dialectale în Moldova și să ne îndreptăm, cu toată hotărîrea, spre studiul limbii române literare. Acestea au fost, o bună bucată de vreme, domeniile cărora le-am acordat cea mai mare atenție. Din rîndul ucenicilor de prin anii 1950-1955 aveau să se ridice o serie de specialiști de autoritate, care au realizat o serie de lucrări, cu caracter național, de valoare deosebită. Putem afirma acum, cu satisfacție deplină, că limba noastră națională, studiată în lucrări capitale de A. Philippide, Iorgu Iordan și Gheorghe Ivănescu, s-a bucurat de aceeași atenție și după anii 1950, după reforma învățământului. Specialiștii ieșeni și-au spus cuvîntul, cu autoritate, realizînd lucrări de cel mai mare interes, atît în cercetarea graiurilor populare, cît și în domeniul istoriei limbii, în cel al limbii literare și al stilisticii ori al limbii române contemporane. Tinerii de acum cincizeci de ani n-au îngropat talanții încredințați lor de înaintași, ci i-au sporit, contribuind, în acest fel, la creșterea numelui bun al Universității din Iași. Poate n-am făcut tot ce ar fi trebuit făcut, dar sîntem încredințați că n-am trecut zadarnic prin viață. Cei care vor veni după noi, mai norocoși și mai înzestrați, vor cîntări și vor aprecia. Oricum, nu exagerez deloc cînd spun că după anii 1960-1965, catedra de limba română se plasase pe unul dintre primele locuri pe Universitate, fapt recunoscut de toată lumea. Colaborarea dintre membrii ei era, atunci, absolut ideală. Încrederea pe care ne-a acordat-o ministerul învățământului, la un moment dat, a făcut ca singurele posturi de lectori de limba română, pe care le aveam, la Berlin și la Pekin, să fie încredințate unor elevi de ai mei, de la Universitatea din Iași.

CUM AM DEVENIT MOLDOVEAN

Astăzi se împlinesc șaptezeci de ani de când am descins la Universitatea din Iași. Toată lumea mi se părea că ar fi numai a mea. Mă simțeam ca într-o sărbătoare cum n-am mai avut alta niciodată.

Cursurile universitare începeau atunci la 1 noiembrie. Deschiderea oficială a anului avusese loc înainte de sosirea mea, în prezența regelui Carol al II-lea. Eu am întârziat din motivul că hotărîrea venirii la Universitate am obținut-o foarte greu, aș putea spune că am forțat-o oarecum. Mătușa Sabina, soră a mamei, și uncheșul Ion Istrate, din Rodna, de care depindeam din punct de vedere financiar, intenționau să facă din mine un comerciant. La moartea tatălui meu, în 20 octombrie 1926, mama a rămas cu cinci copii, între 16 și 3 ani. Lumea nu ne mai aparținea, parcă. Cerul căzuse peste noi, gata-gata să ne strivească. În vara anului 1928, uncheșul Ion Istrate închiriasse o hardughie, din scânduri, la Băile din Sângeorz, pe care avea s-o transforme într-un soi de bodegă. Avea nevoie de un colaborator, de un băiat de prăvălie, și m-a cerut mamei. Așa a început cariera mea în comerț și din toamna anului respectiv puteam fi văzut, în toate vacanțele, în prăvălia „românului” din Rodna. Eram un copil cuminte și ascultător și, încă de la început, am dat dovadă și de oarecare inițiativă, în aranjarea vitrinei, în deosebi. Nu intram în vorbă cu nimeni neîntrebat, îndeplineam, în mod conștiincios, tot ce mi se cerea. Clienții apreciau bunăvoința și cuminența mea, iar mătușa și uncheșul erau și ei mulțumiți de randamentul meu în prăvălie și erau încredințați că aș fi fost atras de comerț. Dar gîndul meu erau în altă parte. Am încercat, de cîteva ori, să aduc vorba de Universitate și am constatat că nimeni nu mă auzea; nu-mi dădea nimeni nici o atenție. Auzeam însă ultimele vorbe ale tatălui meu, rostite înainte de plecarea lui la Cluj, la operație. Anul școlar începuse cu cîteva săptămîni mai înainte, dar eu nu plecasem încă la Năsăud. Părinții mei se întrebau dacă în situația dată și, pentru de mare (trecusem de 12 ani) și-mi dădeam seama că nu puteam formula nici un protest. Tata, disperat și el, a luat o hîrtie și a făcut o cerere către direcția liceului; explica motivul întîrzierii mele. Mi-a pus cererea în mînă și mi-a zis: „*Tu te duci la școală și orice s-ar întîmpla, tu rămîi la școală*”. Acesta a fost, și pentru mine și pentru mama, testamentul transmis de tata.

S-a întîmplat ca, după moartea tatei, în serile lungi, de lectură, petrecute în compania morților, cum ar fi spus Ibrăileanu, să descopăr și un scriitor care trăia încă și care avea să joace un rol deosebit în viața mea, în formația mea ca om, vreau să zic. Este vorba de M. Sadoveanu. Prin el am început să aprofundez cunoștințele despre Moldova și să văd lumea cu alți ochi decît pînă atunci. I s-a asociat, în curînd, nu numai Ibrăileanu, ci și o serie de

profesori de-ai mei, de la Năsăud, precum și unii prieteni. I s-a asociat profesorul Iuliu Moisil, întors acasă din Vechiul Regat, după pensionare, să moară printre ai lui, cum auzise de la Coșbuc:

„Aici s-au îngropat ai mei,
Și-o să mă-ngrop și eu...”.

I s-a asociat lui Sadoveanu profesorul meu de limba română, Aurel Șorobetea, ca și cumnatul Aurel Dumitru, prieten adevărat, „frate” mai mare, cum l-am considerat pînă la moarte, și, nu în ultimul rînd, judecătorul Teodoru, originar din Iași, care trecea mai tîrziu pe la noi, în fiecare vacanță, să vadă cu ce impresii mă întorceam din orașul lui, devenit, între timp, și al meu.

Am relatat altădată cum în august 1932, cu ocazia primei vizite la Vatra Domei, am cumpărat cartea lui Ibrăileanu *Studii literare*; iar cumnatul meu Aurel Dumitru mi-a cumpărat *Baltagul* lui Sadoveanu, pe care l-am citit în ziua de 16 august, a doua zi după sărbătoarea Sfînta Maria Mare, pe căruță, de la Vatra Domei la Cîrlibaba. Mergeam cu caii la pas; căruța era încărcată cu păpușoi moldovenesc.

Pe profesorul Iuliu Moisil îl urmăream, în ultimii ani de liceu, în frumoasele conferințe cu proiecțiuni, în care ni se vorbea adesea despre Iași și despre minunile lui literare și culturale. Alte ori ne-a vorbit despre popasurile studenților ardeleni la Iași, în drumul lor spre Universitatea din București, de legăturile pe care aceștia le aveau cu familia lui Petru Poni. Nu exista tren, în vremea aceea, decît între Cîmpulung și Iași. Ardelenii veneau pînă la tren cu căruța.

Pe profesorul Șorobetea îl aud cum ne spunea, în clasă, în ultimul an de liceu: „Se va duce dl Istrate la Iași, la Universitate, și cînd se va întoarce de acolo va avea liceul «George Coșbuc» un profesor adevărat, la limba română”.

Cumnatul meu Aurel Dumitru se îndrăgostise și el de Iași, cu ocazia armatei pe care o făcuse aici, în capitala Moldovei, unde era comandor un văr de al lui, Alexandru Dumitru. Mă îndemna mereu: „Gavrilă, du-te la Iași, că nu găsești nicăieri un oraș mai frumos, pe gustul tău, în care să nu auzi nici o vorbă străină, unde toată lumea vorbește românește”. Așa avea să-mi spună și mama, mai tîrziu, în urma vizitelor făcute la sora mea, Sabina, care locuia în Cluj.

Era firesc deci să accept indemnurile venite din atîtea direcții și să optez pentru Iași.

Nu aveam un tren direct, ca astăzi, și, la începutul lui noiembrie, ca să nu o iau în direcție opusă, spre Beclean, unde avea loc prima schimbare de tren, dintre cele șase, m-am lăsat consiliat de cumnatul meu și de Grigore, fratele meu mai mic, și am acceptat drumul cu căruța pînă la Susenii Bîrgăului, de unde urma să iau a doua zi dimineață, la ora 5, trenul

mic pînă la Dornișoara, tren care astăzi nu mai există; a fost demontată demult și linia pe care circula.

Drumul pînă la Suseni l-am făcut însoțit de cumnatul meu și de Grigore. Am plecat după masă, relativ tîrziu, de la Nepos, și, spre seară, treceam Munceii. Nu știam cum să ajung mai repede la Iași; mă visam în orașul făgăduinței, deși nu-l cunoșteam încă decît cu totul aproximativ prin intermediul cărților. Mergeam visînd. Eram între realitate și legendă. Aproape nu-mi dădeam seama de frumusețea locurilor prin care treceam.

Am ajuns, în sfîrșit, la Susenii Bîrgăului și am tras căruța în imediata apropiere a gării. Au fost deshămați caii și li s-a pus sarcina de fin dinainte. Si în vreme ce ei „torceau” liniștiți, noi „depănam” de ale noastre. Cumnatul meu aducea mereu vorba despre frumusețile Iașului.

Puțin înainte de miezul nopții (pe la orele 11.30), însoțitorii mei au înhămat caii și se pregăteau de plecare spre casă. Ne despărțeam și nu ne-am dat seama că momentul respectiv avea să fie unul hotărâtor pentru consolidarea legăturilor dintre noi. Aveam să-l evocăm de multe ori toți trei. Căruța era gata de plecare și, peste cîteva minute, aveam să rămîn singur, numai cu gîndurile și visurile mele. Și, în vreme ce cumnatul meu, cu hăturile în mînă, a pus piciorul pe lamba căruței, a rostit urarea tradițională: „*Gavrilă, Dumnezeu să-ți ajute!*”. Și au plecat, iar eu am rămas între copacii care străjuiau stația de cale ferată, cum o mai străjuiesc și acum. Am tras la o casă din apropiere, unde m-am adăpostit pînă a doua zi dimineța, înainte de orele cinci, cînd pleca trenul mic spre Dornișoara. Trenul acesta se alimenta cu lemne și mersul lui, bătrînesc, îți permitea să distrugi, cu precizie, toate accidentele de tren. Prietenul Al. Husar cred că-și aduce aminte cum i-am indicat cu precizie în 1982, după 49 de ani de la prima mea trecere pe acolo, locul unde se afla pe vremuri una dintre stațiile „roibanului” de atunci, deși linia fusese demontată cu cîteva ani buni mai înainte.

La Dornișoara, chiar în stație, era o baracă de scînduri pe care un neamț din partea locului o transformase într-un fel de „orîndă”, unde puteam găsi, în toate trecerile mele pe acolo, un ceai călduț și o felie de pîne. Domnul Iohan era un om de treabă și căuta să-i mulțumească pe toți cei care îi treceau pragul. Îmi aduc aminte cum, într-o vacanță, am pierdut legătura cu „roibanul”, spre Bîrgău, din cauza întîrzierii trenului cu care mă întorceam spre casă și a trebuit să rămîn peste noapte în Dornișoara. Aș fi vrut un ceai, dar nu aveam nici un ban. L-am întrebat pe dl Iohan dacă nu mă poate ajuta cu ceaiul respectiv, să-i las cuțitașul meu ardelenesc, drept gaj: „N-am nevoie de nici un cuțitaș, mi-a zis el. Nu te cunosc eu pe dumneata? Doar nu ești la primul popas în baraca mea”.

Un tren local prelua călătorii de la Dornișoara și-i „vărsa” la Vatra-Domei-Băi. În continuare, urcai în trenul Vatra-Domei – Cernăuți, cu care mergeai pînă la Dărmănești și așteptai acceleratul de Cernăuți – București, care te lăsa la Pașcani, unde era ultima schimbare de tren. De aici, o „cursă” locală te ducea la Iași. Ce aglomerație era la schimbările respective. Ce eforturi făceam pentru „prinderea” unui loc. Au fost împrejurări cînd am călătorit pe scară, cu geamantanul în mîna dreaptă, ținîndu-ne cu stînga de bara metalică de la intrarea în vagon. Iarna ne loveam de alte inconveniente, garniturile de tren se întîmpla să nu fie încălzite și noaptea, în stația în care schimbam trenul sălile de așteptare erau închise și călătorii nu aveau unde se adăposti decît pe peron, unde vîntul mătura zăpada și o vîntura peste acoperișurile clădirii. Drumul cel mai greu, după o vacanță de Crăciun, a fost între Pașcani și Iași, cînd garnitura de tren era complet înghețată și, ca să mai prindem suflet, fugeam de la un capăt la altul al vagonului.

Colegiul revistei „Cronica”. Prima ședință de lucru. Palatul Culturii, aprilie 1966
(acad. C. Ciopraga; prof.dr.doc. G. Istrate, prof.univ.dr. Al. Dima ș.a.)

În toamna anului 1933, în prima mea călătorie pe acest drum, trenul pentru Cernăuți pleca din Vatra Domei la orele 2, 26 (paisprezece și 26 minute). Îmi amintesc cum la urcarea pe scara vagonului m-a întîmpinat un bătrîn, care părea a fi Dumnezeu însuși, și m-a întrebat: „Unde pleci dumneata așa de încrezător?”. Și eu i-am ripostat: „Dă-te într-o parte, te rog, moșule, și lasă-mă să intru în vagon; eu mă duc la Universitate, la Iași”.

Am spus că am forțat cumva plecarea la Universitate, ca să clatin hotărîrea mătușei și a uncheșului de a mă opri să mă fac comerciant. Eram, la un moment dat, numai cu mătușa în prăvălie și, îngrijorat de situația în care mă găseam, i-am zis: „Nu mă lăsați să plec la

Universitate! Dacă mi-ți găsi într-o zi «înghețat» în grajd să nu spunei că nu v-am prevenit!” Nu m-aș fi datat niciodată la un gest nesocotit, dar bănuiam că „amenințarea” m-ar putea ajuta. N-a trecut mai mult de un sfert de oră și a venit la mine uncheșul, alarmat, se vede, de mătușa. Mi-a zis: „Mă gîndesc că are să-ți trebuiască mai mult de treizeci de mii de lei, într-un an!”. Nu-mi trebuie nici cinsprezece, am zis eu. Scrisesem mai înainte la Iași și știam că voi avea nevoie absolută de 770 lei pe lună (510 lei masa la cantină și 200 lei patul în cămin), plus cîte ceva, pe lună, pentru cărți și alte lucruri necesare. Am făcut socoteala exactă a cheltuielilor, la sfîrșitul anului, și suma totală a fost 13.434 lei.

După această hotărîre, a fost chemată mama, la Rodna, și uncheșul i-a zis: „Trimite-i aici, în locul lui, pe Grigore și pe Sabina; or face ei cît să-i dăm lui, la Iași!”

Și au făcut.

În anii ceilalți m-am descurcat mai ușor, căci am reușit să obțin singura bursă ce exista pentru băieții de la secția română, rămasă liberă după absolvirea deținătorului de pînă atunci, Petru Ciureanu, ajuns, mai tîrziu, profesor de franceză la Universitatea din Genova, în Italia.

Trecerea prin Vatra Dornei, cu popasul impus de schimbarea trenului, a fost marcată, uneori, de achiziționarea unei cărți care putea fi *Vatra* lui Coșbuc în ediția Octav Minar sau *Romanțe și cîntece ori Poeme și povești*, scoase tot de Minar. Titlurile sînt date de editor, nu sînt ale poetului. Edițiile lui Minar nu se constituie în modele de urmat; conțin suficiente erori, de toate felurile. Pe volumul *Vatra* găsesc însemnarea:

„Mă duceam la Universitate

Vatra Dornei, 1 noiembrie 1933”;

iar pe celelalte două:

„Mă întorceam din vacanța cle Crăciun.

Vatra Dornei, 9.I.1934”

Pe volumul de *Poezii*, de Veronica Micle, apărut în deceniul al IV-lea al secolului al XX-lea, am notat:

„Vatra Dornei, 1935, iulie 5”.

Ediția aceasta, apărută în BPT, nu-i semnalată în nici o istorie literară și în nici un dicționar; n-a citit-o nimeni în afară de mine.

Altă dată am achiziționat, tot acolo, volumul *Destin*, al lui V. Voiculescu, apărut în aceeași vreme, tot în BPT.

Într-o vacanță de mai tîrziu, m-a găsit în gară învățătoarea Aurica Iaz, neposancă de-a mea, căsătorită cu un funcționar de la primăria orașului, Negrea. Fratele meu Grigore a avut-o învățătoarc, înainte de a pleca din Nepos; erau foarte buni prieteni.

Era o femeie foarte de treabă, prietenă cu mama, după ce l-a cunoscut pe Grigore, la care ținea în mod deosebit.

După ce dl Iaz, tatăl învățătoarei, a aflat, de la marna, că am fost găzduit la familia Negrea, îmi spunea, tot timpul, să nu-i ocolesc, să trec pe la ei că le face plăcere vizita mea. Să trec totdeauna.

N-am uitat și nu pot uita primul meu drum, pe care aveam să-l repet de atâtea ori în anii studenției, și, apoi, după aceea, pînă azi.

Studenții din Iași nu aveau chipie speciale, ca cei din Cluj, dar nu-ți era greu să-i depistezi în trenurile care te duceau și te aduceau la Universitate. Îi cunoșteai nu numai după vorbă, care era foarte cultivată de bucovineni, ci și după port; aproape toți se purtau în costum național. Eu, îmbrăcat nemțește, necunoscut de nimeni, tăceam și ascultam; mă bucuram de „năzdrăvăniile” lor. Într-o asemenea companie am descins la Iași, cu gîndul la trecutul fostei capitale a Moldovei, la istoria acestor locuri, și cu sufletul răvășit de vise. Nu mă mai satuream străbătînd străzile bătrînului oraș. Mi se părea că sub pașii mei se trezeau ecouri de demult, de la primul descălecat al Moldovei la Alecsandri și Kogălniceanu, făuritorii Unirii din ianuarie 1859, și de la Grigore Ureche și Miron Costin pînă la Eminescu și Creangă. Parcă toți mă întîmpinau, cu fața luminată de zîmbet și de bunăvoință.

Din această ipostază de vis, m-am pomenit intrînd în realitate; străbăteam străzile pe care puteau fi văzuți M. Sadoveanu și, mai rar, Garabet Ibrăileanu și nu peste mult chiar am putut să-l văd pe Sadoveanu în fața librăriei „Cartea românească” în a cărei vitrină era expusă ultima lui carte, de atunci, *Soarele în baltă* sau *Aventurile șahului*, pe care o achiziționasem încă la Năsăud, în ultima clasă de liceu.

Pe Ibrăileanu aveam să-l văd ceva mai firziu, la cele din urmă lecții pe care le-a ținut la Universitate, la începutul semestrului al doilea al anului 1933-1934. Aveam cu mine, încă de la Năsăud, *Spiritul critic în cultura românească* și *Studii literare*, exemplar cumpărat la Vatra Dornei în august 1932.

În vremea studenției mi-am procurat nu numai toate cărțile lui Ibrăileanu, printre care și teza de doctorat (*Opera literară a D-lui Vlahuță*, Iași, Tipografia „Dacia”, 1912), carte rarisimă, inexistentă în biblioteci, și cursurile lui universitare, ci și „Viața românească”, pe întreaga perioadă 1906-1932.

Cursurile de Istoria literaturii române, *Epoca Alecsandri* și, respectiv, *Epoca Eminescu* le-am găsit la unii studenți din seriile anterioare, iar *Epoca Conachi*, în prima ediție, din anul 1909, scoasă de studentul Iorgu Iordan, provine din donația profesorului Titus Hotnog (vezi *Studii și portrete III*, editura „Cronica”, 2003)

După primul an de studenție am devenit moldovean; nu mai puteam concepe viața în afară de Iași.

SÎNT O SOLIE DIN PATRIA LUI COȘBUC

interviu realizat de **Dumitru NICA**

Bătrînii nu sînt chiar inutili în societate

– Domnule profesor, vă propun, pentru început, să comentați, pe scurt, un mic fragment din **Despre bătrînețe** al lui Cicero, de acum 2000 de ani: „Adeseori Cato [cel Bătrîn] a ascultat pe alți bătrîni plîngîndu-se în contra bătrîneții, deși greșala era a caracterului lor, iar nu a cetății. Bătrînii cumpătați și cu bunăvoință sînt fericiți. Cato le arată că adevărata fericire nu constă nici în avere, nici în onoruri, adevăratele arme ale bătrîneții sînt virtutea și studiul.” (M.T. Cicerone, **Despre bătrînețe**, traducere de C.S. Stoicescu)

– Răspunsul poate fi dat și cu ajutorul unor versete din Biblie, dar și cu poezioara lui Blaga, *Trei fețe*:

„Copilul rîde:

«Înțelepciunea și iubirea *mea e jocul!*»

Tînărul cîntă:

«Jocul și-nțelepciunea mea-i *iubirea!*»

Bătrînul tace:

«Iubirea și jocul meu *e-nțelepciunea!*»”.

În poezia *Moartea lui Fulger*, Coșbuc ne sugerează și el măcar o jumătate de răspuns, dacă nu unul întreg, cînd scrie:

„Trăiește-ți, doamnă, viața ta!

Și-a morții lege n-o căta!

Sînt crai ce schimb-a lumii sorți,

Dar, dacă mor, ce grijă porți?

Mai simte-n urmă cineva

Că ei sunt morți?”

Cu alte cuvinte, consolează-te și mulțumește-te cu ce ți s-a dat. Caută să fii folositor colectivității din care faci parte și nu lăsa nici o zi să treacă în care să nu poți spune: n-a trecut degeaba. Dă un scop vieții tale. Leagă-ți preocupările de cei care au trăit înaintea ta și caută ca, din ceea ce realizezi, să se poată înfrupta cei ce vor veni după tine. Bătrînii nu sînt chiar inutili în societate. Vorba veche: „Dacă nu ai un bătrîn, caută și-l cumpără” n-a fost posibilă fără un anumit temei. Bucură-te de lumina soarelui, bucurîndu-i pe cei din jurul tău.

– În **Cronica** din 23 februarie 1979, făcusem împreună un interviu. Era cu ocazia a 65 de ani. Au trecut de atunci 25; o tinerețe de om. Cum ați umplut sfertul de veac?

– Oamenii cărții au avantajul evidențiat, într-un fel, de Garabet Ibrăileanu într-una din maximele sale din volumul *Privind viața*: „În orice bibliotecă, scriitorii în viață alcătuind o minoritate infimă, marii cetitori stau toată viața de vorbă cu morții.” De aici rezultă că ei pot înlătura sau măcar împuțina efectele „prozei” pe care ne-o impune viața. Vreau să zic că, prin munca lui, omul cărții nu se plictisește niciodată; el nu renunță la îndeletnicirile pe care le-a avut în trecut. Anul 1979, de care pomenești, este anul pensionării mele și n-aș putea spune că după această dată aș fi abandonat preocupările mele de pînă atunci. Am publicat, în cei 25 de ani, șapte cărți și am elaborat peste două sute de articole și studii. Am avut prilejul să constat că marii cititori de cărți devin mai indulgenți și-i înțeleg pe semenii lor sub toate manifestările prin care trec. Lectura cărților bune ne sudează și ne apropie mai mult de oameni; ne modelează.

– Lingviștii sînt, în genere, longevivi. Ramón Menéndez Pidal, Iorgu Iordan, azi catalanul Badia Margarit, președinte de onoare al Societății Internaționale de Lingvistică Romanică. Poate și pentru că limba și limbajul omului sînt obiecte de cercetare fascinante, care „obligă” la viață lungă...

– Nu numai lingviștii și filologii au parte de viață lungă, vreau să spun că nu atît din cauza preocupărilor referitoare la studiul limbilor, cît din motivul unei construcții biologice aparte și al regimului pe care a-arc cineva în viață. Cella Delavrancea n-a fost filolog și a depășit suta de ani, ca și artistul de excepție care este Ion Irimescu. Un fapt hotărîtor trebuie considerată zestrea pe care o are cineva de acasă, de la mama. Eu fac parte dintr-o familie dăruită de Dumnezeu cu cinci copii, Mama a murit după ce depășise vîrsta de 89 de ani, după ce ne dăduse nouă, cu mîinile amîndouă, tot ce a fost mai bun, atît pe plan biologic, cît și sufletesc. Un neposan de-al meu, Trifon Ignat, a murit, nu de mult, după ce depășise 104 ani. Toți cei cinci frați care am fost (doi băieți și trei fete!) am depășit vîrsta de 80 de ani.

– Veniți dintr-o zonă binecuvîntată a Ardealului, coregional cu Rebreanu și Coșbuc. Personal, împărtășesc ideea spațiilor spiritualicește fertile. Ce spuneți?

– Năsăudul meu a jucat, fără îndoială, un rol hotărîtor pentru toți cei plecați de acolo. Un rol fundamentat pe solidaritatea dintre ei și pe dragostea, ca să nu spun mîndria, că vin, într-adevăr, dintr-o zonă binecuvîntată. De mîndria aceasta vorbește Nicolae Iorga în cartea sa, de la 1906, *Neamul românesc din Ardeal și Țara Ungurească*. Prin ea, năsăudenii s-au aflat în vecinătatea lui Coșbuc, cu care s-au mîndrit totdeauna. Solidaritatea dintre oamenii locului s-a resimțit în rîndul studenților Universității din Viena, după anii 1870, ca și între

cei din alte centre universitare din fostul imperiu austro-ungar. Cunoaștem, în rîndul oamenilor cu carte, adevărate dinastii care au făcut să se vorbească cu deosebită simpatie de nășăudenii plecați în „țară”, unde au imprimat o ținută de demnitate adevărată: *Moisileștii* la București, *Mureșenii* la Brașov, dinastia *Ionașcu* la Iași și la Cluj s.a. După vizita lui în Transilvania, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Al. Odobescu a dus cu el, la București, doi tineri cărora le-a acordat cîte o bursă în cadrul Școlii Normale Superioare. Unul dintre aceștia era Constantin Moisil, viitorul numismat, tatăl savantului Grigore Moisil, pe care l-am văzut emoționat la sărbătorirea centenarului liceului „George Coșbuc” din Năsăud, în toamna anului 1966. Cînd a vorbit, acolo, în numele Universității din București. Un frate al lui Constantin, Iuliu Moisil, a fost și el profesor la Târgu Jiu, la Slatina și la București, de unde s-a întors, după pensionare, acasă, unde avea să ne impresioneze pe noi, elevii de prin anii 1931-1933, prin conferințele lui cu proiecții. Lui i se datorește crearea Muzeului Năsăudean, acum 70 de ani. Moisileștii erau originari din Maramureș, ca și Mureșenii. Din rîndul lor s-a ridicat cel dintîi, bunicul marelui matematician, pe care îl chema tot Grigore. De la el a preluat nepotul prenumele. Cu titlu de curiozitate, vom sublinia faptul că și bunicul și nepotul erau născuți în ziua de 10 ianuarie.

Bunicul acesta s-a stabilit, inițial, în Tiha Bîrgăului, unde era preot. De aici s-a transferat la Năsăud, unde avea să ajungă vicar. El a fost cel dintîi director al liceului din Năsăud. E înmormîntat în imediata apropiere a frumoasei catedrale din capitala grănițrimii de altădată.

Mureșenii s-au stabilit în Rebrîșoara și aveau să-și desfășoare activitatea la Brașov. Cel mai tînăr dintre ei, Aurel, avea să conducă *Gazeta de Transilvania*, după plecarea lui George Bariț la Sibiu. El a fost „gazetarul de legea veche de care vorbește, cu venerație, Octavian Goga și îndrumătorul cel mai important al ardelenilor în vremea Austro-Ungariei; după articolele lui își reglau bătăile inimii milioanele de români de dincolo de coloana carpatică. La jubileul gazetei pe care o conducea, în 1907, adresîndu-se cititorilor lui, a spus, printre altele:

„Stați neclintiți la postul la care v-a chemat soarta, nu așteptați de la nimeni nici mulțumire, nici recunoștință, ci în bine și-n rău, în pace și-n război, țineți sus și tare steagul mîntuirii poporului nostru, ca să-l vadă oștenii loviți de arma inamicului și să nu piardă nădejdea în izbîndă.” (*Precursori*, 1930, p. 198)

Dinastia Ionașcu și-a desfășurat activitatea la Iași. Primul dintre ei, Romulus, a fost profesor. El este primul doctorand al lui Alexandru Philippide, cu o lucrare privind gramaticile românești. Fiii lui, Traian și Aurelian, au fost profesori, juriști amîndoi, primul

la Universitatea din Iași, iar celălalt la Cluj. Fratele lor mai mic, Remus, a fost actor la Teatrul Național din Iași. Să subliniem faptul că atât tatăl, cât și cei trei fii au prenume latinești; era prima măsură de care țineau seama ardelenii, ca să-și apere numele și prin el ființa națională. Dacă din Ion se putea confecționa un *János*, din *Nicolae* un *Miklos*, din *Petre* un *Peter*, prenumele dinastiei Ionașcu nu puteau fi „traduse”; prin ele vorbea mama noastră Roma și, o dată cu ea, latinitatea limbii și continuitatea poporului român pe teritoriile pe care ne-au fixat soarta și „divul” Traian.

– Cum erau Neposul și Năsăudul după primul război mondial?

– Îmi vine foarte greu să exprim adevăratele sentimente ale conaționalilor noștri de acum 84 de ani când noi, copiii, neajunși la vârsta școlară, cântam (de unde le vom fi învățat?) toate cîntecele pe care le-au intonat ostașii noștri la trecerea Carpaților. Epoca respectivă, cred eu, a fost cea mai fericită din toată istoria poporului nostru. Mamele noastre și surorile se întorceau, seara, de la seceră, cîntînd *Pe o stîncă neagră*, cum intitulaseră ele poezia lui D. Bolintineanu, *Mama lui Ștefan cel Mare*. Apele Transilvaniei duceau în jos poeziile puse pe note ale lui Octavian Goga. Cu ce emoție le ascultam:

„La noi sînt codri verzi de brad

Și cîmpuri de mătăasă.

La noi atîția fluturi sînt

Și-atîta jale-ncasă.

Privighetori din alte țări

Vin doina să ne-asculte.

La noi sînt cîntece și flori

Și lacrimi multe, multe.”

Tatăl meu, prizonier în Italia, ne trimitea scrisori cu noua adresă: „România grande!”. Nu voi uita niciodată epoca aceea de vis, când aveam nu impresia, ci certitudinea că tot ce visezi noaptea se putea transforma în realitate a doua zi.

Eram pregătit să mă confrunt cu orașul miraculos

– Venirea la Iași. Opțiune, destin?

– Despre venirea la Iași, în noiembrie 1933, am scris un articol care urmează să apară în *Cronica* de pe luna februarie. Eram pregătit, din literatura și lucrările de istorie pe care le citisem, din îndemnurile profesorilor mei și din conferințele lui Iuliu Moisil, să mă confrunt cu orașul miraculos și cu Moldova toată, care, pentru mine, continua să existe sub semnul lui Ștefan cel Mare. Eram dornic să aud sub pașii mei ecourile trecerii pe aici a lui

Miron Costin și Dosoftei, a lui Eminescu și Creangă și să-i prind, încă vii, pe inegalabilii mei zei tutelari Garabet Ibrăileanu și Mihail Sadoveanu. În clipa în care am coborât din tren eram încredințat că Iașul îmi va lumina drumurile în viață și mă va ajuta să transform visurile în realitate.

Sentimentul cel mai puternic care pusese stăpânire pe mine era unul de contopire totală cu oamenii de aici. care m-au primit ca pe unul de al lor. Nu s-a întâmplat niciodată, în cei peste 70 de ani de când am devenit ieșean, să-mi adreseze cineva o vorbă nepotrivită. Toată lumea mă privea cu alți ochi pe măsură ce afla, fiecare, că aduc o solie din patria lui Coșbuc. Nu-i o afirmație oarecare ceea ce spun eu aici. Coșbuc mi-a fost, de când am deschis ochii pînă în momentul de față, un mare îndrumător și un profesor de excepție: nu m-a lăsat niciodată în momentele de depresiune; m-a protejat prin optimismul poeziei sale și prin înaltul ei caracter etic și educativ.

– Cum ați găsit Iașul în preajma lui 1940?

– Iașul în preajma anilor 1940 trecea prin momente deosebite; se simțea, din ce în ce mai mult, că situația devine tot mai grea și teama de ce se poate întâmpla mîine ne tăia tot elanul. Partidele politice înrăiseră lumea și cei mai mulți dintre oameni nu înțelegeau rostul unirii dintre noi. Țara ne era amenințată din toate părțile și frate cu frate nu se puteau înțelege. Ascensiunea fascismului tulbura liniștea și somnul tuturor. Atitudinea reprezentanților țării noastre la Viena, în august 1940, ne-a umilit pur și simplu, cum ne-a umilit și retragerea unităților militare din teritoriul cedat, fără să se tragă un singur foc de armă. Țăranii din Transilvania, urmașii martirilor de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, ca și cei ai lui Avram Iancu, de mai tîrziu, mușcau pămîntul spunînd: Cum puteți pleca așa? Cui ne lăsați?

Universitatea dădea impresia unei Gomore moderne

– Universitatea. Colegi, profesori. Atmosfera.

– Universitatea trecea și ea prin momente grele. Lipsa de prevedere și oportunismul au ajutat pe unii să se instaleze la putere. Tineretul era fanatizat de o seamă de profesori înregimentați în partidele extremiste. Conducerea Universității începuse să se altereze și ea. Noi ne puteam menține neîncovoiați, cum ne-au deprins profesorii pe care i-am avut. Nu vom uita niciodată că în deceniul al patrulea, când eram noi studenți, Facultatea de Litere număra, printre slujitorii ei, mari personalități care ne-au modelat sufletul și nu ne-au lăsat să ne abatem de la rostul nostru. Dar prin anii '50, după un război pustiitor și după instaurarea regimului nou, hotărît să înăbușească orice simțămînt național, și când publicațiile noastre de specialitate fuseseră suprimate, când Iașul nu mai avea nici o

publicație periodică, iar Universitatea a trebuit să întrerupă orice legătură cu universitățile din lume, un vînt al morții, parcă, sufla peste clădirile distruse ale orașului în care doar 30% din case mai puteau adăposti pe cineva. Frumoasa clădire a Universității noastre, rămasă fără acoperiș, ca și Liceul Internat, dădea impresia unei Gomore moderne; blestemele emise de zidurile ei, în ruină, nu mai aveau nici un efect; nu se știa cui îi erau adresate. Oamenii se temeau să mai vorbească unii cu alții. Își petreceau vremea tăcînd, deveneau suspicioși și, unora, le era rușine să mai spună că sînt români. Nu se putea vorbi de Eminescu și de atîția alți creatori. Unii scriitori, dintre cei mai aleși, nu se mai puteau manifesta. Doar Coșbuc a fost „acceptat” oarecum de la început, dar nici el cu întreaga operă. Rebreanu a început să fie recuperat prin 1954, Goga prin 1957, dar marii poeți dintre cele două războaie continuau să „tacă”; erau acceptați doar ca traducători. La alcătuirea ediției în 22 de volume a lui Sadoveanu, inițiată în 1954, au fost eliminate o serie de bucăți din sumarul edițiilor inițiale, după cum unele volume au fost eliminate în întregime.

– Ați fost mulți ani șef de catedră și decan, într-o perioadă grea și foarte grea.

– Numirea mea ca decan, în octombrie 1949, cînd mi s-au încredințat și conducerea micului colectiv de lingvistică din cadrul Filialei din Iași a Academiei și secretariatul Filialei Societății de Științe Istorice și Filologice, a căzut într-un timp deosebit de nepotrivit. Nu aveam nici un fel de experiență în muncile administrative și de conducere și nici nu mă atrăgea nimic spre ele. În plus, nu aveam nici condițiile necesare de lucru; nu aveam o locuință corespunzătoare. Problema cea mai grea era cea a cadrelor. Din patru posturi de profesori, la Catedra de limbă română, era ocupat doar unul și aceeași situație era și la Catedra de literatură română. Dintre cadrele vechi, unele nu se mai întorseseră din refugiu, iar altele au fost „eliberate” din funcții. Numiri noi nu aveam cum face; nu aveam de unde. O politică de neînțeles se ducea și în privința absolvenților pe care nu-i puteam încadra la Universitate, ca se pretindea că sînt nevoi mai mari în învățămîntul mediu. Îi puteam lua numai cu eforturi deosebite de acolo. Pe de altă parte, obligațiile didactice crescuseră prin introducerea unor noi discipline în planul de învățămînt. Un tînăr proaspăt adus la catedră trebuia să facă eforturi deosebite ca să-și poată îndeplini obligația, din moment ce postul lui era constituit din mai multe discipline, pentru care nu exista nici un fel de bibliografie.

Greutăți mai mari aveam la normări. Îm aduc aminte cum, la sosirea unui director din minister în vederea acestui fapt, a fost „împins în apă” cel mai tînăr decan și lăsat „să înoate” singur. Acela eram eu. Tovarășul director Marcu m-a întîmpinat cu vorbele: „Trebuie să ne străduim să facem economii.” „Economii?”, am zis eu. „Vă pot da eu soluția.” „Care-i?”, m-a întrebat el. „Să desființăm Facultatea de Filologie!” „Ce vorbă-i

asta?”, m-a întrebat el. „Singura prin care putem realiza economia dorită de minister. Cum să procedăm altfel, când avem atâtea posturi neocupate?” „Da, a zis el, problema trebuie pusă altfel pentru Filologie.”

În vremea aceea, trebuia să facem față la obligațiile cu care ne confruntam, să ținem pasul cu Bucureștii și cu Clujul, care dispuneau de cadre mai numeroase decât noi.

În anul 1952 am reușit să încadrăm pe un post de conferențiar pe domnul Dumitru Gafițanu, cel mai valoros profesor de limba română din Moldova. Vocația de profesor adevărat a domnului Gafițanu, ca și aceea de educator ideal ne-a fost de mare folos. Toți tinerii care aveau să devină specialiști reputați în gramatica românească îi datorează câte ceva.

Tinerii pe care i-am putut aduce din învățământul general s-a întâmplat să fie și bine pregătiți și dornici de a-și dovedi capacitatea de a instrui pe alții. Lumea a început să ne înțeleagă și să ne ajute la încadrarea unor absolvenți buni chiar înainte de susținerea examenului de stat. S-a mai întâmplat ca acești tineri să se profileze singuri pe disciplinele pe care aveau să le onoreze câțiva ani mai târziu.

– Ați ajutat pe foarte mulți tineri și încă puțin tineri, în varii forme și în momente dificile.

– Am fost întrebat, adesea, cum i-am apropiat pe foștii ucenici și cum am putut realiza o serie de lucrări care suportă comparația cu moștenirea pe care ne-au lăsat-o cei de dinaintea noastră. Începutul acestei stări de lucruri datează chiar din timpul angajării colaboratorilor mei. Criteriile de bază au fost, în toate cazurile, pregătirea profesională și meritele fiecărui colaborator. Astfel, s-a creat o atmosferă de încredere reciprocă și de armonie. Aș mai adăuga obiectivitatea desăvârșită sub semnul căreia am activat și faptul că niciodată n-am nedreptățit pe cineva nici măcar cu o jumătate de cuvânt.

– Sunteți specialist de elită în istoria limbii române literare, domeniu în care ați publicat numeroase lucrări.

– Am arătat în ce măsură am putut realiza o serie de lucrări în domeniul dialectologiei. Urmează să vedem acum ce contribuții am putut aduce în domeniul limbii literare, disciplină inclusă în planul de învățământ după reforma din 1948-1949, când specialiștii nu căzuseră de acord nici măcar asupra definirii limbii literare, după cum părerile lor nu coincideau nici în privința apartenenței problemei la domeniul literaturii ori la cel al limbii.

Pînă atunci nu se făcuseră nici un fel de cercetări de adîncime asupra problemei. Unii credeau că originea ei trebuie căutată în graiul maramureșean, după cum alții o căutau în traduceri coresien. Specialiștii bucureșteni o plasau în graiul dintre Tîrgoviște și

Braşov, într-o zonă apropiată de locul de muncă unde activau ei. Clujenii, cu Iorga împreună, o plasau în nordul Transilvaniei şi în Maramureş, iarăşi aproape de locul lor de muncă. Numai Philippide o vedea constituită pe baza tuturor graiurilor din nordul Dunării. Cercetătorii noştri a trebuit să răspundă nu numai la aceste întrebări, ci şi la cea referitoare la data formării limbii literare şi, eventual, să arate dacă procesul n-a fost, cum-va, determinat de vreo influenţă străină şi de care anume. Noi am ajuns la concluzia că demonstraţia trebuie să plece de la părerea lui Philippide, pe care am început să o întărim cu argumente noi, şi anume, că locul de formare a limbii literare pare a fi sudul Transilvaniei, unde pot fi urmărite, pînă azi, principalele fenomene care caracterizează textele vechi, iar timpul în care s-a format nu-i o zi, o lună şi un an, ca în cazul naşterii unui om, ci o perioadă de mai multe secole. Din cauza aceasta şi influenţele străine trebuie privite cu alţi ochi; nu poate fi vorba numai de husitism sau numai de luteranism, de catolicism sau de un imbold intern, ci de toate împreună, de la caz la caz şi de la epocă la epocă.

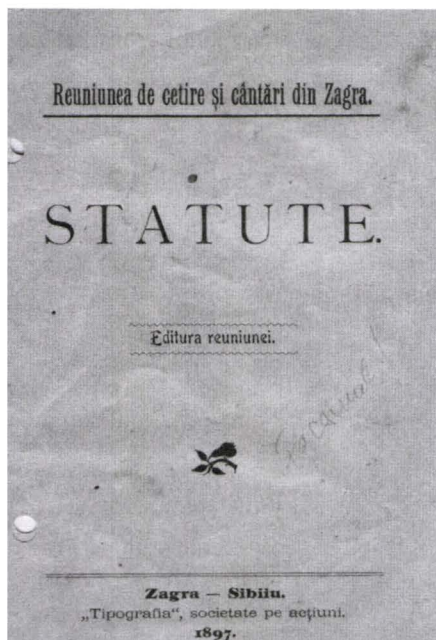
– În încheiere...

– Pot adăuga, în final, că în Facultatea de Litere şi în Institutul Academic, cercetătorii noştri n-au uitat că, la Iaşi, limba maternă a fost onorată prin lucrări de cea mai mare valoare, semnate de A. Philippide, Iorgu Iordan şi Gheorghe Ivănescu. Nu greşim afirmînd că discipolii şi, în general, cercetătorii care au continuat cercetările lingvistice şi filologice n-au îngropat talanţii încredinţaţi lor, ci i-au sporit. Ei pot suporta, tară emoţie, confruntarea cu orice altă facultate similară şi cu oricare institut de lingvistică din ţară.

– Stimate domnule profesor, întrucît spaţiul tipografic ne obligă la anumite renunţări, permiteţi-mi să vă doresc, la acest moment aniversar, sănătate deplină şi continue împliniri!

VIII. RESTITUTIO

STATUTELE „REUNIUNII DE CETIRE ȘI CÂNTĂRI DIN ZAGRA” (ÎN COMIT. BISTRIȚA-NĂSĂUD)*

I. Numele, scopul și mijloacele

§. 1. *Numele.* Numele reuniunii e: «Reuniunea de cetire și cântări din Zagra», care e de a se întrebuința și pe stampila reuniunii.

§. 2. *Scopul.* Scopul reuniunii e: a) înființarea unei casine și a unei biblioteci corespunzătoare trebuințelor poporului; b) înființarea unui cor vocal.

§. 3. *Mijloacele:* Taxele în bani ale membrilor, dăruirile și venitele, ce vor intra cu prilejul petrecerilor și producțiunilor, ce le va da reuniunea.

II. Membri reuniunii

§. 4. Membrii reuniunii sunt: fundatori, ordinari și ajutători.

§. 5. Membru fondator poate fi oricine, dacă plătește odată pentru totdeauna 20 coroane la fondul reuniunii, sau dacă dăruiește cărți de cetit sau mijloace de cântări în acest preț pe seama reuniunii.

§. 6. Membru ordinar poate fi oricare locuitor din Zagra cu trecut nepătat. După mărimea taxei membrii ordinari sunt de trei feluri: a) cari plătesc anual 8 coroane; b) cari plătesc anual 2 coroane și c) cari plătesc anual 1 coroană, care taxă la fiecare membru singuratic o statorește comitetul.

§. 7. Membru ajutător poate fi oricine, dacă plătește anual la fondul reuniunii cel puțin atâta, cât un membru ordinar.

III. Drepturile și datorițele membrilor

§. 8. Fiecare membru ordinar sau ajutător înscris, care a plătit taxa de membru, are drept se cetească foile reuniunii în localul aceleia, se împrumute cărți de cetit din bibliotecă și să iee parte ca membru activ în corul vocal.

* S-au respectat normele ortografice ale timpului.

§. 9. Membrii ordinari au asemenea drept de vorbit, de propus și de votat în adunările generale. Sunt alegători și pot fi aleși. Membrii fondatori și ajutători au numai vot de sfătuire. – Dacă vre-un membru fondator vrea să se folosească și de drepturile membrilor ordinari, sau de ale celor ajutători, trebuie să se înscrie și ca membru ordinar sau ajutător.

§. 10. Fiecare membru ordinar prin intrarea în sinul reuniunii se supune statutelor, regulamentului trebilor dinlăuntru, precum și hotărârilor comitetului. E dator să iee parte la adunările generale.

IV. Organizarea reuniunii și conducerea

§. 11. Organele reuniunii sunt: adunarea generală și comitetul.

A) Adunarea generală

§. 12. Adunarea generală e întrunirea membrilor ordinari la conchemarea președintelui. Este adunare generală ordinară și extraordinară.

§. 13. Adunarea generală ordinară se ține în fiecare an în jumătatea primă a lunii ianuarie; extraordinară de câte ori află comitetul de lipsă, sau la cererea motivată a $\frac{1}{2}$ parte dintre membri.

§. 14. Trebile adunării generale sunt:

a) alegerea funcționarilor și alor 3 membri în comitet; b) examinarea raportului anual despre lucrările și averea reuniunii, statorirea bugetului, pe care le înaintează comitetul adunării generale; c) absolvirea comitetului; d) schimbarea statutelor și a regulamentului trebilor dinlăuntru; e) desfacerea reuniunii.

§. 15. Adunarea generală numai atunci poate aduce hotărâri cu putere, dacă sunt de față jumătate membrii ordinari. Dacă însă membrii nu vin în numărul trebuincios, atunci cel puțin peste o săptămână este a se concherna din nou adunare generală, care poate aduce hotărâri cu putere fără privire la numărul membrilor de față.

§. 16. Adunarea generală hotărăște cu majoritate de voturi, afară de punctele d) și e) din §. 14, în care caz e de lipsă majoritatea de $\frac{2}{3}$ din numărul membrilor ordinari înscriși.

B) Comitetul

§. 17. Comitetul duce la îndeplinire hotărârile adunării generale, resoalvă trebile ce vin înainte, administrează averea după mijloacele reuniunii, hotărăște asupra procurării foilor, cărților de cetit și mijloacelor de cântări (notelor) de lipsă.

§. 18. Comitetul se alege dintre membrii reuniunii pe 3 ani și stă din următorii membrii: președinte, vicepreședinte, secretar, cassar, bibliotecar și 3 membri în comitet. Toți aceștia pot fi aleși din nou.

§. 19. Președintele conduce trebile reuniunii și o reprezintă, supraveghează administrarea averii reuniunii, activitatea funcționarilor, ținerea statutelor și a regulamentului trebilor dinlăuntru.

§. 20. Vicepreședintele înlocuește întru toate pe președinte, când acela e împedecat.

§. 21. Secretarul poartă procesele verbale în ședințele comitetului și adunării generale care sunt de a se verifica prin subscrierea președintelui, secretarului și alor 2 membri, face corespondențele și raportul anual și le subscie împreună cu președintele.

§. 22. Cassarul adună taxele de la membri și ori-ce venite în bani pe seama reuniunii și le administrează, e răspunzător cu ave-rea pentru ori-ce pagubă ar veni din negrija sa, stă sub controla directă a comitetului.

§. 23. Bibliotecarul administrează biblioteca și mijloacele de cântări ale reuniunii, veghează asupra foilor și a altor lucruri aflătoare în localul reuniunii, stă la dispoziția membrilor și e respunzător pentru cărțile reuniunii.

§. 24. Comitetul e dator a încredința cu formarea și instruirea corului vocal pe o persoană potrivită și a se îngriji de lucrarea plină de succese a acesteia.

§. 25. Comitetul ține ședințe de câte ori află de trebuință pentru rezolvarea trebilor ce vin înainte. Hotărăște cu majoritate de voturi.

§. 26. Comitetul e răspunzător solidar adunării generale.

V. Hotărâri de încheiere

§. 27. În caz când adunarea generală ar hotărî desfacerea reuniunii, *biblioteca* și averea reuniunii va trece în proprietatea comunei bisericești gr.-cat. din Zagra.

§. 28. Hotărârile asupra schimbării statutelor și asupra desfacerii reuniunii, și în acest caz asupra întrebuițării averii reuniunii,

Înainte de ducere la îndeplinire sunt a se arăta ministrului reg. ung. al afacerilor interne.

§. 29. Între marginile acestor statute este de a se alcătui regulament al trebilor dinlăuntru, care se va primi de adunarea generală.

§. 30. Dacă reuniunea nu și-ar ține cercul de lucrare cu privire la scop și ducerea la îndeplinire hotărâte în statute, întru cât prin lucrarea ei mai departe s-ar primejdui interesele materiale ale statului sau ale membrilor reuniunii, se suspende fără amânare de către guvern, și după rezultatul cercetării, ce se va porunci, după suspendare se și dizolvă

definitiv, sau eventual se îndatorește la tinerea cea mai strânsă a statutelor sub pedeapsa dizolvării.

Zagra, 7 ianuarie 1897.

Macedon Maniu m.p.,
președinte.

Simeon Pugna m.p.,
secretar.

«A văzut ministrul reg.ung. al afacerilor interne.»

pentru ministru:

(L.S.)

Latkozy Imre m.p., secretar de stat

„CHIPUL LITERAR” AL PREOTULUI ÎN OPERA PĂRINTELUI ION AGÂRBICEANU*

Gavril BICHIGEAN

Sunt 35 ani de când Sextil Pușcariu în broșura „Cinci ani de mișcare literară” anunța, după iarna geroasă de atâtea veacuri sosirea unei dulce „primăveri” în literatura noastră. O generație de tineri scriitori se ridica, aducând cu ei un nou suflet, o nouă concepție în literatură. E generația de la „Semănătorul” lui Coșbuc, Vlahuță și N. Iorga și de la „Luceafărul” lui Goga și Tăslăuanu. Literatura acestor scriitori a izvorât din sufletul neamului, poartă pecetea unei desăvârșite originalități, „e născută – precum zice E. Lovinescu în «Convorbiri literare» No. 7 din 1910 – din pământul ce-o adăpostește, de-a dreptul, fără nici o meșteșugire, fără nici o înrâurire străină.” Nota caracteristică a acestei literaturi e cea realistă, e adevărat „aceea puternică legătură ce se află între ea și larga viață înconjurătoare.” E etnică, dar totodată și etică, moralizatoare. „Pretutindeni găsim în ea tendința de a cuprinde viața în ce ea are mai curat, mai cinstit, fie că această viață se desfășoară astfel în Ardeal, fie că scriitorii sunt pătrunși de menirea lui moralizatoare în mijlocul unui popor cotropit de dușmani, împotriva cărora trebuie să lupte cu toate energiile sufletești rămase neștirbite.”

Vigurosul reprezentant al acestei generații, în Ardeal, e părintele Agârbiceanu. El este unul dintre cei mai puternici prozatori ai noștri. N. Iorga, la apariția celui dintâi volum de nuvele: „De la țară”, se declară de la început despre acest volum cu următoarele cuvinte: „Nu deschide numai speranța cu privire la talentul celui care l-a scris, ci afirmă în chip netăgăduit acest talent.” (Semănătorul a IV, pg. 678).

În cele peste 30 de volume păr. Agârbiceanu urmează în literatura Ardealului pe I. Slavici și între scriitorii de astăzi e cel mai ardelean. Tot ce viața acestei provincii are mai propriu, mai caracteristic se reoglindește în opera lui. Această operă e cel mai strălucitor „document sufleteș al Ardealului de la începutul agitat de evenimente epocale, al acestui veac al XX-lea.” (Ion Breazu: Ion Agârbiceanu, în revista „Gând românesc”, a. 1933, nr. 2.)

Au fost și sunt în Ardealul nostru atâtea stări sociale, caractere, probleme foarte însemnate, cari au frământat sufletele românești. Luptele de rasă, dorul de libertate pentru o viață mai fericită, viața satelor noastre cu bucuriile și năcazurile ei, sunt problemele cari

* S-au respectat normele ortografice ale timpului.

au ispitit pe mulți scriitori ardeleni. Nici unul însă n'a pătruns în toate fibrele această vieață ardeleană ca și păr. Agârbiceanu. „Sufletul artistului de astăzi, – zice O. Goga – trebuie să fie o biserică deschisă pentru toți. Sub bolta lui strălucitoare toate durerile au dreptul să între, toate plângerile au dreptul să răsunе. În acest templu nu se săvârșesc numai praznice, al căror farmec orbește ochiul, ci se spovedesc amărăciunile tănuite ale tuturor cari așteaptă o alinare. În această biserică e altarul frumosului și altarul înfricoșatei judecăți a dreptății eterne.” (O. Goga: „Țăranul în literatura noastră”. Viața românească a. II, nr. 12.)

Trăind o parte a vieții în aerul proaspăt și curat al satelor noastre, înconjurat de frământările de luptă împotriva stăpânului străin și asupritor pentru neamul nostru, păr. Agârbiceanu a avut răbdarea să observe sufletul românesc, să-l analizeze în toate tainele lui. Sufletul artistic al lui s'a contopit cu sufletul neamului, a trăit în și cu el și l-a cuprins într'o concepție proprie, curată și frumoasă. El aduce în fața vieții un suflet, aduce sufletul lui, aduce concepția lui, aduce idealul lui. El nu e un om pasiv, care să stea cu brațele încrucișate, ca un resemnat, în fața vieții. Ochiul lui nu numai că privește, dar și observă, sufletul lui nu numai că primește impresiuni, dar și prelucrează: le judecă, le cerne și le selectează. E prin urmare un scriitor de cea mai superioară speță, făcând parte dintre scriitorii aceia cari se *pronunță* asupra vieții și asupra sufletului omenesc. Agârbiceanu nu-ți redă din vieață, decât aceea ce are o *deosebită semnificație*, decât ceea ce poate arunca o nouă lumină asupra vieții și asupra sufletului omenesc.” (D. Tomescu: „Un tălmăcitor al vieții ardelenesti”, în „Răvașul”, a. VII, nr. 1.)

Opera lui Agârbiceanu are înainte de toate o *valoare națională*. Satul românesc din Ardeal, cu oamenii lui, cu vieața întreagă: a lui și în toate manifestările, e reoglundită atât de minunat în această operă. O lume cu totul simplă, dar pe atât de bogată în simțire și mișcare, e zugrăvită în colorile cele mai vii și mai simpatice. Figuri de țărani: moșnegi cuminiți, cari cu graiul lor dulce și legănat adorm copiii, bărbați voinici și muncitori, flăcăi vâjnoși cari poartă în taină dragoste curată după fete bălane cu obrajii fragezi ca de domnișoară, în toată desfășurarea vieții sufletești a lor, în toată manifestarea credinței și obiceiului', de la leagăn până la mormânt, formează inspirația țărănească a celor mai multe nuvele ale păr. Agârbiceanu.

Subiectele acestor nuvele sunt fragmente din vieața satului, din vieața țărănească, cu bucuriile și frământările ei. Vieața acestui sat românesc are însă și nevoile, neajunsurile și luptele pentru existență, cari cu atâta putere sunt prinse. Sufletul său, autorul și l-a deschis mai ales suferinței, iar opera lui e o mână întinsă spre binecuvântare asupra durerilor și nenorocirilor omenești, cari cer a fi mângăiate. „Glasul de durere” a lui Ilie a Bumbului e totodată și al autorului. „Prea suntem noi uitați de Dumnezeu în părțile acestea, măi dragii

mei. Mai sunt ele sate, dar așa ticăloșite puține mai afli... În așa sat orice nădrăgar străin e domn și Măria sa. Și noi ne plecăm grumazii îngenunchind ca vitele, Eu am umblat în multe părți și am văzut multe sate, dar așa ca la noi nu mai afli.” (De la țară, pg. 9.)

Nu voiesc să întru amănunțit în vieța satului românesc, de-scrisă atât de plastic de pâr. Agârbiceanu. Voiu atinge-o în legătură cu subiectul ales. Las însă cuvântul d. Iorga, care în vol. II al „Literaturei române contemporane” pg. 179, între altele spune: „În nuvelele lui Agârbiceanu e drama de sărăcie a românului ardelean, fie el și popă. Și e înțelepciunea mocnită cu care el dă lupta și înfruntă greutatea, e, în locul unde se poate vădi mai bine, în mijlocul nevoilor dintre străini, filosofia unei rase de suferință, dar fără impunerea la care a ajuns elementul din țara domnită și boierită de ai săi.”

În conflictul dintre lupta pentru existența vieții proprii și lupta pentru ridicarea sufletească, opera pâr. Agârbiceanu ne înfățișează altă valoare și anume pe cea *morală*. Scrierile lui sunt clădite pe un temei evanghelic, au o teză morală. „Puterea distructivă a păcatului, suveranitatea conștiinței curate, inanitatea vieții materiale față de frumusețea celei spirituale, trăire întru adevăr: iată tot atâtea teme, cari se încarnază mai mult sau mai puțin viu în personagiile lui Ion Agârbiceanu. Ele se pot reduce la una singură: dualitatea carne-spirit, în care cel din urmă iasă biruitor sau se răzbună când e călcat în picioare.” (I. Breazu: „Ion Agârbiceanu”, în „Gând românesc”, nr. 2 din 1933.)

Stâlpii culturali și totodată și „reprezentanții luptei seculare de conservare națională” ai satelor noastre, sunt preotul și învățătorul. Asupra celui dintâi pâr. Agârbiceanu își îndreaptă toată atenția.

Icoana adevărată a preotului în literatura noastră a fost zugrăvită de foarte puțini scriitori. Între aceștia, în trecut ca și astăzi, scriitori de valoare, pe preot ni-l prezintă în lumină puțin clară. Trecând peste trivialitățile anecdotelor lui Speranță, sau „Isprăvile lui Păcală” de P. Dulfu, autori însemnați, ca Zamfirescu, premiată de Academia Română, ca Sadoveanu, caută să-și bată joc de această figură luminoasă a satului. Astăzi, un T. Arghezi și D. Stănoiu, prin maculatura lor scârnăvă voesc să-și justifice răspopia lor condannabilă.

Zugravul măestru și tălmăcitorul înțelegător al vieții preoțești îl găsim însă în pâr. Agârbiceanu. El însuși preot, trăind mai mult în liniștea satului, înconjurat de turma pe care cu drag a păstorit-o, cugetând în taină asupra Tainei mărețe, care i-a fost încredințată, și-a format pe deplin o concepție, prin care cu atâta măiestrie reabilitează pe preot „ca chip literar”, vorba pâr. I. O. Savin: „Figuri din biserică”, în „Cuvântul”, a. 1922, nr. 5-7.

„Dintre toate carierele – ne spune pâr. Agârbiceanu – cea preoțească pretinde mai în grabă să ai atitudini bine definite în fața vieții.”

„Între douăzeci și douăzecișipatru ani, pe când alți tineri sunt departe de tot ce se numește cugetare mai adâncă, clericul trebuie să aibă o credință”, un chip de a vedea și de a pricepe viața. Nu e ușor să-ți formezi o convingere adâncă chiar în anii când valorile înflorite ale tinereții bat mai cu putere, și nici nu s’ar putea spune că, cei mai mulți clerici, ar ieși din seminar cu o asemenea convingere. – Totuși sunt și tineri cari părăsesc seminarul adânc încredințați de adevărurile ce li s’au propus, cu hotărâri nestrămutate în suflet. Ori cât ar fi de strălucitoare lumina care se revarsă din idealurile veșnice la cari se închină, aceste suflete tinere în unele clipe totuși simt povara credințelor hotărâte. Nu ca și când n’ar fi adevărată, ci ca și când ar fi prea grea, le-ar cere prea mult pentru vârsta lor destul de fragedă încă. Ca și când ai voi să încununi cu diamante o viorică.

„Când un astfel de tânăr se poate convinge de realitatea adevărilor ce le crede nu numai logica minții sale, din credințele altora, ci din nemijlocita priveliște a naturii, adevărurile acelea îi par cu mult mai calde, mai aproape de sufletul său, și dacă e sincer, trebuie să se bucure din toată inima.” („Arhanghelii”, ed. I, pg. 7-8).

În scrierile pâr. Agârbiceanu trăim viața preoțească în toate amănuntele ei. Ele ne vorbesc despre trecutul românesc, cu sate și preoți din Ardeal. O viață patriarhală, cu preoți din legea veche din „biserițe de lemn, cu bolta plină de zugrăveli înfiorătoare” ori din păreții cărora „răceala se prelingea ca apa fină nevăzută.” În aceste sate ne întâlnim cu „Popa Vasile”... „un bărbat adus puțin de spate, în barba revărsată bogat cu mănunchiuri groase de fire argintii, cu mustățile ca două coarne de berbece, ce se pierd în barbă, roșcate cu puține fire albe”, trăgând cu sine viața amară. Ce înduioșitoare și caracteristică e scrisoarea lui, scrisă cu slovă tremurătoare către Vlădica și cât neajuns social degajează: „Măria Ta! De douăzecișicinci de ani sunt aici în satul unde m’ai trimis. 25 ani trec ca o palmă la ureche, dar pentru mine au fost douăzecișicinci de veacuri!”

Cât idealism pentru slujba Domnului și pentru lupta vieții găsim în părintele George Pârnu. La pornit la luptă cu gânduri mărețe, cu idealuri sfinte, de bine, să păstorească un sat de oameni săraci și se trezește deodată, că realitatea vieții e alta. „I se părea de multe ori că în anii de pregătire îi fâlăiau mereu deasupra capului aripi nevăzute, care l’au însoțit, l’au adus cu zborul lor închis până aici. Când s’a așezat în sat, aripile bătură deodată mai repede, se înălțară tot mai sus, până ce nu s’a mai simțit nici o adiere. („În luptă”, pg. 63)

„Bine ar fi așa, nu-i vorbă, popa ca un părinte sufletește la sute de oameni, să nu fie tot cu gândul la ziua de mâine, la zilele lui până la moarte, să se îngrijească de asta cel pentru cari ar fi să lupte...

„Dar vezi că nu se îngrijește nimeni. Că nația, dacă-fi aduce o liturghie de prescuri la biserică Dumineca, gândește că a făcut mult, foarte mult. Și când vine o femeie s’o slobozi

din casă și-ți dă cinci creștari, ei i se pare că ți-a dat cinci zloți. La înmormântări, la cununii să te tocmești cu el până ți-e acru sufletul. El tot: „Zău, părinte, să mă lași că n'avem.” Îi spui: „Bade, mie-mi dă Vlădica drept să ieu atâta.” El: „Bine că dă, dar dacă nu-i, de unde să iei?”... Ecleja o lucrează cum poți, mai cu plată, mai cu zile de-ale lor, dar tot mai mult cu plată...

„Prescurile se gată marțea. Dacă te pun păcatele să ai mai mult de trei guri: preoteasa, tu și slujnica, apoi luni seara nici coji nu mai sunt să dai la un pui. Banii pe boteze, feștani, ajung pe sare, pe oțet și pe lumină. Dar dacă te-a bătut Dumnezeu să tragi și cu țigara, îi zvânți pe toți, care cumu-i apuci... (Ibid., pg. 66.)

E supt și el de multe lipitori, ce să-l mai sugi și tu! Și îți împetrești inima de nu mai simți, când certând pe vreunul pentru vre-o greșală, îți strigă în ulița mare: „Par'că el e mai bun, par'că nu noi îl ținem. Voiu vedea eu când și-a mai împlânta dinții în prescura de la mine”. (pg. 66.)

„Piatra cea dintâiu în zidăria vie(ii omenеști e: să ai o bucată de pâine...”

„Până când aceasta nu-i asigurată, poți veni să propovăduеști oamenilor ideile cele mai luminoase și mai mândre, ei nu vor înțelege și nu vor urma decât pe acelea, care – poate numai ^.) ca într'un vis depărtat – asigură acest traiu de pe p zi pe alta...”

„Cât se deosebea adevărul acesta rece și greoi de idealurile calde luminoase, cari îi încălziră tinerețea lui! În răstimpuri de gândiri adânci vedea că în curând trebuie să se schimbe direcția educației de până acum din școli. Trebuie o pregătire mare, temeinică pentru lupta cea mai grea, pentru lupta vieții...” (pg. 68.)

„George Pârnu se înduioșă de multe ori până la lacrimi, când se pierdea așa cu gândul. Ca într'o lumină curată, vedea scris cu litere de sânge câteva cuvinte, de unde vedea el că trebuie începută educația tuturor oamenilor de azi, – nu numai a preoților, căci dintre oamenii luminați ei poartă mai mult povara învățaturii lor, – cuvintele Mântuitorului: Milă-mi e de popor! „Milă care ajută, care muncește, nu milă care aduce lacrimi în ochi, iar după aceea uită...” (pg. 69.)

În toiul luptei, cu toată sărăcia vieții, preotul vremurilor trecute „e luminița, ce se mistue neștiută, adesea neprețuită, care a rărit cât de cât ceva din întunerecul care apăsă peste satele noastre.” (In luptă), e apostolul cu grija pentru biserică, pentru mântuirea sufletelor. El nu șovăește, deși grijile zilnice i se înmulțesc, căci „la un popă la tot gândul și hotărârea bună stau împrejur nouăzecișinouă de nevoi.”

Preotul Pârnu ascultă la învățătura dascălului: „Lunea te apuci să aduni date pentru predica din Dumineca viitoare. Cetești cărți, tot cetești și tot însemni. Marțea și mercuria le ordonezi și scrii predica. Joia o înveți încet, iar vinerea o zici cu glas tare. Pe urmă sâmbăta

îngrijește-ți din cât poți să nu vorbești mult ca să-ți rămână glasul curat! Pe urmă duminica, după ce ai isprăvit cu sf. slujbă și cu predica, te pui și flueri odată'n biserică să te lege oamenii. Atunci cel puțin te-ar ținea ei să nu mori de foame.” (În luptă, din „Două iubiri”, pg. 68.)

Fără mijloace de existență materială, căci luptând cu obiceiurile vechi de „și se umple de praf molitvelnicul, iar prin buzunar suflă vântul” (Amurg), acest preot privește cu încredere viitorul. Își caută credincioșii ca și păstorul turma sa... „Dar Liturghie e Duminica și în sărbători, și când are preotul slujbe de la poporeni. Multe zile sunt însă goale, pustii, fără să știi ce să faci, mai ales dacă ești cu atâtea ierni în spate ca părintele Viron.... Nu poți dormi? Te scoli, te speli în grabă, zici trei rugăciuni cari le știi și psalm cincizeci. N'ai ce face în curte? Leși pe uliță și pomești cu cărja bătrânețelor în mână, ci nu mai mergi așa ca bătrânii, ci cum se merge în aerul tânăr de dimineață. Întâlnești un harnic și-i dai un sfat bun pe ziua de azi, dai de o femeie și o întrebi de i-s sănătoși copiii, zărești un prichindut de băiat cum mână vaca grăbit să nu scape ciurdarul, și-l lauzi în gura mare, că se va face un om „fala satului”, iei în nume de rău pe un moșneag ce și-a aprins luleaua, – și mergi așa ca înainte pe ulițele satului, cu sprâncenele încruntate, gândindu-te poate departe, dar văzând fără să vrei, tot ce-ți iese înainte. Și părintele Viron numai așa putea să trăiască”... (Moș Viron din vol. „Două iubiri”, pg. 133.)

Îi mângâie în năcazuri, dureri și le alină boalele trupești și sufletești... „Glasul lui se ridică ca și un glas de proroc pentru viitor...” Ținta noastră nu poate fi deocamdată decât să apunem, să ne stingem. Dar să ne stingem după ce-am luminat cât de cât în viață, să ne stingem așa ca o stea, ca și după ce-om dispărea să rămână în urma noastră lumină. Și, numai după ce vor veni multe stele de acestea să se stingă în satele noastre, se va împrăstia întunerecul mare ce apasă, se va schimba și traiul nostru... Dragii mei, ceea ce ne poate ține dezghețați e numai gândul acela mare că noi învingem chiar prin căderea noastră. (În luptă, din vol. „Două iubiri” pg. 90.)

Hrănit cu amintiri și fapte eroice de ale străbunilor, se mânăște văzând prefacerile dureroase ale noiei generații... Grijiți, măi nepoți, să nu vă treziți, că urmașii voștri peste trei rânduri de oameni nu vor mai semăna cu nația noastră, ci să gândești că-s niște Nemți subțiri să-i ducă vântul.

„Ce tot: Doamne, cum îmi va trăi copilul? Oare ca popă putea-va trăi? Ca avocat nu va fi mai bine?” – Acestea-s gânduri de om slab. Îndreaptă copilul în viață, după ce l'ai făcut om. Om să fie întâiu. Lasă-l să se izbească de greutățile vieții, el, cum m'am izbit și eu, cum v'ați izbit și voi. Care n'are curajul să se izbească, se prăpădește, orice ar fi fost în

lumea aceasta. Dar voi faceți-l să aibă curaj, măi, să fie tare, măi nepoților, și atunci v’ăți făcut datoria...”

„Vezi, că voi v’ăți domnit a dracului, de v’ar plăcea să vă stea trenul înaintea porții. Și nevestele par’că n’au alta de lucru, numai să se ție cu gura pe voi: „Griji dragă să nu te răcești! Bagă seama să nu capeți un catar!” Așa, par’că strănutatul nu l-a lăsat Dumnezeu. Numai cât să-mi credeți mie, prea multă grijă ticăloșește pe om! Dacă mergi tot așa la trei rânduri de oameni, din urmașii voștri cine știe ce Nemți subțiri s’or alege”... (Moș Viron, pg. 136-137 și 140.)

Atâtea întrebări și răspunsuri sufletești „cu ambiții și vanități omenești”, cu batjocuriri din partea colaboratorilor intelectuali din sat (Pentru un discurs), răscolesc sufletul preotului:... „Căci măi Tudoruț, omul numai pân’atuncia-i om până are simț. Dacă acela s’a dus, ce rămâne din el?” Și părintele Bucur râsufla în aer. „A doua, am să-mi însemn, că ce plătește prietenia lor, care (i-o arată câte odată. Vezi mă, ei câte odată ți-s prietini. Da vezi c’atunci au lipsă de noi! Trebuie o alegere, trebuie o paradă națională, trebuie o colectă? A cui nume îl strigă ei atunci, pe a cui barbă se razimă? Pe bărbile noastre, măi Tudoruț! Și-atunci îți spun că ești martir, că ești apostol, și, după ce s’a gătat afacerea, nu te mai văd...” (Întăiul pas, din vol. „Două iubiri”, pag. 126.)

Patimile Domnului însă revarsă o lumină nouă preste dânsul și-i deschide calea adevărului. (Din vieța preotească, pg. 3.) El, preotul, este steaua, care după ce dispare lasă lumină în urma ei.

Dar stele lucitoare mai sunt. Iată-l și pe părintele Man din „Luncușoara”, „cu ochii albaștri, plini de lumina bunătații, cu întreaga față zâmbitoare, din vestmintele căruia se desprindea mireasma primăverii, pregătind în Paresimi calea mântuitoare de suflete; iată-l în lumea bătrânilor „cu părul alb ca neaua, cari se scoală deodată cu rândunica și vin la izvorul curățirii de suflete” iată-l ca și pe un împăcător al sufletelor învrăbite și alinător de suferințe...

„Luncușoara în Paresimi” se veselea și întinerea deodată cu venirea primăverii. În Paresimile acestea „lăcrimau însă nu numai babele ascultând cuvintele popii Man, ci chiar neastâmpăratele de neveste tinere, și ce-i mai mult, chiar bărbații. Era o tăcere adâncă la sfârșitul liturghiei în biserica din Luncușoara, și tăcerea aceasta ținea uneori și o jumătate de ceas.

Îngândurați, oftând, suspinând, eșiau creștinii din biserică.

– Olio, ce mai popă!

– Vai de mine că-i rău de noi!

– Tii! soro, ce grozăvii în iad!

– Să ne ferească Dumnezeu!...”

Predicile părintelui Man din Paresimi erau prilej ca să facă pe moșnegi să lăcrimeze, bătrânele să suspine, legămintele cu „ghiavolul” să se desfacă, casa Domnului să se împodobească cu icoane și cu un clopot mare, dușmanii să se împace, sufletele să se mângăie și pocăiască.

Ce icoană frumoasă de idealism găsim apoi în preotul Marcu, din nuvela cu același titlu, care-și părăsește satul, nevasta și fata, cu dorul de a vedea „un Craiu de Român”. Icoana aceasta a purtat-o în suflet – deși zdrobită grozav de „nebunul” lăncu „cel de care era legată nădejdea vieții lui” și pe care-l văzuse într’un târg – e reconstituită în războiul de independență cu a tânărului Vodă din „Țară”.

Ne întâlnim însă în nuvelele și romanele pâr. Agârbiceanu și cu preoții în luptă cu conștiința pentru menirea înaltă ce o deprind.

„Cât de partea conștiinții, popa Vasile era de mult pretin bun cu ea: au trecut șapte ani de când nu se mai certau. O amuți cu fapte tot mai hotărâte, din an în an, așa încât, biata de ea, numai cuteza să-și ridice capul, să-și facă glasul auzit”... (Din viața preoțească, pg. 49.)

Părintele Vartolomeiu Bogdan, din nuvela cu același titlu, spune: „O singură slujbă ale omul în viață: să trăiască.” Deprinde meseria de păscălitör și citește blăstăme. E adus pe drum cel bun de pâr. Ilie Bucur, a cărui cuvinte se desprind așa de curat: „De îndată ce crezi că fiecare om are un suflet, nu-i bine să desprețuești pe nimenea; căci poate de unde n’ai crede răsare floarea cea mai curată de crin.” (În întunec, pg. 118.)

Popa Ilarie e indiferent față de lipsese bisericii și citește ecteniile „în galop”. Se cuminecă din „același potir de pe care căzuse auritura, arătând petece mai sure, ca urmele unor răni învechite, acoperit cu un vâl care... care poate de un an nu mai fusese spălat”. În schimb la oraș îl întâlnești des, cercetează magazinele de modă, are chiar un ceas de aur, se interesează de mersul politicii...” (Din viața preoțească.)

Părintele Ilarie „mărunțel, vioiu, dar veșnic și neastâmpărat”, care coiește porecle pentru protopopi și pentru domnii de la consistor. „Cântă frumos, spune cazanii cu mare avânt, și nu-i ședință comunală în care să nu se sfădească cu notarul ungar”. „Popă de legea veche, cu mai puțină învățătură”. Nu-și vede de liturghie. Se sfădește cu primpretorele, care îi oprește congrua. (Între frați, din „Chipuri de ceară”.)

„Popa Man”, din romanul cu același titlu, deși ne amintește vremuri patriarhale, nu e preotul legat de altar, ci legendarul și „preotul-haiduc” pe care o iubire amarnică îl duce la ruină și peire sufletească. Pâr. Agârbiceanu în acest roman toată drama sufletească o scoate dintr’o legendă.

Acestea singuratiche cazuri de rătăcire, ale unor suflete slabe de preot, nu întunecă deloc „chipul literar” al preotului idealist, descris atât de minunat, începând cu viața de seminar în romanul „Arhanghelii” și „Legea minții” și celelalte volume ale păr. Agârbiceanu.

„Idealurile evanghelice – spune prof. I.G. Savin, vorbind despre opera păr. Agârbiceanu – trebuiesc scoborâte din veșnicul lor lăcaș de slavă și prinse în cadrul realităților zbuciumate ale vieții, spre a putea fi înfăptuite... Ce imbold puternic spre faptă poartă în ele aceste plăsmuiri literare, aceste figuri de preoți, cari trăesc, se zbat, luptă, iubesc, se frâng sau biruesc, cari au tot ceea ce e omenesc în ele! În locul preceptului mort, a textului searbăd din manualul paragrafat, (1 se pune în față viața ademenitoare, așa cum e ea, dar care te chiamă, pe care o simți, o trăiești! (Revista „Cuvântul”, a. 1, nr. 5-7)

Astfel am trăit și trăim în opera păr. Agârbiceanu întreaga viață preotească din trecut. Preotul hulit și batjocurit în alte opere, de ale scriitorilor noștri, aici e idealizat și reabilitat la locul lui.

„Chipul literar” al preotului e zugrăvit în valoare etică și morală ce trebuie să o prezinte... Idealizând acest tip al satului ardelean înainte de Unire „opera lui Agârbiceanu stă în literatura noastră actuală pe planul întâi; iar prin sinceritatea simțirii sale și prin nobleța sa morală, Agârbiceanu întrece pe toți ceilalți scriitori de astăzi.” (H. Sanielevici: „Citind pe Agârbiceanu” în „Noi probleme”, pg. 1.)

„Acest scriitor – adaugă O.C. Tăslăuanu – a rămas cel mai credincios tradiției ardelen. În scrisul lui grăește Ardealul cu luminile și umbrele lui, cu virtuțile și cu scăderile lui.” (Amintiri de la „Luceafărul”, pg. 148.)

IX. IN MEMORIAM: Generalul Leonida Pop

GENERALUL NĂSĂUDEAN LEONIDA POP – ÎN SLUJBA CURȚII DE LA VIENA

Ioan SENI

Leonida Pop provenea dintr-o celebră familie străveche grănicerească năsăudeană. Bunicul său, Grigore Pop, născut în Bichigiu, a fost primul ofițer român în Regimentul II românesc de graniță de la Năsăud (1762-1851); Bunicul a avut patru feciori: Ion, Matei, Gavrilă și Leon, tatăl viitorului general, **Leonida**; Tatăl generalului, Leon, s-a născut la Feldru în anul 1797, fiind grănicer în Regimentul de Graniță de la Năsăud, prilej de a lupta în războaiele cu Napoleon, dar se retrage în urma unor intrigi, fiind reabilitat destul de târziu, la peste 80 de ani, când i se oferă și o pensie, datorită fiului său, Leonida, ajuns șef al Cancelariei imperiale de la Viena. A murit în anul

1880, la 83 de ani. Tatăl său, Leon, s-a căsătorit cu fiica maiorului german Wurzer, ofițer al Reg. II Grăniceresc Românesc de la Năsăud, având trei fete și un băiat – Laura, Matilda, Ida și **Leonida**. Sora sa, Ida, s-a căsătorit cu J. Goldschmidt, având 5 fete, căsătorite toate la Năsăud cu personalități celebre: Iulian Marțian, V. Șotropa, J Ulrich, L Vadkerty și Gavril Scridon.

Leonida Pop a absolvit Școala Primară la Năsăud, începând tot aici și Institutul Militar (1843); La vârsta de 13 ani îl urmează pe tatăl său într-o călătorie la Viena, unde sunt primiți cei doi – tată și fiu – în audiență la Împăratul Ferdinand care a rămas uimit de agerimea și istețimea copilului, fapt pentru care l-a primit, copil fiind, la Acad. Militară Tereziană din Wienar-Naustadt, acolo unde puteau fi întâlniți doar copii de conți, prinți, baroni, înalți demnitari de stat. La vârsta de 20 de ani termină Academia Militară (1851) și, fiind un elev eminent, a fost avansat la gradul de sublocotenent și repartizat la Regimentul de infanterie „Karl Ferdinand”, garnizoana din Sibiu, unde a servit ca adjutant, până în 1854.

Atras de cariera militară, a fost primit la Cursul Militar Superior (Kriegsschule) pe care-l termină în anul 1857 cu grad de locotenent, dovedind reale cunoștințe de strategie și tactică militară. După doi ani avansează în Statul major cu grad de căpitan, an în care participă la campania din Italia, câștigată de austrieci la Magenta și Turbiga, în care a fost sufletul succesului acestei campanii, dar lauri i-a cules generalul corpului său de armată,

prințul de Hessen, care a fost onorat cu „Ordinul Maria Tereza”.

Dacă pentru Italia, anul 1859 aducea speranța unirii într-un stat național, pentru austrieci însemna anul celei mai rușinoase înfrângeri, lipsei de curaj a unor combatanți, lipsei de experiență, dar mai ales lipsei de profesionalism a unor cadre militare cu înalte răspunderi. De aceea Curtea Vieneză avea nevoie de cadre tinere, bine pregătite pentru posturi înalte.

În timp ce Leonida Pop avansa dintr-un grad militar inferior în altul superior, la Năsăud Regimentul se desființează, urmând perioade distincte în istoria Imperiului: până în 1860 o perioadă de restricții, apoi o perioadă de relaxare de forma unui regim liberal (1860 – 1867) și-n fine, o perioadă aspră pentru români – dualismul austro-ungar, care va forța deznaționalizarea românilor (1867-1918).

Fără recunoașterea meritelor în bătălia de la Magenta și Turbiga, Leonida Pop a rămas căpitan încă 7 ani, fiind la un pas de a renunța la cariera militară. Se simțeau deja consecințele dualismului austro-ungar. Rămâne totuși în armată, la insistențele tatălui său și a rudelor sale de la Năsăud. Destul de târziu, prințul de Hessen îi aduce laudele cuvenite printr-o scrisoare amplă și elogioasă, iar Curtea de la Viena îi oferă decorația „Crucea pentru merite”, recunoscându-și greșeala. După 1860, ca urmare a succeselor împotriva prusacilor va fi gratulat cu medalia „Merite militare”, în calitate de comandant al „Guvernământului din Mainz”.

Loialitatea ofițerilor români față de Curtea Vieneză a contribuit cu siguranță la aprobarea Împăratului privitoare la înființarea Districtului autonom al Năsăudului (1861-1876). Năsăudenii mulțumeau Împăratului cu satisfacție și bucurie: *Populația districtului năsăudean „va păstra nealterate virtuțile de fidelitate neabătută și atașament din inimă, moștenite de la strămoșii ei și le va transmite copiilor și nepoților ei ca sfinte comori”*. În calitate de comandant suprem al Districtului a fost ales Alexandru Bohățel – „*un caracter puternic, o inteligență ieșită din comun și o fidelitate neabătută pentru prea înalta dinastie*”. Bohățel a fost primit la Năsăud de 4000 de delegați din toate comunele, cu arcuri de triumf la Mocod, Salva și Năsăud, cu pancarta „Virtus Romana Rediviva”. În fața tuturor a depus jurământul de credință față de năsăudeni.

În același timp, pentru merite certe, Leonida Pop este numit șef de stat major la Divizia 14 Infanterie din Pressburg, iar la data de 23 IV 1869 este avansat la gradul de locotenent-colonel.

Calitățile sale de mare strateg îl saltă pe postul de profesor de strategie, fortificații și serviciul tehnic în cadrul Cursului Central de Cavalerie de la Viena; La 1 XI 1875, Leonida Pop a fost avansat la gradul de colonel și comandant al Regimentului 61, apoi al Regimentului 48, iar din iunie 1876 – șef de Stat major la Comanda generală din Wagram; În

timp ce la Năsăud, în urma unor intrigi ticăloase, se desființa Districtul autonom năsăudean, Leonida Pop, în aug. 1878 este numit șef al Cămarilor de operații al Armatei a V-a, luând parte la cucerirea Bosniei și Herțegovinei; Între timp, sub domnitorul român Carol I, România își cucerea independența (1877-1878), recunoscută și de Congresul de la Berlin (1878). În aug. 1879 este numit comandant al Armatei a XV-a și prin Decret imperial (1 V 1880) obține gradul de g-l maior de brigadă, fiind trimis să conducă lucrările de fortificații de la Triest, ultima funcție militară operativă. Pentru un general era mai mult decât obligatoriu să știe citi o hartă, cu atât mai mult să o facă, iar g-lul Leonida Pop era un as în ambele ipostaze.

În aug. 1881 este chemat telegrafic la Viena pentru a ocupa postul de șef de cancelarie imperială, ocupat absolut numai prin merite și calități. Era primul român provenit din pământul sfânt al Transilvaniei, al Năsăudului care a atins înălțimea unor astfel de demnități. După un an avansează ca adjutant al Maiestății Sale Împăratul Francisc Iosif I. Acum Împăratul îi cere: „*Acum pregătește-ți denumirea de adjutant general. Noi lucrăm de multă vreme împreună și am motive depline de a fi mulțumit de D-ta și cred că și D-ta vei fi mulțumit de mine*”.

După încă doi ani, Leonida Pop devine general de divizie, cu grad de mareșal locotenent și este numit consilier intim militar al Împăratului Francisc Iosif I, care-i și scrie câteva rânduri: *Dragă generale, Vă acord demnitatea unui consilier intim și rog să dispuneți și în această legătură să se facă tot ce este necesar*”. Avansat la gradul de general de divizie, mulțumește cu amabilitate Împăratului, care-i aduse noi elogii: „*Nu pot decât să exprim din nou deosebita mea recunoștință și mulțumirea mea pentru prestațiunile și succesele dumitale*”. La răspunderile și succesele deosebite ale românului năsăudean Leonida Pop, era imposibil să nu apară în jurul lui tot felul de intrigi și invidii care de care mai nedrepte și răutăcioase, dar el a rămas neclintit în fața datoriei și față de jurământul depus. În anul 1889, la 58 de ani, îl găsim bolnav într-o stațiune din Elveția, an în care primește și gradul de mareșal al artileriei și general de infanterie. Ultimii săi ani nu ne sunt prea clari: după 1892 este trecut în *disponibilitate*, la cerere... și „*concediat cu competență de așteptare*”.

A primit numeroase ordine și decorații de la austrieci: Ordinul „Maria Tereza”; Crucea Mare a Ordinului „Coroana Italiei”; Ordinul „Vulturul Roșu” al Prusiei; Ordinul „Frederich de Wutenbergen”, Crucea de Comandor al Ordinului spaniol „Carol al III-lea” cu Stea; Ordinul „Olaf al Suediei”; Ordinul „Crucea Prusiei clasa I”; Ordinul Muntenegrean „Dănilă”, clasa I. Rușii i-au oferit ordinul rusesc „Sf. Ana”, clasa I; A fost decorat și de regele României – Carol I în anul 1885, cu Marea Cruce a Ordinului „Coroana României”; Cu doi ani mai devreme, în anul 1883, România se alia Puterilor Centrale, urmărindu-și strategic interesul național, fără să renunțe vreodată la pământurile românești aflate temporar sub

stăpânirea Austro-Ungariei. Decorațiile primite reflectau calitățile sale de bărbat curajos, bun și mare strateg, cu alese trăsături morale care a slujit mai mult de opt ani Curtea imperială vieneză. A fost un bun ostaș, un bun soldat, un bun executant, așa cum românilor le place să fie în general. Nu lipsea din anturajul împăratului, de la mesele festive ale acestuia, fiind un feldmareșal deosebit de dorit, util și eficient în astfel de situații, ca de altfel și-n situațiile cele mai dramatice.

A fost căsătorit cu o văduvă ce avea și două fete pe care Leonida Pop le-a înfiat, fiind singurii moștenitori ai averii feldmareșalului, avere despre care nu s-au găsit date relevante.

Generalul a iubit Năsăudul pentru că aici îi erau neamurile, în special sora sa IDA – căsătorită Goldschmidt, cu cele 5 fete ale sale și gineri din cei mai celebri. Era primit cu *onor militar* și de către bistrițeni. Scrisorile primite la Năsăud reflectă lumea bună, prietenii pe care-i avea la Viena, Nice, Băile Fracis, Bozen-Bolzano, Arco - prieteni care-l însoțeau peste tot prin corespondența lor. Inclusiv la New York i s-au trimis scrisori din Chicago; Pe toate scrisorile erau consemnate titluri de mare onoare: *von, excelență, freiherr (baron)*, pe care le-a primit în baza Statutelor Ordinului „Coroana de Fier”, clasa I, iar numele său devenea **Leonidas Popp**. S-a stins din viață la 1 dec. 1908, la Baden în Germania, la vârsta de 78 de ani, cu 10 ani înainte de a-și vedea pământul românesc unit în granițele unui stat național liber și independent.

Ulterior, rămășițele pământești i-au fost aduse la Năsăud și depuse în Cavoul familiei Goldschmidt într-o urnă, care în timpul comunismului a fost spartă, iar cenușa împrăștiată în prejma cavoului, pe pământul năsăudean pe care l-a iubit cu multă căldură, indiferent ce funcții a ocupat la Înalta Curte Imperială Vineză.

Un bust al recunoștinței pentru marele general român, **Leonida Pop**, dezvelit la Năsăud ar demonstra generațiilor viitoare cât și cum au știut românii năsăudeni să comunice cu apusul european, în avantajul emancipării lor și cu prețul a nenumărate jertfe, în avantajul Marii Curți Vieneze. În anul 2011 s-ar împlini 180 de ani de la nașterea sa, iar dezvelirea bustului ar fi deosebit de oportună.

Prima sa piatră de mormânt păstra un text relevant pentru valoarea personalității sale: *Feldgeneralhofmaister Baron Leonidas Popp 1831-1908. „Latuosque decet cui dicet in diem dixisse: Vixi”* – în traducere: „*Acelui bărbat puternic și mare i se cuvine să spună într-o zi: Am trăit*”.

X. VARIA

ÎNCĂ UN ACADEMICIAN NĂSĂUDEAN: ION CREANGĂ

Prof.univ.dr. Ironim MARȚIAN

Un istoric al zilelor noastre, dar nu un istoric literar, l-am numit pe Lucian Boia, autor al „celui dintâi examen critic radical și sistematic al culturii române de astăzi” (Mircea Iorgulescu), referindu-se la opera lui Eminescu, Caragiale și Creangă afirmă: „Creangă este un țăran moldovean autentic (spre deosebire de Eminescu, țăran mai mult în sens metafizic). În poveștile și amintirile sale din copilărie, el nu face decât să transfigureze satul moldovenesc (până și personajele supranaturale... par a fi tot un fel de țărani moldoveni, poate puțin mai ciudați), într-un stil aproape rabelaisian (aluzie la romanele fantastice și burlești „Gargantua” și „Pantagruel” ale lui François Rabelais, 1494-1553, în care autorul francez se distinge

prin bogăția expresiei, prin umorul succulent de factură populară, *n.n.*) și cu un umor savuros, de o extraordinară vitalitate. Cei trei... sunt magicieni ai cuvintelor. Inventivitatea verbală, maniera de a zice îi definește în mai mare măsură decât fondul celor spuse. O caracteristică, exceptându-l pe Eminescu, este și încărcătura masivă de unor. (...) O trăsătură constantă, pe care românii și-au verificat-o și în vremurile... nu prea vesele ale comunismului....«A face haz de necaz» este o expresie..., o contradicție românească, surprinsă perfect de poetul George Bacovia în versul: «O țară tristă, plină de umor!»”.

Până în prezent sunt numeroase studiile privind originea ardeleană a familiei marelui povestitor Ion Creangă (1839-1889), cel puțin după mama sa, Smaranda Creangă, al cărei nume îl adoptase și sub care este cunoscut în Literatura română, dar sunt puține cele consacrate stabilirii rădăcinilor ei în solul meleagurilor năsăudene și bistrițene, căci au fost...

Primele au, invariabil, ca punct de plecare discursul împăciuitoare al bunicului dinspre mamă, David Creangă din Pipirig, în legătură cu școala ce trebuia s-o parcurgă băiatul Nic-al lui Ștefan al Petrei Ciubotariu după un an (1846/47) petrecut în Humulești la copilărie, la școala Părintelui Ioan de sub Deal și a dsacălului „bădița Vasile”, unde, ca mijloace de educație școlară, se foloseau „Calul Bălan”, „Sfântul Nicolae” și „colacii”: „Las’, măi Ștefane și Smărănducă, nu vă mai îngrijorați atâta că azi e duminică, mâne luni și zi de târg, dar marți, de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine și am să-l duc

la Broșteni, cu Dumitru al meu, la profesorul Nicolai Nanu de la școala lui Baloș, și-ți vede voi ce-a scoate el din băiat; (...). Când am venit eu cu tata și cu frații mei, Petrea și Vasile și Nică, din Ardeal în Pipirig, acum șasezeci de ani trecuți, unde se pomeneau școli ca a lui Baloș în Moldova? Doar la Iași să fi fost așa ceva și la Mănăstirea Neamțului, pe vremea lui mitropolitu Iacob, care era oleacă de cimotoie (rudă, *n. n.*) cu noi, de pe Ciubuc Clopotaru de la Mănăstirea Neamțului, bunicul mîne-ta, Smarandă, al cărui nume stă scris și astăzi pe clopotul bisericii din Pipirig. Ciubuc Clopotarul tot din Ardeal știa puțină carte, ca și mine; și apoi a pribegit de-acolo, ca și noi, s-a tras cu bucatele încoace, ca și moș Dediu din Vânători și alți mocani, din pricina *papistășiei mai mult (s.n.)*, pe cât știu eu”.

Și la Broșteni, împreună cu al său coleg Dumitru, care-i era și unchi de vârstă apropiată, după mamă, Ion Creangă va urma numai un an (1849) acea școală numită și „pension”, unde învățătorul Nicolai Nanu, cu reputația de om „înțelept și iscusit” le va da celor doi copii „lecții după puterea lor” și-i va pune să învețe și să cânte „*Îngerul a strigat*”, iar la cumpăna anilor 1849/50 îl găsim la „psaltul” de la Biserica „Adormirea Maicii Domnului” (cântăreț bisericesc în strănă) din Tg. Neamț, al lui Simion Fosa.

Coborând acum pe arborele genealogic al scriitorului, întocmit de Teodor Tanco în anul 1987, pe bază de documente indubitabile, coroborat cu „pledoaria” lui David Creangă, identificăm două rădăcini viguroase înfipte în meleagurile noastre: una a bunicului David Creangă și cealaltă a bunicii Nastasia Baboi, adică părinții Smarandei Creangă. Cea din partea bunicului coboară prin intermediul părinților acestuia, Ioana Creangă și Ion Vărărean, apoi al lui Mihai Creangă și Ștefan Creangă, cu al său frate Toader Creangă, la **Titiana Creangă din Ilva Mare (1750)**. Cealaltă, din partea bunicii, este coborâtore prin părinții săi, Nastasia Ciubuc și Ion Lupu Baboi, mai departe prin Grigore Ciubuc (Clopotarul), spre **Mitropolitul Moldovei Iacob Stamati (1792-1803)** și bunicul (sau unchiul?) acestuia, **Episcopul Pahomie al Romanului (1706-1714), ambii originari din Gledin**. Așadar... premoniția avansată cu trei sferturi de veac în urmă de Sandu Manoliu devine realitate: „N-ar fi deci exclus ca nășăudenii să și-l revendice pe cel mai mare prozator moldovean”. Și... Teodor Tanco îl include în al său „Dicționar literar 1639-1997 al Județului Bistrița-Năsăud”, Edit. Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca 1998, pag. 119-122.

În continuare, sunt ușor de desprins din istoria și critica literară informațiile despre viața și activitatea lui Ion Creangă, „una dintre cele mai pitorești figuri ale Literaturii române”, admirabilul „scriitor popular”, ale cărui scrieri „sunt o adevărată îmbogățire a literaturii noastre”, cum îl caracterizează „Junimea” și mentorul ei, Titu Maiorescu. După câțiva ani, sub numele Ion Ștefănescu, urmează cls. a III-a la „școala publică” din Tg.

Neamț (1853/54) cu Părintele Isaiia Duhu, unde este coleg cu viitorul filosof materialist Vasile Conta (1845-1882), care-i va deveni și idol politic, apoi „școala catihetică” din Fălticeni (1854/55), Părintele Vasile Grigorescu amintindu-și-l că „era bun cântăreț, așa și așa la carte și neastâmpărat în pozne și ghidușii”, aici învățând „Istoria vechiului Testament” de Filaret Scriban, „Manual de tipicul sau formularul slujirei de Dumnezeu” al lui Melchisedec, „Gramatica română” a lui Nicolau G. Măcărescu. În perioada 1855-1858 parcurge și termină cursul inferior al Seminarului teologic „Veniamin Costache” de la Iași, cu „profesorii cei mai învățați din lume”, dar și cu cei mai de seamă clerici, ca Neofit, Teoctist și Filaret Scriban, acesta din urmă arhiepiscop și rector al seminarului. Și despre doi dintre ei, Sandu Manoliu se pronunță: „De asemenea, Iuliu Moisil arată pe marii patrioți și erudiții frați și prelați Neofit (1803-1884) și Filaret Scriban (1811-1873), originari tot din Județul Năsăud”. Filaret Scriban a răspândit, prin anii 1870, tradiția că Sf. Apostol Andrei ar fi predicat în Dobrogea, ceea ce „s-a dovedit fără teme”, îl combate pr.dr. Teodor Bodogae de la Sibiu. La 12 decembrie 1858, Ion Creangă intră în posesia „formalnicului atestat” de absolvire a „cursului inferior” de patru ani. Se căsătorește, la 23 august 1859, cu Ileana Grigoriu, iar la 23 decembrie, în același an, se hirotonește diacon.

Un an va urma Facultatea de Teologie din Iași (1861/62), mai departe cursurile Școlii Normale Vasiliene de la Trei Ierarhi (1864-1865), sub conducerea lui Titu Maiorescu, purtător al unor concepții noi, europene, privind organizarea învățământului primar și normal, cunoscător al metodelor psiho-pedagogice moderne de predare, însă adaptate școlii românești. Ion Creangă fusese cel mai bun la învățătură în cele două clase ale școlii normale, iar la examenul final din 10 iunie 1865, la toate materiile obținuse calificativul „eminent” (religie, pedagogie, gramatica română, aritmetică, cosmografie, fizică, muzică vocală, caligrafie), cum „eminente” îi erau considerate aptitudinile pedagogice și purtarea. A fost motivul pentru care, ca „normalist”, devenise, la 6 mai 1864, institutor al Școlii primare de la Trei Ierarhi, un fel de „școală de aplicație”, întărit prin Decretul domnesc din 2 noiembrie 1864. Atestatul de absolvire a școlii normale, semnat de Titu Maiorescu, îl va obține abia la 15/27 iunie 1866. În paralel, duminica, era slujitor al bisericii, diacon, inclusiv la Mănăstirea Golia, în schimbul asigurării locuinței pentru familia sa, sporită și cu fiul Constantin Creangă (1860-1918), viitor „banal” militar de carieră (câpitan).

Prin comunicatul publicat în Monitorul Oficial Nr. 155/14 iulie 1872 este anunțată excluderea din diaconat și din învățământ a lui Ion Creangă, pentru săvârșirea unor fapte considerate „incorrigibile și incompatibile cu caracterul de cleric”, la cererea Mitropoliei Iașilor și Sucevei, avându-l în frunte pe Calinic Miculescu, înaintată Ministerului de Culte

și Instrucțiune Publică, în acel moment condus de generalul Christian Tell. În fapt, frecventase Teatrul Național, își tunsese vestitele-i plete, trăsesse cu pușca... Va fi reprimat însă în învățământ în anul 1874, când la conducerea ministerului de resort venise Titu Maiorescu, lucrând, probabil, până în 1884, la Școala primară din Păcurari, căci înainte de destituire îl găsim la „școlița” de pe Sărărie, în apropiere de a sa „bojdeucă din Țicău”.

Ca institutor cu experiență pedagogică îndelungată, apreciată de câteva inspecții la clasă, din îndemnul lui Titu Maiorescu, Ion Creangă va fi coautor de manuale școlare, atât de lipsitele abecedare trebuitoare copiilor, cu atât mai mult cu cât tânărul profesor cu „studii temeinice în străinătate” era adeptul simplificării ortografiei limbii române și al introducerii „metodei scriptologice”, prin care cititul se învață odată cu scrisul, a metodei intuitive de învățare. Astfel, cu alți colegi, va publica „*Metoda nouă de scriere și citire*” (1868), „*Învățătorul copiilor*” (1871), „*Povătuitorul la citire prin scriere după sistema fonetică*” (1876), pentru care este decorat cu Medalia „Bene Merenti” cls. a II-a (1878), de asemenea pentru activitatea didactică desfășurată, ca și „*Geografie a Județului Iași*” (1879). În primele trei apar și câteva povestiri ale sale, precum „*Înul și cămeșă*”, „*Acul și barosul*”, „*Ursul păcălit de vulpe*”..., dar și poezioare, mai ales morale.

Perioada 1874-1877 este deosebită în viața lui Ion Creangă. Mai întâi, îl va cunoaște pe Mihai Eminescu, legându-se printr-o prietenie durabilă. Poetul îl va încuraja să scrie, îl introduce în Societatea „Junimea”, unde este bine primit cu lectura poveștii „*Soacra cu trei nurori*”, care va și apărea în „Convorbiri literare” (Nr. 7/1 octombrie 1875), adevăratul debut literar al povestitorului, urmată imediat de „*Capra cu trei iezi*” (Nr. 9/1 decembrie 1875), „*Punguța cu doi bani*” (Nr. 10/1 ianuarie 1876), mai departe „*Povestea porcului*” (Nr. 3/1 iunie 1876), „*Moș Nichifor Coțcariul*” (Nr. 10/1 ianuarie 1877), „*Povestea lui Harap-Alb*” (Nr. 5/1 august 1877)..., apoi anecdota „*Moș Ion Roată*” („Albumul macedo-român”, București 1880), „*Ion Roată și Vodă-Cuza*” (Almanahul Societății academice „România Jună”, Viena 1883) etc. A mai colaborat cu suplici, anunțuri sau replici la „Noul curier român” și „Contemporanul” (Iași), respectiv scrise în broșuri separate.

Inegalabilele „*Amintiri din copilărie*”, operă de maturitate a lui Ion Creangă, care se pot constitui într-un roman (!), apar succesiv în „Convorbiri literare” astfel: I (Nr. 10/1 ianuarie 1881), II (Nr. 1/1 aprilie 1881), III (Nr. 12/1 martie 1882), iar ultima parte, IV, se publică postum în Ed. „*Scrierile lui Ion Creangă*”, Vol. II, Iași 1892. Asupra lor, dar și asupra povestirilor și poveștilor, critica literară și-a spus cuvântul prin pana unor: Jean Boutière (Paris, 1930), Nicolae Iorga, Garabet Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, Pompiliu Constantinescu, George Călinescu, Tudor Vianu, Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Eugen

Simion, Nicolae Manolescu... George Călinescu aprecia că scriitorul „Creangă povestește copilăria copilului universal”, Zoe Dumitrescu-Buşulenga zicea: „Dar Creangă scrie întregul roman al copilăriei lui, primul roman al copilăriei țărănești în literatura noastră. (...) Cartea **Amintirilor** lui Creangă n-a fost pentru autorul ei decât o modalitate de a trăi încă o dată în mediul cel mai prielnic ființei lui”, pentru ca Adrian Marino să afirme: „**Amintirile** reprezintă un tip specific de autobiografie, necultivat în literatura română anterioară, cu puține corespondențe în literatura universală. Sub toate raporturile avem de a face cu o operă profund originală, care, strict estetic vorbind, ne pare a îmbogăți arta literară cu o formulă aparte”. În sfârșit, contrar judecății „junimiștilor”, Vladimir Streinu se pronunța astfel: „**Poveștile și Amintirile** sunt, cu alte cuvinte, ale unui artist deopotrivă superior categoriei poporane ca și, de altminteri, celei culte, care a și fost, a și voit să fie țăran; dar țăran istoric din patriarhat ca bunicul David (...)”, prin strămoși, de la Ilva Mare.

Să mai adăugăm, în chip aleatoriu, și alte aspecte ale vieții și activității povestitorului humuleștean. În a sa bibliotecă se găseau, pe lângă cărțile bisericești trebuitoare, un „*Abecedaire pour la jeunesse*” și o „*Mică gramatică franceză*”, absolut necesare într-o atmosferă cosmopolită ieșeană invadată de neologisme, o „*Gramatică latină*” de Dimitrie Stoica, pentru că influența ardeleană era puternică. În perioada când se vedea exclus din cler și învățământ (1872-1874), deținuse un „debit de tutun”, iar în anul 1871 era membru fondator al „*Primei societăți de economie din urbea Iași*”. În anul 1875 obține definitivarea în învățământ, iar în 1880-81, când Vasile Conta este ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice în Guvernul liberal al lui Ion C. Brătianu, va fi numit membru în Consiliul general al Instrucțiunii. Om al vremii sale, făcuse și el ceva „politice” în perioada 1866-1872. Se apropiase de liberalismul-democrat al lui Vasile Conta, dar nu se apropiase de „junimiștii” conservatori monarhici, însă era „naționalist”, numitor comun atât al liberalilor, cât și al conservatorilor. Iar în anul 1888 citește „*Amintirile din copilărie*” IV în cadrul „Cercului literar” al socialistului Nicolae Beldiceanu.

Grijile, nevoile și durerea îl apasă pe Ion Creangă în ultima parte a vieții sale; în anul 1873 se consfințește juridic divorțul de soția care-l părăsise, cererile financiare tot mai presante ale fiului, plecarea lui Titu Maiorescu (1874) și a lui Mihai Eminescu (1877) la București, apoi și a „Junimii”, dar mai ales boala care-l măcina încă din anul 1884... Îl dureau întâlnirile din ce în ce mai rare cu ai săi prieteni și confidenți. N-a scăpat nici el de acuzații de plagiat.

Se stinge din viață, dar nu din Literatura română, la 31 decembrie 1889, trecând de la „bojdeuca din Țicău”, martora atâtor întâlniri creatoare, în Cimitirul „Eternitatea” din Iași.

Creangă este considerat de același mare exeget al vieții și activității sale, George Călinescu, „(...) o expresie monumentală a naturii umane în ipostaza ei istorică (!) ce se numește poporul român, sau, mai simplu, e poporul român însuși, surprins într-un moment de genială expansiune”.

Recunoscut drept clasic al literaturii noastre, în anul 1948 este ales MEMBRU POST-MORTEM AL ACADEMIEI ROMÂNE.

Este lăudabil travaliul istoricului literar dr. Teodor Tanco de a dovedi originile născădene ale marelui povestitor, dar atunci de ce nu l-a inclus în „cartea academicienilor născădeni și bistrițeni” (Ediții 1966; 2006)? Ar fi al 29-lea.

Bibliografie:

1. Lucian Boia, *România, țară de frontieră a Europei*, Ed. a III-a, Edit. Humanitas, București 2007, pag. 268-269.
2. Sandu Manoliu, *Născădul și viața lui*, „Icoana unei școli dintr-un colț de țară românesc”, Anuarul Școlii Normale din Născăud/1929, Născăud 1930, pag. 31-32; vezi și pag. 82-83.
3. Teodor Tanco, *Lumea transilvană a lui Ion Creangă. Excurs istorico-literar*, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1989 (Ed. a II-a 1999).
4. George Călinescu, *Ion Creangă (Viața și opera)*, „Opere 14”, Edit. Minerva, București 1972 (1964).
5. Ion Creangă, *Povești, Amintiri, Povestiri*, Edit. Eminescu, București 1980.
6. Mircea Zăciu (Coordonarea și revizie științifică), Marian Papahagi și Aurel Sasu, *Scriitori români*, Edit. Științifică și enciclopedică, București 1978, pag. 169-174.
7. Ioan Scurtu, Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, *Enciclopedia de Istorie a României*, Ed. a III-a, Edit. Meronia, București 2002, pag. 568 seq.
8. Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, Ed. a II-a, Edit. Științifică și Enciclopedică, București 1977.
9. Teodor Bodogae, *Momente de seamă privind începuturile vieții religioase a românilor până la organizarea mitropoliilor din țara noastră*, „Mitropolia Ardealului”, An XVII, Nr. 5-6, Sibiu 1972, pag. 386-397.

SIONUL ROMÂNESC (1865-1867) – BULETIN INFORMATIV PENTRU CLERUL DIN TRANSILVANIA

Constantin CATALANO

Încă de la primul număr, din 1 iulie 1865, redacția atrăgea atenția asupra scopului apariției acestei gazete care consta în formarea unui cler luminat, care să fie în măsură a strânge pe lângă sine tot poporul credincios, sub semnul științei, căci „**știința e putere**”, iar „**bunăstarea spirituală a cutărei societăți bisericești o condiționează puterea credinței și puritatea morală**”. Tocmai asta „nizuiește”, cu posibilitățile unui atare jurnal, Sionul Românesc.

Știrile privind evenimentele din Dieceze, vicariate, parohii etc., apar chiar din primul număr la rubrica: „**Înștiințări din Provincia noastră bicericească**”. În chiar primul număr suntem „*înștiințați*” cum că în statul clerului au avut loc „*strămutări*”, astfel în Districtul Năsăudului în parohia Salva este numit prin ordin preotul Sebastian Coșbuc, fost paroh (capelan *n.n.*) în Hordou, iar în parohia Feldru, este numit preotul Grigore Mureșan, fost paroh în Lușca. (p. 11) Despre asemenea schimbări mai sunt informații din Marmatia, Solnoc etc.

Primele semnale venite din partea cititorilor și publicate încă din al doilea număr, sunt încurajatoare: „Stimate Domnule Redactor! Eu într-adevăr nu știu, oare e vina mea sau nu e vina mea, cum că despre apariția Sionului românesc până în clipa cea din urmă nemic n-am auzit, însă atâta știu, că ieșirea lui la lumină – pentru mine neașteptată – cu atât m-a surprins mai plăcut. A fost aceasta o lumină de fulger din cer senin, însă care nu amenință pericol, ci care curățește atmosfera cea înădușită de seceta fierbințelii; sau mai bine, a fost o rază, ce crapă nourii cei groși, care acopereau de mai lung timp, ți se pare de o eternitate, cerul și te împiedeau a te încălzi la învietoarea lumină a soarelui – o rază, care după un timp îndelungat neguros și turbure a promite serinătate.

Ori cum să fie, să fii binevenit, domnule redactor, pre acest teren! Ți gratulăm din inimă întreprinderea-ți salutară!” Este reacția sinceră și salutară a unui corespondent din Lugoj. (nr.2, 15 iulie 1865, p. 21).

Un alt corespondent, parohul V. Grozescu, din Sînmiclăușul Mare, într-o corespondență din 7 iulie 1865, își manifestă, în același număr, surpriza plăcută ce i-a făcut-o „**Sionul românesc**”, care: „*seamănă cu acel dulce sentiment, ce-l simte omul creștin cându sosește o dulce bucurie dup-a sale rugăciuni.*”

În „Înștiințări din Provincia noastră bisericească”¹ din numărul 2, cititorul este informat cu un fenomen litigios apărut în Dieceza Lugojului cu privire la respectarea art. XX, par.7 din legile din 1848 cu privire la dreptul de proprietate asupra lăcașurilor de cult. După ce se creaseră două precedente în parohiile Vermeșului și Nevrinței, cu privire la dreptul de proprietate, apare al treilea chiar în 1 iulie 1865 la Visag, unde doar 18-20 de sârbi creștini emigranți aveau pretenția de proprietate asupra lăcașului comunității băștinașe românești care număra câteva mii de suflete trecute la „sfânta unire” și pe care ei au edificat-o și întreținut-o. De aici putem deduce că biserica a fost inițial ortodoxă și a aparținut comunității românești, iar după trecerea la unire a comunității românești, au revendicat-o ortodocșii sârbi. „*Alta e* (spune corespondentul) *unde statul contribuie pentru ridicarea și repararea bisericilor; acolo statul firește că are în orice caz drept a-și păstra ce-i al său. La din contră stăm pe lângă convingerea-ne răspicată mai sus, și susținem acea teorie, acel principiu pentru noi și pentru alții față cu noi. Dreptate preste toate! Pereat mundus, fiat justitia!*”

Pentru a dovedi că politica gazetei este una constantă care nu face rabat de la principiile ce o guvernează, în rubrica „Poșta redacției”, „Domnul redactoru” este cât se poate de tranșant cu scrisoarea de răspuns către „V.I.” din „O”: „*Epistola domniei Tale sună cam a lecțiune dată unui suspect; cu toate aceste nu o luăm în nume de rău, crezând că a purces din iubire frățească și de aceea concursul ce ni-l promiți va fi binevenit. Iartă-ne să-Ți spunem că noi ne-am tras bine seama cu toți scopului deferit; rezultatul îl depuserăm în Programa de la care avem tare propus a nu ne abate nici cât e negru sub unghie. Zici că intoleranța doctrinală e caracteristica Bisericii lui Christos, că cu acea „intoleranță a început și fundat Biserica sa Mântuitorul”. Din contră, părerea noastră e, că cuvântul netoleranța proprie nici n-ar avea loc în știința teologică creștină, că (după Luca, 9, 53-55) iubirea, cereasca iubire e caracteristica adevărată a religiei dulcelui Iisus, pe carele biserica noastră în toată ziua și toate orele-l numește bunul și iubitorul de oameni Dumnezeuul nostru. Pre urmă noi avem două reguli de viață ș una trasă din experiență ne zice: „cu animozități nu vei scoate la căpătâi niciodată ceva iz lucru de doamne-ajută”; și noi învățarăm de la s. Francis Sales, ne încredințează: că cu picur de miere poți prinde o mulțime de muște, dar cu o bute de oțet niciuna. De altminterea pace și salutare frățească.” (nr. 2, p. 24)*

După ce în două numere gazeta vorbește despre necesitatea sinoadelor, care întrerupte trei decenii, își simțeau tot mai pregnantă prezența, sunt multe voci care susțin ideea reluării acestor întruniri ale episcopilor etc. pentru tratarea obiectivă și unilaterală a problemelor bisericii românești unite cu Roma.

În corespondența lui I. Antoneli din Turda, semnată iulie 1865, este aplaudată această inițiativă a Sionului de a promova ideea reluării sinoadelor: „... În momentul de față nimenea e în stare a ne spune înainte ziua convocării sinoadelor noastre diecezane; eu, însă din parte-mi cred, ca aceea nu poate să întârzie mult, atât pentru că e comun așteptată, cât și pentru ca îndată ce va ieși statul cu fericire din experimentele reconstituirii sale, el, el însuși nu ne va mai putea suferi staționari în mijlocul torentului de progres, ce-l va inunda în toate direcțiunile organismului său.

Atitudinea ce vor s-o ieie acele sinoade față cu organismul de astăzi a bisericii, față cu cauzele noastre fundamentale și școlare, nu poate s-o oprească nici un muritor, fire-ar cât de ager și cât de pătrunzător; ci noi până la acele zăle de mare însemnătate să ne recomandăm unii altora meditațiune serioasă, precumpănire matură, rezoluțiune și înainte de toate studiu neînterupt a trecutului nostru bisericesc; pentru că numai aceia vor fi în stare a judeca până la ce măsură e de a se conserva ori dărâma clădirea veche a instituțiunilor noastre disciplinare și administrative, care-i vor cunoaște toate părțile, numai aceia vor ști alege păreții vechi, dar solizi din cârpiturile noi, vor putea combina acea clădire cu recerințele timpului modern și vor putea conchide cu securitate la durabilitatea ori nedurabilitatea ei, numai aceia vor să aibă un program răspicat, care vor merge la sinoade convinși că prin uniunea cu biserica Romei, nu ne-am pierdut nici dreptul sinoadelor, nici pravila, după ce acestea sunt garantate de ajuns nu numai prin uzul neprecurmat al secolilor trecuți ci și prin șase diplome și rescripte regești.” (nr. 3, p. 32)

Atmosfera liberalistă, prielnică românilor de ambele confesiuni, care a făcut ca mișcarea de emancipare a spiritului românesc să ia o amploare necunoscută până atunci în Transilvania, prin apariția societăților culturale, precum ASTRA (1861), de la Sibiu, cele din Banat, Bucovina și multe asemenea asociațiuni care militau pentru drepturile românilor, începe să intre într-un con de umbră. Mișcărilor confesionale, mai ales cele maghiare, încep să-și strângă rândurile pregătind politic crearea statului dualist din 1867.

În aceste condiții politice date, apariția gazetei „Sionul Românesc” venea ca o alinare pentru românii uniți: „Gratulăm din inimă Sionul Românesc. Așteptarea, dorirea, piul nostru dezideriu, în el le vedem întrupate. Chemarea Sionului după programa-i desfășurată – preste tot este a reprezenta, a apăra în public interesele sfintei noastre biserici catolice răsăritene, înaintea cărora fu și trebuie să fie Românul catolic cuna cu cele mai fierbinți dorinți. „Una e de lipsă! Necesitatea strigătoare cheamă, perceperea cestei chemări însoțită de zelul învăpăiat către sfânta biserică, zelul casei Domnului, dădu viață Sionului românesc.”) Georgiu Juhasz, pr. Rom.gr.cat, din Moftinul Mic, Satu Mare, nr. 3, p.)

Același corespondent, pr. Juhasz, foarte contrariat de purtarea ortodocșilor din arealul în care el avea misiunea evanghelică, își începe pledoaria despre iubirea de aproapele care este răstălmăcită, cu bună intenție de frații români de **rit oriental**, denumire cu care Silași este doar parțial de acord pentru că la subsol face o notificare în care-l citează pe Heinrich Joseph Dominicus Denzinger (1819-1883). Denzinger în **Ritus orientalium** din 1863, împarte popoarele creștine de rit oriental în două „despărțăminte” în creștini de **rit grecesc** (greci, români și slavi) și de **rit oriental a)** ierusalimitean (sirienii iacobiți și sirienii maroniți), b) alexandrinean (coptii și etiopii), c) caldaic (nestorianii, malabarii sau creștinii Sf. Toma în India și sirii orientali) și d) de rit armenesc (armenii). Este apreciazabilă aceasta sursă folosită de Silași care ne convinge de seriozitatea și meticulozitatea oricărei informații, ca un adevărat intelectual ce se respectă, deși informația este luată dintr-un tom apărut doar cu doi ani înainte.

Revenind la nedumerirea preotului Juhasz, acesta afirmă: „Întru adevăr, mirare amară ne surprinde citind despre întrebuițarea brachiului ce turbură sfintele funcțiuni bisericesti ale noastre, scandalizând chiar și pe cei de alte confesiuni și înstrăinând inimile aplecate spre înfrățire nefățărîtă! Față cu astfel de procedură am putea întreba încă și de cauza întrebuițării aceleia, de cumva am spera răspuns sincer, însă desperând de căpătarea răspunsului sincer întrebăm numai: oare nu străbunii noștri romanii au primit și învățat fără descilinire credința și legea lui Christos nemijlocit de la capul apostolilor de la Sf. Petru? Și oare nu această credință a fost și este, despre care a scris Sf. Paul apostolul către Romani (1, 8) scrie: romanilor „credința voastră vă vestește în toata lumea”?... Prin urmare noi în primitiva-ne credință ținem deplin, ținem suma a toată confesiunea apostolească, oare pentru deplinul credinței străbunilor noștri cu drept suntem exilați din cimitirele în care repausă părinții, frații, consăngenii și amicii noștri? Oare a noastră e vina că noi ținem și credem toată suma legii...? Căci oare vina este credința, ceea ce nu are fapte de iubire?” Întru Iisus Christos nimic nu folosește, afară de credință, care lucră prin iubire.” (Galateeni, 5, 6). Și dacă nu e vie (ca credința care nu are fapte, moartea este întru sine” Iacob 2, 17). Și dacă nu e deplină, oare nu e și defectuoasă, sau și mai puțin decât defectuoasă? Ispitească-se pe sine și răspundă sieși. Iară noi ferindu-ne a aminti de demonstrațiunea prin solgăbirăul în comuna Comloș-Banat executată și abstrăgând de la ordinațiunile guberniale, ce există în privința iertării de a înmormânta fideli catolici răsăriteni și înmormântările sale: ne îndestulim cu respingerea apelării noastre eschive numai la paginile sfintelor scripturi, sfinte și nonă și credincioșilor care purceseră la exilarea mortului nostru din mormântariul lor. (nr. 4, p. 43/44)

Deși sunt două secole de biserică unită în Transilvania, greșeala vlădicilor asociată cu răutatea oamenilor n-a încetat să existe! Pentru că vorba preopinentalui **‘plinirea legii iubire este!’**”

În același nr. 4 din 15 aug. 1865 aflăm de la canonicul Adrea Liviu despre fondurile rudolfiene de stipendii ale Diecezei Lugojului care, deși tânără, înființată doar de 8 ani,² sub episcopatul lui Alexandru Dobra, la 22 aug. 1858, când s-a născut arhiducele Rudolf, pe lângă fondurile diecezane obținute pe baza legii pentru ajutorarea preoteselor văduve și a preoților deficienți, acesta mai înființează un fond pentru ajutorarea tinerilor scolastici, care se disting între alții cu progresul în studii și purtare morală care se numește fundul rudolfian al stipendiilor cu un capital de 5.689 fl.v.a. la a cărui rotunjire și-au dat concursul și cinci canoci ai diecezei între care și autorul corespondenței, Andrea Liviu cu câte 105 fl. Din aceste fonduri erau susținuți 20 de elevi gimnaziali, în anul școlar 1864-1865 cu câte 10 până la 30 de fl.v.a. de la clasa a II-a la clasa a VIII-a, în valoare totală de 365 fl.v.a.

La rubrica „Varietăți” credem necesar să subliniem faptul că profesorul Silași ținea cu tot dinadinsul ca publicul cititor să afle despre presa de dincolo de munți, astfel:

„Înregistrând noi în nr. trecut foile românești din Austria, ne luăm voia a aduce acum și ziarele fraților noștri români de peste Carpați. Ele sunt: **Conștiința națională**. Direct. C.A. Rosetti, garant responsabil Porfir Stoienescu, în București (suprimată); **Trompeta Carpaților**, iese de trei ori pe săptămână costă pentru Austria pe șase luni 20 florini în argint. Direct. Cezar Boliac, garant G. Constantinescu în București; **Opiniunea națională**, ziar politic, literar și comercial: iese de două ori pe săptămână, costă pe un an 14 fr. 20 cr. argint. Direct. N.G. Orășanu, în București; **Reforma**, ziar politic, comercial, agricol și literar, iese o dată pe săptămână, costă pre jumătate de an 3 galbeni: Direct. I. Valentinian, în București; **Tribuna Romană**, iese de două ori pe săptămână, costă per semestru 42 lei mold. Redactor C. Lucchi din Iași; **Mercur**, ziar comunal comercial, industrial, științific și literar, iese o dată pe săptămână, miercurea, cost pre an 60 lei mold. Redactor C. Troteanu, în Galați; **Tezaur de monumente istorice pentru România**, iese o dată pe lună în fascioare (fascicole) de câte 4-5 coale. Pentru Austria tomul I și II câte 10 fl.v.a. celelalte numai 6 fl.v.a.; **Natura**, ziar pentru propagarea științelor pozitive în România, iese o dată pe săptămână. Redactori Dr. C. Esarcu și lic. D. Ananesu, în București; **Preotul**, foaie bisericească, iese o dată pe săptămână, costă pre an 56 lei mold. Proprietar și director arhim. Clemente Nicolau, redactor Mihael Stamati, în Iași, **Zicala**, foaie umoristică, iese o dată pe săptămână, costă pre an 14 fl. 20 cr. argint. Direct. A. Geanoglu, în București (suprimată).”

Sunt de asemenea înștiințați cititorii despre Azilul Elena Doamna din România în care sunt 125 de copii interni, dintre care 35 băieți și 90 fete, iar externi 39 fete și 60 băieți. Pe acest motiv **Trompeta Carpaților** propune ministrului instrucțiunii publice să găsească o mănăstire de maici unde să funcționeze o școală de fete și școală normală în același timp, pentru maice pioase de caritate, „*să se aleagă călugărița cea mai inteligentă și cea mai morală de superiorii acestei comunități, care ca ajutor să i se deie doi profesori familisti, în a căror familie n-a pătruns nici o dată a nemoralității ori a calomniei.*” (nr. 4, p. 48).

Știrea de primă pagină este oferită de evenimentul petrecut la Gherla prin instalarea noului episcop Dr. Ioan Vancea³ la 22 august 1865, în locul defunctului episcop Ioan Alexi. Pentru noul episcop cronicarul nu are decât cuvinte de laudă și slavă. „*Cine cunoaște erudiția, patriotismul curat, rarele virtuți și celelalte însușiri amintite ale noului episcop; cine în legătură cu acestea cumpănește dimpreună și îndelungata experiență întru guvernarea de dieceze ce și-o câștiga ca secretar episcopesc în răstimpul de paisprezece ani; cine preste toate aceste mai consideră și acea împrejurare, cum că Ilustritatea Sa se află încă abia în al XLV-lea an al vieții, prin urmare încă în floarea anilor și în virtute bărbătească, unul ca acela nu poate decât să felicite pe juna dieceză pentru căpătarea unui atare arhipăstor.*”

Fie ca venirea Ilustrității Sale la guberniul celei mai mari din diecezele noastre într-un timp când dorul de reformare și ridicarea bisericii e atât de ardent și general, să fie un om care să ne inaugureze o eră nouă întru dezvoltarea vieții noastre bisericești.” (nr. 4, p. 49)

Despre necesitatea organizării cât mai repede cu putință vorbește și preotul de pe Târnave, Teodor Valeriu Burza, care în prealabil se angajase față de redacțiune să informeze despre parohiile și școlile din centru săsimei, de marginea Târnavei Mari. Neînțelegerile dintre confesiunea greco-orientală și cea greco-catolică luase dimensiunile unor adevărate comedii din cauza fondurilor alodiale care nu le ajungeau, motiv de ceartă și blesteme care se răsfrânge în mod nefericit asupra românilor de ambe confesiuni: „... *chiar în primăvara anului curgător (1865 n.n.) în coînțelegere cu cu parachul gr.or. de aici D.K. am suplicat (am cerut în scris) la reprezentafia comunală, că, precum pentru docinții ev.lut. se împart subsidie anuual din casa alodială, așa să se împartă și pentru ai noștri. Rezoluția ieșită după ținerea suplicei era favorabilă, cu excepția numai, că în loc de 25 fl. se rezolvaseră doua sumulițe de câte 16 fl.v.a., adică una pentru docintele gr.cat. și alta pentru cel gr.orient. însă, auziți! După ieșirea rezoluțiunii, parohia gr.orientală cu presbiteriul său a protestat în scris cu toată solemnitatea că docintele unit s-a asigant*”

(urcat), cât și celui neunit, că aceea că ei majoritate nicicând vor suferi, și pretind cu toată tăria că reprezentanța comunală nulificându-și sentința determinată să dicteze din nou docintelui unit 5 fl. Iar celui neunit 27 fl.v.a. Onorata reprezentanță însă fără alte deciziuni a promovat scriptele înaltului magistrat al Mediașului, care dezgustat de astfel de proceduri le-a așezat în loc repaus, unde zac acum de câteva luni. De acest fel de caricatură mai în toată comuna se întâmplă, așa cât cu toată dreptatea putem aici îndesui proverbul: *«inter duos litigantes tertius gaudet»*; că până se ceartă românii cum să împartă numărul sufletelor, ev.lut. pășesc sigur pe calea sa.

Deci e neapărată trebuință o nouă regenerațiune, altă formă de viață; și aceste precum și alte multe după opiniunea publică, numai printr-un sinod general s-ar putea aduce la viață.” (nr. 4, p. 57).

În „**Varietăți**” din nr. 5 (p. 60) sunt informați cititorii cu demersurile privind monumental lui Gheorghe Lazăr ce urma a fi ridicat în București, ca semn al înaltei prețuiri și mulțumiri pentru ceea ce a făcut acest mare dascăl în învățământul românesc din principate: „*Redeștătorul României, George Lazăr, încă de pre anul 1846 i se proiectase în București un monument, care prin colecte era să se rădăce Colegiu Sf. Sava. Din acel proiect însă se alese nimicul. Generosul mecenate român, d. comite Rosetti, determinat a concurge la o asemenea colecție, în fine pierzându-și răbdarea, înființă pre șpesele proprii un monument profesorului său. Monumentul din marmură roșie adusă din Pesta și costând preste tot 550 fl., în 21 mai a.c. se așeză în curtea bisericii gr. or. din Avrig, lângă Sibiu, unde zac osemintele nemuritorului bărbat. Pre cruce se gravă epitaful cel vechi, compus de însuși Lazăr și scris cu ciriliane:*

„«Viețuitorule!

Stai puțințel și citește,

Du-aceea socotește:

Tristă a omului soarte,

Nepregătitoarea moarte.

Ce ești tu, eu am fost:

Aceasta o învață (pe) de rost.

Iară inscripțiunea cea nouă de pre piatra pusă deasupra criptei cu litere suna:

«Precum Christos pe Lazăr

Din morți a înviat:

Așa tu România

Din somn ai deșteptat.»

Ce sunt eu acum, vei fi,

Când ceasu-ți va sosi.

George Lazăr

Teol. Transl.

N. 1779

M. 2823.»

«Lui George Lazăr a ridicat acest monument școlarul său Hagiul și Ierusalimnitul Carol comite de Rosetti la anul 1864.»»

În acest ritm, coloanele ziarului au fost foarte generoase cu toate știrile din Transilvania care deveniseră hrana săptămânală a familiilor de intelectuali, preoți, dascăli, juriști, funcționari publici din principat.

Am spicuit ce am crezut mai sugestiv doar răsfoind numai cinci numere din anul 1 al apariției ziarului.

Fără colaboratorii pe care îi încuraja număr de număr, marele savant nu ar fi putut realiza acest „buletin informativ” pentru cititorii Transilvaniei și nu numai.

Note:

1. Aceasta rubrică devine de acum permanentă.
2. Arhiepiscopia Albei Iulii cu 1.246 parohii se împarte în 1858 în mai multe dieceze, astfel: Dieceza Gherlei cu 572 parohii „Arhiepiscopiei i-au rămas 674 din care trec la Dieceza Lugojului 93 parohii. Arhiepiscopia, înainte de despărțire, număra 551.989 de suflete, din care trec la Gherla 261.229 de suflete, rămân în Arhiepiscopie 290.760 suflete din care 32.589 trec la Lugoj, așa se face că Arhiepiscopia are cu 3.058 de suflete mai puțin decât Gherla, la care se adaugă încă 20.000 venite din cele 94 parohii venite de la Muncaciu (Blaj). Astfel Gherla ajunge la 666 parohii cu 381.229 de suflete. De aici derivă și greutatea începutului Diecezei Gherlei, mai ales că din punct de vedere politic-administrativ, o parte ținea de Ungaria și una de Transilvania, adică una de guvernul de la Budapesta și una de Dieta de la Cluj. (**„Înștiințări din provincia noastră bisericească”** – Dieceza Gherlei, p. 45-46, nr. 4, 1865.)
3. Provine dintr-o familie maramureșană din Oncești (Vâncești), trecută și prin Buteasa din Țara Chioarului de unde își trage numele nobil – de Buteasa, și stabilită Vașad, Bihor, unde se va naște Ioan Vancea în 18 mai 1820. Studii elementare Seminarul Tinerimii Unite Române Romane din Oradea, cele liceale urmate la Liceul Premonstrantes din Oradea, studiile teologice, 4 ani le urmează în Viena la Seminarul Stat, convict (devenit mai târziu Institutul Barbareum și apoi Santa Barbara). În 10 mai 1845 este hirotonit preot celib, chiar în Vâșad, numit datorită studiilor sale, cancelar și protocolis episcopal. În 1845 19 nov. este numit capelan de Macău (azi localitate în Ungaria) și datorită calităților sale sacerdotale, și studiilor este trimis la Institutul Sf. Augustin din Viena pentru doctorat în 7 dec. același an. În 1848 își susține teza de doctorat în teologie. Este numit arhivar, vicenotar consistorial, profesor de preparandie la Școala normală română unită (Preparandia) din Oradea. La 4 iulie 1865 este numit episcop de Gherla în locul rămas vacant după moartea episcopului Ioan Alexi. La 11 august 1868, după moartea mitropolitului Alexandru Șterca-Șuluțiu, este ales cu 59 de voturi, mitropolit, la 21 oct. este numit mitropolit, iar la 21 dec. confirmat de Sf. Scaun. În 9 nov. 1869 pleacă la Roma însoțit de secretarul mitropolitan Dr. Victor Mihaly de Apșa. În 30 iunie 1870, pentru prima oară în basilica San Pietro din Roma este săvârșită Sf. Liturghie în limba română de către mitropolitul Dr. Ioan Vancea de Buteasa!

CÂTEVA CONSIDERAȚII PRIVIND TURISMUL CULTURAL-RELIGIOS ÎN CADRUL JUDEȚULUI BISTRIȚA-NĂSĂUD

dr. Ioan BĂCĂ

Turismul religios, ca formă a turismului cultural, este o activitate care presupune petrecerea timpului liber prin vizitarea lăcașelor de cult și participarea la manifestări cu caracter religios. Deși la prima vedere avem de-a face cu un concept nou pe piața turistică, pelerinajele religioase, căci despre ele vorbim, s-au practicat în cadrul județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri. Prin urmare, turismul religios sau ecumenic relansează această activitate spirituală într-o formă comercială și pe noi baze organizatorice.

Studiul de față își propune, pe de-o parte, să contribuie la sistematizarea elementelor care definesc această activitate condiționată de factori cu caracter religios, iar pe de altă parte, să stabilească anumite repere de ordin metodologic în cercetarea fenomenului.

Pentru a contura dimensiunile turismului religios, mai întâi trebuie să urmărim de-a lungul timpului evoluția confesională a populației din cadrul Transilvaniei și a județului Bistrița-Năsăud.

În perioada premergătoare cuceririi Transilvaniei de către maghiari și a colonizării de către sași, populația românească, organizată în obștii sătești, cnezate și voievodate era creștină, fapt certificat de numeroase dovezi istorice. Se pare că prin secolul VIII ar fi existat o episcopie românească în zona Oradea, iar lângă cetatea de la Dăbâca au fost descoperite vestigiile a două biserici, „interpretate ca dovezi ale existenței unei episcopii ortodoxe în Voievodatul lui Gelu, care își extindea autoritatea și asupra ținuturilor din județul Bistrița-Năsăud”¹. După forma fundației, una dintre aceste biserici reconstituie stilul bizantino-balcanic, fapt care confirmă pătrunderea influențelor respective până în această zonă².

Odată cu instaurarea dominației ungare și sosirea coloniștilor sași, religia oficială a Transilvaniei va fi cea catolică. Pentru consolidarea puterii și pe plan

¹ I. Sigmirean, *Istoricul bisericilor din Cepari*, Editura Nova Didactica, Bistrița, 2007, pp. 6-9

² *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Editor Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului, Cluj-Napoca, 1982, pp. 36-37

spiritual, în secolele următoare autoritățile maghiare vor practica o politică de catolicizare a elementului autohton, care a întâmpinat însă, numeroase greutăți.

Chiar dacă din dorința de a-și păstra pozițiile sociale unii dintre cneji români au adoptat religia catolică, marea masă a populației românești avea să se opună, sprijinită de bisericile Țării Românești și Moldovei, cu care a continuat să păstreze legături culturale profunde, pentru apărarea credinței strămoșești. Pe actualul teritoriu al județului Bistrița-Năsăud au fost ctitorite biserici și mănăstiri de către domnii moldoveni Ștefan cel Mare și Petru Rareș, care dețineau domeniul Ciceului cu 60 de sate, iar numeroși preoți de pe aceste meleaguri erau hirotonisiți în Moldova. De asemenea, Ștefan cel Mare a construit și cele două biserici, de la Vad și Feleac, care vor deveni ulterior episcopii, subordonate Mitropoliei Sucevei¹. Acesta este un exemplu de incursiune cultural-religioasă pe axa Suceava-Bistrița-Someș, dinspre Moldova spre Transilvania și Partium, care a contribuit la menținerea credinței ortodoxe în aceste zone.

Pe plan material, situația politică și confesională din această zonă se reflectă în lăcașurile de cult ridicate. Coloniștii au construit biserici de zid, solide și impunătoare, pe când românii și-au amenajat biserici modeste, din lemn, care, în cele mai multe cazuri, n-au rezistat în timp. Din această perioadă datează biserica romanică de la Herina, bisericile în stil gotic timpuriu (sfârșitul secolului XIII) de la Șieu Odorhei și Bistrița (biserica fostei mănăstiri franciscane, din Piața Unirii)¹, ruinele bisericii de la Rodna, al cărui cor a fost transformat în biserică greco-catolică, precum și bisericile în stil gotic târziu (secolul XIV-XV) de la Bistrița (biserica evanghelică din Piața Centrală), Târgu, Arcalia, Șirioara, Crainimăt, Dumitra (turnul), Matei, Moruț (turnul), Șintereag, Beclean, Teaca, Vermeș, Livezile și ruinele de la Jelna.

În perioada când Ungaria a fost pașalâc turcesc, iar Transilvania avea statutul de Principat (1541-1691), are loc reforma religioasă în urma căreia sașii vor adopta cultul lutheran, iar maghiarii vor trece la calvinism, care va deveni astfel, religie oficială. Episcopiile catolice de la Alba Iulia, Oradea și Cenad, precum și mănăstirile și ordinele călugărești catolice au fost desființate, iar Biserica Ortodoxă Română va funcționa în regim de „biserică tolerată”. În acest context, prin diferite mijloace, continuă procesul de atragere a populației românești la calvinism. De asemenea, începând cu secolul XVI, pe teritoriul Transilvaniei pătrund și unele culte

¹ *Ibidem*, pp. 16-17

neoprotestante (baptist, adventist), care își vor face loc în peisajul spiritual al regiunii².

Spre sfârșitul secolului XVII, când Transilvania intră sub stăpânire habsburgică, se anunță alte vremuri de răstriaște spirituală pentru românii din această zonă. Religia catolică, readusă de austrieci, va încerca să se impună în fața celorlalte culte privilegiate (calvin, lutheran, unitarian), prin atragerea românilor ortodocși la procesul de unificare cu biserica Romei. O parte a clerului și credincioșilor ortodocși vor trece la cultul greco-catolic, drepturile și îndatoririle acestora fiind stabilite prin cele două Diplome Leopoldine din 1699 și 1701, mulți români însă, vor refuza această trecere și dobândirea statutului de „uniți”. Situația este subliniată de o conscripție din 1762, care arată că la aceea vreme, în Transilvania, existau 127 712 familii ortodoxe și doar 25 174 familii unite³.

În primele decenii ale secolului XVIII Biserica Ortodoxă din Transilvania a funcționat fără preoți, sprijinită de Mitropoliile Ortodoxe din celelalte ținuturi locuite de români, Țara Românească, Moldova și Sătmăr.

Dintr-o statistică a clerului ortodox din Transilvania, întocmită la 1767, rezultă că o parte din localitățile actualului județ Bistrița-Năsăud erau cuprinse în Protopopiatul Ortodox Sic, după cum urmează: Șieu Sfântu, Bidiu, Chintelnic, Chiraleș, Caila, Blăjenii de Sus, Blăjenii de Jos, Galații Bistriței, Bârla, Josenii Bârgăului, Rusu Bârgăului, Bistrița Bârgăului și Prundu Bârgăului⁴.

Trebuie să precizăm că în acest moment, din punct de vedere administrativ, localitățile actualului județ Bistrița-Năsăud erau cuprinse în comitatele Turda, Cojocna, Dăbâca, Solnocul Interior, Districtul săsesc al Bistriței și Regimentul grăniceresc năsăudean⁵. Înființarea Regimentului II de graniță cu sediul la Năsăud, va determina trecerea într-un număr mare a românilor ortodocși din comunele de pe văile Someșului Mare, Bistriței și Șieului la cultul greco-catolic. Imperiul habsburgic își consolida astfel poziția față de Rusia țaristă și Moldova atât pe plan militar și

¹ G. Rădulescu, *Bistrița-O istorie urbană*, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2004, pp.40

² D. Munteanu, *Istoria credinței penticostale în județul Bistrița-Năsăud*, vol. I, Ed. George Coșbuc, Bistrița, 2008, pp. 183-285

³ I. Sigmirean, *op. cit.*, pp. 15

⁴ D.Văran, *Instituția Protopopiatului Ortodox al Bistriței reflectate în documentele locale*, în *Revista Ilustrată*, serie nouă, nr. 5-6, editor Centrul Județean pentru Cultură Bistrița-Năsăud, 2006, pp. 24-33

⁵ I. Băca, A. Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în *Revista Bistriței*, XX, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, 2006, pp. 349-369

politico-administrativ (prin întărirea graniței), cât și pe plan spiritual (împotriva religiei ortodoxe).

Pentru această perioadă sunt menționate câteva mănăstiri pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud, cum ar fi cele de la Rebra (1762), Sântioana (1765), Sângeorz Băi (1767), Rebrîșoara (1767), Feldru (1768), Silivașu de Câmpie (1772)¹. De asemenea, în statistica din 1761, cerută de către Curtea de la Viena, sunt menționate în zona actualului județ 122 de biserici din lemn, în majoritate greco-catolice și ortodoxe, unele dintre ele fiind construite cu mult înainte de această dată (Mărișelu, Vermeș, Dumitrița, Rodna, Maieru, Rebrîșoara, Rebra, Ilva, Suplai, Găureni, Zagra, Mititei, Mocod, Salva, Bichigiu, Telciu)².

La scurt timp după edictul de toleranță religioasă emis de către împăratul Iosif al II-lea la 1781, care va favoriza reînființarea Episcopiei Ortodoxe Române din Transilvania, pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud existau două instituții confesionale mai importante: Protopopiatul Ortodox al Bistriței și Vicariatul Rodnei.

Protopopiatul Ortodox al Bistriței s-a înființat la 1786, avea sediul la Prundu Bârgăului și includea comunități ortodoxe sau mixte (ortodoxe și greco-catolice) atât de pe teritoriul Regimentului grăniceresc, cât și din comitate, cum ar fi: Mijlocenii Bârgăului, Josenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Rusu Bârgăului, Chintelnice, Nușeni, Chiochiș, Braniște, Enciu, Simionești, Viile Tecii, Buduș, Bârla, Șieu, Bidiu, Caila, Blăjenii de Sus, Blăjenii de Jos, Galații Bistriței, Cușma. La începutul secolului XX sediul Protopopiatului se va muta la Bistrița.

Vicariatul Rodnei ia ființă tot în anul 1786, în cadrul bisericii greco-catolice și avea sediul la Năsăud. Scopul acestei instituții era de a promova și apăra, în această zonă a imperiului, religia catolică față de cea ortodoxă. Din punct de vedere structural era alcătuit din Protopopiatul Rodnei, Protopopiatul Bistriței și Protopopiatul Budacului Românesc (înființat în 1851)³.

Protopopiatul greco-catolic al Rodnei cuprindea comunele grănicerești, cu parohiile din Valea Someșului (Șanț, Rodna, Maieru, Sângeorz, Rebra, Rebrîșoara, Nepos, Feldru, Năsăud, Salva, Bichigiu, Telciu, Romuli, Runcu Salvei, Mocod,

¹ *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, op.cit., pp. 164

² V.Șotropa, *Contribuții la istoria bisericii*, în Arhiva Someșană, nr.21, Năsăud, 1937, pp. 164

³ M. Andrei, *La granița imperiului. Vicariatul Rodnei*, Ed, Argonaut, Cluj-Napoca, 2006

Mititei, Zagra, Găureni), Valea Ilvei (Ilva Mare, Măgura Ilvei, Poiana Ilvei, Leșu, Ilva Mică) și Valea Bârgăului (Mureșenii Bârgăului, Tiha Bârgăului, Bistrița Bârgăului)¹.

Protopopiatul greco-catolic al Bistriței includea parohii din Districtul săsesc, cum ar fi: Ardan, Arcalia, Sărățel, Sărata, Bârla, Domnești, Bistrița, Unirea, Vișoara, Ghinda, Jelna, Herina, Tonciu, Albeștii Bistriței, Lechința, Chiraleș, Șirioara, Țigău, Feleac, Nețeni, Sâniacob, Pintic, Șieu Cristur, Șieu Măgheruș, Ruscior, Sebiș, Șoimuș², iar Protopopiatul Budacului Românesc, reunea comunele Budacu de Sus, Ragla, Mărișel, Sântioana, Șieuf, Monor și Gledin³.

De la sfârșitul secolului XVII și din prima jumătate a secolului XVIII se păstrează pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud câteva biserițe din lemn, ridicate de către populația românească, pe care le menționăm în tabelul următor.

Tabel 1. Bisericiile din lemn de pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud⁴

Nr. crt.	Localitatea	Hramul bisericii	Data construirii	Statutul actual
1	Apatiu	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	1740	oficiază slujbe
2	Bistrița	Sf. Apostoli Petru și Pavel	Sec.XVIII	patrimoniu
3	Budurleni	Nașterea Maicii Domnului	1705	oficiază slujbe
4	Bungard	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	1711	oficiază slujbe
5	Dobricel	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	1744	patrimoniu
6	Dumbrava	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	Sec. XVIII	oficiază slujbe
7	Gersa I	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	1721	patrimoniu
8	Păltineasa	Adormirea Maicii Domnului	Sec. XVIII	patrimoniu
9	Pietriș	Sf. Dumitru	1748	oficiază slujbe
10	Runcu Salvei	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	1757	oficiază slujbe
11	Sălcuța	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	Sec. XVIII	oficiază slujbe
12	Sărata	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	1735	oficiază slujbe
13	Sângeorz Băi	Bunavestire	1749-1751	oficiază slujbe

¹ ANBN, *Schematimus Cleri Szamosujvariensis*, 1903, pp. 96-106

² ANBN, *Inventar (1848-1948)*, fond *Protopopiatul Greco-Catolic Bistrița*

³ M. Andrei, M., *op. cit.*

⁴ I. Chintăuan, M. Bolog, Fl. Pop, *Biserici de lemn din județul Bistrița-Năsăud*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2002; vezi și *Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului Feleacului și Clujului*, op.cit., pp. 173-192

14	Sângeorzul Nou	Cuvioasa Paraschiva	Sec. XVIII	patrimoniu
15	Silivașu de Câmpie	Cuvioasa Paraschiva	1662	oficiază slujbe
16	Silivaș-Fânațe	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	Sec. XVIII	oficiază slujbe
17	Strugureni	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	Sec. XVIII	oficiază slujbe
18	Suplai	Sf. Apostoli Mihail și Gavril	1741	patrimoniu
19	Țigău	Cuvioasa Paraschiva	1760	oficiază slujbe
20	Zagra	Cuvioasa Paraschiva	1640	patrimoniu

Conform unor documente de arhivă, în localitățile de pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud, coexistau în secolele XVIII-XIX, și chiar în prima jumătate a secolului XX, următoarele culte: **greco-catolic** (Agrieș, Agrișu de Jos, Agrișu de Sus, Găureni, Aptiu, Arcalia, Archiud, Ardan, Bața, Beclean, Beudiu, Bichigiu, Bidiu, Bistrița, Jelna, Slătinița, Unirea, Viișoara, Livezile, Tiha Bârgăului, Mureșenii Bârgăului, Ghinda, Bozieș, Braniștea, Brăteni, Bretea, Budacu de Sus, Budești, Sângeorzul Nou, Căianu Mare, Căianu Mic, Cepari, Dumitra, Ciceu Mihăiești, Chiraleș, Țigău, Chiuza, Cociu, Coldău, Comlod, Corvinești, Coșbuc, Șieu Cristur, Delureni, Domnești, Dumbrăveni, Dumitrița, Enciu, Feleac, Feldru, Figa, Fântânele, Gledin, herina, Lechința, Tonciu, Ilișua, Ilva Mare, Ilva Mică, Lelești, Leșu, Maieru, Manic, Matei, Măgura Ilvei, Malin, Măluț, Mărișelu, Miceștii de Câmpie, Milaș, Mintiu, Mititei, Mocod, Mogoșeni, Monariu, Monor, Moruț, Nepos, Nețeni, Nimigea Ungurească, Orhei, Parva, Petriș, Pintic, Poiana Ilvei, Poienile Zăgrii, Ragla, Rebra Mare, Rebrîșoara, Reteag, Rodna, Romuli, Runcu Salvei, Salva, Sărățel, Săsarm, Sângeorzul Românesc, Sângeorzul Săsesc, Sânmihaiu de Câmpie, Spermezeu, Suplai, Șieu Măgheruș, Șieu Odorhei, Șintereag, Tăure, Tărpiu, Telciu, Târlîșua, Țagu, Urmeniș, Vermeș, Viile Tecii, Visuia, Zagra), **romano-catolic** (Archiud, Orosfaia, Sânmihaiu de Câmpie, Visuia, Herina, Teaca, Urmeniș, Milaș, Șopteriu, Beclean, Reteag, Săsarm, Ciceu Cristur, Bistrița, Unirea, Sărata, Monariu, Dumitrița, Albeștii Bistriței, Slătinița, Budacu de Jos, Sărățel, Chiuza, Braniștea, Coldău, Ilișua, Ciceu Giurgești, Năsăud, Cepari, Feldru, Nimigea, Nepos, Șieu Odorhei, Matei, Nușeni, Feleac, Posmuș, Rodna, Măgura Ilvei), **reform**at (Archiud, Beclean, Reteag, Săsarm, Ciceu Cristur, Bistrița, Caila, Năsăud, Feldru, Rodna, Telciu, Nepos, Salva, Bozieș, Apatiu, Beudiu, Braniștea, Cireșoia, Ciceu Mihăiești, Chiochiș, Șieu, Milaș, Comlod, Orosfaia, Șopteriu, Delureni, Visuia, Budești, Urmeniș, Feleac, Țigău, Silivaș, Manic, Malin, Nimigea, Șieu Sfântu, Șieu Odorhei,

Uriu, Viile Tecii, Vița), **ortodox** (Bistrița, Bistrița Bârgăului, Bârla, Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus, Târpiu, Sigmir, Buduș, Budacu de Jos, Caila, Ciceu Corabia, Ciceu Giurgești, Ciceu Poieni, Chintelnic, Chiociș, Cușma, Dorolea, Dipșa, Dumbrăvița, Galații Bistriței, Hășmașu Ciceului, Josenii Bârgăului, Mărișelu, Mijlocenii Bârgăului, Năsăud, Negrilești, Perișor, Prundu Bârgăului, Rusu Bârgăului, Susenii Bârgăului, Viile Tecii), precum și **israelit**, **ebraic**, **evangelic** etc., dar într-o proporție mai mică (Beclean, Beudiu, Bistrița, Măluț, Mărișelu etc.)¹

În timpul regimului austro-ungar situația confesională se menține aceeași, dar este recunoscută Mitropolia Ortodoxă a Transilvaniei, cu sediul la Sibiu, din 1864. În localitățile cu religie predominant greco-catolică au fost înălțate biserici din piatră, în stil baroc și neoclasic, care se păstrează și astăzi pe întinsul județului. În Bistrița, cultul mozaic a ridicat la sfârșitul secolului XIX Sinagoga de pe strada Grigore Bălan. Alături de aceasta construcție, Biserica mozaică avea în patrimoniu câteva case din piatră pentru funcționari, o casă de rugăciuni, o școală confesională și un cimitir (str. Ghinzii)².

Evenimentele din anul 1918 vor declanșa o serie de prefaceri și în domeniul spiritual. În anul 1919 se înființează Patriarhia Română Ortodoxă, iar Protopopiatul Ortodox al Bistriței va intra în subordinea Episcopiei Ortodoxe a Clujului. În 1931 Dioceza Gherlei își va muta sediul la Cluj, unde va funcționa sub denumirea de Eparhia de Cluj-Gherla cu 19 protopopiate, dintre care și Protopopiatul greco-catolic al Bistriței, cu următoarele parohii: Arcalia, Bidiu, Ghinda, Slătinița, Vișoara, Jelna, Unirea Livezile, Bungard, Chiraleș, Corvinești, Șieu Cristur, Enciu, Feleac, Herina, Lechința, Șieu Măgheruș, Mintiu, Sărata, Șieu Odorhei, Șintereag, Șirioara și Tăure³.

La 1 decembrie 1948, prin **Decretul Nr. 358**, preoții și credincioșii greco-catolici sunt obligați să treacă la cultul ortodox, în cadrul politicii de refacere a unității de credință a românilor. În acest context, lăcașele de cult greco-catolice vor fi preluate, modificate și utilizate de către ortodocși.

Această situație este ilustrată de faptul că în majoritatea localităților din județ, bisericile de rit ortodox sunt de arhitectură greco-catolică. La vremea respectivă, hotărârea unirii celor două confesiuni a creat nemulțumiri în sânul comunităților

¹ ANBN, *Inventarul fondului „Colecția registrelor parohiale de stare civilă”, din localitățile județului Bistrița-Năsăud, anii 1729-1953*, fond nr.55

² ANBN, *Inventar Nr. 13 (1939)*, fond *Primăria orașului Bistrița*, dosar 13/1939

³ ANBN, *Inventar (1848-1948)*, op. cit.

greco-catolice, dar ulterior acestea s-au aplanat, urmând să fie reaprins după anul 1989, când se pune problema refacerii bisericii greco-catolice pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud. Biserica Ortodoxă Română este reprezentată în județul Bistrița-Năsăud prin cele două protopopiate, Protopopiatul Ortodox al Bistriței și Protopopiatul Ortodox al Năsăudului, iar Biserica Greco-Catolică este reprezentată de către Protopopiatul Greco-Catolic al Bistriței și cel al Rodnei.

În prima parte a secolului XX se organizează pe teritoriul județului și comunitățile creștine neoprotestante, ale căror începuturi datează din secolul XVI. Dintre acestea, mai importantă prin număr de adepți și bază materială este comunitatea penticostală¹.

După ce am stabilit cadrul istoric în care a evoluat viața confesională a locuitorilor din județul Bistrița-Năsăud, trebuie să arătăm care sunt elementele de factură spirituală care atrag astăzi interesul populației și se constituie ca bază materială a turismului cultural-religios. Acestea sunt: lăcașele de cult și manifestările cu caracter religios.

Lăcașele de cult de pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud sunt reprezentate de către: biserici și mănăstiri.

Bisericile pot fi clasificate în funcție de mai multe criterii. După materialul de construcție există *biserici din piatră* (majoritatea din județ) și *biserici din lemn* (unele vechi, menționate în tabelul 1, altele mai noi, cum sunt cele din Dealul Ștefăniței, Molișet, Valea Fiadului, Piatra Fântânele).

După stilul arhitectonic pe întinsul județului Bistrița-Năsăud se întâlnesc *biserici în stil romanic* (biserica de la Herina, biserica din Piața Unirii-Bistrița, biserica de la Telciu), *biserici în stil gotic* (biserica evanghelică din Piața Centrală-Bistrița, bisericile de la Șieu Odorhei, Târciu, Arcalia, Dipșa, Șirioara, Crainimăt, Matei, Beclean, Șintereag etc.), *biserici în stil baroc și neoclasic*, cele mai răpândite, construite în secolele XIX-XX (biserica Sf. Treime de pe strada Gh. Șincai-Bistrița, biserica reformată de pe Bd. Independenței-Bistrița, biserica de la Chiraleș, bisericile de pe văile Șieului, Bistriței, Someșului Mare, Sălăuței, bisericile neoprotestante etc.) și *biserici în stil bizantin* (Livezile, Bichigiu, Bistrița-străzile Alexandru Odobescu, Bd. Independenței, biserica din Zagra, bisericile mănăstirilor din Salva și Piatra Fântânele, biserica din Feldru, biserica din Rodna etc.).

¹ D. Munteanu, *op. cit.*, pp 183-285

După cultul pe care-l deserveșc bisericile bistrițene sunt: ortodoxe, greco-catolice, romano-catolice, reformate și neoprotestante.

Prin varietatea arhitectonică și prin istoricul lor, bisericile din județ reprezintă importante elemente de patrimoniu, care atrag atât vizitatori antrenați în pelerinaje cu caracter religios, cât și turiști interesați de valoarea lor culturală.

O situație a parohiilor ortodoxe din județul Bistrița-Năsăud este prezentată în tabelele 2 și 3.

Mănăstirile sunt în număr redus pe teritoriul județului, dar atrag mulți vizitatori, atât autohtoni, cât și din alte părți ale țării (tabelul 4).

Manifestările religioase sunt reprezentate prin slujbele obișnuite și prin slujbele de hram. **Slujbele obișnuite** se țin duminica și în sărbătorile mai importante (Paști, Florii, Adormirea Maicii Domnului, Nașterea Maicii Domnului, Crăciun, Anul Nou, Bobotează), polarizând viața spirituală la nivel local, de obicei. **Slujbele de hram** se caracterizează prin anvergura mai mare, având implicații culturale la nivel zonal și regional. Acestea sunt oficiate de mai mulți preoți, printre care și un înalt prelat venit de la Mitropolie.

Cu această ocazie comunitatea locală este în mare sărbătoare, deoarece evenimentul atrage numeroși credincioși, atât din localitățile învecinate, cât și din localitățile mai îndepărtate ale județului. După încheierea slujbei, la ieșirea din biserică se organizează așa numitul *praznic*, la care se servesc felii de cozonac, plăcinte, colăcei, prăjituri și băutură (vin, țuică, suc). Uneori se adugă și sarmalele. În continuare, în cadrul fiecărei gospodării, se întinde masa, la care participă cei de-ai casei și invitații lor (rude, prieteni). Petrecerea ține până seara, culminând în anumite locuri cu spectacole folclorice și dans, desfășurate în aer liber sau la căminul cultural.

Cadrul organizatoric al turismului cultural-religios din județul Bistrița-Năsăud nu este bine definit. În cele mai multe cazuri, pelerinajele spre lăcașurile de cult se organizează individual și familial. Există și pelerinaje organizate sub auspiciile bisericilor, mai ales cu ocazia slujbelor de hram, dar multe dintre acestea vizează lăcașuri de cult din alte județe (mănăstirile din Bucovina, mănăstirea Nicula etc.).

În interiorul județului, fluxurile de turiști se orientează în funcție de interesele personale, de sărbătorile religioase și de anvergura slujbelor. Cu ocazia slujbelor obișnuite de peste an, fluxurile de credincioși se dirijează dinspre localitățile învecinate spre bisericile mai importante, dar sunt reduse, în general. La sărbătoarea hramului fenomenul ia amploare, antrenând mase mari de turiști spre localitatea respectivă. De exemplu, pe valea Bârgăului, la slujbele de hram se regăsesc persoane din toate localitățile zonei. La fel

se întâmplă și pe valea Someșului, a Șieului etc. Pe vremuri, cu acest prilej transportul public era îngreunat, deoarece, pe de-o parte, se creau blocaje în trafic, iar pe de altă parte nu se puteau satisface cerințele tuturor celor care doreau să ajungă în localitățile respective. Pe axele geografice respective po fi întâlniți și vizitatori din alte județe.

Din cele arătate mai sus, reiese că teritoriul actual al județului Bistrița-Năsăud a funcțional în trecut ca o zonă de interferență spirituală, fapt care se reflectă astăzi în varietatea lăcașurilor de cult și a manifestărilor religioase. Plecând de la această constatare putem afirma că turismul cultural-religios are o bază importantă pe aceste meleaguri, care trebuie valorificată. Desfășurarea activităților turistice specifice depinde, însă, de mai mulți factori, cum ar fi:

- nivelul cultural al populației, care trebuie să conștientizeze această formă de petrecere a timpului liber;

- interesul funcționarilor bisericești și al agențiilor de turism în organizarea pelerinajelor;

- promovarea lăcașelor de cult și a manifestărilor religioase de către comunitățile și autoritățile locale și județene.

Deplasarea spre obiectivele turistice din județ nu mai constituie o problemă, deoarece în ultimii ani s-a îmbunătățit transportul de călători și a crescut numărul de autoturisme personale. Prin urmare, accesul spre lăcașurile de cult și spre manifestările cu caracter religios este mult mai rapid și mai confortabil.

Tabel 2. Parohiile din Protopopiatul Bistrița (sursa Protopopiatul Ortodox Român, filiala Bistrița, 2009)

Nr	Denumirea parohiei	Hramul parohiei	Observații
1	Parohia ortodoxă Arcalia	Sfântul Dumitru	
2	Parohia ortodoxă Archiud	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
3	Parohia ortodoxă Ardan	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
4	Parohia ortodoxă Bârla	Cuvioasa Paraschiva	
5	Parohia ortodoxă Bistrița	Intrarea în biserică a Maicii Domnului	Piața Unirii, Nr.9
6	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	Piața Unirii, Nr.9
7	Parohia ortodoxă Bistrița	Pogorârea Sf. Duh	Piața Unirii, Nr.9

8	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Mucenic Gheorghe	Calea Moldovei, Nr.9
9	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Ioan Botezătorul	Str. Eroilor, Nr. 7A
10	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Ioan Gură de Aur	Str. Alexandru Odobescu
11	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Vasile cel Mare	Str. Alexandru Odobescu
12	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Ana	Bd. Independenței
13	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Grigore	Str. Ion Vidu, Nr.19
14	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Apostoli Petru și Pavel	Bd. Andrei Mureșanu, Nr. 2
15	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Ilie	Str.Mihai Viteazu, Nr.2
15	Parohia ortodoxă Bistrița	Sf. Treime	Str.Cerbului, Nr.26
17	Parohia ortodoxă Bistrița	Tuturor Sfinților	Str. Subcetate
18	Parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului 1	Sf. Nicolae	Sat
19	Parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului 2	Intrarea în Biserică a Maicii Domnului	Sat
	Parohia ortodoxă Bistrița Bârgăului 3	Sf. Gheorghe	Pustă
20	Parohia ortodoxă Blăjenii de Jos	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
21	Parohia ortodoxă Blăjenii de Sus	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
22	Parohia ortodoxă Budurleni	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
23	Parohia ortodoxă Budacu de Sus	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
24	Parohia ortodoxă Budești	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
25	Parohia ortodoxă Budești Fânațe	Sf. Andrei	
26	Parohia ortodoxă Buduș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
27	Parohia ortodoxă Ciosa	Adormirea Maicii Domnului	

	Parohia ortodoxă Chiochiș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
28	Parohia ortodoxă Chintelnic	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
29	Parohia ortodoxă Chiraleș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
30	Parohia ortodoxă Cociu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
31	Parohia ortodoxă Colibița	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
32	Parohia ortodoxă Corvinești	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
33	Parohia ortodoxă Crainimăt	Sf. Dumitru	
34	Parohia ortodoxă Cușma	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
35	Parohia ortodoxă Delureni	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
36	Parohia ortodoxă Dipșa	Sf. Dumitru	
37	Parohia ortodoxă Domnești	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
38	Parohia ortodoxă Dorolea	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
39	Parohia ortodoxă Enciu	Cuvioasa Paraschiva	
40	Parohia ortodoxă Galații Bistriței	Cuvioasa Paraschiva	
41	Parohia ortodoxă Ghinda	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
42	Parohia ortodoxă Gledin	Sf. Treime	
43	Parohia ortodoxă Herina	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
44	Parohia ortodoxă Josenii Bârgăului	Cuvioasa Paraschiva	
45	Parohia ortodoxă Lechința	Adormirea Maicii Domnului	
46	Parohia ortodoxă Livezile	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
47	Parohia ortodoxă Mărișelu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
48	Parohia ortodoxă Matei	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	

49	Parohia ortodoxă Miceștii de Câmpie	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
50	Parohia ortodoxă Mijlocenii Bârgăului	Sf. Ioan Botezătorul	
51	Parohia ortodoxă Milaș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
52	Parohia ortodoxă Monor	Sf. Vasile cel Mare	
53	Parohia ortodoxă Mureșenii Bârgăului	Sf. Ioan Botezătorul	
54	Parohia ortodoxă Ocnița	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
55	Parohia ortodoxă Orosfaia	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
56	Parohia ortodoxă Orheiul Bistriței	Sf. Nicolae	
57	Parohia ortodoxă Petriș	Pogorârea Sf. Duh	
58	Parohia ortodoxă Pintic	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
59	Parohia ortodoxă Posmuș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
60	Parohia ortodoxă Prundu Bârgăului 1	Sf. Nicolae	
61	Parohia ortodoxă Prundu Bârgăului 2	Sf. Nicolae	
62	Parohia ortodoxă Ragla	Nașterea Maicii Domnului	
63	Parohia ortodoxă Ruștior	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
64	Parohia ortodoxă Rusu Bârgăului	Sf. Nicolae	
65	Parohia ortodoxă Sângeorzu Nou	Sf. Gheorghe	
66	Parohia ortodoxă Sânmihaiu de Câmpie	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
67	Parohia ortodoxă Sărata	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
68	Parohia ortodoxă Sebiș	Înălțarea Domnului	
69	Parohia ortodoxă Sigmir	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
70	Parohia ortodoxă Silivașu de Câmpie	Cuvioasa Paraschiva	

71	Parohia ortodoxă Simionești	Sf. Nicolae	
72	Parohia ortodoxă Slătinița	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
73	Parohia ortodoxă Strâmba	Sf. Nicolae	
74	Parohia ortodoxă Stupini	Sf. Ilie	
75	Parohia ortodoxă Susenii Bârgăului	Înălțarea Domnului	
76	Parohia ortodoxă Șieu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
77	Parohia ortodoxă Șieu Cristur	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
78	Parohia ortodoxă Șieu Măgheruș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
79	Parohia ortodoxă Șieu Odorhei	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
80	Parohia ortodoxă Șieu Sfântu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
81	Parohia ortodoxă Șieuț	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
82	Parohia ortodoxă Șintereag	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
83	Parohia ortodoxă Șirioara	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
84	Parohia ortodoxă Șopteriu	Adormirea Maicii Domnului	
85	Parohia ortodoxă Teaca	Sf. Treime	
86	Parohia ortodoxă Tiha Bârgăului	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
87	Parohia ortodoxă Tureac	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
88	Parohia ortodoxă Țagu	Sf. Ioan Botezătorul	
89	Parohia ortodoxă Țăgșor	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
90	Parohia ortodoxă Unirea	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
91	Parohia ortodoxă Urmeniș	Adormirea Maicii Domnului	
92	Parohia ortodoxă Vermeș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	

93	Parohia ortodoxă Viile Tecii	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
94	Parohia ortodoxă Vișoara	Sf. Nicolae	
95	Parohia ortodoxă Visuia	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
96	Parohia ortodoxă Zoreni	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	

Tabel 3. Parohiile din Protopopiatul Năsăud(sursa Protopopiatul Ortodox Român, filiala Bistrița, 2009)

Nr. crt	Denumirea parohiei	Hramul parohiei	Observații
1	Parohia ortodoxă Agriș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
2	Parohia ortodoxă Agrieș	Adormirea Maicii Domnului	
3	Parohia ortodoxă Aluniș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
4	Parohia ortodoxă Anieș	Adormirea Maicii Domnului	
5	Parohia ortodoxă Arșița	Sf. Gheorghe	
6	Parohia ortodoxă Beclean 1	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
7	Parohia ortodoxă Beclean 2	Bunavestire	
8	Parohia ortodoxă Beudiu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
9	Parohia ortodoxă Bichigiu	Sf. Dumitru	
10	Parohia ortodoxă Borleasa	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
11	Parohia ortodoxă Braniștea	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
12	Parohia ortodoxă Căianu Mare	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
13	Parohia ortodoxă Căianu Mic	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
14	Parohia ortodoxă Cepari	Bunavestire	
15	Parohia ortodoxă Chețiu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	

16	Parohia ortodoxă Chiochiș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
17	Parohia ortodoxă Chiuza	Cuvioasa Paraschiva	
18	Parohia ortodoxă Ciceu Cristești	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
19	Parohia ortodoxă Ciceu Hășmaș	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
20	Parohia ortodoxă Ciceu Poieni	Cuvioasa Paraschiva	
21	Parohia ortodoxă Coldău	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
22	Parohia ortodoxă Coșbuc	Cuvioasa Paraschiva	
23	Parohia ortodoxă Dealul Ștefăniței	Sf. Ștefan	
24	Parohia ortodoxă Dobricel	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
25	Parohia ortodoxă Dumbrăvița	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
26	Parohia ortodoxă Dumitra	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
27	Parohia ortodoxă Feldru 1	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
28	Parohia ortodoxă Feldru 2	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
29	Parohia ortodoxă Feleac	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
30	Parohia ortodoxă Figa	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
31	Parohia ortodoxă Florești	Sf. Treime	
32	Parohia ortodoxă Gersa 1	Sf. Gheorghe	
33	Parohia ortodoxă Gersa 2	Sf. Ștefan	
34	Parohia ortodoxă Hălmășău	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
35	Parohia ortodoxă Ilișua	Sf. Ioan Botezătorul	
36	Parohia ortodoxă Ilva Mare	Sf. Dumitru	

37	Parohia ortodoxă Ilva Mică 1	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
38	Parohia ortodoxă Ilva Mică 2	Sf. Apostol Andrei	
39	Parohia ortodoxă Leșu 1	Sf. Cosma și Damian	
40	Parohia ortodoxă Leșu 2	Sf. Ioan Botezătorul	
41	Parohia ortodoxă Liviu Rebreanu	Sf. Dumitru	
42	Parohia ortodoxă Lunca Ilvei	Sf. Ioan Teologul	
43	Parohia ortodoxă Maieru 1	Sf. Ștefan	
44	Parohia ortodoxă Maieru 2	Cuvioasa Paraschiva	
45	Parohia ortodoxă Manic	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
46	Parohia ortodoxă Măgura Ilvei	Nașterea Maicii Domnului	
47	Parohia ortodoxă Măluț	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
48	Parohia ortodoxă Mititei	Sf. Nicolae	
49	Parohia ortodoxă Mintiu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
50	Parohia ortodoxă Mocod	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
51	Parohia ortodoxă Molișet	Adormirea Maicii Domnului	
52	Parohia ortodoxă Năsăud 1	Sf. Nicolae	
53	Parohia ortodoxă Năsăud 2	Sf. Împărați Constantin și Elena	
54	Parohia ortodoxă Năsăud 3	Sf. Nicolae	
55	Parohia ortodoxă Nepos	Bunavestire	
56	Parohia ortodoxă Nimigea de Jos	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
57	Parohia ortodoxă Nimigea de Sus	Sf. Nicolae	

58	Parohia ortodoxă Nușeni	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
59	Parohia ortodoxă Parva	Bunavestire	
60	Parohia ortodoxă Perișor	Nașterea Maicii Domnului	
61	Parohia ortodoxă Piatra	Sf. Nicolae	
62	Parohia ortodoxă Poiana Ilvei	Sf. Ioan Botezătorul	
63	Parohia ortodoxă Poienile Zăgrii	Cuvioasa Paraschiva	
64	Parohia ortodoxă Rebra	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
65	Parohia ortodoxă Rebrîșoara	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
66	Parohia ortodoxă Rodna 1	Adormirea Maicii Domnului	
67	Parohia ortodoxă Rodna 2	Adormirea Maicii Domnului	
68	Parohia ortodoxă Romuli	Sf. Ioan Botezătorul	
69	Parohia ortodoxă Runcu Salvei	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
70	Parohia ortodoxă Salva	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
71	Parohia ortodoxă Săsarm	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
72	Parohia ortodoxă Sita	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
73	Parohia ortodoxă Sângeorz Băi 1	Sf. Nicolae	
74	Parohia ortodoxă Sângeorz Băi 2	Schimbarea la Față	
75	Parohia ortodoxă Sângeorz Băi 3	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
76	Parohia ortodoxă Sânicosă	Sf. Nicolae	
77	Parohia ortodoxă Spermezeu	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
78	Parohia ortodoxă Șanț	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
79	Parohia ortodoxă Târpiu	Sf. Gheorghe	

80	Parohia ortodoxă Tăure	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
81	Parohia ortodoxă Târlișua	Sf. Arhangheli Mihail și Gavril	
82	Parohia ortodoxă Telciu 1	Sf. Nicolae	
83	Parohia ortodoxă Telciu 2	Sf. Nicolae	
84	Parohia ortodoxă Telcișor	Sf. Ilie	
85	Parohia ortodoxă Țintea	Sf. Apostoli Petru și Pavel	
86	Parohia ortodoxă Valea Mare	Sf. Dumitru	

Tabel 4. Mănăstirile din județul Bistrița-Năsăud (sursa Protopopiatul Ortodox Român, filiala Bistrița, 2009)

Nr. crt	Denumirea mănăstirii după hram	Localitatea
1	Mănăstirea Sf. Treime	Bichigiu
2	Mănăstirea Buna Vestire	Cormaia
3	Mănăstirea Sf. Evanghelist Luca	Dobric
4	Mănăstirea Schimbarea la Față	Ilva Mare
5	Mănăstirea Sf. Ilie	Nușeni
6	Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului	Piatra Fântânele
7	Mănăstirea Sf. Apostoli Petru și Pavel	Rebra
8	Mănăstirea Izvorul Tămăduirii	Salva
9	Mănăstirea Sf. Spiridon	Strâmba

NICOLAE DRĂGANU – FILOLOG, LINGVIST ȘI FOLCLORIST

Ioan LĂPUȘNEANU

Printre personalitățile marcante ale culturii române, care s-au născut și și-au început drumul spre lumina cărții și a științei în binecuvântata Țară a Năsăudului, un loc de frunte îl ocupă academicianul Nicolae Drăganu, lingvist, filolog și folclorist de talie națională și europeană. Studiile sale în domeniile filologiei și lingvisticii se bucură și în prezent de atenția cercetătorilor și a studenților.

A văzut lumina zilei în frunțașă comună Zagra, aflată la poalele munților Țibleș. Clasele primare le-a făcut la Școala trivială din comuna natală, iar studiile secundare la Gimnaziul Superior Grăniceresc Greco-Catolic din Năsăud, în perioada 1894 - 1902. Pentru studii superioare se înscrie la Colegiul Eotvos din Budapesta și e auditor la Facultatea de litere a Universității. În anul 1906, când termină studiile universitare, obține și titlul de doctor în filologie. În martie 1908 i se acordă diploma de profesor pentru disciplinele limba și literatura latină, greacă și română. Începând cu anul școlar 1906-1907 a activat la Gimnaziul Superior Grăniceresc Greco-Catolic din Năsăud, ca suplinitor și, din 1908, ca profesor ordinar definitiv. În 1917 este numit docent (conferențiar) la catedra de limba și Literatura Română de la Universitatea (maghiară) din Cluj, iar după Marea Unire ajunge profesor de limba și literatura română veche (1919-1939) la aceeași universitate (devenită românească), prorector (mai 1919- noiembrie 1919), rector (1931-1932), prodecan în repetate rânduri și decan al Facultății de Litere și Filosofie. Pentru prestigiul și meritele sale deosebite, a fost ales președinte al Societății Române de Lingvistică și președinte al Secțiunii literare din cadrul Comitetului Central al ASTREI. În 1923 a fost ales membru corespondent și apoi titular (1939) al Academiei Române. S-a stins din viață prematur, la Cluj, în plină forță creatoare, la 18 decembrie 1939, cu două luni înainte de a împlini vârsta de 56 de ani.

A fost un savant de talie europeană, un reputat filolog și lingvist de largă cuprindere, a fost pasionat îndeosebi de toponimia, hidronimia și onomastica lăsată de romani la începuturile evului mediu în regiunile centrale și sud-est europene. Nicolae Drăganu a fost și va continua să rămână o figură reprezentativă în domeniul său de preocupări, o personalitate de mare prestigiu și incontestabilă autoritate științifică. Încă de tânăr s-a consacrat activității științifice și a colaborat la *Anuarul liceului*, la reviste maghiare și românești de profil. În *Dicționarul literar al Județului*

Bistrița-Năsăud scriitorul Teodor Tanco consideră drept articol de debut *Câteva observări critice asupra operatului „Analiza literară a poeziei Moartea lui Fulger*. Numeroase studii și articole a publicat *Muza Someșană (Năsăud)*, *Transilvania (Sibiu)*, *Luceafărul (Budapesta)*, *Nyelvtudoman (Budapesta)*, *Revista ilustrată (Șoimuș)*, *Revista Bistriței și Gazeta Bistriței (Bistrița)*, precum și la *Arhiva Someșană (Năsăud)*. De asemenea, la *Dicționarul Limbii Române* a fost unul dintre principalii autori. L-a preocupat istoria ținutului grăniceresc de unde era originar și a scris studii și cărți despre aceste locuri: *Istoria școalelor năsăudene scrisă cu prilejul jubileului de 50 de ani de existență a Gimnaziului Superior Fundațional din Năsăud (1863-1913)*, Năsăud, 1913, 414 p. (în colaborare cu Virgil Șotropa), *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, 178 p, *Date privitoare la istoria comunei Zagra (în Arhiva Someșană, nr. 9, 1928, p.65-78, Grănicerești (Arhiva Someșană, nr. 15, 1930, p.359-361), O interesantă poruncă a vicarului Ioan Marian, (Arhiva Someșană, nr. 10, 1929, p.121-123.)*.

Interes științific major reprezintă și studiile sale de mare întindere, cum sunt: Cea mai veche carte rakoczyană și Codicele pribeagului Gheorghe Ștefan, voevodul Moldovei (în *Anuarul Institutului de istorie Națională din Cluj*, Vol. I, 1921-1922, p. 161-268; Vol. III, 1924-1925, p.181-254), Din vechea noastră toponimie (în *Dacoromania*, I (1920-1921, p. 9-146) și Mihai Halici, contribuție la istoria culturală românească din secolul XVII (în *Dacoromania*, (1925-1926 p. 77-168), precum și cele de toponimie, tipărite separat (Vălenii de munte, 1934) sau în revista *Balcenia*, I, 1938, p. 25-54), care constituie de fapt părți din lucrarea sa reprezentativă, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticii*, (București, 1933, 682 p). Interesante sunt și cele două manuscrise tipărite la Editura Academiei Române: Două manuscrise vechi: Codicele Todorescu și Codicele Marțianu, București 1913. Deosebit de importantă este contribuția lui Nicolae Drăganu la studierea gramaticii limbii române. Din această categorie fac parte lucrările *Asperități sintactice*, 1910 și *Elemente de sintaxă a limbii române*. *Istoria sintaxei*, 1945, lucrare citată și în prezent de către profesorii care predau limba română la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca și nu numai.

De o mare atenție și apreciere sunt și studiile sale de istoria literaturii române și în mod deosebit cele privitoare la opera lui George Coșbuc, Nicolae Drăganu fiind unul dintre primii exegeți ai creației coșbuciene. Amintim în această categorie lucrările: *George Coșbuc la liceul din Năsăud și raporturile lui cu grănicerii*, Bistrița, Tip. G. Matheiu, 1926, 80 p., *George Coșbuc, Poetul liceului grănițec din Năsăud*, Cluj, (f, a.), 24 p. *Din cele dintâi încercări poetice ale lui G. Coșbuc*, în „*Arhiva Someșană*”,

nr. 5, 1926, p. 11-27. Importante și demne de a fi reeditate sunt și lucrările: *Histoire de la littérature de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, Extrait, Bucarest, 1938, 69 p. și *Pagini de literatură veche*, Extras, 46 p. A publicat și un studiu în limba maghiară: *A roman szooszetel*, 1906¹.

Academicianul Dumitru Protase a studiat în mod amănunțit operele cu conținut toponimic, hidronimic și onomastic ale lui Nicolae Drăganu și în mod deosebit lucrarea *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomasticii*, care „a contribuit substanțial la lămurirea unor probleme de maximă însemnătate, referitoare la prezența românilor nu numai în ținuturile vechii Dacii, dar și în Europa centrală și sud-estică, începând din secolele VII-IX, ”(...) „infirmând falsa teorie roesleriană despre originea balcanică a poporului român.” Adevărul este că românii au intrat masiv în „regiunile de la țărmul nord-estic al Mării Adriatice, bazinul Savei și al Dravei, Croația, o parte din Serbia-Muntenegru, Bosnia și Herțegovina, Macedonia, toată Panonia și Câmpia Tisei, Slovacia-Moravia, o parte din Munții Tatrei, Galiția și, desigur, spațiul românesc cuprins între șesul Tisei, valea Nistrului, Carpații nordici și cursul bătrânului Danubiu”². Prin cercetările sale în domeniul toponimiei, hidronimiei și onomasticii, Nicolae Drăganu se înscrie în seria unor cercetători de mare notorietate, atât români cât și străini, precum: „B. P. Hasdeu, A.D.Xenopol, D. Onciul, Ov. Densușeanu, Al. Philippide, I. Bogdan, N. Iorga, Sextil Pușcariu, V. Bogrea, V. Pârvan, Siviu Dragomir, Al. Rossetti (dintre români), D. Csanski, L. Ovary, J. Karacsonyi, P. Hunfalvi, E. Moor, B. Homan, L. Tamas (Trem), J. Szekely, J. Melich, I. Knieszsa, L. Galdi, L. Makkai (dintre maghiari sau maghiarizați, toți de orientare roesleriană), Fr. Miklosich, G. Weigand, J. Peisker, Fr. Altheim, E. Gamillscheg, C. Patsch (dintre austro-germani), C.Jirecek, J.L. Pic(dintre cehi). Și lista acestora ar putea continua cu alți cercetători francezi, englezi, italieni etc”³.

Prin studiile sale, „Nicolae Drăganu s-a situat pe poziția specialiștilor, lingviști și istorici, care susțineau „anterioritatea românilor față de unguri în teritoriile pe care aceștia s-au așezat după descălecarea (la propriu) ori s-au răspândit ulterior, inclusiv în fosta Dacie intracarpatică. El s-a bazat pe informațiile lui Anonymus despre români, informații pe care le-a considerat conforme cu realitatea istorică, dar a pus la contribuție în special atestarea în documente a denumirilor de locuri, sate, târguri, orașe, cetăți, ape, dealuri și munți, pe care le-a analizat și interpretat cu discernământ și incontestabilă competență, chiar dacă anumite etimologii nu au fost și nu sunt acceptate de unii specialiști în materie: Ardeal, Arieș, Sătmăr, Cluj, Făgăraș, Ampoi și altele”⁴.

Pe lângă studiile și cercetările care l-au consacrat în domeniile filologiei și lingvisticii, Nicolae Drăganu a publicat și câteva *Versuri vechi*⁵ suficiente pentru a fi menționat în *Istoria folcloristicii românești*.⁶ Este vorba de poeziile populare: *Cântec mângăios*, /*Istoria Țării Românești de la leatu 1769 și a Bucureștilor, săracii*, /*Verșul străinătății*, /*Verșul pustiei sau Pustnicul*, /*Frunză verde ca nalba...*, /*Verșul Hotinului*/ și varianta *Verșul lui Hotin*. Aceste versuri sunt precedate de un adevărat studiu filologic în care autorul arată că ele fac parte dintr-un manuscris de 148 pagini, scris cu chirilice, pe care l-a primit în 4 aprilie 1926 de la studentul P. Bârlea, originar din Mogoș. Pe patru pagini din revistă Nicolae Drăganu analizează textele respective și ajunge la concluzia că ele își au originea în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Unele dintre aceste versuri se găsesc în diferite manuscrise la Academia Română și au fost cercetate de Nicolae Iorga, M. Gaster, precum și în diferite colecții de poezii populare, începând cu Anton Pann și Vasile Alecsandri. Despre *Cântec mângăios* afirmă că „este inedit și pare a se raporta la însăși viața celui ce a scris manuscrisul”⁷ aspect evident și din versurile următoare: „Nu avusei ce să facu/, Că scrisăiu aceasta carte/ Că fusei sâtos de toate./ Când cu condeiu că le sciamu/ Lacrămile în ștergeamu”⁸. Este un cântec tipic de înstrăinare, destul de frecvent în folclorul românesc. Găsim aici și un alt cunoscut motiv folcloric: blestemul de mamă. Autorul anonim își explică înstrăinarea prin faptul ca mama sa l-a blestemat spunându-i: /-„Dă, Doamne, o boală grea/ Și-l ia din mâna mea/ Și dă, Doamne, o boală amară/ Până în trei zile să moară”⁹. - /Motivul blestemului de mamă, de asemenea, frecvent în folclor s-a transmis pe cale orală până în secolul al XX-lea. Îl cunoștea, din folclor, și fie iertata mea mamă, care atunci când întreceam măsura hârjonelilor cu fratele meu ne amenința în felul următor: - Astâmpărați-vă, să nu vă blestem, că blestemul de mamă se leagă.!. Aceste versuri sunt un model și în privința genezei folclorului. Ele sunt create, probabil, de autorul manuscrisului, dar au circulat ca versuri cu autor necunoscut, devenind creații populare, cum s-a întâmplat cu numeroase creații de acest fel.

„*Istoria Țării Românești de la leat 1769*” este o baladă istorică inspirată din evenimentele petrecute între anii 1765 și 1769. Autorul anonim deplânge soarta grea a Țării Românești jefuită de turci, tătari și muscali. Măreția de altădată a acestei țări ajunsese o amintire demnă de milă: „Săracă Țara rumânească, / Cine să nu te jelească?/ Că ai rămasu țară la o stare/ De ești vrednică de jeale./ Unde erai minunată, / În toată lumea lăudată, / Domnie ca o crăie, /Acum rămăsău pustie.”¹⁰ Cauza acestei situații a fost năvălirile turcilor, tătarilor și muscalilor. Deosebirea dintre acești năvălitori este că

rușii jefuiau „până la piele”, iar turcii și tătarii ucideau și apoi incendiau. Din nefericire nu avea cine să se opună năvălitorilor fiindcă oastea unui căpitan, Marcu, avea o înfățișare jalnică: „Toate altele să laș/ Și să privești la ostași:/ „Numai vieri, plugari/ Și mămăligari, / Și a lui numită oaste/ Le era mare năpaste./ Unii cu frâne de tei. /Alții cu scări de curmeiu, / Câte unul doi călare/ Și cu bundii la spinare”¹¹ Eludând adevărul istoric, poetul popular consideră că salvarea țării poate fi asigurată de către boieri și clerici, deși se știe că greul luptelor l-au dus oamenii simpli. Boierii și cu mitropolitul trebuie să meargă „la împărăteasa” și „Să facă rugăciune/ Pentru a noastră slăbăciune.”¹² Explicația acestui vers este că deși autorul manuscrisului este din Țara Românească, el a trecut în Transilvania aflată în stăpânirea Austriei, țară a cărei împărăteasă era în perioada respectivă Maria Tereza.

Verșul pustiei sau Pustnicul este o baladă de jale, ofuri și tânguirii, nota din subsolul primei pagini a lui Nicolae Drăganu atenționându-ne că se repetă O după fiecare vers. Pustnicul s-a însingurat pentru a câștiga împărăția Cerului, dar aflat în mijlocul naturii, unde se simte „sălbatecă hiară”, este stăpânit de dorința de a comunica, de a se jelui elementelor naturii: „Și stau de tot mă gândesc/ Cui voi să mă jeluescu./ Jelui-m-aș munților/ De dorul părinților./ Munții sunt pietri surde, / Pre nimene nu aude./ Jelui-m-aș brazilor/ Tot de dorul fraților. Brazilor și cerbilor:/ Cerbul iaste vită mută, / Pre nimene nu ascultă, / Ci el fuge foarte tare, / Eu rămân la suspinare./ Jelui-m-aș câmpilor, / Câmpilor și florilor/ De dorul surorilor./ Câmpul iaste locu întins/ Și cu dorul m-au încins”¹³ Eternul sentiment al dorului îl face să dorească să renunțe la viața de pustnic și să se reîntoarcă în mijlocul celor dragi: „Eu mă rog pustie ție/ Să mă lași un an de zile/ Să văz lumea cum să țină/ Și să-mi găsească o soție/ S viu iarăși în pustie, / În pustie să-mi trăiescu, / Pustnic să mă pristăvesc, / În raiu să mă odihnesc/ Și la împăratul cerescu/, Că lumea ține puțin, / Dară în raiu în veci, Amin”¹⁴ Apare aici românescul motiv al dorului care îl determină pe eroul liric să renunțe, cel puțin pentru un an, la viața de pustnic, dar nu și la viața veșnică în împărăția Cerului.

Printre aceste versuri vechi se află și o poezie de dragoste, care are trăsăturile caracteristice ale unei doine, intitulată *Foaie verde ca nalba*... Sentimentul iubirii este cam focus, dar destul de prudent, fiindcă eroul liric ține cont și de firea ființei iubite: „Frunză verde ca nalba, / M-aș iubi cu dumnea-ta/ Și nu Ț-am știut firea./ Unde-su mă uit la tine, / Arde inimioară în mine./ Te văd de pă ochișori/ Că ești bună de marghioli./ Cu toate aceste iubitul ezită fiindcă această: „Coconiță bălăioară, / Mulți voinici băgașu în boală./ Au venit și rândul meu/ Ca să zac de dorul tău”¹⁵ Am citat

aceste versuri și pentru faptul că ele sunt concludente în privința originii manuscrisului în Țara Românească. În acest sens este concludentă utilizarea turcismului „marghioli”, precum și a particulei „pă” din alcătuirea prepoziției compuse „de pe”. Poezia se încheie și cu o metaforă, figură de stil rar întâlnită în aceste versuri, precum și cu un diminutiv mai puțin întâlnit în folclorul autohton: „Leiculiță, lumea mea.”

„*Versul Hotinului* este reprodus în două variante, una copiată de Nicolae Drăganu și cealaltă „îmbunătățită” de M. Gaster. Ambele variante se referă la luarea Hotinului de către ruși, de la turci, eveniment desfășurat, probabil, în 1768.

Manuscrisul primit de la studentul P. Bârlea mai conținea: „mai multe colinde și cântece de stea în versuri, fragmente din *Mântuirea Păcătoșilor*, pe care însă Nicolae Drăganu nu le reproduce și nici nu le comentează. Reproducerea și comentarea acestor versuri vechi este o dovadă că deși nu a avut preocupări constante în privința folclorului, ilustrul savant n-a trecut cu vederea aceste texte concludente pentru geneza folclorului și pentru circulația culturii dintr-o parte în alta a Carpaților.

Academicianul Nicolae Drăganu se înscrie la un loc de cinste în galeria marilor personalități ridicate din localitățile fostei granițe năsăudene. Este unul dintre foștii elevi eminenți ai gimnaziului năsăudean cu care se mândrește Țara Năsăudului. De asemenea, este unul dintre marii filologi români ale cărei opere fac parte din marele patrimoniu al culturii naționale. Academicianul Dumitru Protase scria că Nicolae Drăganu „reprezintă (...) un model de muncă perseverentă, acribie filologică și puternic îndemn pentru cercetătorii de astăzi, în câmpul vast al toponimiei și onomasticii.”¹⁶

Note:

1. Vezi: Prof. univ. dr. docent Dumitru Protase, *Nicolae Drăganu*, în *Studii și cercetări etnoculturale*, vol. II., Bistrița, 1996, pag. 67-68 și Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639-1997 al Județului Bistrița-Năsăud*. Autori – Publicații – Societăți, Editura VIRTUS ROMANA REDIVIVA, Cluj-Napoca, 1998, pp.142-143
2. Dumitru Protase, op. Cit. pag. 69;
3. Ibidem, pag. 70;
4. Ibidem, pag. 70;
5. N. Drăganu, *Versuri vechi*, în *Dacoromania*, V (1929), Cluj, pag. 502-522;
6. Ovidiu Birlea, *Istoria folcloristicii românești*, Editura Enciclopedică Română, București, 1974, pag. 29;
7. N. Drăganu, op. cit. p. 505;
8. Ibidem, pag. 506;
9. Ibidem, pag. 507;

10. Ibidem, pag. 509;
11. Ibidem, pag. 515;
12. Ibidem, pag. 516;
13. Ibidem, pag. 519;
14. Ibidem, pp. 519-520;
15. Ibidem, pag. 520;
16. Dumitru Protase, op. cit. pag. 73.

DISIDENȚA ȘCOLII ROMÂNEȘTI

Aurora IVANCIU

Fundația „Memoria” Pitești

După 1945, o dată cu instaurarea puterii comuniste, în împrejurări politice, economice și sociale dureroase, soarta elitelor culturale din școala românească de toate gradele a devenit dramatică.

Judecați și condamnați de „tribunale ale poporului” pentru simple afirmații, pentru apartenență la partidele istorice, pentru opoziție la ideologia comunistă, slujitorii școlii au fost pedepsiți necruțător, prin tactici demonice după exemplul sovietic. S-a încercat astfel desființarea oricărui gest de împotrivire încălcându-se toate drepturile omului timp de peste 50 de ani.

De altfel, iată care erau directivele NKVD privind școala din țările din orbita sovietică:¹

Din școlile elementare, de specialitate, dar mai ales din licee și facultăți, trebuie să fie înlăturați profesorii de valoare care se bucură de popularitate. Locurile lor trebuie să fie ocupate de oameni numiți de noi, având un nivel de pregătire slab sau mediocră. Să se analizeze diferențele dintre materii, să fie redusă cantitatea de material documentar iar în licee să se oprească predarea limbilor latină și greacă veche, a filosofiei generale, a logicii și geneticii. În manualele de istorie nu trebuie amintit care dintre domnitori a servit sau a vrut să servească binele țării. Se va insista pe lăcomia și răutatea oricărui rege, pe efectul nefast al monarhiei și pe lupta poporului asuprit. Trebuie ca la facultăți să ajungă cu prioritate sau în mod exclusiv cei ce provin din cele mai joase categorii sociale, cei care nu sunt interesați să se perfecționeze la nivel înalt, ci doar să obțină o diplomă.

În aceste condiții, școala românească, prin numărul mare de slujitori ai ei care s-au opus comunismului, mulți încă necunoscuți, reprezintă o parte importantă a disidenței culturale în perioada 1944-1989. Ea a găsit nenumărate forme de rezistență la comunism, de la forme pasive prin subtilitățile artelor (procese la Noica, Lucian Blaga, Păstorel, Pillat)² până la rezistența armată în munți.

Indiferent de vârstă, slujitorii școlii și-au pus destinele sub cuvintele sacre:³

„Fii curajos și să stăm cu tărie pentru apărarea poporului nostru și pentru cetățile Dumnezeului nostru și Domnul să facă ce va binevoi.”

Iacob către fratele său Abisai, Pralipomena 18-19, Cap.19.13, citat care îndeamnă la curaj, patriotism și credință în Dumnezeu, subliniindu-se astfel crezul martirilor care au avut puterea să se sacrifice pentru binele nostru, al tuturor.

Cine au fost acești eroi?

Au fost elevi, studenți, învățători, profesori, fețe bisericești și cadre militare care au avut și preocupări didactice, profesori universitari, academicieni, care cu toții au plătit cu viața faptul că s-au opus unei dictaturi nelegiuite, străină sufletului românesc.

Vom da mai jos, în rezumat, destinele unora dintre acești eroi, asasinați, executați sau morți în închisorile comuniste, cerându-ne iertare celor neamintiți sau neștiuți încă.

Elevi:

Arcan Ion, Vadul Roșca. Elev. S-a opus colectivizării. Ucis prin împușcare 2 decembrie 1957.

Avea 14 ani.

Bocârnea Eugen, student, *Bocârnea Ion și Eftimie Ghe. Eugen*, elevi la liceul „Traian” din Tr.Severin. Au plecat din Tr. Severin să se alăture luptătorilor din munți pentru a se opune bolșevizării țării. N-au ajuns. Au mers cel mult 40 km. Trădați, au fost așteptați de securitate în satul Izverna și împușcați.

Ionescu Mariana visa libertatea. Absolventă de liceu, a fost anchetată în cadrul „Lotului de la Ambasada Franței”. A fost arestată în 1952. Chinuită la anchete timp de 15 luni, la Uranus, a fost judecată și condamnată la 3 ani de închisoare. Întemnițată la Jilava a contactat TBC. În ultima fază a bolii a fost transferată la Văcărești unde a decedat în 1953.

Mazilu Nicolae. A aderat la organizația anticomunistă inițiată de prietenul lui, Mogoș Ion. Încercând să fugă în Iugoslavia, trădați, au fost prinși și împușcați de securitate în localitatea Pădureni, jud. Timiș. După ce au fost omorâți au fost aruncați într-o groapă la margine de cimitir.

Savu Florina, Păltiniș. Activitate anticomunistă. Elevă eminentă, de o moralitate desăvârșită. Când a fost arestată pentru activitate anticomunistă, era elevă a Școlii Normale Ortodoxe Române de Conducătoare din Beiuș. Avea 17 ani. Torturată 3 ani, a fost asasinată în închisoarea de la Tg. Ocna. Certificatul de deces a fost eliberat familiei în data de 22.09.1994.

Studenți:

Angelescu S. Nicolae, Angheluș Gheorghe: Au luptat împotriva bolșevizării țării în grupul de partizani din munții Arnota. Împușcați de securiști în Sfânta zi de

Paști 1949.

Comuniștii nu au Dumnezeu!

Berlovan Achim. A participat la greva studenților de la Cluj în 1946. Statul comunist nu a uitat. În 1948 este arestat împreună cu încă 126 studenți pentru activitate anticomunistă. Condamnat la 15 ani muncă silnică. Dispărut în închisoare.

Beldeanu Puiu-Ovidiu, Târgu-Lăpuș. Martor la falsificarea alegerilor din 1946 a plecat în fruntea țăranilor din Valea Chiuiștilor spre prefectura Someș. A emigrat în 1955, a dovedit că la ambasada română de la Berna lucra sub acoperire diplomatică, o rețea comunistă de spioni. În 1957 securitatea, întinzându-i o cursă, l-a răpit din Berlinul de Vest. A fost executat în țară.

Chiujdea Ion. Student la facultatea de științe naturale din Cluj. În anul 1948 a fost arestat de securitatea din Cluj pentru atitudine anticomunistă. A reușit să evadeze împreună cu Mihai Moga. A intrat în grupul de luptători strânși în jurul lui Gavrilă Ogăranu, a luptat în toate ciocnirile cu securitatea. În 1954 a fost trădat și predat securității. A fost judecat și condamnat la moarte. Executat în anul 1956.

Cornea Marcel. Student la facultatea de farmacie din Cluj. Membru al grupării de rezistență anticomunistă din munții Făgăraș. În noaptea de 6/7 octombrie 1950, surprins dormind în casa unui învățător din sat, a fost împușcat. Este primul căzut în luptă în cadrul grupării de luptă anticomunistă din munții Făgăraș.

Hasiu Laurian (Leu). Membru al grupului de luptă armată împotriva bolșevizării țării condus de Ion Gavrilă Ogoranu. Trădat, a fost arestat, anchetat foarte dur, torturat.

„Judecat” la Sibiu a fost condamnat la moarte. Executat la Jilava în 1957.

Mihuț Adrian. Student, fiu de țăran, absolvent al liceului din Deva, a obținut la bacalaureat cea mai mare medie pe țară, fiind felicitat de Majestatea Sa Regele Mihai. A făcut studii strălucite la Politehnica din Timișoara. Urmărit de securitate a fugit în munți unde a rezistat 7 ani. Trădat de un văr al lui, rănit la un picior a fost dus la Timișoara. A fost condamnat la moarte și executat în toamna anului 1957.

A cerut clemență lui Petru Groza, pe ai cărui copii îi meditase, dar nu i s-a cruțat viața!

Neagoe Marius. Student la medicină, a terminat anul IV cu nota 10. A refuzat, în semn de protest împotriva comunismului, să devină membru al Partidului Comunist Român. (directiva CC al PCR era ca toți studenții cu media 10 să fie făcuți membri PCR)

Mai mult, a pus bazele și a condus o organizație anticomunistă. Un fost coleg, *Viciu Alexandru*, le-a spus părinților că Marius a fost răpit din stradă de către o mașină a securității. A fost torturat într-o pădurice de lângă Cluj, asasinat, apoi așezat pe calea ferată. Era 1 mai 1985. Pentru a acoperi crima, milițienii din gara Câmpia Turzii i-au informat pe părinți, că Marius s-a aruncat în fața trenului. Mecanicul trenului declarase la anchetă că era culcat pe linie...(declarație găsită de părinți în Dosarul de anchetă, studiat după 1989)

Negrea Ștefan. Student în anul IV al Facultății de Filologie din cadrul Universității din București. A scris poezii cu conținut anticomunist care nu au putut fi publicate. Cele mai multe au fost luate de securitate atunci când a fost arestat. În 1956, a fost în fruntea studenților de la filologie care cereau libertate de exprimare și scoaterea din programul de învățământ a predării socialismului. Au urmat anchetele extrem de dure, când a fost bătut sistematic, nopți întregi la Jilava, la Gherla.

Profesori, învățători

Apostol Dumitru-Mitu. Profesor la liceul Brătianu din Pitești. În 1948 a trecut la organizarea grupului de rezistență de pe valea Topologului din munții Făgăraș. Condamnat la 25 ani de muncă silnică. A fost împușcat de căpitanul Cârmu de la închisoarea din Pitești.

Cioculescu Radu. Profesor și deputat, unul din fondatorii PNT București. Încarcerat la Pitești a decedat în anul 1956.

Iliescu Palanca-Demetriu. Profesor la seminarul teologic, la școala ortodoxă și la liceul "Iulia Hajdeu". Pentru că iubea pe Dumnezeu și valorile creștine, a jurat împreună cu un grup de 20 persoane, pe Evanghelie, pentru apărarea credinței și libertății.

Condamnat la 25 de ani de muncă silnică: Jilava, Gherla, Salcia, unde a decedat în 1962.

Lovinescu-Bălăcioiu Ecaterina. Profesoară, inspectoare generală de franceză, autoare de manuale școlare, mama scriitoarei Monica Lovinescu. Arestată în 1958, la vârsta de 71 de ani, acuzată de spionaj. S-a stins din viață la 8 iunie 1960 la Jilava.

Sasu Ioan. Profesor, un apropiat al marelui filosof Constantin Noica.

Nu a vrut să colaboreze cu securitatea și în 1984 a fost ridicat de securiști din școală. Părinții au aflat că a fost „accidentat” de tren la Simeria la intersecția cu linia spre Hațeg. Au reușit cu greu să-l deshumeze. L-au găsit gol și fără cap. Securitatea le-a permis deshumarea dar i-a obligat să-l ducă direct la cimitir și să nu anunțe pe

nimeni de înmormântare. Tatăl a decedat în 1987. Mama însă continuă lupta pentru adevăr și dreptate.

Papadopol Dumitru. Profesor. Preda strălucit limba română și filosofia la Liceul „Traian” din Tr. Severin. În perioada proletcultistă, cu toate interdicțiile puterii, l-a predat pe Titu Maiorescu, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu, George Bacovia. Securitatea nu l-a iertat! În 1959 este arestat. A sfârșit tragic în închisoare nemaiputând îndura umilința și torturile. A luminat anii adolescenței la numeroase generații de elevi. Iată ce spun foștii elevi despre arestarea lui: *Am considerat că o dată cu arestarea lui e mai puțină lumină în lume!*

Mort în închisoare în 1960.

Stuparu Constantin. Un alt strălucit profesor de limba română la Liceul „Traian” din Tr. Severin. „Într-o zi am fost convocați în curtea interioară a liceului. Dragul nostru profesor era la tribună încadrat de doi securiști. Directorul de atunci a ținut o cuvântare prin care încerca să dovedească că prof. Stuparu Constantin ne-a făcut școala de răs. Adevăratul profesor, dl. Stuparu C-tin, nu a spus nici un cuvânt, privind în zare, departe, peste noi toți.”⁵ Se întâmpla în anul 1959.

Mort în închisoare la Pitești.

Constantinescu R. Marin. Învățător, întors acasă de pe frontul de răzărit a discutat despre „fericirea” pe care o aduce comunismul. Pentru această vină a fost arestat în 1950 și condamnat în 1952. A urmat temnița Jilavei și a Aiudului, unde a decedat.

Coza Ion. n. 1922, jud. Satu-Mare, învățător. A găzduit și sprijinit luptători anticomuniști. Arestat în 1953, anchetat, schingiuit, a fost condamnat la moarte și executat la Jilava în 1953.

Faliboga Ioan. Învățător, luptător anticomunist, membru al organizației anticomuniste „Consiliul Național de Eliberare”. Arestat în 1956, a fost condamnat la moarte în 1957.

Mihalache Ion, n.1882, Muscel. Și-a început cariera de învățător în jud. Dâmbovița. A revenit în comuna Topoloveni unde a pus bazele „țărănismului”. În 1908 a creat federala „Podgoria” din Topoloveni. Ion Mihalache a iubit țăranul român mai presus de orice, a condus activitatea Partidului Țărănesc, a fost directorul publicației „Țărănismul”. În anul 1926, după tratative cu Partidul Național condus de Iuliu Maniu, cele două partide au fuzionat, formând Partidul Național Țărănesc. Ministru în mai multe guverne, ocupând și alte înalte funcții în statul român, Ion Mihalache s-a opus dictaturii sub orice formă s-a manifestat ea.⁶ În 1947 i s-a înscenat o plecare

frauduloasă din țară și a fost arestat.

Curaj Niculino! Nu pătimim pentru noi ci pentru Țară! Așa i-a strigat soției, arestată și închisă și ea în beciurile MAI. Vor fi ultimele cuvinte spuse între cei doi. A fost condamnat la temniță grea pe viață pentru crimă de înaltă trădare.

În 1955 a fost trimis la penitenciarul de la Râmnicu Sărat unde zilnic era supus bătăii, torturii, înfometării. Mort în închisoare în 1963.

Totir Dumitru, Vidimirești, Mehedinți. Învățător în satul natal, apoi profesor de matematică în Tr. Severin. A fost un dascăl eminent și un om de cultură. Credea în adevăr și dreptate. În anul 1949 a înființat în Tr. Severin o organizație anticomunistă, Mișcarea Română de Rezistență, care să încerce să facă cunoscute ororile comunismului cu dorința temerară de a aduce țara la normalitate. În 1952, organizația a fost deconspirată și toți membri arestați.⁷

Condamnat la moarte în noiembrie 1952, executat la Craiova în data de 20 iulie 1953.⁸

Profesori universitari, academicieni

Banciu Axente, n.1875, Săliște, Sibiu.

Profesor universitar, membru de onoare al Academiei Române. Asasinat la 80 ani în închisoarea Gherla.

Baugartner Albert. Profesor universitar. Rector al Teologiei Catolice. A fost arestat prima oară în anul 1945. Arestat din nou în 1949, a încercat să evadeze. Prins, a fost deportat în Rusia. A murit în lagărele gulagului.

Bădulescu Victor. Profesor de drept la Facultatea de Drept din București. A fost Guvernator al Băncii Naționale. Arestat, anchetat, torturat. Membru fruntaș al PNL.

A decedat la Sighet în 1954 în celula 74.

Bălan Ion, Teiuș. Profesor universitar, Episcop greco-catolic, Rector al Academiei de Teologie. Arestat în 1948 și încarcerat la Sighet. A murit în 1959 la 79 ani datorită condițiilor inumane de detenție.

Boldescu Radu, Mihăiești. Profesor de istorie militară. Comandantul Școlii Militare de Infanterie. General, a luptat pentru neam și țară pe frontul de est și frontul de vest. A fost arestat el, cei doi frați ai lui și un nepot. Mort la Jilava. Nu a fost nici judecat, nici condamnat.

Brătianu Gheorghe, Ruginoasa, Iași. Profesor universitar, doctorat în filosofie (Cernăuți, 1923), doctorat în litere (Paris, 1929). Urmașul lui Nicolae Iorga la conducerea Institutului de Istorie Universală de la Iași și București. Membru marcant

PNL. Arestat, înțemnițat la Sighet, chinuit și torturat, a murit în noaptea de 23/24 aprilie 1953.

Bujoi Ion. Profesor la Politehnica din București, Ministru al Industriei și Comerțului(1937), Ministrul Economiei Naționale(1939) Arestat în 1948, condamnat la muncă silnică pe viață, închis la Jilava și Aiud. Mort la Aiud.

Bușilă Constantin, Galați. Profesor universitar, decan al Facultății de Mecanică și Electronică de la Politehnica București timp de 13 ani. În 1903 a proiectat și construit cea mai mare centrală electrică din țară. A proiectat și construit centralele electrice pentru orașele Constanța, Ploiești. Fost membru titular al Academiei de Științe, al Societății Politehnice, vicepreședinte și apoi președinte al Societății Geografice. A fost membru în Comitetul Societății Franceze de Electrotehnică și al Inginerilor din Franța, în Comitetul Central al Inginerilor Universităților Belgiene, al Academiei de Științe din Belgia, Stockholm, Londra, Paris și Geneva. S-a opus aplicării legii rasiale blamând evacuarea evreilor. A apărut interesele românești în fața Reichului german. Arestat în 1945 de guvernul comunist, făcut responsabil de dezastrul României. A fost chinuit „judecat” și condamnat de către tribunalul poporului. A murit la Aiud în vârstă de 73 ani.

Canciov Mircea, Bacău. Profesor universitar, titularul Catedrei de Finanțe din cadrul Facultății de Drept din București, membru PNL, deputat în mai multe legislaturi, Ministru de Finanțe și Ministru al Economiei (1937-1940). Membru PNL.

Condamnat la muncă silnică pe viață. A fost exterminat în închisoarea de la Râmnicu Sărat.

Cantacuzino Matei Gheorghe, n. 1989. Profesor la Institutul de Arhitectură București. A fost înlăturat din învățământ, arestat. A murit în lagărul de la Midia datorită condițiilor inumane de detenție.

Chinez, Tit Liviu. Profesor universitar la Academia Teologică din Blaj. A devenit episcop greco-catolic în clandestinitate. A fost arestat în 1949. A murit în anul 1955 în temnița din Sighet.

Crețoiu Vasile. Profesor universitar, general. Comandant al Școlilor Militare din România. A murit în închisoarea de la Aiud.

Felea Ilarion. Profesor universitar la Academia Teologică din Cluj și Arad, unde a fost și rector până în 1948. Arestat 1950. arestat din nou în 1958 pentru „activitate contra clasei muncitoare”.

A murit în temnița de exterminare de la Aiud, în anul 1961.

Filpașcu Alexandru Petrova, Maramureș. Profesor universitar. Și-a luat

doctoratul în filosofie la Roma. A fost arestat în 1952, 15 aug. În dec.1952 a murit în lagărul de exterminare, Gaeș.

Frențiu Traian Valeriu, Reșița Profesor universitar. Unul din biografii săi, E. Potosan, arătând preocupările polivalente ale episcopului Valeriu Traian Frențiu, subliniază activitatea de ctitor de așezăminte, bun gospodar și iubitor al culturii. Din anul 1941 până în anul 1946 a administrat Arhidiceza de Alba-Iulia și Făgăraș. În 1947 a revenit la Oradea unde l-a găsit scoaterea bisercii române unite în afara legii. În 1948 a fost depus din scaun și arestat împreună cu alți cinci episcopi greco-catolici români.

În 1952 s-a stins din viață, la Sighetul Marmației. Nu a suportat regimul dur de exterminare.

Galaction-Munteanu Liviu, Cristian, Brașov. Profesor universitar titular la Catedra de Studiu biblic al Noului Testament din cadrul Academiei Teologice din Cluj. Între 1948-1952 a fost rector la Institutul Teologic de grad universitar. În 1958 i s-a înscenat un proces politic sub acuzația de a fi dorit să introducă religia în școală, faptă echivalentă cu crima de uneltire contra ordinii sociale.

Anchetat, chinuit în beciurile securității din Cluj, a fost judecat și condamnat la 17 ani temniță grea.

A murit la Gherla în 1961.

Georgescu Grigore, Craiova. Profesor universitar, Comandant al Școlii de Aplicare a Geniului și ofițer-de Stat Major. A avut o activitate remarcabilă și a fost avansat general de divizie.

Condamnat la 3 ani de temniță grea, după ce și-a ispășit pedeapsa, nu a fost eliberat, ci a fost purtat și chinuit în închisorile Uranus, Văcărești, Aiud și Sighet. Mort la Sighet în 1952.

Gheorghiu I. Profesor universitar la Facultatea de medicină din Iași. Fost bursier Rockefeller.

A fost implicat într-un așa zis proces de spionaj. Arestat împreună cu soția, fiica și fiul adus de securitate de la studii din Franța. A murit în închisoarea de la Gherla.

Gomoiu Victor, Vânu Mare, Mehedinți. Profesor universitar. Cavaler al Legiunii de Onoare (1922), întemeietorul Școlii românești de istoria medicinei, al Centrului de studii medico-etnografice din sud-estul Europei(1933) membru al multor Academii: Germania, Franța, Spania, Anglia. Medicul particular al reginei Elena. Președinte de onoare al Societății Internaționale de Istoria Medicinei. Ministru al

sănătății 2 luni: 4 iulie – 4 septembrie 1940. Închis la Aiud, moare la 78 ani.

Golopentia Anton. Profesor universitar, a fost și directorul Institutului de Statistică. Arestat, a trecut prin umilințe și chinuri grele în timpul anchetei. Condamnat. A murit la Jilava în 1951.

Grigorovici Gheorghe. Profesor universitar. Membru PSD, subsecretar de stat la ministerul muncii, a refuzat să colaboreze cu comuniștii. Arestat, a trecut prin supliciul anchetelor securiste. A decedat în 1951 în închisoarea de exterminare Sighet.

Gruia V. Ion. Profesor universitar. Decan al Facultății de Drept al Universității din București, Ministrul Justiției (1940). Arestat și supus unor chinuri de nedescris. În temnița de la Sighet era bătut zilnic. A murit în 1952, la Sighet.

Hossu Iuliu. Milașu Mare, jud. Bistrița Năsăud Profesor universitar la catedra de Studii biblice a Academiei de Teologie Română Unită (1913). În timpul ocupației horthiste a luptat pentru drepturile românilor protestând împotriva atrocităților săvârșite de hortiști.

În 1969 Consistoriul Papal l-a numit cardinal „in pectore”, fiind primul cardinal provenit dintr-o biserică românească. Arestat în 1948. L-a iubit pe Dumnezeu și valorile creștine. Arestat în 1948, a fost dus la Sighet, fiind supus la regim de exterminare. În 1956 a fost domiciliu obligatoriu la mănăstirea Căldărușani, unde a rămas până la sfârșitul vieții, 1970.

Kiriacescu Mihai-Marin, Craiova. Profesor universitar la Academia Militară. Participant la mișcarea de rezistență, a fost arestat și torturat în timpul anchetelor desfășurate de securitate.

A fost condamnat la muncă silnică pe viață. Decedat în închisoarea de la Pitești în 1960.

Lapedatu Alexandru. Cernat Săcele. Profesor universitar la Universitatea din Cluj. Președinte al Academiei Române (1935-1938), fost Ministru al Cultelor în mai multe guverne. Membru marcant PNL. A publicat lucrări referitoare la istoria medievală a țării noastre. A înființat Muzeul Etnografic al Transilvaniei.

Arestat la vârsta de aproape 75 ani, a fost supus chinurilor, anchetelor regimului de exterminare. În *certificatul de deces la rubrica „ocupația” comuniștii au scris „fără ocupație”*.

A murit în 1950 la Sighet.

Lugoșianu Ion. Studii de drept și doctorat la Paris, participant la Conferința de pace de la Versaille, Ministru al Instrucțiunii și Justiției, Ministru al Comerțului în două guverne, Ministru Plenipotențiar la Roma, delegat la Societatea Națiunilor de la

Geneva.

Arestat în 1948, după chinuitoare anchete a fost „judecat” și condamnat pe viață.

Pentru că și-a slujit și reprezentat țara cu cinste a fost arestat în 1948 și după chinuitoare anchete a fost „judecat” și condamnat pe viață. A murit la Gherla pe 7.11.1957.

Manoilescu Mihai, Tecuci. Profesor universitar, ministru de Comunicații și Lucrări Publice, ministru al Industriei și Comerțului, Guvernator al Băncii Naționale, Ministru de Externe, 1940.

În 1948 a fost arestat și purtat prin închisori fără a fi judecat. A murit în 1950 la Sighet.

Marcu Dem Alexandru, Burdujeni, Suceava. Profesor universitar. Decan la Litere, Limba italiană Universitatea București. Pentru munca sa a fost recompensat cu decorațiile: „Mare ofițer al ordinului Coroana României” „Ofițer al ordinului S. Maurizio” și „Comandor al coroanei italiene”. A tradus „Viața lui Isus” de Giovanni Papini.

După 23 aug.1944 este arestat, chinuit în anchete, „judecat” și condamnat la 12 ani temniță grea.

Avea 60 de ani când a decedat în închisoarea Văcărești.

Mihăiescu Ioan, Amărăștii de Jos, Romanați. Profesor universitar, general. A fost decorat cu numeroase ordine românești și străine. În 1950 a fost condamnat în contumacie, la 20 de ani pentru a fi făcut parte din organizația „Graiul sângelui”. A fost arestat în 1955, „judecat” și condamnat la 20 ani. Încarcerat la Jilava, a murit în decembrie 1957.

Mironescu Gheorghe, Ministrul Instrucțiunii (1921-1922, 1928-1930). Membru de frunte al PNT, deputat în toate legislaturile dintre cele două războaie mondiale. Pentru patriotismul și devotamentul său, comuniștii l-au condamnat în 1947 la 5 ani închisoare.

A vrut să evite încarcerarea, ascunzându-se. În oct.1949 a fost găsit mort. Avea prins la gât un bilețel cu numele său.

Netta Gheron. Profesor universitar la Academia Comercială. A fost ministru de finanțe (1.04-23.08.1944). Înainte de a fi arestat a fost scos din învățământ. Și-a slujit țara.

„Judecat” și condamnat la muncă silnică pe viață, a cunoscut chinurile Jilavei și Aiudului, unde a murit.

Stoica Vasile. Profesor universitar. Provine dintr-o familie de țărani. Studiile superioare le-a făcut la universitățile din Budapesta, Paris și București. Vorbea bine 10 limbi, citea bine în alte patru limbi și a făcut carieră diplomatică de ambasador, activând pentru drepturile României. A fost unul din colaboratorii apropiați ai lui N. Titulescu, scriind majoritatea memoriilor statului român către Națiunile Unite. După 23 aug.1944, a funcționat în Guvernul Petru Groza ca secretar general la Ministerul de Externe până în iulie 1946 când a fost numit Ministru la Haga și Însărcinat cu Afaceri la Bruxelles. În oct.1946 a participat la Conferința de pace de la Paris. Pentru această conferință a scris memoriul principal de apărare a integrității Transilvaniei. În mai 1947, a fost rechemat în țară pentru instrucțiuni. Au urmat arestările, chinurile anchetelor și temnițele comuniste. Prima condamnare de 3 ani și 6 luni a avut loc în 1948. A efectuat 6 ani (1948-1954). A doua condamnare de 10 ani temniță grea a avut loc în 1957.

Rădulescu Andrei, Chiojdeana, Prahova. Profesor universitar între anii 1913-1947. După 34 de ani în slujba învățământului universitar, în 1947 fiind încă Președintele Academiei Române, este înlăturat din învățământ, arestat, urmând anchetele, torturile, umilințele închisorilor.

Condițiile de exterminare din închisorile Sighet și Aiud l-au răpus în 1959, la 70 de ani.

Rosetti Radu, Căiuți. Ministrul Educației Naționale, membru al Academiei Române, general de divizie, președintele Consiliului Muzeului Național. A iubit și și-a slujit cu cinste țara și pentru aceasta guvernul Petru Groza a permis arestarea, chinuirea, umilirea și întemnițarea acestui martir.

Rosetti Radu avea 71 de ani când în 1949 a decedat în temnița Văcărești.

Vasilescu Petre, București. Profesor universitar, titularul Catedrei de Tehnică Militară la Școala de Război. Nu a acceptat colaborarea cu comuniștii și a fost arestat în 1957. Avea 68 de ani.

Chinuit, batjocorit și condamnat în urma unui „proces” la 18 ani închisoare a fost lichidat în 1957 la Galați.

Vasiliu Gheorghe, Bârlad. Profesor universitar la Școala Superioară de Război. A fost Subsecretar de stat al Aerului în guvernul Sănătescu, fiind apoi arestat odată cu toți membrii acestui guvern. Nu a rezistat torturilor la care a fost supus decedând în 1954, în închisoare.

Voinescu Alice, Tr. Severin. Profesor universitar la Conservatorul Regal de Muzică și Artă dramatică din București, sufletul și cultura ei punându-și pecetea pe

formarea și desăvârșirea marilor artiști ai țării. Drept răsplată, puterea comunistă a alungat-o în 1948 din învățământul superior.

A urmat arestarea în 1949. După 4 ani în iadul închisorilor comuniste i s-a fixat domiciliu obligatoriu în Nordul Moldovei. S-a îmbolnăvit grav decedând în 1961

Vulcănescu Mircea, București. Profesor universitar. Licențiat al Facultății de Litere și Filosofie, al Facultății de Drept, București, doctorat în științe economice și politice la Facultatea de Drept, Paris. În 1934 împreună cu Constantin Noica, Mircea Eliade, Henri H. Stahl, Alexandru Cristian Tell, Ion Cantacuzino și Petru Comarnescu a redactat revista de arte, litere și filosofie „Criterion”. În anul 1940, la răpirea Ardealului de nord, a prezentat la radio ”Gânduri despre jalea și nădejdea ceasului de acum. Cuvinte pentru fratele rămas departe” A fost subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe. Arestat în 1946, anchetat și „judecat” a fost condamnat la 8 ani de temniță grea. Ultimele cuvinte ale lui au fost: „**Să nu ne răzbunați**”

În 1952 s-a stins din viață în temnița Aiudului după grele suferințe.

Mulți dintre acești reprezentanți ai școlii românești erau în plină putere creatoare, de geniu și cunoștințele lor poporul român ar fi avut nevoie pentru a redresa țara după război, dar cei care ocupaseră România și slugile lor care o guvernau nu urmăreau redresarea țării ci decimarea intelectualității române.

Alții erau la asfințitul vieții și în loc de respect și mulțumiri pentru felul în care și-au făcut datoria față de popor și țară, au fost bătuți, torturați, omorâți în temnițele și lagărele comuniste.

Dar cea mai odioasă crimă a dictaturii comuniste este uciderea unor copii, tineri elevi și studenți doar pentru „vina” că doreau o Românie fără comunism.

Cum au fost acești martiri?

Din amintirile celor care i-au cunoscut, ale celor apropiați, din scrierile lor, vedem că toți erau oameni care iubeau dreptatea, adevărul și mai presus de orice, țara.

Iată ce scria un învățător în anul 1941 despre colegii lui mai tineri, căzuți pe frontul de est:

.....„Cu brațele deschise v-așteaptă soțiile, cu sufletele arse v-așteaptă părinții, cu mânuțele întinse v-așteaptă copiii, cu dor de revedere v-așteaptă colegii, satul. Cu rugă de înmormântare a omenescului din voi vă strigă preoții neamului! V-ați făcut milă de noi de toți și ați venit.

N-am mai putu privi la voi! Erați prea mari, prea strălucitori ca să vă privim în față. Prosternați în genunchi, cu fața lipită de glie, v-am auzit vaietele, am auzit corul de îngeri cântându-vă imnuri cerești, v-am simțit puterea.

Am jurat în tăcere că vom sfinți jertfa voastră, că vom păstra rodul jertfei voastre, voi rămânând permanent exemplu de ce trebuie să facem, atunci când Țara o cere.”

Revista Asociației Învățătorilor Mehedințeni, Nr. 7-8, sep-oct. 1941.

Acest învățător, în anul 1949 a înființat în Tr. Severin o organizație anticomunistă „Mișcarea Română de Rezistență”, vrând parcă să-și respecte jurământul făcut colegilor căzuți pe front. Din organizație făceau parte muncitori, адвоаți, țărani, preoți, învățători, profesori, medici, funcționari. În 1952 au fost deconspirați, arestați, condamnați. Au fost judecați în trei loturi. Din primul lot trei, printre care și învățătorul, au fost condamnați la moarte și executați¹¹

Un alt exemplu:

Ștefan Negrea „acest copil de țăran frumos și cult” cum îl descrie unul dintre colegii lui, era student în anul IV al Facultății de Filologie din cadrul Universității din București.. Din puținele poezii rămase, prin minune, de la el, iată ce scria despre comuniști în anul 1952:

Au înecat altarele în fum

Hulind trufaș pe cerșetorii milei

L-au genunchiat pe Dumnezeu în drum

Și palmuitu-l-au în miezul zilei.

În 1956, Ștefan Negrea a fost în fruntea studenților de la filologie care cereau libertate de exprimare și scoaterea din programul de învățământ a predării socialismului. Arestat, bătut „în cap și numai în cap”, cum își amintește colegul lui, Paul Goma va fi găsit spânzurat (?) în celula lui de la închisoarea Gherla. Avea 28 de ani.

Dar, poate cel care ne arată cel mai clar cum erau acești oameni care s-au jertfit pentru noi și pentru țară este marele om de stat Vasile Stoica (A funcționat în guvernul Petru Groza ca secretar general la ministerul de externe până în iulie 1946 când a fost numit Ministru la Haga și Însărcinat cu Afaceri la Bruxelles. În mai 1947, a fost rechemat în țară pentru instrucțiuni. Au urmat arestările, chinurile anchetelor și temnițele comuniste).

Vasile Stoica spunea la anchetă:

„Am trăit modest, dar demn, sunt om de caracter și de linie dreaptă, mi-am făcut cariera de la coarnele plugului țărănesc până la cel mai înalt grad diplomatic prin

muncă, talent și hărnicie; îmi ador țara și poporul meu românesc căruia i-am servit cu devotament neclintit toată viața mea”

Asemenea oameni nu puteau să accepte comunismul

Evocarea luptei școlii românești împotriva comunismului este o pioasă închinăciune în fața jertfei acestor martiri, o încercare, temerară încă, de a reveni la normalitate, aprinzându-le acestor eroi, prin cuvânt, o lumină în neuitare și în sufletul cititorului.

Note:

1. Experimentul Pitești ediția a VI-a, Pitești, 24-26 sept. 2004, Fundația Culturală „Memoria”, filiala Argeș, Pitești, 2005 „Directivele de bază ale NKVD penru țările din orbita sovietică, pp. 16-25.
2. Opreș I., Cercuri culturale disidente, ed. „Univers enciclopedic”, București, 2001, pp 12.
3. Totir C., Catalogul dascălilor și învățăceilor uciși în lupta împotriva comunismului 6 martie-16 decembrie 1989”, Editura „George Coșbuc” Bistrița, 2004, pp. 9.
4. Ibidem, pp 15-174.
5. Totir Constantin, ” Catalogul dascălilor și învățăceilor uciși în lupta împotriva comunismului 6 martie-16 decembrie 1989”, Editura „George Coșbuc” Bistrița, 2004, pp. 144.
6. Diaconescu Ion, Ion Mihalache în fața istoriei, Editura Gândirea Românească, București, 1993.
7. Rezistența anticomunistă din sud-vestul României – Documente, Vol. I, Editura MJM, Craiova, pp. 75.
8. Andreca Dumitru, Drumuri în întuneric, Fundația Academia Civică.
9. Hossu Iuliu, Credința noastră este viața noastră, Memoriile cardinalului Dr. Iuliu Hossu, Editura Viața creștină, 2003.
10. Vulcănescu Mircea, Ultimul cuvânt, Editura Humanitas, București, 1992.
11. Butnaru Mihai, Monografia municipiului Drobeta Turnu Severin. Editura Prier

Lucrare prezentată la Simpozionul Național „**EI S-AU OPUS COMUNISMULUI**” organizat de **Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud** și **Asociația Foștilor Deținuți Politici Bistrița**, Bistrița, 23.06.2006

NECROLOGUL ÎN DOCUMENTELE DE ARHIVĂ

Ana-Maria NENIȚOIU

Moartea a fascinat prin misterul ei încă de la începuturile civilizației. Pentru a înțelege sensibilitățile și comportamentele rituale relevate de studiul morții, ca reflectare a vieții, potrivit reprezentărilor legate de postexistență, acest demers impune o abordare comparativă nu numai din perspectiva interferențelor culturale, ci dintr-o perspectivă diacronică, deoarece antropologia istorică studiază și durata lungă a istoriei cotidianului. Perspectiva metodologică oferită de Vovelle este cea mai complexă ca posibilitate de analiză a diverselor surse istorice: arheologice, izvoare scrise, reprezentări iconografice.

Modelul metodologic propus de Vovelle pentru investigarea morții distinge trei niveluri de examinarea a acesteia. Primul este acela al morții ca fapt brut, din perspectiva impactului asupra comunităților umane. Al doilea este acela al morții trăite, al sentimentelor, reacțiilor și atitudinilor pe care moartea le generează în sensibilitatea colectivă și care sunt accesibile prin studiul practicilor funerare, magice, religioase, civice. Un al treilea nivel este acela al diferitelor tipuri de discurs: magic, religios, științific, literar, existente în societate, care permite urmărirea evoluției atitudinilor în fața morții și a reprezentărilor legate de lumea de dincolo.

Schimbările de structură care au avut loc în viața societății românești au afectat sensibilitățile referitoare la moarte, îndeosebi în ceea ce privește acceptarea eschatologiei creștine, cu toate acestea discursul popular pare netulburat, anistoric, deoarece, dincolo de mutațiile ce se petrec în evoluția socio-istorică, acest tip de discurs reproduce structuri emoționale cu arhaică valoare universală¹.

Prezentul studiu interpretativ, am putea spune chiar de pionierat, se axează pe analiza limitată spațial-cronologic a unor aspecte legate de influența, și persistența necrologului în viața comunităților din județului Bistrița-Năsăud între 1850-1930. Este un „studiu de caz”, pe care îl considerăm relevant pentru modul în care a fost perceput necrologul în perioada studiată. Investigația noastră are în vedere, „decriptarea”

¹ Mihaela Grancea, *Epitaful românesc din perioada regimului totalitar, sursă pentru investigarea atitudinilor referitoare la moarte*, în Mihaela Grancea (coord.) *Reprezentări ale morții în Transilvania secolelor XVI-XX*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2005, p. 239.

necrologului și analizarea influențelor sale. Necrologul, la fel ca și necropola, epitaful, testamentul ne poate oferi o serie de informații prețioase referitoare la tradiții, mentalitățile colective. Studiul nostru se va limita pe analizarea necrologurilor din cadrul Direcției Județene Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale. Necrologuri găsim în colecții personale cum ar fi cele ale lui: Iuliu Moisil, Ioan Ciocan, Ioachim Mureșan.

Necrologul este o înștiințare, anunț despre moartea unei persoane, de obicei publicat într-un ziar, scris sau confirmat de ziarul respectiv, și de obicei cuprinde o scurtă biografie. Este asemănător cu anunțul funerar, (discursul de la înmormântare), care este de asemenea publicat în pagina necrologurilor. Anunțul funerar este un anunț scris de membrii familiei, adăugat în ziar de urmașii celui decedat (funeral home). Cuvântul necrolog este atestat prima dată în limba română în 1844.¹

Necrologurile consultate sunt scrise în limba română, maghiară și germană. Primul necrolog păstrat în cadrul acestei direcții județene este din anul 1851 fiind scris în limba maghiară; în 1858 apare primul necrolog bilingv, român-german. Unele necrologuri se regăsesc în dublu sau triplu exemplar, în cadrul aceluiași fond sau în fonduri diferite.

Necrologurile pot fi împărțite în două perioade: cele de secol XIX și necrologurile apărute în secolul al XX -lea. Printr-o simplă *radiografiere* se observă diferența dintre necrologurile secolului XIX și cele din prima jumătate a secolului XX - cele din prima categorie sunt mai bogate, „încărcate” din punct de vedere stilistic.

În ancheta noastră ne-am axat atât pe analiza simbolurilor ce se regăsesc în necrologuri, cât și pe mesajului transmis cu această ocazie. Din punct de vedere al textului, necrologurile din prima perioadă, cele de secol XIX respectă grila propusă de noi.

De obicei necrologul conține următoarele elemente:

- numele celui decedat (în cazul persoanelor de genul feminin se trece și numele de fată al celei decedate)
- vârsta
- data decesului
- locul unde va fi înmormântat

¹ *** *Dicționar de limba română*, tom.I VII, parte I, litera N, București, Editura Academiei,

- este menționat numele rudelor celui decedat
- funcția, profesia celui decedat
- ocazional se trece și cauza morții

În prima parte a necrologului sunt prezentați numele membrilor familiei celui decedat, numele și funcția decedatului, un scurt mesaj de rămas bun prin care este omagiat decedatul, la finalul necrologului sunt folosite formule standard. „*Fia-i țierinaa ușioara și memoria eternă!*”. Pentru a putea realiza o analiză comparativă și a vedea diferențele dintre necrologurile întâlnite în documentele de arhivă și cele din presa vremii reproducem câteva necrologuri, păstrând grafia epocii.

„Subscrișii cu inima frântă de durere aducu la cunoștință consangenilor, prietenilor, și cunoscutilor tristulu anunciu cumca

Gregoriu Mosiliu,

Fostu viceru forareu gr. cat. alu Rodnei și parochu alu Năsăudului, presedinte la administratiunea fondurilor centrale scolasticu și de stipendie precum și la cea a fondurilor gr. cat. Locale din districtulu Năsăudu etc.după un morbu scurtu de aprindere de plămâni astadi, 3 Octobre st. n. 1891, la 7 ore a.m. și-dede bându sufletu în mâinile Creatorului în alu 77-lea anu alu etății și în alu 51-lea alu preoției.

Remșițele pământești se voru așieza spre odihnă eternă în cimiteriulu gr. cat. Din Năsăudu Marți, 6 Octobre 1891 st. n. la 9 ore a.m.

Fia-i țierinaa ușioara și memoria eternă!

Dr. C. Moisilu, profesorul în Năsăudu ca fiu cu socia Lucreția și cu fii: Constantin, Vasile, Lucreția, Tudor, Olimpia și Elena.”¹

„Adânc îndurerați aducem la cunoștința tuturor rudeniilor și cunoscuților trista veste despre încetarea din viață a neuitatului nostru soț, tată, socru, moș, cumnat și unchi

Gavrilă Scridon

Profesor gimnazial în penziune,

Întâmplată după un morbu scurt dar greu Mercuri în 30 maiu 1917 la 12 oare

din zi, în al 67-lea an al vieții și al 33 –lea a fericitei sale căsătorii.

Rămășițele pământești ale scumpului nostru decedat se vor așeza spre odihnă vecinică Vineri în 1 Iunie 1917 la 3 oare p.m. în cimiteriul gr. cat. din Năsăud.

Fie-i țărina ușoară și memoria eternă!

Năsăud, 30 maiu 1917

Jalnica familie.”²

Necrologurile din presa vremii se încadrează în linii mari grilei de descriere, stabilite. De obicei necrologurile din presă nu oferă foarte multe detalii. Se limitează la scurte date bibliografice, data și locul decesului, locul și ziua înmormântării, cauza morții nu este totdeauna precizată, precum și funcția celui decedat. Se păstrează însă formulele de final „*Fie-i țărână ușoară și amintirea veșnică! Jalnica familie*”.

„Cuprinși de adâncă jale vă aducem la cunoștință tuturor rudeniilor, amicilor și cunoscuților trecerea la cele eterne a preotului distins Teodor Vrajmaș, paroh greco-catolic în Borgo–Prund, întâmplată la 7(20) octombrie, la 4 ore dimineața în al 67 an al etății și al 48 –lea an al preoției. În mormântarea s-a făcut joi în 9(22) octombrie la ora 1 p.m. în cimitirul greco-catolic din Borgo–Prund.

Fie-i țărână ușoară și amintirea veșnică! Jalnica familie.”³

„Mihai Mihăilaș, căpitan c și r în pensiune, proprietar al medaliei de război, al distincției de serviciu de ofițer, director în pensiune al institutului de credit și economii „Bistrițana”, a murit în mod repentin în urma unui deces de apoplexie joi în 13 iunie după amiază, pe când se afla în grădina sa de pomi de la Hrube, în vârstă de 61 de ani. Decedatul ca ofițer în branșa contabilității și-a câștigat încrederea autorităților superioare și merite deosebite i s-au recunoscut din parte Măriei Sale (...) În mormântarea se va face azi Sâmbătă la orele 2 da cu paradă militară în cimitirul greco-catolic.

Fie-i țărâna ușoară și memoria binecuvântată! (Șieuf).⁴

¹ DJAN Bistrița – Năsăud, *Colecția personală Iulian Marțian*, Dos. 179, f. 90.

² *Ibidem*, f.308

³ „Revista Bistriței”, anul I, nr. 41 din 24 octombrie 1903, p.3.

⁴ „Revista Bistriței”, anul III, nr. 22 din 15 (2) iunie 1903, p.3.

Necrologurile din presă erau scrise de o persoană desemnată din partea ziarului sau de către unul dintre membrii familiei îndurerate, în funcție de preferința celui care plătea anunțul. Din păcate, nu am găsit în urma studiilor noastre nici o informație referitoare la taxa sau plata anunțului din presă. Spre deosebire de necrologurile din cadrul arhivelor, cele din presă sunt mai simple și nu conțin nici un fel de simboluri. De obicei erau publicate în cadrul rubricii noutăți. Ca element distinctiv era scris cuvântul necrolog sau apărea semnul crucii. Necrologurile erau publicate la două, trei zile de la înmormântare sau cel mai devreme în ziua înmormântării. Am putea spune că era o modă în rândul persoanelor bogate și educate de a apela la necrolog. În urma analizei noastre nu am găsit nici un necrolog al unui om simplu.

Simbolurile ce apar în cadrul unui necrolog diferă în general în funcție de perioadă cercetată. În necrologurile din arhive întâlnim mai multe categorii de simboluri: monumente funerare, obiecte de cult creștin, prezențe angelice.

Simbolul revelează anumite aspecte ale realității care resping orice alt mijloc de cunoaștere. Studiarea imaginilor, simbolurilor (miturilor) ne îngăduie să cunoaștem

mai bine omul, „omul pur și simplu”, care n-a fost încă afectat de condițiile istorice.¹

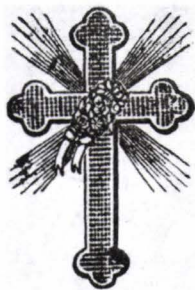
Simbolul (semn), este elementul prin care o idee abstractă devine intuitivă prin reprezentare și poate fi mai exact înțeleasă. În religia creștină, simbolul a însemnat și un semn de recunoaștere a celor care cred în Hristos.²

Cel mai frecvent simbol întâlnit în necrolog este crucea. În necrologurile studiate am găsit mai multe variante de cruci: crucea latină, crucea Sfântului Patriciu, crucea hughenotilor. Aceste simboluri se regăsesc atât în necrologurile scrise în limba română, cât și în cele din limba maghiară sau germană. În afară de simbolul crucii, care rămâne constant pe toată perioada celelalte simboluri variază. În secolul XIX predomină prezențele feminine și diferitele variante de morminte funerare. Alături de acestea se regăsește bineînțeles simbolul crucii.

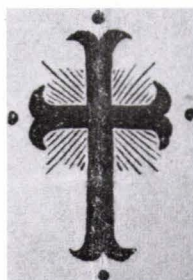
Crucea – obiect format din două bucăți de lemn, de piatră, de metale prețioase așezate perpendicular și simetric una peste alta; constituie simbolul credinței creștin. Semnificațiile crucii diferă de la popor la popor potrivit cu cultura și religia lui. Pentru Occident crucea simbolizează legătura dintre cer și pământ.

Cruce latină

Crucea Sfântului Patrie

Crucea templierilor

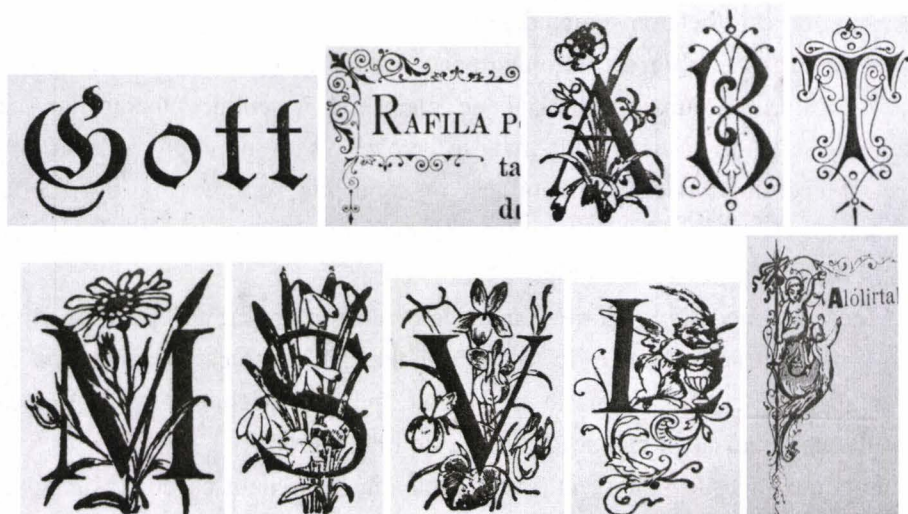

Crucea greacă

În aceeași categorie putem încadra și literele stilizate prezente în necrologurile studiate, litere în stil gotic, litere cu ornament vegetal, litere cu ornament floral, litere stilizate.

¹ Mircea Eliade, „*Imagini și simboluri*”, București, Editura Humanitas, 1994, p.15.

² *Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Caransebeș, Editura Diecezană Caransebeș, 2001, p. 449.

Înțelepciunea populară a afirmat deseori importanța imaginației pentru sănătatea însăși a individului, pentru echilibrul și bogăția vieții lui interioare. Unele voci moderne continuă să-l deplângă pe cel „lipsit de imaginație” ca pe o ființă mărginită, mediocră, demn de milă, nefericită.

Tipografia s-au inspirat din lumea plantelor și animalelor pentru a-și desăvârși propriile lor creații. În cazul necrologului florile cel mai des folosite sunt: macul, margareta, părluța, crinul, irisul.

Margareta și părluța sunt simboluri ale lacrimilor și sângelui, dar și al perseverenței și temerității în toate împrejurările.

Macul are un simbolism dual însemnând somn și aducere-aminte, ambele interpretări pot simboliza moartea. În iconografia creștină, macul poate fi simbolul patimilor și morții lui Hristos.

Crinul este un simbol al puterii, afecțiunii, milei în cele mai multe culturi, simbolizând lumina și principiul masculin. Potrivit tradiției creștine, crinul s-a născut din lacrimile de regret vărsate de Eva când a părăsit Grădina Raiului.¹

Crizantema simboliza în Orient: norocul, fericirea, sănătatea și longevitatea, precum și meditația și povestirea căderii.

În cele mai multe cazuri iedera este folosită ca ornament vegetal. Fiind o plantă veșnic verde, în multe culturi reprezintă imortalitatea și pentru că se agață în timp ce se

¹ Clare Gibson, *Semne și simboluri*, Oradea, Editura Aquilla, 1993, p. 123.

„urcă” simbolizează prietenia și încrederea.¹

Moartea, ca și cale de strămutare într-o experiență superioară, dar care mai păstrează legături cu lumea celor vii, se manifestă în cultul funerar, iar analiza practicilor și credințelor legate de moarte, precum și a mesajelor transmise prin intermediul necrologului relevă faptul că, în concepția supraviețuitorilor, defunctul rămâne într-o stare de dialog, de dincolo de moartea fizică, cu cei vii în conștiința cărora se conservă prin virtutea amintirii, comemorării.

Această concepție, iluzorie și consolatoare, este parțial acceptată de Biserică; moartea rămânând aceeași „nemiloasă”, „neîmblânzită” forță care desparte pe om de viață, singura pe care o cunoaște nemijlocit, pe supraviețuitori de cei decedați, provocând mari angoase în fața acestei ireversibilități a morții.

La finele acestui studiu, nu avem pretenția să credem că demersul nostru se situează pe o poziție completă și definitivă, ci pretendem că am deschis noi teritorii de explorare, pe care cercetările ulterioare le vor aprofunda.

Bibliografie:

Izvoare edite:

DJAN Bistrița – Năsăud, *Fond personal Iulian Marțian*.

DJBAN Bistrița-Năsăud, *Fond personal Iuliu Moisil*.

Lucrări de specialitate:

Clare Gibson, *Semne și simboluri*, Ed. Aquilla, Oradea, 1993.

Frank A Salomone, *Enciclopedia of religious rites, rituals, and festivals*, New York, Routledge, 2004.

Mihaela Grancea, *Epitaful românesc din perioada regimului totalitar, sursă pentru investigarea atitudinilor referitoare al moarte*, în Mihaela Grancea (coord.) *Reprezentări ale morții în Transilvania secolelor XVI-XX*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005.

Mircea Eliade, *„Imagini și simboluri”*, Ed. Humanitas, București, 1994.

Presă:

Gazeta Transilvaniei

Revista Bistriței

Instrumente de lucru:

*** *Dicționar de limba română*, tom.I VII, parte I, litera N, Ed. Academiei, București, 1971.

****Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase*, Ed.Diecezană Caransebeș, Caransebeș, 2001.

¹ *Ibidem*, p. 125.

SPERMEZANUL MACARIE DRĂGOI, CEL MAI TÂNĂR ARHIEREU AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Menuț MAXIMINIAN

Vara aceasta Valea Țibleșului a săltat de bucurie duhovnicească la aflarea veștii că fiul ei, Macaire Drăgoi, va fi hirotonit întru episcop și întronizat la Stockholm.

Timp de 2 zile, la Cluj a avut loc slujba de hirotonire întru arhiepiscop al Ipopsifiului Macarie Drăgoi. Pe 1 mai Catedrală Mitropolitană, de la 18⁰⁰ s-a săvârșit Slujba Vecerniei prezidată de IPS Mitropolit Serafim al Gemaniei, Europei Centrale și de Nord. Ceilalți ierarhi au asistat în tron. Spre finalul Vecerniei toți ierarhii au intrat în Sfântul Altar și au îmbrăcat epitrahilul și omoforul apoi au ieșit în mijlocul bisericii pentru Slujba ipopsifierii.

După slujbă și semnarea Procesului Verbal, IPS Arhiepiscop Andrei al Alba-Iuliei a rostit cuvântul de învățătură. Ieri, de Izvorul Tămăduirii, la Catedrala Mitropolitană, de la ora 10⁰⁰ a fost făcută mărturisirea de credință a ipopsifiului (candidatului la slujirea arhierescă), urmată după cântarea Trisaghionului de hirotonia întru arhiepiscop al Ipopsifiului Macarie Drăgoi. După înveșmântarea noului arhiepiscop, IPS Mitropolit Bartolomeu al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului a rostit un cuvânt de învățătură, iar după otpust, IPS Mitropoliți Bartolomeu și Serafim au ieșit cu mantiile pe umeri. Au fost pregătite mantia și cârja pentru noul episcop hirotonit Macarie Drăgoi al Europei de

Nord. Gramata Mitropolitană a fost fi citită de PS Episcop-Vicar Sofian Brașoveanul. Apoi, IPS Mitropolit Serafim a pus pe umerii PS Episcop Macarie mantia și i-a înmănat cărja. Au fost citite Mesajul Prea Fericitului Părinte Patriarh Daniel, prezentat de PS Episcop Vicar Patriarhal Ciprian Câmpineanul; Mesajul Președintelui României, prezentat de Domnul Consilier de Stat, Bogdan Cazaban; Mesajul Primului Ministru, prezentat de Domnul Ministru Secretar de Stat, Gigel Sorinel Știrbu. Urmate de Cuvântul IPS Mitropolit Serafim și Cuvântul PS Episcop Macarie. Apoi, în mijloc de vară, a avut loc în Catedrala Episcopală a Bisericii Ortodoxe Sârbe din Stockholm ceremonia de întronizare a celui dintâi episcop al Episcopiei Ortodoxe Române a Europei de Nord, Preasfințitul Dr. Macarie Drăgoi. Sfânta Liturghie arhierescă a fost oficiată de către Înalt Preasfințitul Dr Nifon, Arhiepiscopul și Mitropolitul Târgoviștei și Exarh Patriarhal, delegatul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul României, de Înalt Preasfințitul Dr Serafim, Mitropolitul Germaniei, Europei Centrale și de Nord, de Înalt Preasfințitul Dr Iosif, Mitropolitul Europei Occidentale și Meridionale și de alți membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe Surori, fiind înconjurați de un numeros sobor de preoți și diaconi. La eveniment au participat reprezentanți ai autorităților de stat din România și țările scandinave, reprezentanții Bisericilor Evanghelică Luterană, Romano-Catolică și Siriană, monahi și credincioși din țară și din Peninsula Scandinavă, precum și o delegație numeroasă de tineri îmbrăcați în port național, din satul natal al Preasfințitului Macarie, Spermezeu, coordonați de părintele Buta Simion, care au cântat și în cadrul Sfintei Liturghii. Deplasarea a fost posibilă cu sprijinul primarului Sorin Hognogi. Răspunsurile la Liturghia arhierescă au fost date de Corul de cameră „Psalmodia Transylvanica” al Facultății de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, condus de Pr. Prof. Dr. Vasile Stanciu, care va susține după amiază în sala festivă a Catedralei Episcopale Sârbe și un concert de muzică bisericească și folclor românesc. După citirea Gramatei Mitropolitane, Înalt Preasfințitii Mitropoliți Nifon și Serafim i-au înmănat Preasfințitului Macarie însemnele noii sale demnități episcopale, apoi l-au așezat în tronul arhieresc. Înalt Preasfințitul Nifon a dat citire mesajului Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul României, Doamna Ambasador în Suedia, Victoria Popescu, a prezentat mesajul Președintelui României, Traian Băsescu, iar Domnul Consilier Adrian Lemeni pe cel al Primului Ministru, Călin Popescu Tăriceanu. După cuvântul Înalt Preasfințitului Serafim al Germaniei, Europei Centrale și de Nord, întâiul episcop al românilor din Europa de Nord și-a prezentat în cuvântarea sa prioritățile pastorale în noua sa slujire încredințată și a mulțumit celor prezenți la eveniment precum și tuturor celor care au contribuit la formarea sa duhovnicească și intelectuală:

„Sprjinindu-mă pe rugăciune și pe slujirea liturgică, vin aici în mijlocul dumneavoastră spre a vă fi păstor, părinte și frate, tuturor preoților și credincioșilor români din această parte a Europei, asigurându-vă de toată disponibilitatea, jertfelnicia și dragostea mea. Adăugând la toate acestea râvna și devotamentul frățiilor voastre, cred că eparhia noastră poate deveni o adevărată vatră de unitate și spiritualitate românească. Întrucât episcopia noastră este compusă din comunități răsfirate și aflate în minoritate în întreaga Peninsulă Scandinavă, o să avem ca prioritate atât unitatea întru credință a românilor din nordul Europei, cât și statornicirea legăturilor de conviețuire și colaborare cu celelalte comunități confesionale și etnice. Se impune să avem în atenție în special tinerii, mulți dintre ei născuți aici sau plecați de timpuriu din țară, care au nevoie să li se împărtășească atât credința, cât și limba și tradițiile strămoșilor noștri, ca moștenire binecuvântată. De aceea socotim că episcopia noastră trebuie să devină un centru de cultură și spiritualitate românească, menit să polarizeze toți factorii capabili să susțină această nobilă lucrare care înseamnă: școli parohiale, activități sociale, culturale și duhovnicești, o catehizare susținută în rândul credincioșilor și o deschidere spre dialog cu celelalte Biserici.”

Nu puteau lipsi de la momentul istoric pentru ortodoxie, părinții episcopului, Vasile și Ana, și Preacuvioasa Maică Stareță Stavroforă Veronica de la Dobric, sub streășina căreia s-a înălțat sufletește episcopul Drăgoi.

Dr. Macarie Drăgoi, Episcopul Europei de Nord s-a născut la 9 mai 1977, în localitatea Căianu-Mic, jud. Bistrița-Năsăud, ca cel de-al treilea copil în familia credincioșilor ortodocși Vasile și Ana din localitatea Spermezeu, jud. Bistrița-Năsăud. Primește la Botez numele de Marius-Dan. Studii: Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Mitropolit Dosoftei” din Suceava, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai”, cursuri de perfecționare a limbii franceze în Comunitatea „Le Verbe de Vie”, Aubazine, Franța, Master-secția Teologie-Istorie, Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca, Universitatea „Babeș-Bolyai”; cursuri de perfecționare a limbii engleze în „The English Language Centre” din York, Marea Britanie; doctorat la Facultatea de Studii Europene, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, specialitatea Istorie europeană și etnologie, cu teza: *Istorie și identități culturale în nord-vestul Transilvaniei*; cursuri de doctorat la Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, specialitatea Istoria Bisericii Ortodoxe Române și noțiuni de Paleografie. La 2 aprilie 2008 obține titlul academic de Doctor în Teologie, primind calificativ maxim, cu teza: *Ortodocși și greco-catolici în Transilvania (1874-1916). Convergențe și divergențe*; 2004-2005: studii de specializare în

Marea Britanie la Universitățile din Leeds (College of the Resurrection-Mirfield) și Durham (St John's College). Activitatea pastoral-misionară: secretar de cabinet al ÎPS Părinte Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului; redactor la Radio Renașterea din Cluj-Napoca; 23 iunie 2003: tuns în monahism cu numele Macarie de către IPS Părinte Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei, în Mănăstirea „Sfântul Ioan Botezătorul” din Alba-Iulia, fiindu-i naș de călugărie PS Episcop-Vicar Vasile Someșanul; 24 iunie 2003, „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul”: hirotonit întru ierodiacon de către IPS Părinte Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei, la Liturgia din ziua hramului Mănăstirii „Sfântul Ioan Botezătorul” din Alba-Iulia; 6 ianuarie 2004, „Botezul Domnului”: hirotonit întru ieromonah de către IPS Părinte Arhiepiscop Andrei al Alba Iuliei, în Catedrala Reîntregirii din Alba-Iulia, ca slujitor pe seama acestei catedrale, iar în paralel este numit preparator și duhovnic la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Alba-Iulia În perioada studiilor de specializare în teologie la universitățile din Leeds și Durham din Marea Britanie, cu binecuvântarea și sub îndrumarea IPS Părinte Mitropolit Iosif al Europei Occidentale și Meridionale, pune bazele unei prime parohii ortodoxe românești în nordul Angliei, Parohia Ortodoxă Română „Sfântul Macarie cel Mare” Mirfield-Leeds, cu două filii la Manchester și Corby 24 aprilie 2005, Duminica Floriilor: hirotesit de către IPS Părinte Arhiepiscop Bartolomeu al Vadului, Feleacului și Clujului protosinghel și eclesiarh al catedralei din Cluj-Napoca. Este apoi eclesiarhul Catedralei Mitropolitane din Cluj-Napoca și profesor-duhovnic la Seminarul Teologic Ortodox din Cluj-Napoca. Pe 5 martie 2008, ales episcop al Episcopiei Ortodoxe Române pentru Europa de Nord de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu 42 din 45 de voturi. Primește, totodată, rangul de arhimandrit, iar pe 16 martie 2008, Duminica Ortodoxiei, hirotesit arhimandrit în Catedrala Mitropolitană din Cluj de către IPS Arhiepiscop și Mitropolit Bartolomeu Anania.

A publicat până în prezent următoarele 4 volume: Spermezeu-străvechi sat de la poalele Țibleșului. Monografie istorică, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2001; Folclor muzical din Spermezeu. Schiță monografică, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005; Folclor poetic din Spermezeu. Texte rituale, epice, lirice et varia, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2005; Ler Sfântă Mărie. Colinde de pe văile Țibleșului, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2005. Nu putem decât să-i mulțumim celui de Sus că ne-a învrednicit să avem un înalt ierarh de pe Valea Țibleșului. Întru mulți ani, stăpâne!

PROPUNEREA UNUI DIALOG INTRE VATICAN ȘI ȚĂRILE COMUNISTE ÎN ANUL 1968

dr. Nicolae CEUCA

Relaxarea politicii externe a României după anul 1965, a adus cu ea și analizarea posibilităților în ceea ce privește reluarea relațiilor diplomatice cu țări, mai ales din Europa, dar și cu cele din continentul American.

Creșterea influenței Vaticanului pe plan internațional, a făcut ca Ministerul Afacerilor Externe de la București să ceară Ambasadei de la Roma, întocmirea unui raport, în care să fie analizată deschiderea care este manifestată pe plan internațional față de țările comuniste¹.

Raportul cuprindea istoricul evenimentelor mai importante care au avut loc în Biserica Catolică în ultimii ani, fiind prezentată poziția adoptată de Papa Pius al XII-lea de respingere cu orice preț a comunismului și a adepților săi². În continuare este lăudată poziția adoptată de Papa Ioan al XXIII-lea, prin care se pun bazele unei deschideri, care se va dovedi crucială, atât în ceea ce privește dialogul cu statele ateist-comuniste, cât și cu celelalte Biserici și culte creștine și necreștine³.

Premisele teoretice ale deschiderii au fost prezentate în două documente emise de papa: Constituția pastorală „Gaudium et spes” (7 decembrie 1965) și Enciclica „Pacem in terris” (iunie 1963), în cea din urmă papa dorind să pună Biserica în slujba lumii pentru a ajuta la consolidarea păcii și unității între oameni⁴. Această deschidere a Bisericii a surprins nu numai statele comuniste, dar și Biserica Ortodoxă, care s-a reunit la Rodos pentru a stabili care vor fi problemele care ar putea fi discutate în eventualitatea unui dialog.

Politica de deschidere inaugurată de Papa Ioan al XXIII-lea a fost continuată în mare măsură și de noul Papă Paul al VI-lea, materializată prin două enciclice: „Ecclesiam suam” și „Populorum progressio”⁵.

Totuși, Papa Ioan are meritul de a fi primul care dorește realizarea unei uniri a bisericilor, în timpul său având loc vizite la Vatican atât a reprezentanților statelor

¹ Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe a României, (în continuare A.M.AJE.), fond Vatican, problema 220, anul 1968, fila 42.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

comuniste, în persoana lui Alexei Adjubei, ginerele comunistului rus Hrușciiov, cât și a reprezentanților Bisericii Ortodoxe. Autorul documentului subliniază că vizita la Vatican a lui Adjubei a avut loc într-un moment în care socrul său „era în culmea puterii pe linie de partid și de stat”¹.

În continuare, autorul documentului prezintă noua atitudine a Vaticanului, „mai realistă”, prin „reconsiderarea „vechilor poziții. Papa Paul al VI-lea a făcut mai multe călătorii la Ierusalim, la O.N.U., Spania și Bogota, arătându-se interesată de probleme economice, politice și sociale, atitudine prin care se dorea realizarea unui dialog cu lumea, alta decât cea bisericească, „cu lumea modernă”.

Este remarcată de autor repezițiunea cu care Biserica Romano-Catolică a făcut aceste schimbări de optică, cel puțin în privința dialogului cu țările comuniste. Această schimbare este prezentată ca o „necesitate, o problemă de viață și de moarte pentru Biserică”, care ar fi riscat să se izoleze(!), de lumea modernă. Afirmația este tendențioasă, deoarece nu Biserica Catolică era amenințată de fenomenul izolării, ci dimpotrivă țările comuniste, în special România, al cărei caz este cunoscut. În același timp, Papa Ioan al XXIII-lea propune deschiderea având în vedere nu o deschidere către comunism în primul rând, ci pentru a crea cadrul unirii Bisericilor. Autorul susținea că „dialogul cu alte culte precum și cu forțele opuse, cum sunt ateismul și comunismul”, nu a fost un act de „bunătate” al Papei Ioan al XXIII-lea.¹ Nu credem că s-a pus problema unui act de bunătate, la fel cum nu s-a pus problema, care a fost înaintată, că țările comuniste ar fi determinat schimbarea atitudinii Vaticanului. Conciliul II Vatican avea ca scop aducerea la zi, dar nu a dogmelor, care nu se schimbă, ci doar a anumitor elemente, printre care și dialogul cu celelalte culte necreștine. Dovadă este faptul că, în urma conciliului, nu s-a revenit asupra hotărârilor luate la Conciliul I Vatican, care reprezentau un impediment capital în încercarea de unire a Bisericilor.

Schimbările care au avut loc în Biserica Romano-Catolică au fost reglementate la Conciliul II Vatican, unde a existat o adevărată luptă între cele două curente, cel progresist și cel conservator. Curentul conservator era de părere că nu este potrivit pentru Biserică să înceapă un dialog cu comuniștii, având în vedere propagarea ateismului de către ei, mai ales că în țările comuniste Biserica era persecutată, dar în special cea catolică, care avea o conducere centralizată, reprezentată de Vatican. Peste două sute de episcopi și cardinali participanți la conciliu au semnat o declarație în care cereau refuzul unui dialog cu

¹ Idem A.M.A.E., fond Vatican, problema 220, anul 1965, fila 4.

ateismul.

Vaticanul în această calitate era singurul în măsură să se îngrijească de soarta credincioșilor, atât din punct de vedere spiritual, cât și juridic, ceea ce deranja foarte mult conducerea comunistă.

Până la urmă Biserica Catolică renunță la anumite principii care erau o piedică în calea dialogului. Trebuia să adopte o politică complexă, deoarece Bisericile Ortodoxe erau în marea lor majoritate în țări comuniste care le controlau și limitau în același timp activitatea pe toate planurile. Mai mult U.R.S.S. dorea formarea unui front ortodox care să fie condus de Moscova, inițiativă care a atras refuzul celorlalte Biserici Ortodoxe.

Tendința care este adoptată de Papa Ioan XXIII, de înnoire a Bisericii, a adus cu ea și crearea unor noi organisme sau reorientarea celor existente². În anul 1960 este creat Secretariatul pentru Unitatea Creștinilor, care avea ca prim scop discutarea cu celelalte biserici a condițiilor în care ar fi dispuse să trimită observatori la Conciliu II Vatican. Această direcție a fost urmată, în perioada când Secretariatul era condus de cardinalul Augustino Bea. După anul 1966, activitatea se reorientează, având ca sarcină desfășurarea unei activități ecumenice susținute, care să permită începerea unui dialog cu celelalte Biserici³.

În anul 1964 a luat ființă Secretariatul pentru necreștini, al cărui președinte era Paolo Marella, având ca scop desfășurarea dialogului dintre Biserica Romano-Catolică și religiile necreștine ca islamismul sau mozaismul⁴.

Este prezentat în continuare Secretariatul pentru necredincioși, care la început s-a numit pentru ateii. Acesta a luat ființă în anul 1965, când s-a sfârșit Conciliul II de la Vatican. Președinte al acestui organism a fost numit cardinalul Francisc König, arhiepiscopul Vienei. Secretariatul a avut la început denumirea „pentru ateii”, dar la insistențele președintelui Tito, i-a fost schimbată denumirea în „pentru necredincioși”. O altă cauză care a concurat la schimbarea denumirii a fost și spectrul mai larg pe care dorea să-l primească, adică să cuprindă în orizontul activității sale și pe ateii care au început să se organizeze în asociații de sine stătătoare, în afară de ateii care existau în țările comuniste⁵.

În continuare autorul documentului prezintă activitatea Secretariatului, folosindu-se

¹ Idem A.M.A.E., anul 1968, fila 43.

² *Ibidem* fila 44.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, fila 45.

de elemente administrative, cum ar fi alegerea președintelui, care era episcop într-o țară neutră, Austria, cu care toate țările comuniste aveau relații oficiale, ceea ce îi dădea posibilitatea de a efectua vizite în calitate de reprezentant al acelei țări. Așa a reușit să viziteze aproape toate țările comuniste până în anul 1968, dar mai ales să se intereseze de situația credincioșilor și clerului catolic din țările respective.

În același timp a reușit să realizeze un dialog cu reprezentanți ai ierarhiei ortodoxe din respectivele țări, iar în cazul României a reușit ca Patriarhul să-l viziteze la Viena. A fost un pas în față, având în vedere stadiul discuțiilor, dar mai ales perspectivele care s-au deschis, întărind ceea ce dorea și patriarhul, realizarea unei unități în diversitate.

Nu numai președintele era recunoscut pe plan internațional ca specialist în Istoria religiilor, dar și secretarul său Vincenzo Miano, care era decanul Facultății de Filosofie a Universității Salsiene din Roma,¹ care avea o foarte bună pregătire în doctrina marxistă, ceea ce îi permitea să organizeze în cunoștință de cauză lupta împotriva ei.

Prima grijă a Secretariatului a fost să lupte pentru înființarea la Facultățile de teologie a unor catedre de marxism, pentru ca studenții să cunoască mai bine care sunt principiile și astfel să le poată combate. Lupta împotriva ateismului comunist nu s-a oprit doar la acest nivel, ci a continuat prin publicarea a mai multor studii, dar și constatarea la fața locului, prin reprezentanți, a situației ateismului și hotărârea ca acolo unde va fi posibil să se înființeze centre naționale ale Secretariatului².

Autorul documentului considera, în continuarea materialului, că prin înființarea organismelor post și ante conciliare, Vaticanul nu a epuizat problemele pentru care au fost create. Este adevărat, dar trebuie apreciată atitudinea și dorința de a schimba atitudinea față de celelalte religii și de țările comuniste. și putem concluziona în acest sens că în urma deschiderii pe care a înregistrat-o prin hotărârile Conciliului, Vaticanul și-a dat seama că nu o atitudine de „război rece” poate rezolva situația, ci doar deschiderea și acceptarea dialogului de ambele părți.

Autorul prezintă într-un mod subiectiv necesitatea de schimbare a Bisericii Romano-Catolice, considerând-o ca necesară deoarece Curia Papală se simțea amenințată în mod direct³. Trebuie specificat un aspect important: Curia Papală nu era amenințată, chiar dacă exista un curent progresist între episcopii participanți. La sinoadele episcopilor din anii 1967 și 1969, prin hotărârile luate au arătat care era rolul episcopilor, aceștia având

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, fila 46.

doar rol consultativ, rolul deliberativ revenindu-i în continuare Curiei, de unde reiese că nu a fost amenințată în nici un fel poziția pe care s-a plasat înainte de Conciliu.

Papa Paul al VI-lea trebuia să fie un arbitru abil pentru a păstra echilibrul între cele două partide care s-au format după Conciliu. Această atitudine, precum și alegerea chibzuită în funcțiile de conducere ale organismelor a unor persoane competente au făcut posibilă deschiderea Bisericii Romano-Catolice spre dialog. Aceste organisme au avut nevoie de câțiva ani pentru a înțelege mai întâi ele care sunt atât direcțiile pe care trebuie să le aprofundeze, cât și domeniile de activitate

O problemă importantă a fost definirea termenului de „dialog”, care era înțeles în mod diferit de cele două fracțiuni. Din perspectiva fracțiunii conservatoare, un dialog cu comuniștii însemna neapărat recunoașterea lor. Latura progresistă în schimb, considera dialogul nu ca o recunoaștere, ci doar ca o colaborare care ajuta la găsirea unor căi de coexistență¹. Pentru a duce o luptă în cunoștință de cauză era necesar ca acest dialog să existe, chiar dacă trebuia să fie purtat între creștinism și ateism. Oricâte speculații am face, nu putem emite o idee care să prezinte un loc de întâlnire între cele două curente, dar prin dialog se putea ajunge la coexistență, care era necesară în condițiile istorice date.

Lipsa acestui dialog a dus la persecuții foarte puternice ale creștinilor din țările comuniste, indiferent cărei biserici aparțineau ei.

Autorul documentului face din nou o apreciere subiectivă și emite o părere conform căreia rezervele Bisericii Catolice față de dialogul cu țările comuniste aveau la bază „teama conducerii de forțele noi ale societății, de repercusiuni concrete pe plan politic și social”. Trebuie să menționăm că Biserica Romano-Catolică era foarte influentă pe plan internațional și nu frica de noua societate a stat la baza schimbării. Schimbarea intervine din nevoia de a face față lumii contemporane în ansamblul ei, mai ales că o parte a episcopilor doreau menținerea atitudinii pe care s-a plasat Papa Pius al XII-lea, adică întreruperea oricărui dialog cu elementele comuniste.

Este prezentată situația din Italia, unde, după părerea autorului, colaborarea între catolici și comuniști a reușit să răstoarne regulile democrației creștine¹. Guvernul Italian a recunoscut statul papal și a permis acestuia să aibă un Nunțiu Apostolic care să apere interesele bisericii. Din această perspectivă putem afirma că țările comuniste din occident tratau în alt fel Biserica Catolică față de țările din răsărit, unde a fost persecutată.

În continuarea documentului, autorul prezintă ideea de dialog pe plan internațional,

¹ *Ibidem*.

ceea ce înseamnă colaborarea Vaticanului cu țările socialiste, idee neagreată de reprezentanții Curiei Romane, care recomandau „războiul rece” față de comunism, considerat un persecutor al religiei². Pe bună dreptate comunismul poate fi considerat un persecutor, care nu numai că și-a impus prin forță propria ideologie în majoritatea țărilor, dar considera religia, în special cea creștină, ca inamic și pentru exterminarea ei a folosit măsuri radicale.

În anul 1968, în data de 2 octombrie, Secretariatul pentru necredincioși a elaborat un document în care admitea posibilitatea unui dialog între catolici și comuniști, subliniind în același timp că dialogul este o realitate care nu poate fi negată și care trebuie cultivată³. Această caracteristică a necesității dialogului îl face foarte important, fiind primul document care dezvoltă posibilitatea dialogului Bisericii Romano-Catolice cu țări comuniste.

Analiza făcută de reprezentantul român coroborată cu precizările făcute de cardinalul Francisc König scotea la iveală aspectul teoretic pe care îl avea documentul⁴. Cu alte cuvinte, autorul, care prezintă analiza documentului într-un material trimis Ministerului de Externe, era de părere că prin impunerea „condițiilor și normelor de realizare, precum și a rezervelor manifestate de autorii lui îl golesc de conținut”⁵.

Documentul analizat se numește „Dialogul cu necredincioșii”, prezentat de cardinalul König, fiind publicat și analizat pe larg în presa din țările occidentale. Nu ne vom opri decât asupra analizei făcute de reprezentanții României, pentru a surprinde modul în care a fost el perceput.

Pentru început, este făcută prezentarea din punct de vedere tehnic a documentului, care cuprindea 30 de pagini, împărțite în două părți. Prima parte prezenta „Natura și condițiile dialogului”, iar cea de-a doua se referea la „Norme practice”, după care trebuia să se desfășoare¹.

Documentul prezenta două tipuri de dialog posibil între cele două părți: primul referindu-se la „o întâlnire pe planul unor simple relații umane pentru a crea o atmosferă de simpatie între interlocutori”, iar al doilea tip se referea la „o întâlnire care dorea să stabilească condițiile pentru o colaborare în vederea determinării obiectivelor practice în

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, fila 47.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

ciuda divergențelor doctrinare”².

Primul tip de dialog a fost practicat de România cu reprezentanții Vaticanului pentru aducerea în țară a Columnei lui Traian, deoarece la această înțelegere s-a ajuns fără ca între cele două state să existe relații oficiale, dar la această situație nu s-a ajuns din cauza Vaticanului, ci din cauza României. Am prezentate în capitolele anterioare compromisurile pe care era dispus să le facă Vaticanul pentru a relua relațiile cu România, dar s-a lovit de fiecare dată de refuzul conducătorilor. Atunci nu trebuie să ne mire că, pentru a rezista în regimul comunist, Biserica Ortodoxă a făcut unele compromisuri, pe care le-ar fi făcut și celelalte Biserici, dacă ar fi avut ocazia.

Revenind la documentul prezentat de autorul român în material, ne vom referi la prima parte care arată că „dialogul implică o anumită reciprocitate, deoarece fiecare dintre interlocutori dă și primește”, această calitate făcându-l diferit de polemică. Prin acest dialog sunt analizate posibilitățile și legitimitatea dialogului doctrinar³. Acceptarea ideii de dialog între cele două presupune anumite elemente care ar putea fi discutate, fiind un câștig real și acest pas. Documentul, așa cum a fost redactat, acceptă ideea de dialog chiar și între două părți cu gândire radical opusă, deoarece „chiar și între oamenii despărțiți prin divergențe radicale, există totdeauna posibilitate întâlnirii și a comunicării”⁴. Acest dialog, aceste întâlniri între părți cu concepții diametral opuse, implică riscuri majore, se afirma în document, dar, în ciuda riscurilor dialogul este recomandabil, deoarece este posibil ca el să existe. Plecând de la această idee, se recomanda dialogul cu oricine, atâta timp cât se respectau regulile. Totodată se recomanda ca dialogul să se desfășoare pe mai multe teme „accesibile rațiunii umane”. Recomandarea se referea la teme ca filosofia, religia, morala, istoria, politica, dar și teme artistice sau culturale⁵.

Prin abordarea mai multor teme era posibil un dialog, deoarece nu implica neapărat o poziționare politică sau religioasă, care în cazul țărilor comuniste nu putea să existe, din cauza evenimentelor istorice petrecute la mijlocul secolului XX. Începutul unui dialog făcea posibilă cunoașterea domeniilor și temelor care vor putea intra în discuție în viitor, posibilitatea fiind viabilă cel puțin teoretic.

În desfășurarea dialogului, se recomanda să se țină cont de diferența care există

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, fila 48.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

între dialogul doctrinar și dialogul practic. Dialogul doctrinar presupune, potrivit documentului, identificarea unor condiții precise. Din această cauză el nu va putea fi întrebuițat pe plan politic, deoarece „căutarea sinceră a adevărului”, nu poate fi pusă în practică, având în vedere care era cadrul în care se dezvolta politica,¹ unde de cele mai multe ori nu prima adevărul, ci alte cauze.

În continuare este prezentată dificultatea care există în eventualitatea unui dialog cu comuniștii deoarece la ei există o strânsă legătură „între teorie și practică”, bineînțeles opinia prezentată de autorul materialului redactat pentru Ministerul Afacerilor Externe. În realitate este cunoscut faptul că exista, cel puțin în cazul României, o diferență mare între teorie și practică sau între teorie și realitate. Dacă ar fi adevărat că teoria și practica sunt apropiate, atunci cel puțin în cazul credinței, al Bisericii, nu existau atâtea opreliști și exemplele pot continua. La nivel teoretic, se poate vorbi despre o asemănare, care în cazul unui dialog putea să creeze confuzii și greutăți. Nerespectarea celor două tipuri de dialog putea să ducă la confuzii, transformând dialogul doctrinar într-unul practic, care era imposibil și neavenit cu comuniștii. Simplul dialog doctrinar pe diferite teme comune ar fi fost un pas înainte, cel puțin în cazul României care refuza orice tip de dialog oficial cu Vaticanul.

Referindu-se la document, autorul prezintă, citând că „fidelitatea față de adevăr trebuie, între altele, să fie tradusă într-un efort în prezentare”². Vaticanul punea astfel în gardă pe cei care urmează să poarte dialogul să țină cont de adevărul pe care trebuie să-l prezinte, dar și față de cel care trebuie să-l primească, fiind o condiție necesară pentru un dialog real. Îndepărtarea oricărui echivoc să fie făcută în timpul dialogului prin confruntarea ideilor prezentate pentru ca nu „prin mijlocirea cuvintelor având aceleași sunete, dar folosite sub diverse accepțiuni, să se ajungă la mascarea și nu la învingerea divergențelor”³.

Pentru a nu exista astfel de suspiciuni, este bine ca cele două părți să determine de la început, în modul cel mai clar, sensul termenilor pe care îi vor folosi, înlăturând astfel orice ambiguitate. Dacă vor fi respectate aceste condiții, dialogul care va avea loc între cele două părți se va desfășura corect sau cel puțin vor fi respectate cele mai elementare reguli ale unui dialog⁴.

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

În continuare, documentul abordează o problemă foarte importantă și anume a celor care poartă dialogul. Dialogul doctrinar a fost abordat cu oarecare teamă având în vedere că realizarea lui implica anumite riscuri, era nevoie de curaj pentru a putea să expui corect și convingător propria poziție, dar trebuia în același timp ca persoana să fie în măsură să recunoască adevărul acolo unde este cazul¹.

Documentul prevedea printre altele anumite necesități, printre care adevărul, acesta urmând să se impună prin el însuși, pentru aceasta, „autoritatea interlocutorului trebuia să fie juridic recunoscută și efectiv respectată”². Dacă se aplicau prevederile documentului, atunci nu putem vorbi despre posibilitatea unui dialog între reprezentanții Bisericii Catolice din România cu reprezentanții puterii, deoarece nu era recunoscută. De aceea Vaticanul încearcă pe toate planurile să restabilească legăturile diplomatice cu România și pentru aceasta face foarte multe compromisuri, care merg până la a accepta un dialog în termenii impuși de România, adică fără a se pomeni nimic de Biserica Greco-Catolică. Dar nici în aceste condiții nu a fost acceptat un dialog oficial de frica unor angajamente, dar mai ales pentru a nu schimba în nici un fel legile adoptate în anul 1948.

După aceste precizări cu privire la dialogul doctrinar sunt anunțate condițiile unui „dialog pe planul acțiunii”. Acesta putea fi stabilit pentru colaborare între „persoane, grupuri sau comunități care au orientări doctrinare diverse sau chiar opuse”³. Mai departe sunt prezentate specificările de care trebuie să se țină seamă dacă dialogul se realizează cu mișcări sau doctrine contrare creștinismului, deoarece dialogul „poate uneori să evolueze spre poziții care nu sunt esențial solidare cu pozițiile de plecare”. Aceasta este cauza pentru care se insista ca interlocutorii, cei care poartă dialogul să fie persoane competente, iar termenii dialogului să fie stabiliți de la început.

În ciuda acestor dificultăți, se specifica în continuarea documentului, „divergențele globale” nu trebuie să excludă dialogul, dimpotrivă trebuie să-l încurajeze. Aceste divergențe globale între sisteme, nu exclud „convergențele parțiale”, prin care se pot afirma în comun anumite valori. De convergențele parțiale se poate profita mai ales în cazul unui dialog religios, unde de cele mai multe ori se pot descoperi elemente comune⁴. Pornind de la elementele comune se poate dezvolta un dialog real, în cazul Bisericii Ortodoxe cu cea Romano-Catolică; se dezvoltă după Conciliu un dialog mai ales pe tărâm practic, foarte

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, fila 49.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

folositor în perspectiva întâlnirilor care vor avea loc. Trebuie specificat că divergențele din domeniul religios nu exclud convergențele, dar ele se referă doar la situații cu caracter temporar.

În continuare, documentul sublinia anumite situații în care era imposibil să se realizeze convergențe doctrinare, situație în care cele două părți pot să ajungă la „un acord asupra unor obiective practice”. Dar pentru ca acordurile încheiate și colaborarea să fie legitime, era necesară respectarea unor condiții. O primă condiție era ca obiectivele urmărite de cele două părți să aibă ca scop realizarea binelui. A doua condiție specificată se referea la modul în care vor colabora cele două părți și anume „colaborarea să nu compromită valori fundamentale”. Prin valori fundamentale se înțeleg cele referitoare la integritatea doctrinară și drepturile persoanei, respectarea libertății civile, religioase și culturale¹.

A doua condiție care era expusă nu putea fi respectată în cazul României, deoarece în perioada comunistă nu erau respectate nici libertatea religioasă a nici unei Biserici, libertatea civilă sau cea culturală. Toate se raportau la politica regimului, care prin măsurile pe care le adopta își impunea propriul punct de vedere. Nici măcar în cazul Bisericii Ortodoxe nu putem afirma că ar fi fost respectată libertatea religioasă, atâta timp cât vorbim despre interzicerea ca anumite clase sociale să frecventeze Biserica, cât timp au fost dărâmate mai multe Biserici, sau cât timp existau ierarhi care nu putea să-și conducă singuri eparhiile, statul controlând toate instituțiile.

Revenind la conținutul documentului, după ce sunt precizate condițiile generale, de care se va ține cont la orice dialog, sunt precizate condițiile specifice, care se referă la experiență, specificul local sau evoluția istorică. Pentru aceste situații, documentul prezintă câteva norme practice privind stabilirea dialogului². Sunt prezentate câteva „indicații generale”, care au în vedere diversitatea situațiilor din anumite țări, de care trebuiau să țină cont episcopii locali. Ei erau responsabili de inițierea dialogului concret din diferite țări, fiind cei mai în măsură, ca buni cunoscători ai situației concrete, și să ia cele mai bune măsuri sau să impună cele mai necesare condiții.

În legătură cu aceste specificități, documentul recomanda că „trebuie să se facă deosebire între țările cu o veche tradiție creștină și cele care nu au fost încă încreștinate”³. Prin această precizare se reliefează faptul că dialogul va prevedea alte condiții decât în

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

cazul țărilor creștine între cele creștine existând posibilitatea unui dialog teologic sau cel puțin asupra unor probleme teologice. În cazul României Biserica Ortodoxă a avut un rol important în desfășurarea dialogului, inclusiv în anul 1965, când au fost începute demersurile pentru aducerea în țară a Columnei lui Traian.

Realitatea din România încadrează țara noastră într-o a doua categorie a „țărilor care sunt creștine, dar sunt conduse de guverne care se declară atee”¹. Pentru ca dialogul să fie un succes, trebuie să se asigure o pregătire specială a seminariștilor și a preoților, chiar prin cursuri și studii speciale. Această specificare se baza pe imposibilitatea ca reprezentanții țărilor declarate atee să declare public un dialog pe probleme de credință, ceea ce-l făcea special, fiind necesară găsirea altor elemente care să fie dezvoltate. Cursurile speciale nu se adresau doar preoților și seminariștilor, ci și laicilor, care trebuiau să parcurgă cursuri de cultură religioasă superioară, iar în cazul tinerilor și al experților era necesar să se organizeze congrese corespunzătoare pentru a fi mai bine informați și a nu exista confuzii².

Pentru dialogul cu Bisericile creștine, erau prevăzute norme ecumenice speciale, existând cu acestea elemente comune, norme care trebuiau extinse și la colaborarea cu necreștinii, în special cu evreii și musulmanii³.

În continuare, documentul face distincție între dialogul public și cel privat, pentru acesta din urmă sunt indicate o serie de exigențe, numite de „prudență”. Ele vin în ajutorul credinciosului catolic, care în urma unui astfel de dialog, dacă s-ar simți nepregătit, poate să recurgă la ajutorul unei persoane competente⁴. Contactarea unei persoane competente avea ca scop ferirea celui care poartă dialogul, în primul rând de greșeli doctrinare, dar și de a-l proteja pentru a nu emite supoziții contrare eticii elementare. Prin relația cu persoane competente se putea cunoaște exact părerea Bisericii referitoare la anumite probleme concrete.

Pe de altă parte, dialogul public era inițiat și purtat numai de persoane competente și cu pregătire specială în domeniu, de cele mai multe ori fiind prezente la discuții nu persoane singulare, ci un grup de specialiști. Dialogul public implică o mai mare prudență, având în vedere repercusiunile care ar urma în urma unor acorduri, mai ales asupra opiniei publice. Sunt prevăzute două tipuri de dialog în ceea ce privește acesta, adică cel public și

¹ *Ibidem*, fila 50.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

cel public oficial. Pentru cel public oficial este nevoie de acorduri speciale din partea autorității bisericești, dar se spunea în document, „deși nu este exclus, acest tip de dialog are loc foarte rar din cauza condițiilor care trebuie îndeplinite”¹.

Dialogul scris este ultimul de care se ocupă documentul. Acest tip de dialog se realiza în paginile unor reviste sau publicații. Se atrăgea atenția asupra grijii pe care trebuie să o manifeste cei care scriu, dar pe de altă parte acest tip de dialog „oferea cele mai mari garanții”². Garanțiile se refereau bineînțeles la conținutul materialelor deoarece erau supervizate de persoane competente înainte de a fi publicate. Prin această supervizare erau evitate improvizațiile, dar și greșelile doctrinare, respectarea lor fiind foarte importantă pentru Biserică.

După prezentarea documentului, cardinalul König și alți oficiali ai Vaticanului au adus noi precizări referitoare în special la un posibil dialog între catolici și comuniști. Referitor la aceștia, cardinalul König a precizat că nu este posibil deocamdată un dialog practic între catolici și comuniștii atei. Făcând referire la ateii necomuniști, el a afirmat că nu este „oficial posibilă o colaborare pe plan politic”³.

Se făcea deci prin aceste ultime precizări o diferențiere clară între cele două categorii de atei, diferențiere care avea la bază spațiul geografic în care trăiau. Ateii comuniști erau încadrați geografic în țările comuniste, cu care Vaticanul nu putea să dezvolte un dialog, deoarece nici măcar condițiile politice nu permiteau acest lucru, lăsând la o parte diferența care există între credincioși și necredincioși. Cu ateii necomuniști se putea dezvolta un dialog, chiar dacă nu era doctrinar. Discuțiile puteau aborda teme sociale sau politice și astfel se ajungea la o mai bună cunoaștere a ideilor celor două părți, cel puțin în problemele cu caracter general.

Autorul materialului pentru Ministerul Afacerilor Externe se referă în continuare la modul în care a fost primit documentul de presa internațională și care a fost reacția comuniștilor din vestul Europei.

Este prezentată reacția Partidului Comunist Italian și a ziarului socialist „*Avanti*”. La început, documentul Secretariatului pentru necredincioși a făcut senzație și a fost considerat ca un punct de plecare al dialogului dintre Vatican și țările comuniste. În Italia de exemplu, ziarele și publicațiile comuniste au prezentat în termeni extraordinari documentul, deoarece erau surprinși de noutatea admiterii, chiar și teoretice, a dialogului

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, fila 51.

care fusese negat câteva decenii¹. În același timp, ziarele comuniste au făcut referiri la deosebirea de vederi care există între Partidul Democrat Creștin Italian și Vatican în privința acestui dialog. Partidul Comunist italian în schimb, în 11 octombrie, prin organul său ideologic, referindu-se la problema dialogului, sublinia: „dialogul în Italia a devenit în esență confruntare și căutare comună între comuniști și catolici ca un moment al unei ample sinteze unitare, dând dimensiunea actuală unei probleme devenite evidentă de mult timp și nerezolvată”². Prin această idee, comuniștii considerau dialogul ca o problemă necesară, uitând că Vaticanul nu i-a recunoscut politic decât târziu, iar dialogul, pentru a exista, trebuia să aibă loc între două părți care se recunosc reciproc. Prin admiterea dialogului, Vaticanul recunoștea tacit țările comuniste.

În data de 6 octombrie 1968, ziarul socialist „Avanti” scotea în evidență faptul că acest document a apărut ca o necesitate, deoarece Biserica Catolică trecea printr-o criză, nemaifiind la curent cu problemele anilor ‘70. Comuniștii considerau că, prin decizia de a accepta cel puțin teoretic un dialog cu ei, Vaticanul încerca să iasă „din pluriseculara autarhie în materie de doctrine sociale și politice, în afară de cea de credință, pentru a contribui la canalizarea unor forțe diverse în scopuri comune”³.

Această acuzație avea la bază în primul rând refuzul Papei Pius al XII-lea de a întreține relații cu elemente comuniste, refuz cauzat de marile diferențe în privința religiei. Atitudinea Papei era una normală față de un sistem care nu numai că nu credea, dar în același timp persecuta biserica și încerca să-și impună propriile idei prin forță.

Referindu-se la probleme concrete, ziarul italian prezenta o serie de aspecte privind școala și familia, care pot fi rezolvate printr-o colaborare între statul italian și Biserica Catolică. Statul italian pune în schimb bisericii și Vaticanului condiția să nu mai lezeze drepturile celor care nu cred sau nu sunt catolici. Această condiție era considerată de comuniști „o piatră de încercare” a sincerității dialogului, deoarece trebuia să fie respectată libertatea laică în cadrul regimului politic din Italia. Totodată socialiștii italieni precizau că vor rămâne intransigenți față de amestecul Bisericii în viața politică și socială a țării⁴.

Cât privește posibilul dialog între catolici și comuniști pe plan internațional, cotidianul socialist era de părere că „este necesar ca guvernele comuniste și Sfântul Scaun

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 52.

să-și definească în mod liber relațiile”¹. Se poate discuta despre libertatea sau o oarecare libertate a guvernelor comuniste din vest, dar nu putem vorbi despre libertatea guvernelor comuniste din est de a adopta propria politică externă. Pentru vestici influența Moscovei era diminuată din cauza faptului că exista opoziție, guvernul chiar dacă era comunist,

parlamentul nu era format dintr-un partid unic. Acești doi poli de putere diminuau pe de o parte forța comunismului, iar pe de altă parte influența Moscovei. În estul Europei situația era alta. Partidele comuniste care se aflau la putere au distrus opoziția, ceea ce le permitea o conducere după bunul lor plac, iar influența Moscovei era majoră. În cazul României, la conducere în anii ‘70 se aflau în fruntea partidului, în funcții de conducere, multe persoane care erau de origine rusă sau cel puțin au fost școliți ani buni la Moscova.

Revenind la cazul Italiei și la puterea opoziției, trebuie prezentată poziția Partidului Democrat Creștin, care accentua ideea că dialogul lansat de cardinalul König nu se referă la situații concrete și prin urmare comuniștii italieni profită în mod abuziv, încercând să facă din el un instrument politic pe plan intern. Au existat și alte forte, ca de exemplu Mișcarea Socialistă Italiană, care criticau în termeni duri lansarea de către cardinalul König a ideii de dialog cu comuniștii. Ei își argumentau poziția prin faptul că doreau prin aceasta să tragă un semnal de alarmă, să nu fie acceptată această trădare și capcană în același timp, prin această concesie „de neiertat” ei considerând că se favorizează creșterea influenței comunismului nu numai în Italia, ci în întreaga lume².

Nu numai presa comunistă din Italia comentează acest document, ci întreaga presă și opinie publică internațională. În mare măsură, nu există diferențe față de comentariile italiene. Trebuie reținută totuși poziția autorilor și organizațiilor care vedeau documentul ca pe unul contradictoriu, dar în același timp îl apreciau ca pozitiv.

Biserica Romano-Catolică, prin acest document, dă cel puțin teoretic o altă conotație dialogului. Această schimbare a atitudinii se datorează Conciliului II Vatican, care schimbă orizontul de percepere a lumii contemporane. Era scoasă în evidență ideea dialogului care devine necesar și obligatoriu pentru oricine dorește să facă față ritmului rapid de transformări și să profite cât mai mult de unele aspecte practice ce decurg de aici.

Autorul român care redactează materialul prezintă concluziile de care Ministerul Afacerilor Externe trebuie să țină cont. El precizează că documentul „Dialogul cu necredincioșii” vine să consfințească o întârziere care făcea ca

¹ Ibidem.

² Ibidem.

Biserica Romano-Catolică să nu mai aibă o politică actuală. Prin aceasta, biserica este obligată să recunoască o situație existentă unde atât credincioșii cât și necredincioșii trebuie să trăiască împreună.¹

Admiterea dialogului de către Biserica Romano-Catolică trebuia considerată ca pozitivă, având în vedere că atrăgea după sine mai multe schimbări ale politicii ei. Printre acestea putem menționa schimbarea atitudinii față de trecut când un dialog cu comuniștii era de neconceput. După redactarea documentului se poate vorbi de realizarea unor acțiuni comune, pe tărâmul practic. Putem prezenta atitudinea față de România căreia îi cedează Columna, dar trimite prin Crucea Roșie și ajutoare pentru sinistrați după inundațiile din anul 1967. Tot pe această cale putem crede că sunt acceptate de România unele ajutoare pentru repararea bisericilor catolice și a caselor parohiale sau ajutoarele primite de preoții catolici pensionari.

Trebuie văzute și unele aspecte practice care decurg din acest document. Pe de o parte, un dialog regăsit în înțelegeri și acțiuni comune pe plan politic, social, economic sau cultural. Poate fi identificat și un dialog ideologic, unde nici o parte nu era dispusă să facă rabat de la principiile doctrinare. Comuniștii acuzau autorii documentului că i-au implementat acestuia prea multe prudențe și restricții, lăsându-i doar o limită minimă de aplicabilitate².

În ciuda acestor amendamente, documentul era considerat de către comuniști foarte important, deoarece prin respectarea lui sunt create condițiile realizării unor înțelegeri, fie ele și parțiale, dar de interes comun. Comuniștii recunoșteau că Biserica Catolică exercita o influență considerabilă pe plan internațional, că deținea numeroase instituții de învățământ, avea la dispoziție mijloace de propagandă puternice, dar ce-i interesa pe ei era exercitarea influenței mai mult sau mai puțin nemijlocită asupra partidelor democrat-creștine din Europa și nu numai. Aceste înțelegeri cu Vaticanul și acțiunile comune pot avea efecte pozitive pe plan internațional în domeniul consolidării păcii, al combaterii unor abuzuri de putere în relațiile dintre state, dar și în ajutorarea țărilor slab dezvoltate prin combaterea foamei și a mizeriei¹.

Tot prevederile acestui document vor duce, prin admiterea dialogului, la reglementarea unor probleme pe plan intern în cadrul diferitelor țări. Astfel putem vorbi despre un dialog real care a avut loc în acea perioadă între Vatican și Ungaria,

¹ *Ibidem*, fila 53.

² *Ibidem*.

Cehoslovacia sau Iugoslavia.

În ceea ce privește România, documentul permitea reglementarea situației Bisericii Catolice, căreia, prin dialog, putea să i se accepte statutul de funcționare, la fel ca celorlalte culte recunoscute de stat. Această prevedere se putea realiza printr-o înțelegere bilaterală care să garanteze respectarea principiilor independenței și suveranității naționale, a neamestecului în afacerile interne, a colaborării în domeniile practice în care interesele coincid².

Putem observa în această idee obsesia cu care România dorea să impună Bisericii Catolice de aici un statut de biserică națională care să nu depindă de Vatican. Neacceptând această condiție, Biserica Catolică rămâne la rangul de „tolerată”, situația schimbându-se doar după anul 1989. În cazul României, chiar dacă reprezentanții ambasadei de la Roma încurajau reluarea relațiilor cu Vaticanul, identificând avantajele care ar decurge de aici, conducerea de la București refuza în mod constant acest lucru.

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, fila 55.

IULIU MANIU, PRIETEN AL POIENARILOR

Prof. Ofilat VARVARI

Iuliu Maniu, născut la Șimleul Silvaniei în anul 1873, a fost unul din cei mai reprezentativi oameni politici ai României, campion al luptei de eliberare a românilor din Transilvania de sub stăpânirea austro-ungară și al Marii Uniri a Transilvaniei cu România la 1 Decembrie 1918. Pentru contribuția sa la acest act istoric a fost ales Președinte al Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1918-1920).

Viața politică a lui Iuliu Maniu s-a confundat cu cea a PNR, al cărui președinte a fost între anii 1918-1926, și al PNT, președinte între anii 1926-1933 și 1937-1947. A fost prim-ministru (1928-1930: iunie-octombrie 1930 și 1932-1933). În anul 1947 este arestat de către comuniștii staliști, judecat, condamnat și întemnițat la Sighet alături de alți oameni politici, unde își găsește sfârșitul în anul 1953. Câtă nedreptate! Făci bine țării, iar niște indivizi te suprimă pentru ideile tale.

Iuliu Maniu a fost legat de Poiana Ilvei prin filiația de rudenie cu urmașii familiei lui Maței Pop (1830-1889) al lui Toma a lui Larion (1751-1831), a lui Grigoraș Ioan (1859-1901); un fiu a lui Maței Pop din cei șase (1859-1901), profesor dr. de dogmatică, cânt și tipic bisericesc la Academia Teologică din Gherla, apoi vicar foraneu episcopal al Rodnei și paroh al Năsăudului (1891-1901), se căsătorește cu Elena, fiica judeului dr. Ioan Maniu de la Tribunalul din Zalău și soră a marelui politician Iuliu Maniu.

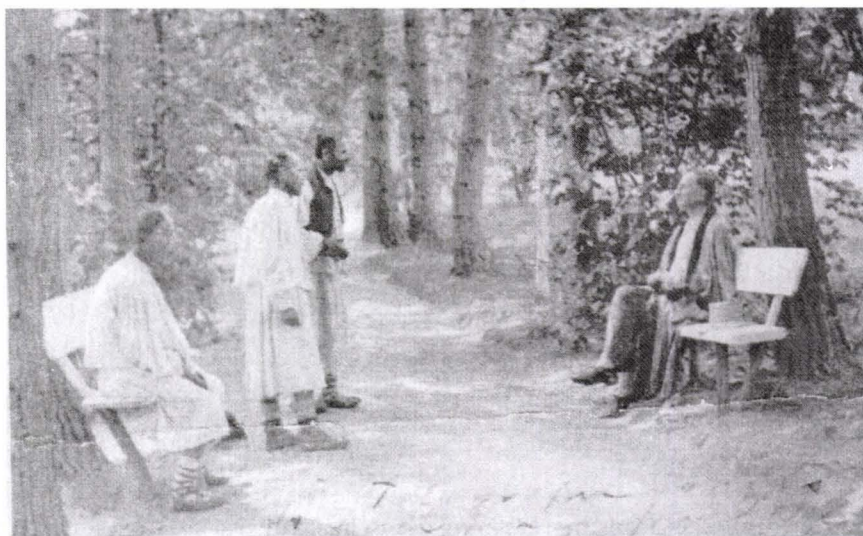
Vicarul dr. Ioan Pop împreună cu Elena au avut patru copii: Ionel – avocat, scriitor iubitor al naturii și luptător pentru Marea Unire, rămas orfan, împreună cu frații săi este luat la Blaj sub îngrijirea unchiului său, Iuliu Maniu, unde face clasele (IV-VIII (1902-1907): Matei, avocat, mort pe frontul din Italia; Livia căsătorită cu profesorul universitar Romul Boilă, și Clara, soția juristului Zaharia Boilă, director al ziarului P.N.Ț. „Patria” din Cluj.

Fratele mai mare al vicarului Ioan a fost Alexandru (1858-1911), inginer silvic. Împreună cu soția Clelia Onea din Prundul Bârgăului au dat naștere la doisprezece copii, toți școliți. Primul născut, Leonida născut în 1893, profesor de sport la Liceul „George Coșbuc” din Năsăud (1918-1948), senator, secretar și președinte al organizației județene Bistrița-Năsăud P.N.Ț. Maniu. A făcut parte din acest partid între anii 1918-1946.

Iuliu Maniu era un politician ocupat, însă ținea mereu legătura cu rudele din

Poiana Ilvei și mai ales cu Leonida Pop, de care era legat și prin convingerile politice. Numeroasele întâlniri familiale, scrisori de felicitare cu prilejul sărbătorilor, al unor evenimente din familie dovedesc acest fapt.

Între documentele de arhivă personală ale lui Leonida Pop am găsit și această poză făcută la Bădăcini. În ea apare într-un parc, pe o parte de alee, Iuliu Maniu șezând pe o bancă, iar în partea opusă sunt trei țărani, doi în picioare și altul stând pe altă bancă. Au venit la omul politic să le rezolve unele probleme, el scrie: „... vezi că și în sărbători, dis-de-dimineață mă ocup de români”. Este remarcabilă autenticitatea hainelor și încălțămintei țăranilor din acele vremi. Cel din mijloc cu bocanci în picioare pare o reîncarnare a lui Horea din Albac. Priviți-i capul, fruntea, fața.

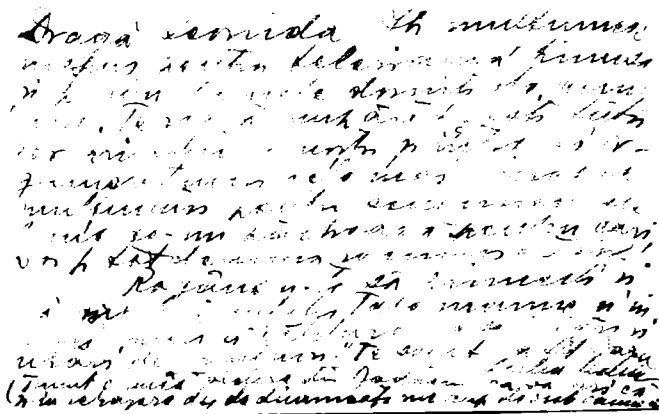

Iuliu Maniu la sfat cu țăranii din Bădăcini

Pe spatele fotografiei Iuliu Maniu scrie o felicitare de Anul Nou lui Leonida Pop și mamei sale, tatăl fiind decedat – familiei Pop în general și membrilor organizației P.N.Ț. Dar iată scrisoarea: „Dragă Leonida îți mulțumesc pentru telegrama trimisă și pentru bunele dorințe de anul nou. Te rog să împărtășești tuturor prietenilor noștri și întregii organizațiuni cele mai sincere mulțumiri pentru sentimentele bune ce mi păstrează pentru care voi fi totdeauna recunoscător .

Rugându-te să primești și să predai iubite tale mame și întregii familii călduroase salutări și urări de anul nou. Te salut cu tot dragul. Iuliu Maniu ” Un P.S. „trimit o mică vedere din Bădăcini ca să vezi că și în...? dis de dimineață mă ocup de treburile românilor”. Mai apare scris ceva în partea de jos a fotografiei, greu vizibil

fără aparate. Fotografia felicitare nu este datată, iar plicul însoțitor nu l-am găsit, deocamdată.

Dragă Leonida, îți mulțumesc
mult pentru felicitarea ta frumoasă
și pentru toate dorințele tale bune.
Te rog să mă ai în continuare în
credință și să mă ții în seamă în
toate lucrurile tale bune și frumoase.
Cu drag,
Iuliu Maniu

Scrisoarea lui Iuliu Maniu către Leonida Pop, prof. la Năsăud, senator, politician P.N.Ț., rudă
a marelui om politic.

În anii grei de arestări, procese și condamnări la închisoare, legăturile și respectul reciproc între Iuliu Maniu și marea familie Pop din Poiana Ilvei s-au menținut vie. În ultima ședință a comitetului executiv al P.N.Ț., Maniu a vorbit foarte elogios despre frații Pop, dându-i drept exemplu de urmat în lupta anticomunistă.

Iuliu Maniu, audiat ca martor în procesul „Sumanelor Negre” 11-18 noiembrie 1946, la întrebarea apărării „Ce crede Domnia Sa despre frații Pop, îi consideră capabili de complot pentru distrugerea unității statului?”. „Absolut exclus.; a răspuns Maniu. Noi ardelenii am făcut Unirea cu România pe veci!”

Au fost condamnați cei cinci frați Pop: prof. Leonida, dr. avocat Casiu cu soția Gabriela, dr. avocat Alexandru, prof. Marius, apoi dr. avocat Vasile Buta, doctor medic Leonida Buta. Pedepsele au însemnat aproape o jumătate de secol.

Condamnații Cornel și Marius Pop au refuzat să fie martori împotriva lui Maniu de a face acuzații mincinoase privind complicitatea acestuia cu organizația „Sumanelor Negre”.

XI. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

RAPORT 2008. ADUNAREA ANUALĂ A DESPĂRȚĂMÂNTULUI NĂSĂUD ASTRA, GĂZDUITĂ DE CERCUL ASTRA AL COLEGIULUI NAȚIONAL „GEORGE COȘBUC” NĂSĂUD

4 octombrie 2008

Ioan SENI

Președinte Desp. Năsăud Astra

Cea de-a 18-a adunare a Despărțământului Astra Năsăud este găzduită de Cercul Astra al Colegiului Național „George Coșbuc”, cu amabilitatea directorului acestui Colegiu – prof. Al. Dorel Coc, membru activ al Astei năsăudene. Sărbătorim împreună împlinirea a 145 de ani de la înființarea acestei prestigioase instituții de cultură și 90 de ani de la moartea poetului George Coșbuc, patronul spiritual al școlii. Cu acest prilej aștriiștii năsăudeni au oaspeți de seamă care reprezintă prestigioase societăți culturale din țară (Sibiu, Brașov, Cluj-Napoca, Dej, Blaj, Iași...) și din județ. doresc ca membrii Astei din Colegiu să aibă același succes ca și aștriiștii care au găzduit adunările generale anuale precedente: 1990 – Năsăud CN”GC”; 1991 – Maieru; 1992 – Sângeorz-Băi; 1993 – Salva; 1994 – Zagra; 1995 – Ilva Mare și Măgura; 1996 – Sângeorz-Băi; 1997 – Rebrîșoara; 1998 – Coșbuc; 1999 – Năsăud oraș; 2000 – Feldru; 2001 – Năsăud oraș; 2002 – Beclean; 2003 și 2004 – Cristești Ciceului; 2005 – Salva; 2006 – Maieru; 2007 – Rebrîșoara; 2008 – Colegiul Național „G. Coșbuc” Năsăud.

Analiză SWOT:

I. Puncte tari:

Despărțământul Năsăud al Astei este o asociație culturală neguvernamentală cu personalitate juridică, cod fiscal și care funcționează în baza legii, având din 1995 un sediu propriu oferit de C.L.Năsăud, „pe durata existenței acestei societăți”, în care-și desfășoară activitățile cultural-educative și unde își păstrează biblioteca și arhiva etc...

La această adunare – 4 oct. 2008 vor fi distribuite 124 carnete de membru Astra, după cum urmează: Cercul Astra al Colegiului Național „G. Coșbuc” – 29; Cercul Astra Oraș Năsăud – 45; C. Astra Rebrîșoara – 19; Cercul Astra Salva – 21 și C. Astra Romuli – 10. Sunt în lucru la Sibiu încă 40 de carnete ale Cercului Astra Maieru, încă 28 ale C Astra oraș Năsăud și 34 ale C Astra Sângeorz-Băi. Încă n-am primit evidența membrilor din Valea Ilvelor, Feldru, Zagra, Coșbuc, Rebra sau de la

Telciu, Rodna, Dumitra etc, ca cercuri noi. Costul unui carnet este de 1 leu, iar suma tuturor carnetelor va fi depusă urgent la sediul Astei Centrale – Sibiu prin conducerea DNA.

Au depus cotizația Cercurile Astra Rebrișoara, Maieru, Năsăud oraș, iar Cercul Colegiului „G Coșbuc” va folosi această cotizație la organizarea adunării anuale a Despărțământului, pe care o găzduiește în această zi aniversară, urmând ca din 15 lei, 5 lei să fie depuși, prin conducerea DNA la sediul Central al Astei – Sibiu.

• Despărțământul năsăudean are în componența sa oameni valoroși care activează atât la nivelul cercurilor, cât și la nivelul conducerii DNA. Cu acești oameni s-au realizat activitățile astriste în cei 18 ani de existență; anual, prezentându-și rapoartele în adunări oficiale, precedentă adunare, din 2007, fiind găzduită de Rebrișoara în condiții excepționale. Lunar sau ocazional, aștristii Despărțământului s-au întrunit cu plăcere, neobligați de nimeni, în acțiuni pe care, dacă nu le realizau aștristii, nu le realiza nimeni, la nivelul comunităților locale, însă marea parte a acțiunilor ASTRA sunt rezultatul unor parteneriate deosebit de reușite ASTFEL:

• În **iunie 2-3 iunie 2007** la Rebrișoara se realiza precedentă adunare anuală, deosebit de bine organizată – expoziții, sesiune de comunicări, depuneri de coroane, acordarea de titluri de *Cetățean de onoare* al comunei, folosirea videoproiectorului, prezentarea rapoartelor – activități reușite de aștristii comunei, autoritățile locale, cadrele didactice – un model de colaborare și de implicare la nivel local, inițiat de animatorul Astei – Leon Catarig (vicepreședinte C. Astra, consilier local), primarul N. Bodiu, pr. N. Hoha, prof. L. Măti, V. Rusu: M Ilovan, Șt. Roș, N. Lup.. Oaspeții invitați – V. Tutula, președinte VRR Cluj-Napoca (a susținut realizarea drumului turistic dintre Rebrișoara-Telciu-Parva, semnând demersuri oficiale către CJ BN); Iosif Wiehman – Cluj-N; delegații Astei de la Sibiu, Dej, Blaj și Iași au putut admira felul cum se colaborează cultural la Rebrișoara și cum sunt așteptați fiii satului la sărbătorile comunei...

• În ultimele 4-5 luni membrii Astei lucrează la *Fișele personale* ale personalităților năsăudene. Unii au terminat, realizând în comuna lor un lucru de calitate (Maieru, Telciu, Salva; parțial – oraș Năsăud, Rebrișoara, Sângeorz-Băi și nimic: Feldru, Valea Ilvelor, Coșbuc, Rebra etc. Acțiunea va fi finalizată cu datele pe care le avem despre personalitățile cu numele de la **A** la **H**. Trebuie să găsim date despre:

• La ediția a XIII-a a *Deniilor eminesciene (21-26 iunie 2007)*, delegația de aștristi năsăudeni formată din fam Valeria și Romulus Berceni, Emil Nistor, Leon

Catarig (C A Rebrîșoara), Lucreția și Ioan Mititean a parcurs împreună cu românii din diaspora și din țară, traseul Iași – Hârlău – Botoșani – Ipotești – Voroneț – Alba Iulia – Blaj – Gyula și retur, vizitând Universități, Palate, Muzee, Case memoriale, Biserici, Mănăstiri, Catedrale etc. A fost o experiență care a ilustrat sufletul bun și nobil al românilor...

• **12 iul. 2007**, la sediul DNA are loc o întrunire a aștrîștilor nășăudeni convocată de președintele Astrei oraș Nășăud, prof. Emil Nistor la care răspund Livia Gavrilăș, Vasile Berci, R. Berceni, L. Mititean, V. Cleja, Tr. Gh. Dascăl, V. Moț și Leon Catarig... la care fiecare aștrîșt a venit cu propuneri și soluții oportune pt perioada următoare...

• Cea de-a XI-a ediție a Taberei internaționale ***Acasă la noi* (25 iulie – 1 aug. 2007)** a fost găzduită de Șc. Gen. Ilva Mare (dir. - prof. Ștefan Sas, președinte Astra – prof. **Pavel Berengea, organizatorul taberei**, celelalte cadre didactice) în familii de minunați gospodari. Au derulat un program complex, cu vizitarea punctelor turistice din zonă și din județ, fiind primiți de primarul Nășăudului, ing. D. Mureșan și viceprimarul Vasile Pavelea, de cel al Bistriței – ing. Vasile Moldovan, de IȘJ – insp. g-l adj. Andrei Moldovan, de dir. CJC BN, prof. N Gălățan, de dir. Muzeului Județean – prof. Mircea Prahase... Președintele DNA, prof. I. Seni i-a însoțit în acest tur al județului, asigurându-le motorina pentru autocar (patron Iugan Emil – Anieș) și numeroase atenții prin sponsorii orașului Nășăud (dir. Dorel Sima - Intex, dir. Ov. Șulea - Somplast, patronul Radu Marțian - Blacteea, primarul D Mureșan, notarul Maxim Pop), iar la Sângeorz Băi sau acasă la Ilva Mare s-au simțit ca-n paradis... Iată ce scrie la despărțire o fetiță talentată din ansamblul „Baștina”, Strășeni-Chișinău, Otilia Chintea: Vă mulțumim de vorbă bună.../ Vă mulțumim de pâinea caldă/ De apa dulce și de sare./ Vă mulțumim că ne-ați primit, / V-ați bucurat și ne-ați iubit./ Și-acuma că ne despărțim/ Vă mulțumim și vă iubim./ Nicicând noi nu vă vom uita/ Căci frați suntem și vom lupta.../ Vă mulțumim, dragilor frați./ Vă mulțumim că existați.../ Puteau mulțumi și profesoarei Areta Moșu – președinta D.A. Iași, vicepreședinte pe țară, pentru că acel minunat grup de copii de peste Prut a fost repartizat la Ilva Mare... Iată cuvintele unei fete din Ilva Mare, Loredana Berengea care a găzduit două fete de peste Prut: **Când a sosit clipa despărțirii a fost atât de trist, credeam că a căzut cerul peste mine..., ne-am îmbrățișat toate trei și am început să plângem.. Acuma colaborăm pe internet..., în fiecare zi vorbim pe messenger... Mulțumim Astrei că organizează astfel de tabere, mulțumim părinților și celor ce ne iubesc...**

• La **12 august 2007** Cercul Astra Maieru împreună cu Primăria și CL au organizat dezvelirea monumentului *Lupa Capitolina*, operă a sculptorului Vlad Prună, dăruită de medicul Gh Tr Dascăl. Astriști năsăudeni (Dorel Coc, Ioan Seni, fam. Mititean, E. Nistor, V. Cleja, L. Catarig, V Berci, fam Berengea (Ilva Mare) etc și vereriști clujeni (acad. D. Protase și Horia Colan, col. dr. V. Tutula și prof. univ. dr. Crișan Mircioiu, g-l Sever Găină și prof. univ. dr. ing. Barbu Bălan au susținut pe astriștii măiereni (în mare majoritate cadre didactice grupate în Astra, în jurul prof. Sever Ursa, Icu Crăciun și încă ceilalți peste 40 de membri) în acțiunea lor cultural-educativă. Medicul Dascăl a promis măierenilor și un monument dedicat *Mamei cu mulți copii...*

• A 30-a ediție a *Zilelor Dejului* din **24 aug. 2007** a prilejuit o nouă afirmare a astriștilor năsăudeni, invitați la simpozionul *Cultura populară dejeană: Sever Ursa – Maieru, Liviu Păiuș – Rodna, Ironim Marțian – Cluj-N, Ioan Seni – Năsăud, Icu Crăciun – Maieru, Leon Catarig – Rebrișoara*. A fost un bun prilej pentru hotărârea unor noi acțiuni de parteneriat...

• În duminica de **16 sept. 2007** se dezvelea în incinta Șc. Gen din Anieș, bustul *Iustin Ilieșiu*, bust donat școlii de către medicul Gh. Tr. Dascăl, prilej de bucurie pentru astriștii locali și oaspeți - Titus Cărbune, Pavel Ciupe, Sever Ursa, Vasile Borș – primar la Maieru, Vasile D-tru – viceprimar, prof. I. Bindea – dir. coordonator, insp. șc. dr. Lazăr Ureche și procurorul Macavei Al Macavei - de a etala personalitatea poetului sângerărilor ardelene... S-au bucurat împreună cu astriștii localnici și cei din Năsăud: Gh. Tr. Dascăl, I. Seni, V. Prună, V. Cleja, O. Lucuța, V. Pașcu, R. Sirbu, L. Catarig...

• Ziua de **21 sept. 2007** rămâne o zi de mare frumusețe sufletească. Își lansa Cartea *În vârful peniței*, d-l Ioan Mititean într-o atmosferă astristă de mare prețuire, onorându-l cu prezența cei mai apropiați prieteni din Cluj-N, Iași, Vaslui, Dej, Blaj, Bistrița, Beclean și Năsăud. Acțiunea se desfășura la Poștă, iar președintele DNA a reușit să-l onoreze pe autor, editând un număr special din *Astra năsăudeană* în Răsunetul 4619/ 10 oct. 2007, cu toate aprecierile acestor prieteni...

• În **30 sept. 2007** astriștii Gr. Marțian, R. Berceni, I. Mititean au organizat la Biserica din Lușca Năsăud, cu prilejul vecerniei comune a preoților din Năsăud și Rebrișoara, o *lansare de carte*: Crin –Triandafil Theodorescu, *Traista cu gânduri*; R. Berceni, *Bumerangul*, Ioan Mititean, *În vârful peniței*; Gr. Marțian, *Idei pedagogice...* O acțiune frumoasă...

- La invitația CL și a Primăriei din Josenii Bârgăului o delegație de astriști năsăudeni, prof. I. Seni și fam I și L Mititean a participat în **13-14 oct.** la un simpozion de istorie locală, moderat de jurnalistul Adrian Mănarcă, prezentând tema: *I Seni, Rolul Astei în formarea spiritualității umane.*

- Astriștii năsăudeni – I. Seni, Gh. Tr. Dascăl, R. Berceni, P. Berengea, L. Catarig și P. Nemeș au onorat invitația la ***Zilele măierene, 21-22 oct. 2007***, implicându-se cu teme interesante la sesiunea locală de comunicări și lansarea de carte...

- În data de **9 nov.** O delegație astristă năsăudeană – Gh. Tr. Dascăl, prof. I Seni și dr. Gh Pleș a participat la inaugurarea Școlii Gen. Din Cristești Ciceului, după care au participat la ședința de analiză a Societății culturale Clujene „VRR”, prilej de consolidare a relațiilor dintre Astra și VRR. Năsăudenii se află într-o fază avansată a realizării *Fișei* personalităților Astra din ținutul năsăudean, în vederea realizării *Dicționarului* propus de vereriștii clujeni...

- O delegație a Astei năsăudene – prof. Emil Nistor, fam Ioan și Lucreția Mititean, fam Valeria și Romulus Berceni, prof. Pavel Berengea au reprezentat Desp. Năsăud, în zilele de **5-10 nov. 2007** la simpozionul internațional ***României dinafara granițelor țării***, desfășurat la Universitatea din Iași și Cahul, simpozion realizat cu despărțămintele Astra din Iași, Strășeni, Onițcani și Țiganca – R Moldova, cu astriști din București, Chișinău, Cluj, Arad, Covasna, Constanța, Timișoara, Vișeu, Suceava, Belgrad, Viena, Gyula sau din Italia și Bulgaria... Năsăudenii au avut o prestație valoroasă...

- Într-un parteneriat select: Primăria Năsăud, Muzeul Grăniceresc, Desp. Astra Năsăud, Societ. Culturală „VRR” Cluj-N, Arhivele St BN - familia prof. Gr. Marțian, fondator al DNA și președinte al Comisiei de cenzori a Desp. a organizat un simpozion (23 XI 07) dedicat academicianului ***Iulian Marțian***, la cei 140 de ani de la naștere și 70 de la moarte, moderator fiind – academicianul D-tru Protase; au fost audiate subiecte susținute de prof. univ. dr. Ironim Marțian, prof. Gr. Marțian, col. dr. Vasile Tutula, prof. dr. Gh. Pleș, prof. I. Lăpușneanu, I. Seni, Tr. Pavelea, dr. Adr. Onofreiu, dr. Lucian Vaida, arhiv. Cornelia Vlașin. *Lansarea de carte* a fost susținută de R. Berceni și Gr. Marțian, iar la *masa colegială* se puneau la cale noi colaborări...

- În **20 dec. 2007**, profesorii astriști rebrișoreni au răspuns invitației CN”GC” în realizarea *Concertului anual de colinzi*, invitație la care au răspuns și colegii astriști din Salva... Se verifica încă o dată eficiența parteneriatelor cu Astra: **sunt utile, oportune și gratuite.**

• În **27 decembrie, a III-a zi de Crăciun** avea loc la Poiana Ilvei (primar – Ioan Dragotă, dir. Șc. Gen. – prof. Ioan Coruțiu) cea de-a XII-a ediție a *Festivalului ilvean de obiceiuri și datini de iarnă*, festival inițiat de aștrăștii ilveni cu ani în urmă, festival itinerant care valorifică un patrimoniu valoros de obiceiuri de iarnă, port popular, datini ce se transmit generațiilor tinere. Cu acest prilej se întrec în fiecare an în organizarea festivalului primarii celor 6 localități, directorii de școli, cadrele didactice, directorii de cămine culturale care se prezintă cu cele mai reprezentative formații artistice, începând cu cele de copii și până la cele de bătrâni (instr: Sevestian Ureche, Lucreția Ruști, Savira Dănilă, Mărioara Pop, Măriuca Avram, Doina Budușan, Ionuț Giurgean, Reghina și Ilie Mare, Elena Dănilă, Ionel Oarcăs, Cătălina Lupșan, Pavel Berengea, Dănuț Lohănel, Ieronim Ureche, Nicu Pralea, Alexandru Ureche, Alexandru Pop, Maria Buta... Președintele DNA a asigurat diplome *Astra* tuturor formațiilor artistice, instructorilor și organizatorilor. Ediția a XIII-a va fi găzduită de Lunca Ilvei, la 27 dec. 2008 – primar Flaviu Lupșan, dir. Ionel Balea și mulți alți implicați, în special cadre didactice și membrii *Astra*. ISJ-ul, prin insp. g-l Mihai Mureșan și ceilalți insp. g-li dinaintea Domniei sale, au susținut cu multă sollicitudine fiecare dintre edițiile festivalului, fiind și unul dintre inițiatori. Ulterior, prof. Olimpia și Pavel Berengea au prezentat obiceiurile ilvene de iarnă din Ilva Mare, respectând portul autentic ilvean, la alte festivaluri județene sau naționale, la filmări etnoculturale, la întruniri ale ambasadorilor străini la București și chiar în străinătate...

În **ianuarie 2008** – manifestări astriste au fost dedicate lui Eminescu și Unirii, în școli și la sediul Aștrei..;

La Maieru, în data de 11 ian. s-a organizat un simpozion internațional cu participanți din Nort-Sur-Erde și Chișinău. Au colaborat Primăria, Școala Generală, IȘJ, CCD, CJC BN, iar *Astra* a fost reprezentată de aștrăștii locali, de cei din Năsăud, din Iași și din Chișinău... Felicitări fetelor tinere organizatoare: Anuța Crăciun, Cristina Hădărău și Elena Berende...

Aștrăștii năsăudeni s-au implicat în simpozionul de la Mărișelu din 8-9 febr. Unde s-au omagiat 90 de ani de la Marea Unire, fiind prezentată și cartea *Năsăudenii și Marea Unire*, autor prof. Ioan Seni.

În **15 febr. 2008** reprezentantul Aștrei năsăudene – prof. I. Seni a participat la Conferința Jud. a Asociației Județene „Cultul Eroilor” unde a etalat acțiunile Aștrei pe tărâmul respectului și cinstirii eroilor patriei din ținutul nostru...

Februarie: 14 febr. 2008, în Sala festivă a IȘJ BN s-a lansat *Anuarul APIR BN* la care colaborează și aștrăștii năsăudeni: prof. I. Seni cu tema *Grănicerii năsăudeni și*

spiritul european, prilej comun de bucurie pt. prof. de istorie, inspectorii școlari și membrii Astrei...

26 II – Inaugurarea Muzeului sătesc și a sediului Astrei la Rebrîșoara, urmată de o sesiune de comunicări realizată de dascălii comunei astriști și alți invitați; Muzeul reprezintă un valoros punct de atracție și admirație pentru școlarii localității. Au răspuns invitației astriștilor rebrîșoreni Leon Catarig, Nicolae Hoha, Macedon Ilovan, Leon Măti, Vasile Rusu și N. Lup și Șt. Roș astriștii din Năsăud legați prietenește de meleagurile rebrîșorene: prof. I. Seni și N. Bosbiciu de la Colegiul N „G.C”, Radu Băeș – Gr. Șc. Silvic, fam. I. Mititean și R. Berceni..

În luna **Martie, 27** s-au marcat 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, prilej pentru astriștii din Colegiu și din oraș, chiar și din Valea Someșului să sărbătorească evenimentul în Aula Colegiului, în prezența reprezentanților APIR, filiala BN (Claudiu Șular, Dănuț Archiudean, Iosif Uilecan), a ISJ (insp. g-I Mihai Mureșan, insp. g-I adj Daniel Pavelea), a Societății „VRR” din Cluj Napoca (col. dr. V Tutula – președinte), a colegilor din catedra de istorie/socio-umane (dir. Dorel Coc – moderatorul acțiunii, Fl. Vaida, Paula Burdeți, Iulia Fecior, Bogdana Filimon, Maria Pop, Leon Pop), a celorlalți astriști din școală (Dana Chira, N. Bosbiciu, Ioana și Cristi Măti, Ionică Urs; fam. Haitonic, I. Ani, Cărcu Anca, St Vâju, S Costea și S Catarig, Speranța, Baba, Cristina Zagrai, Ileana Ștetz. Lansarea cărții *Năsăudeni și Marea Unire* (autor prof. Ioan Seni) a determinat opinii din cele mai plăcute exprimate de acad. D-tru Protase, insp. șc. dr. Lazăr Ureche, dir. Dorel Coc, col. dr. V. Tutula, prof. Sever Ursa, prof. M. Daroși, R. Berceni, dr. Maria Covaci (Beclean), jr. Șt. Mihut (Dej)...

La întâlnirea cu colectivul de redactare a *Monografiei Năsăudului*, astriștii năsăudeni s-au prezentat cu rezultate bune: dr. Gh. Pleș, Pompei Raus, R. Berceni, I. R. Nistor, I. Lăpușneanu, I. Mititean, Gr. Marțian, R. Băeș, D. Mureșan – primar, N. Grumezea și I. Seni. Colaborarea astriștilor năsăudeni cu vereriștii clujeni dă rezultate deosebite, iar finanțarea editării primului volum de către CL va face posibilă apariția lui înainte de 1 XII 2008;

9 mai – Ziua Europei – I. Seni - prezentare power point – în Sala festivă a Primăriei, în colaborare cu personalul specializat al Primăriei - Dana Fetti și Carmen Oltean...

mai: 26-29 – *Veronica Micle* – Năsăud, Tg. Neamț, Văratice – CJC Gălățan, acțiune ce anunța Parteneriatul Primărie CJC

O delegație a Astrei Tineret (Marc Gabriel și Marta Toderic din Colegiul N

„G.C”) a fost prezentă la serbările de la Blaj (**13-15 mai**), dedicate împlinirii a 160 de ani de la Revoluția din 1848. Decontul deplasării a fost susținut de conducerea Despărțământului.

Tot în luna **mai (18)** conducerea DNA a oferit *diplome de merit* pentru cele mai autentice costume populare evidențiate la **Maialul elevilor năsăudeni**, formațiilor artistice: Ansamblul **Călușarii** (prof. Cristian Măți „*MLădițe năsăudene*” (înv. Dochița Moldovan, prof. Floare Vaida), **Romana** (Dana Chira, Floarea Vaida), *Grup Șc. Maieru* (înv. Măriuța Pop). Copiii au primit din partea DNA diplome, dulciuri și sucuri, prin atragerea de sponsori de către președintele DNA – prof. Ioan Seni, sponsorii fiind Intex Năsăud (dir. ing. dipl. Dorel Sima), Miss SRL Anieș (dir. Emil Iugan). Patronul Radu Marțian (Blactea Năsăud) a răspuns solicitărilor dir. Dorel Coc; Președintele DNA a oferit dulciuri dansatorilor **Călușarii mici** (instr. Măți Cristian și formației **Fetele de la Căpâlna** (instr. Dochia Moldovan) prezenți la festivalul județean de folclor școlar; Primarul orașului și CL au oferit peste 100 de premii substanțiale olimpicii performanți la fazele județeană și națională a Olimpiadelor școlare, olimpici aparținând școlilor năsăudene, în special ai Colegiului „G.C”.

Concursul interdisciplinar *Dr Paul Tanco*, ediția a XII-a, **24 mai 2008**, găzduit de Șc. Gen. „Ștefan cel Mare” Bistrița și organizat de președintele Sect. Științifice a Desp. Astra Năsăud, prof. dr. Gh. Pleș reprezintă efortul comun a zeci de profesori de română și matematică din arealul DNA, în general membri ai Astei care se dedică scopului nobil de educație și competiție la nivelul copiilor școlari. La fel de solicitantă este și găsirea premiilor pentru zecile de copii evidențiați. Protopopiatul Năsăud (pr. I Dâmbu), conducerea DNA (prof. I. Seni, prof. dr. Gh. Pleș) și alți sponsori ai Astei găsesc soluții și încurajează această activitate competitivă de mare importanță și eficiență. La ediția a XII-a, de mare folos a fost ajutorul dat de **Fondul Școlar și de Stipendii a UCG Năsăud**, prin președinții lor prof. I.R.Nistor, Pop Antonel și Consiliul de administrație care au asigurat premiile și distincțiile necesare.

Unii astriști (Gh. Pleș, R. Berceni, G. Cârnu etc) susțin activitatea formațiilor de cor bisericesc, participând la manifestări județene sau zonale sub forma schimburilor de experiență, așa cum s-a organizat la Năsăud reuniunea corală de muzică sacră „Tudor Jarda”, **25 mai 2008**.

Ediția a VIII-a a **Zilelor Năsăudului** a avut loc în zilele de **2-5 iunie 2008**. Membrii Astei au asigurat buna derulare a sesiunilor științifice legate de două aniversări: **90 de ani de la Marea Unire** – moderator academician D-tru Protase, cu teme susținute de prof. Ioan Seni – prezentare power point, Ironim Marțian, Vasile

Tutula și moderatorul. *Lansarea de carte* a fost onorată de V. Tutula, R. Berceni, Gr. Marțian, I. Lăpușneanu, Tr. Pavelea, M. Prahase, I. Mititean, Claudiu Șular, Ioana Precup, Elisabeta Lușcan, Lucian Vaida, Adr. Onofreiu, S. Ursa, L. Păiuș, M. Daroși, Icu Crăciun, Raveca Vlașin, Nicolae Vrășmaș... În deschiderea sesiunii, academicianul D. Protase s-a referit la *Originile neamului românesc*. În 3 VI se va derula al doilea simpozion: *160 de ani de la Revoluția din 1848*, moderată de prof. I. Seni și col. dr. Vasile Tutula, cu teme susținute de moderatori, Fl. Vaida, Adr. Onofreiu, T. Tanco, Lucian Vaida... N-au lipsit aniversările sau comemorările anului 2008, tematică moderată de prof. dr. Gh. Pleș, cu implicarea d-lor T. Tanco, C-tin Catalano, R. Berceni, pr. Leon Pop, I. Lăpușneanu, Gr. Marțian...

În luna **iunie (13)** – vor fi asigurate *premiile anuale ale Astei*, oferite elevilor din școlile născute care au obținut **media anuală cea mai mare** pe profil – informatică, filologie, pedagogic, economic, silvicultură, gimnaziu... Diplomele și premiile în bani și cărți au fost procurate de președintele DNA prin sponsorii tradiționali ai Astei, 23 de elevi de mare performanță, majoritatea cu media generală 10.

În perioada **12-16 iunie 2008** o delegație a Despărțământului astrist născutean – prof. Emil Nistor, fam Romulus și Valeria Berceni s-au alăturat aștristilor din țară în manifestările culturale prilejuite de *Deniile eminesciene*, ediția a XIII-a: conferințe, expoziții, spectacole, lansări de carte, depuneri de coroane și jerbe pe trasee parcurse de Eminescu: Iași, Botoșani, Alba Iulia, Blaj, Cernăuți, Hotin, Herța...

18 iunie – *Lansare de carte* la Librăria *Aletheia* Născute cu Corneliu Florea (SUA), C. Cotuțiu, V. Știr, V. Rațiu, I. Pinte, Camelia Toma – Lăpușneanu, I. Seni. Participarea aștristilor a creat o ambianță spirituală adecvată...

Iulie – 8 – Aștristii născuteeni sunt invitați la Simpozionul *Veronica Micle* organizat de CJC BN și Primăria Născute, un început încurajator pentru autoritățile județului întrucât aștristii născuteeni, ieșeni și blăjeni se aflau la ediția a XII-a a Concursului internațional de creație *Veronica Micle*, ediții în care s-au dezvelit și busturile *Veronica Micle* (2001) și *Eminescu* (2002). Deși această inițiativă a venit mai târziu din partea autorităților, ea își are valoarea și importanța sa, întrucât un parteneriat mai largit va asigura o audiență mult mai numeroasă, iar acțiunea poate fi mult mai benefică. Propun ca în anul 2009, când se împlinesc 120 de ani de la moartea lui Eminescu, Creangă și V Micle să se organizeze o acțiune comemorativă în cadrul unui parteneriat al Primăriei Născute, CJC BN, D Astra Născute și Societ. VRR Cluj-N...

Încurajatoare este și organizarea *Zilei portului popular* la Zagra (13 iul. 2008), manifestare inițiată în ultimii ani de către p.c. pr. protopop Ioan Dâmbu, vicepreședinte al Astrei. Exemplul său ar mai putea amâna pentru un timp poluarea și chiar dispariția portului popular și a folclorului românesc cu condiția ca această inițiativă să cuprindă toată V. Someșului și să se desfășoare prin parteneriate conduse de CJC BN...

Iulie 17-24 – Tabăra internațională „*Acasă la noi*”, cu elevi din raionul Ștefan Vodă, R Moldova; grupul condus de prof. Ana Mihailevschi, Galina Onofrei, Tudorică Roman, Pânzar Veniamin și ing. Alexandru Mihailevschi – a fost găzduit la Dumitra, prin implicarea cadrelor didactice din Școala Generală – dir. Silvia Floroaie, dir. ed. Livia Bozga și ceilalți dascăli: Corina Ordace, Mărioara Moldovan, Claudia Avram, primarul Gh. Bălăjan, pr. satului, dascălii din Cepari și Târbui, familiile generoase din localitatea Dumitra. Oaspeții au fost primiți cu căldură și suveniruri de primarul Năsăudului, ing. D. Mureșan, viceprimarul Ov. Maghiar, mai mulți consilieri locali (prof. R Berceni), de dir. Colegiului Dorel Coc, de președintele DNA prof. I Seni care le-a asigurat autocarul pt. turul județului prin sponsorul Daniel Ani din Năsăud, de insp. g-l prof. Mihai Mureșan în Sala festivă a IȘJ...; la sediul Astrei au primit daruri de la patronul Nicu Găitan, iar primarul D Mureșan le-a asigurat și motorina de întoarcere acasă... Fără Astra această tabără n-ar fi avut loc, iar pe membrii Astrei nimeni nu i-a obligat s-o realizeze, dar altruismul și voluntarismul lor au întrecut orice așteptări și Tabăra va rămâne în mintea copiilor ca un vis frumos, împlinit. Felicitări astriștilor...

În luna august 2007 și 2008 astriști năsăudeni au colaborat la edițiile XXX și XXXI la Festivalului culturii populare *Samus* de la Dej, iar lucrările lui Sever Ursa, Icu Crăciun, Liviu Păiuș, Leon Catarig și Ioan Seni au fost bine apreciate. Colaborarea cu astriștii din Dej și vereriștii din Cluj-N (prof. dr. Ironim Marțian) a dat din nou rezultate remarcabile...

Tot în aug. 2008 a avut loc la Rebrișoara *Memorialul Toderic*, o acțiune sportivă organizată de C. A. Rebrișoara – vicepreșed. Leon Catarig, acțiune susținută și de conducerea DNA prin logistica necesară organizării...

27-28 sept. 2008 – dezvelirea busturilor *Creangă și Eminescu* la Cristeștii Ciceului s-a făcut într-un cadru astrist de înaltă ținută spirituală în care a fost elogiată donația medicului Gh. Tr. Dascăl, atât de astriștii locali, cât și de autoritățile locale și invitații astriști din Blaj, Brașov, Cluj, Dej, Săcele, Beclean și Năsăud. Sesiunea de comunicări, depunerile de coroane, spectacolul artistic al Școlii (dir. Cornel și Nadia Urian), spectacolul Casei de Cultură al Sindicatelor Bistrița (dir. Al. Câțcăoan) au

demonstrat încă o dată rolul Astei în coagularea forțelor spirituale în actul cultural. Următoarele donații ale medicului Dascăl se anunță a fi *Lupa Capitolina* la Telciu și Romuli. Vom relata pe larg acțiunea de la Cristeștii Ciceului într-un număr nou al periodicului *Astra Năsăudeană*...

2-4 oct. 2008 – Parteneriat între CN"GC" și Desp. Astra, C A al CN"GC", IȘJ, Primăria Năsăud - cu privire la sărbătorirea a 145 de ani de la înființarea Colegiului și 90 de ani de la moartea lui Coșbuc, prilej de întâlnire cu profesorii univ. de la Sibiu și Brașov, cu acad. D-tru Protase de la Cluj-N, prilej de a informa bobocii de clasa a IX-a despre evoluția școlii în cei 145 de ani și de a derula adunarea anuală a Desp., adunare găzduită de membrii C.A. al CN"GC".

Alte puncte tari ce merită consemnate ar fi: **relațiile bune** cu alte despărțăminte (Blaj, Dej, Iași, Sibiu; cu alte ONG-uri; cu societatea culturală „VRR” Cluj Napoca - președ. col. dr. V. Tutula; cu autoritățile locale – *primari, consilieri, directori de școli, preoți, biblioteci, case de cultură sau cămine culturale, biserici etc*); cu instituții județene implicate în acte de cultură și educație (IȘJ – insp. g-l Mihai Mureșan, Daniel Pavelea ș.a.); *Casa de Cultură a Sindicatelor* – dir. Al. Câțcăoan; *Centrul Jud. de Cultură Populară* – dir. Nicolae Gălățan; *Complexul Muzeal Jud.* – dir. Mircea Prahase; cu presa locală, județeană sau interjudețeană: *Răsunetul* – dir. Adrian Mănarcă, Olga Lucuța, Ioan Mititean, Menuț Maximilian, Ioan Lazăr, Gavril Moldovan, Ion Moise; *Mesagerul de BN* – dir. Emil Dreptate, Radu Sîrbu, N. Băciuț, V. Știr, C. Cotuțiu, Elena Câmpan.; *Cuibul visurilor* – Sever Ursa, Icu Crăciun; *Astra blăjeană* – Silvia Pop (Blaj); *Revista română* – Areta Moșu (Iași); *Studii și cercetări etnoculturale* – Mircea Prahase (Bistrița), vezi nr 13; *Almanahul VRR Cluj-Napoca* – prof. univ. dr. Ironim Marțian; *Revista de istorie APIR BN* – dr. Lazăr Ureche (Bistrița); *Foaia Poporului* – Sibiu, prof. univ. dr. Dumitru Acu; *Curierul năsăudean* – Olga Lucuța; *Plaiuri năsăudene* – Radu Sîrbu; *Amalgam-Clio* – Fl. Vaida; *Muza someșană* (Ioan Lăpușneanu); *Tribuna ideilor* (Gr. Marțian)...

Experiența câștigată de unii membri ai Astei la adunările Desp. sau ale Asociațiunii îi ajută să-și organizeze acțiunile preferate așa cum își doresc ei: Gh. Tr. Dascăl și Cornel Urian la Cristeștii Ciceului – dezveliri de busturi și monumente; jr. Raus Pompei, președintele Judecătoriei Năsăud – autor al *Monografiei Justiției năsăudene* și organizator al expoziției permanente *Istoria dreptului năsăudean*; primarul Nicolae Lupșan din Leșu – dirijorul formației de trișcași și organizatorul *Rapsodiei trișcașilor* la Leșu; L. Catarig – întemeietor al sediului Astra Rebrișoara și al Muzeului etnografic sătesc; S. Ursa – custode al Muzeului *Cuibul visurilor* din Maieru

și director al periodicului sătesc cu același nume, ajutat de Icu Crăciun – redactorul șef al acestuia; Berengea Pavel – președinte al Astrei ilvene și custode al colecției *Muzeul din pod* din Ilva Mare; Șt. Bachiș – președintele C Astra Rebra; Mare Ilie – președinte al C Astra Ilva Mică... Așteptăm la Astra și pe alți colecționari sau pictori: Gh. Nechiti de la Ilva Mică, Nechita Bumbu de la Nepos, Valer Gălan de la Leșu, fam. vânătorului Pop de la Poiana Ilvei cu exponate chinegetice etc etc. Valorificarea muncii lor poate fi mai consistentă la Astra...

Numeroși aștriști conduc *reviste* sau *periodice culturale*, promovând presa culturală, educativă: *Ecologistul* (Berceni Romulus), *Tribuna ideilor* (Gr. Marțian, Dochița Moldovan), *Muza Someșană* (Ioan Lăpușneanu), *Cuibul visurilor* (Sever Ursa, Icu Crăciun), *Astra năsăudeană* (Ioan Seni), *Plaiuri năsăudene* (Radu Sîrbu), *Curier năsăudean* (Olga Lucuța), *Cetatea Rodnei* (Livi Păiuș), *revistele școlare* din Colegiul Coșbuc (*Amalgam* – Fl. Vaida, Paula Burdeți...), Liceul „Solomon Haliță” (Măgurean Monica...), Șc. Gen. „Mihai Eminescu” (Șt. Kovaci) etc etc... Se anunță *Revista graniței*

Relații bune cu conducerea centrală a Astrei – prof. dr. D-tru Acu, Areta Moșu, D-tru Borțan, Mihai Șofronie, Oct. Bologa, D-tru Dumitru, V. Grecu, M. Tipuriță..., conducere realeză la adunarea de la Lipova (Arad) – mai 2007; Cele mai multe deplasări la Sibiu, la ședințele Astrei Centrale le au aștriștii: Sever Ursa, Pavel Berengea, Ioan Seni, Emil Nistor...

Parteneriatele Cercurilor aștriste sau ale Despărțământului cu Primăriile din arealul DNA: primarul Năsăudului, ing. **D-tru Mureșan**, membru fondator al Astrei năsăudene contează cu încredere pe solicitudinea aștriștilor din oraș, atât în calitate de coautori ai *Monografiei*, cât și ca susținători ai *sesiunilor de comunicări de Zilele Năsăudului*, amintindu-i pe Gr. Marțian, P. Raus, Tr. Pavelea, I. Lăpușneanu, Gh. Pleș, I. Seni, pr. Leon Pop, R. Berceni, I. R. Nistor etc, ca și pe membrii Societății „VRR” din Cluj-Napoca: acad. D. Protase, scriitor T. Tanco, prof. univ. dr. Ir. Marțian, col. dr. V. Tutula etc.; Primarul **Nicolae Bodiu** – Rebrișoara cooperează eficient cu aștriștii rebrișoreni în toate acțiunile culturale pe care le organizează, mai ales de *Zilele Rebrișoarei*, la *dezvelirea unor monumente*, *sesiuni de comunicări etc.*; La Cristeștii Ciceului, primarul ing. **Petru Șerban** cooperează strălucit cu membrii Astrei – Gh. Tr. Dască, Cornel Urian, Ana și Iacob Tătar, pr. Pompei Mureșan...; la Salva primarul **Gh. Onul** și viceprimarul **Ioan Anghelini** cooperează benefic cu membrii Astrei – prof. Ana Filip și Ioan Morar la realizarea *Monografiei*, cu ceilalți aștriști la alte acțiuni culturale...; la Dumitra – primarul **Gh. Bălăjan** colaborează cu solicitudine la

realizarea Taberei internaționale *Acasă la noi*, cu copii din raionul Ștefan Vodă, R Moldova, găzduiți în comuna Dumitra; la fel s-au petrecut lucrurile la Telciu, unde primarul ing. **Sever Mureșan** a cooperat elegant cu profesorii care au găzduit Tabăra internațională *Acasă la noi*", cu doi ani în urmă...

Exemplele concludente pot continua cu relațiile dintre membrii Astei și șefii altor instituții, mai ales acolo unde acești manageri sunt sau nu și membri ai Astei. Ex: Colegiul N „G.C” – dir. Al. Dorel Coc; IȘJ – insp. g-l prof. Mihai Mureșan; CJC BN – dir. prof. N Gălățan; Muzeul Județean BN – dir. prof. Mircea Prahase; Muzeul Grăniceresc – dir. dr. Lucian Vaida; Biblioteca „Veronica Micle” – dir. prof. N. Grumezea; Biblioteca Academiei, filiala Năsăud – bibliotecar Alexandrina Boteanu; Șc. Gen. „M Eminescu” – dir. prof. B. Spiridonică și adj. Șt. Kovaci; Gr. Șc. Silvic – dir. Gavrilă Onul și adj. Dinu Misăilă; Gr. Șc. Economic – dir. prof. Dorel Bidică; Arhivele St BN – dir. prof. I Mureșan, Adr. Onofreiu; Extensia UBB Năsăud – dir. prof. dr. Gh. Pleș, H. Catalano; cu Muzeele memoriale din Coșbuc – dir. prof. C-tin Catalano și din Liviu Rebreanu – Valer Ilovan; cu UCG Năsăud și Fondul Școlar de Burse și Stipendii – președinți – I. R Nistor, Antonel Pop și Valentin Gălățan..

În Valea Ilvelor, în fiecare localitate primarul susține Festivalul ilvean de colinde, ajuns, din inițiativa Astei la cea de-a XIII-a ediție care va fi găzduită de Lunca Ilvei – primar Flaviu Lupșan; La fel stau lucrurile la Ilva Mică – primar Horea Aurel, Măgura – primar Ioan Șamșudean, Poiana – primar I. Dragotă, Ilva Mare – primar Al Anca etc.;

Astriștii au mai onorat sesiunile CL unde se acordau titluri de *Cetățeni de onoare*; alții s-au implicat în reușita unor granturi școlare; alții au organizat memoriale sau concursuri județene sau interjudețene, în special la matematică – prof. Ioan Tebieș, Ioan Ani, Cărcu Anca, Ioviță Edith, Vasile Rus etc; alții sprijină serbările religioase din localitățile lor; sau cele dedicate veteranilor, bătrânilor sau pensionarilor; astriștii n-au lipsit de la recenta acțiune a CJC: *Fire de tort*; alții se simt bine în Societatea scriitorilor: prof. N. Bosbiciu...

Pentru valoarea lor unii astriști năsăudeni au primit calitatea de *Cetățean de Onoare* al localităților unde s-au învrednicit să fie de mare folos și deosebit de utili: **Gh. Tr. Dascăl** – la Dej, Cristeștii Ciceului, Chiuești (jud. Cluj), Maieru, Zagra, Năsăud, Leșu; **Sever Ursa** – Maieru, Năsăud; **Gr. Marțian** – Năsăud etc.

Pentru valoarea acțiunilor noastre astriste suntem sprijiniți de oameni cu suflet mare, de sponsori generoși, iar unii dintre noi își oferă averea pentru a-și organiza activitățile prin Astra: dir. Dorel Sima – Intex, patronul Emil Iugan – Mis Grup Anieș,

dir. Ov. Șulea – Somplast, patronul Radu Marțian – Blacteea, Nicu Găitan - Granada, medicul Gh. Tr. Dascăl, D-tru Nistor – Rotsin, notarul Maxim Pop, ing. Dumitru Ani, patronul Daniel Ani – AniTour, Malvina Demeter, UCG Năsăud – președinți I.R.Nistor și Antonel Pop, primarii D-tru Mureșan – Năsăud, Nicolae Bodiu – Rebrîșoara, Onul Gheorghe – Salva, Sever Mureșan – Telciu, Al. Anca – Ilva Mare, Horea Aurel – Ilva Mică, Ioan Șamșodean – Măgura, Roland Venig – Sângeorz-Băi, Nicolae Anghel – Coșbuc, Gh. Bălăjan – Dumitra, Șt. Sângeorzan – Feldru...

II. Puncte slabe:

Din nefericire unele cercuri și unii membri ai Despărțământului trăiesc clipe de imobilism, delăsare, dezinteres, oportunism, inerție. Sunt dezamăgiți de starea lor socială, sunt derutați de ce se întâmplă în ultimii 10-20 de ani; Acceptă greu să mai facă ceva, atâta timp cât instituții de cultură ce consumă din banii publici au o activitate formală sau nici măcar atât. Statul încurajează astfel de stări de lucru, fără să-i răsplătească pe cei care se implică voluntar. Într-o zodie a minciunii în care nimeni nu plătește pentru răul făcut, orice dezamăgire pare firească, iar decăderea morală pare tot mai accentuată...

Ne lipsește tineretul, tot mai dezamăgit de perspectiva lui socială și tot mai puțin convins că poate fi util viitorului prin eforturile lui proprii, în propria-i țară. Părăsesc țara nepermis de mulți români..

III. Oportunități:

Având personalitate juridică am putea accesa fonduri prin programe de finanțare pentru a menține o publicație, pentru a organiza festivaluri, expoziții, pentru dezveliri de plăci sau busturi, pentru sesiuni științifice, cenecluri, pentru pliante documentare, monografiile și alte servicii culturale către populație etc. Parteneriatele cu CL și Primăriile din ținut sunt obligatorii, dacă ne dorim și unii și alții acțiuni reușite... În acest sens sunt oportune și colaborările cu parlamentari, consilieri județeni și locali...

Folosirea Internetului în relațiile de informare și comunicare devine obligatorie și oportună;

Relansarea activității de cenaclu la nivelul școlilor năsăudene și a școlilor sătești pentru a stârni interesul tineretului de a participa la concursurile județene sau naționale de poezie sau a expozițiilor de desene ori de pictură organizate de Astra și alte foruri culturale.

IV. Perspective:

Perspectivile Astei în general și a Astei născuțene mai cu seamă, vor depinde de calitatea oamenilor care o compun, de obiectivele care-i vor mobiliza viitoarele acțiuni astriste, vor depinde de noile condiții în care România va fi membră a Uniunii Europene. Este de la sine înțeles că în cadrul Uniunii nimeni nu-ți promovează interesele culturale și educative, dimpotrivă, fiecare națiune, fiecare individ își protejează valorile culturale și morale cum știe mai bine, pentru a-și consolida identitatea, personalitatea și imaginea între celelalte țări componente ale UE. Rămâne ca și românii să-și mențină imaginea de popor latin, inteligent, creștin, cu o istorie eroică, cu reprezentanți de seamă în cultura europeană și mondială, cu reprezentanți demni de toată admirația în știința mondială, în tehnică și inovații, în artă și sport...

Astra poate și trebuie să existe pentru că domeniul ei de activitate o cere și o impune ca pe o stringentă necesitate. Trebuie găsite însă resorturile unei mobilizări eficiente a resurselor umane și a energiilor care-i pot aduce satisfacții. Aceste energii se găsesc în D-voastră, cei de față și în cei care, din motive obiective lipsesc astăzi. Astfel de resurse există în toți românii marcați de simțul datoriei față de interesul național...

Se impune cu stringență întocmirea documentațiilor oficiale pentru accesarea de fonduri nerambursabile în inițierea și derularea viitoarelor activități astriste cultural-educative. Despărțământul nu are fonduri suficiente pentru derularea acțiunilor pe care le poate realiza. Cotizația se adună greu, iar pentru diferite donații trebuie să alergi mult. Legea însă permite, prin **Ordinul din 28 decembrie 2004 ca până la 2% din impozitul pe venitul anului precedent**, impozit reținut deja de stat, să fie oferit unor asociații non profit. Este o posibilitate de a ne atrage prietenii și cunoștințele spre Astra. Le mulțumesc anticipat celor care au și făcut-o anul trecut, iar mulți au făcut-o și anul acesta: CN"\"G.Coșbuc\", Șc. Ilva Mică, Feldru, Rebra, Romuli, simpatizanți ai Astei din oraș (conducerea de la Somplast – dir. Ov. Șulea, Gr. Șc. Economic – dir. Dorel Bidică.), din Bistrița - dir. M. Prahase, unii din foștii elevi ai școlii noastre, prietenii actuali ai președintelui, poate mulți dintre prietenii DVS...

Merită să ne întrebuițăm la modul cel mai serios pentru a realiza *Monografia Astei născuțene*. Pentru redactarea ei avem deja studii numeroase realizate la Arhivele Statului prin dr. Lazăr Ureche, prof. univ. Ironim Marțian, pentru perioada veche și interbelică, iar pentru ultimii 17 ani avem rapoartele anuale și consemnările din presa locală, județeană și națională. Astriștii născuțeni, care vor să-și depună CV-ul în acest fond o pot face cu convingerea că activitatea lor la Astra va putea fi cunoscută în viitor și de alți cercetători..

CONCLUZII. Prin muncă, pasiune și multă cutezanță am reușit numeroase acțiuni care depășesc în calitate și valoare multe activități ce cad în responsabilitatea altora. Să strângem rândurile în jurul astriștilor altruiști care se implică voluntar în acțiuni educative de evidentă eficiență. Să ni-i apropiem cu toată căldura pe toți cei care pot sluji cu credință interesul național, să ne implicăm cu eficiență în viitoarele probleme ale ținutului nășăudean determinate de noul statut al României, de membru al UE.

„ASTRA continuă să fie cel mai important ONG, o veritabilă instituție de cultură. O instituție care, deși nu are fonduri asigurate, este mai prezentă în viața publică și culturală a multor localități decât instituții cu buget asigurat și cu personal plătit”. (Nicolae Băciut, *ONG-uri de formă sau formative?*”, în „Mesagerul” nr. 3033 din 10 oct. 2006, p. 9).

XII. RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

MIRCEA PRAHASE: PORECLE ȘI SUPRANUME DIN BAZINUL SUPERIOR AL SOMEȘULUI MARE

Ion LĂPUȘNEANU

Apărută recent la Editura Sueprgraph din Cluj-Napoca, lucrarea cercetătorului bistrițean Mircea Prahase este un adevărat eveniment editorial, pentru că, așa cum afirmă, în prefață, profesorul universitar doctor docent Gavril Istrate: „se încadrează perfect în rândul unei serii de lucrări importante cu care nășăudenii se grăbesc să umple golul produs în cei peste 50 de ani de nerodnicie, în domeniul culturii și al istoriei regionale, și să completeze verigile căzute ale unui lanț, fapt care se poate traduce (...) prin continuitate și respect pentru ceea ce au realizat înaintașii lor în domeniile respective”. Dintre realizările înaintașilor ilustrul prefațator, fost profesor și mentor al autorului cărții, fac parte *Istoria rezelului oriental ilustrat*, de M. Pop și A.P. Alexi, *Istoria școalelor nășăudene*, de Virgil Șotropa și dr. Nicolae Drăganu, traducerea *Republicii* lui Platon realizată de Vasile Bichigean, *Poezii populare din Maramureș* culese de Alexandru Ciuplea, *Rapoartele și Anuarele Liceului „George Coșbuc”*, *Icoana unei școli dintr-un colț de țară românească*, de Sandu Manoliu, *Doina din Transilvania*, culegere alcătuită de Victor Onișor, cel care a tradus și *Castelul din Carpați* de Jules Verne, *Dor și jale*, *Patimi și suferinți*, *Poezii culese din război*, carte publicată de dr. Emil Precup la Gherla în 1920 ș.a.

Situarea cărții lui Mircea Prahase într-o asemenea serie de cărți, publicații și traduceri realizate de nășăudeni, nu este nici forțată, nici întâmplătoare. Această carte sondează, într-un mod strălucit, o inepuizabilă și fertilă sursă de spiritualitate românească din legendara Țară a Nășăudului, loc binecuvântat, cu oameni hâtri și inteligenți, urmași ai vitejilor grăniceri de odinioară. Este rodul unor îndelungi anchete pe teren, efectuate în perioada 1967-2004, în 28 de localități situate pe Valea Someșului, Sălăuței, Ilvelor și Zăgrii, unde a chestionat 48 de informatori (dascăli, primari, secretari de consilii locale, sau simpli țărani) de la care a cules peste 2500 porecle și supranume.

Lucrarea este structurată în trei capitole: I. Generalități. Definiții. Clasificări. II. Categorii de porecle și supranume. III. Câteva concluzii.

Primul capitol este o lungă și doctă incursiune prin imperiul vast al studiilor de onomastică. În cele 24 de pagini ale acestui capitol aflăm impresionantul număr de lucrări și studii ale unor filologi de marcă din care autorul cărții reține nu mai puțin de 50 de note bibliografice. Este încă o dovadă că lucrarea în discuție nu este făcută de un amator neavizat, ci de un specialist în domeniul lingvisticii cu reală vocație de cercetător. De fapt,

după terminarea studiilor la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, Mircea Prahase a îndeplinit o vreme funcția de cadru didactic la catedra de limba română a Institutului Pedagogic din Suceava.

După ce trece în revistă, în primul capitol, o serie întreagă de definiții, clasificări și aspecte metodologice, în cel de al doilea capitol, care constituie structura de rezistență a cărții, face a clasificare originală în care își categorisește cele peste 2500 de porecle și supranume. Prima categorie este cea de Porecle colective sau intercomunale unde menționează o „poezioară” publicată de preotul Ștefan Buzilă sub titlul „Glume grănicerești”, în nr. 22/1937 al revistei „Arhiva Someșană”. Aflăm aici „portretele colective” ale locuitorilor din 27 de localități dintre cele cercetate de autor (Acru-i borșu-nosodeni”...,Baraboi amari strâmbeni”... „Ciuperci roșii găureni” etc.).

O vastă categorie de porecle sunt cele individuale care la rândul lor se referă la: I. Aspecte fizice (fața, membrele, defectele fizice); II. Însușiri și defecte morale (lacomi, avari, caracter, leneși, sprinteni, agili, alte împrejurări); III. Relații de rudenie, prietenie, vecini; IV. Ocupații, meserii, ranguri, titluri, stare socială; V. Viață ostășească; VI. Religioase. Superstiții; VII. Nume de familie și de botez devenite porecle; VIII. Toponimice și etnice; IX. Obiecte de uz casnic, unelte, instalații, diverse ustensile, instrumente, jucării, alimente, îmbrăcăminte; X. Faună. nume de animale, părți ale corpului animalelor; XI. Floră. Nume de plante, părți ale plantelor, caracteristici ale fructelor și plantelor, colectivități de plante; XII. Fenomene climaterice și termeni geografici; XIII. Porecle defăimătoare (acestea autocenzurate pentru conținutul lor prea savuros, pline de ironie și sarcasm); XIV. Alte porecle; XV. Cifre și litere.

În fiecare din aceste categorii porecele și supranumele sunt înșiruite în ordine alfabetică. Pentru fiecare poreclă autorul a stabilit etimologia, lucru ce a presupus cercetarea a numeroase lucrări de specialitate: dicționare, enciclopedii, studii, monografii, în număr de 45.

Așa cum menționează autorul în capitolul Concluzii, majoritatea poreclelor sunt „expresii metaforice care evidențiază prin constanța încărcăturii expresive, capabile să sugereze și să ironizeze spiritual trăsături ale caracterului uman”.

Cartea filologului Mircea Prahase se încadrează în categoria cercetărilor fundamentale și se adresează, în mod deosebit, specialiștilor în domeniu. Pentru ingeniozitatea, savoarea, expresivitatea unor porecle acestea pot amuza și cititorul obișnuit. Mai mult, aceste porecle ale spiritualității oamenilor din Țara Năsăudului ar putea fi utilizate de un eventual scriitor ce s-ar inspira din spațiul din care au fost culese, așa cum Mihail Sadoveanu a teaurizat în opera sa monumentală porecle din Moldova.

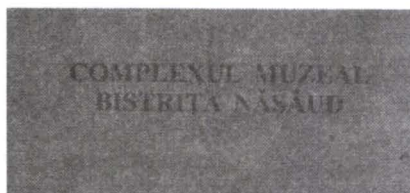
Dacă lucrarea cercetătorului Mircea Prahase se situează sub aspect sentimental în categoria lucrărilor menționate de d-l prof.univ.dr.doc. Gavril Istrate în prefața cărții, din punct de vedere științific ocupă un onorant loc în rândul unor lucrări elaborate de I.A. Candrea, Iorgu Iordan, Ștefan Pașca, Alexandru Graur, H.H. Sthal, Emil Petrovici, Nicolae Drăganu, Kis Emese, Aneta Stan, Vasile Țâra ș.a.

Tipărită în condiții grafice excepționale, cartea cuprinde și o serie de imagini foto color, realizate de autor, care ilustrează și pentru ochi, nu numai pentru minte, pitoreasca zonă cuprinsă între Țibleș, Heniu și Ineu, dar și aspecte din viața și preocupările oamenilor din acest element al spațiului mioritic.

„STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE”, VOLUMUL 13

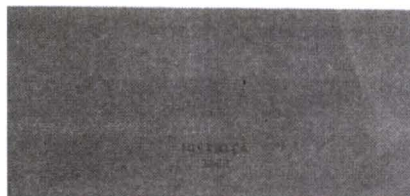
Victor ȘTIR

O frumoasă formă grafică și un conținut bogat, divers, incitant etalează pentru cititori și cel de-al trespzezecelea număr al publicației „Studii și cercetări etnoculturale”, editată de Complexul Muzeal Județean sub coordonarea cercetătorului principal Mircea Prahase, în buna tradiție a numerelor anterioare. Republicarea textului „Zestrea noastră și destinul demiurgic grăniceresc”, semnat de Leonida C. Pop și publicat în „Vatra”, nr. 1-3 din 1938, este în întregime actual și reținem: „Năsăudul a fost un focar de vibrație spirituală în salba mistică a altarelor de viață românească, un templu păstrător de limbă și cultură românească”. În secțiunea „Coșbuciana” semnează Grigore Găzdac, Mircea Popa și Constantin Catalano, despre orizontul folcloric al gândirii coșbuciene, despre poetul tainelor și al credinței. În „Rebreniana” semnează academicienii Al. Zub și Constantin Ciopraga, cartea realizată de N. Gheran și A. Moldovan „Liviu Rebreanu prin el însuși”; scriitorul Ion Groșan îl elogiază pe Nicolae Gheran recenzându-i volumul „Cu Liviu Rebreanu și nu numai”, Editura Academiei Române, 2008, descoperindu-l „un pamfletar ca pe vremuri” pe editorul care a împlinit singura integrală a unei opere literare în România. Consistentul studiu „Genurile și speciile literaturii populare”, subintitulat „Compendiu de folcloristică literară”, semnat de Vasile Adăscăliței și cercetătorul științific principal Mircea Prahase, este o analiză clară, amănunțită a problematicii propuse, sprijinindu-se pe o bibliografie bogată, de prestigiu. Profesorul Ioan Seni și dr. Ioan Băcă publică despre aspecte ale păstoritului pe Valea Gersei și Galații Bistriței, Carmen Bulz despre rapsodul Mihăilă Varvari, iar Mircea Prahase tâlmăcește semnificațiile „Ispasului” între miezul de sfîntenie și gestul, lucrul potrivit. „Filologica” include „Limba operei lui Rebreanu”, de profesorul ieșean Gavril Istrate și studiul lui Viorel Văsieș despre terminologia păstoritului pe văile Zăgrii și Sălăuței. Secțiunea „Portrete” este susținută de Ioan Seni cu profilele: „Sever Ursa – apostolul satului său” și „Cercetătorul științific Mircea Prahase la 60 de ani” – a doi

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

13

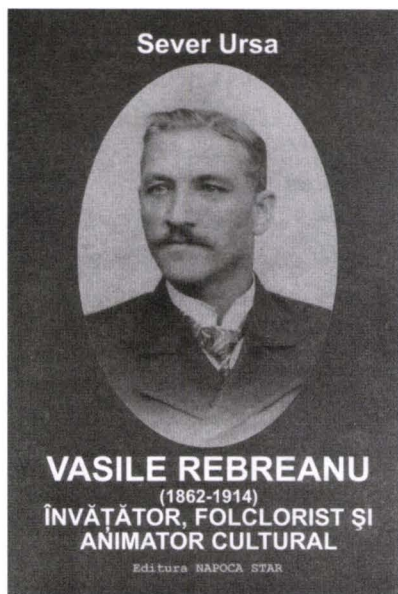
cărturari dedicați culturii acestui colț de țară, în buna tradiție a valoroșilor înaintași. Din „Varia” reținem studiul riguros documentat al lui Adrian Onofreiu – „Mentalitatea năsăudeană la 1871”, cercetarea laborioasă a Florinei Pop – „Imaginea femeii în ziarul «Ecoul» între anii 1980-1985” – din care reținem pe lângă altele, atât de actuala formulare: „Nu poate fi nimic mai de preț pentru o femeie decât să fie mamă”, dar și concluzii care profilează stilul propagandistic de atunci.

SEVER URSA DESPRE VIAȚA ILUSTRULUI DASCĂL VASILE REBREANU

Menuț MAXIMINIAN

Ilustrul dascăl al culturii nășăudene, întemeietor al Muzeului „Cuibul visurilor” din Maieru, Sever Ursa aduce, cu sprijinul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, prin intermediul Editurii Napoca Star, în carte, viața și activitatea învățătorului, folcloristului și animatorului cultural Vasile Reboreanu, tatăl scriitorului Liviu Reboreanu, care a trăit între 1862-1914. Din prefața, semnată de cercet.șt.pr.Mircea Prahase, aflăm că în volum întâlnim „o biografie completă și un arbore genealogic minuțios al Rebrenilor cu multe fapte inedite, ceea ce atestă o excelență informare, dar și acuratețe și acribie științifică”. Cititorul va face cunoștință cu Vasile Reboreanu, adevărat gospodar,

care se ocupă cu stupii, pomicultura, dar este „dentist amator”, fiind cunoscut ca „om al legii”, fiind cel care redacta cererile și plângerile măierenilor. A fost coleg de clasă cu marele George Coșbuc, întemeietorul primului cor mixt bărbătesc măierean, culegător de folclor, dar și publicist, Vasile Reboreanu, rămas mereu în conul de umbră al marelui său fiu, este prezentat în adevărata splendoare a personalității culturale. Volumul prezintă materialele tipărite între anii 1887-1895 în diverse reviste, majoritatea culegerilor fiind din zestrea satului Maieru. Nu lipsește partea de iconografie care întregește imaginea lui Vasile Reboreanu și a familiei sale. „Poezii populare”, „Culegeri și scrieri în proză”, „Datine populare”, „Gâcituri”, „Stărostitul”, „Medicini populare românești”, „Higiena copilului”, alături de relatările despre logodna și căsătoria părinților scriitorului Liviu Reboreanu din presa transilvană, dar și câteva însemnări din carnetul de cântece al mamei, Ludovica Reboreanu, sau consemnările romancierului Liviu Reboreanu despre prietenia părintelui său cu poetul George Coșbuc. Merită felicitată inițiativa scriitorului Sever Ursa de a traduce bibliografia selectivă și în limbile franceză, engleză și germană.

VASILE REBREANU, ÎN LUMINA LUI SEVER URSA

Victor ȘTIR

Recent, cărturarul Sever Ursa a publicat la Editura Napoca Sar din Cluj-Napoca volumul *Vasile Rebreanu (1862-1914), învățător, folclorist și animator cultural*”, o adevărată monografie a celui care a fost părintele celui mai mare romancier român, tradus în aproape patruzeci de limbi. Apariția cărții a devenit posibilă datorită susținerii acordate de Complexul Muzeal Județean, director Mircea Prahase, care semnează și un dens text prefațator – „Profesorul Sever Ursa și universul rebrenian”.

În „Studiu introductiv – Vasile Rebreanu, dascăl, folclorist și animator cultural”, Sever Ursa a realizat o amănunțită și-n același timp esențială parcurgere a fazelor importante ale originii, formării intelectuale, vieții de familie și profesionale, precum și a celei scriitoricești a chiuzeanului școlit, după posibilitățile epocii, la școala confesională din sat, la gimnaziul grăniceresc din Năsăud, preparandia din Gherla și școala da notari comunali din Făgăraș.

Cercetătorul universului rebrenian, Sever Ursa, a relevat personalitatea lui Vasile Rebreanu în preocupări culturale de valorificare a înțelepciunii rurale și literaturii populare, a aplecării spre lumea satului și a încercării de îndrumare, educare a poporului în modul în care era înțeles în epocă rolul intelectualului din Transilvania aflată sub ocupație străină. Fără un remarcabil talent literar, Vasile Rebreanu rămâne prin culegerea „Poesii Poporale”, culese în proporție de optzeci la sută din Maieru, unde a locuit zece ani împreună cu familia. Și prin „Culegeri și scrieri în proză”, cuprinzând „Datini și cântece populare”, „Gâcituri”, „Stârostitul”, „Medicini populare românești”, „Higiena copilului”, „Laptele”, „Gătirea săpunului” și altele, publicate în volum. Grăitoare, „Medicini populare românești” pentru pasiunea din zona medicinei a învățătorului care-și dorea cariera de medic pentru fiul Liviu, viitorul romancier. De spus că învățătorul Rebreanu avea o foarte sănătoasă concepție despre familie și rosturile ei; a avut patrusprezece copii cu Ludovica Diugan (talentata „diletantă” în teatrul înființat de unchiul ei în Beclean) și a încercat rostuirea cât mai bună a destinului acestora.

Beneficiind de profunda cunoaștere a metodologiei cercetării biografice și literare, de o stăpânire a „universului rebrenian” cum nu mulți se pot lăuda azi în

cultura românească, Sever Ursa a scris o carte cu o frază cursivă, clară, incitantă în a urmări destinul intrat sub „lupă”. Mai mult, la prospețimea cărții contribuie și un parfum al evocării oamenilor și faptelor din zona noastră, nu numai în text, ci și indusă sensibilității ca o adevărată celebrare.

ISTORIE ȘI SUFLET

Victor ȘTIR

Constantin Catalano, devotatul păstrător al zestrei ce ne-a rămas de la George Coșbuc în Casa memorială din Hordou, a publicat de curând volumașul „Din Țara Basarabilor”, semnat de poet și apărut în 1901, reluat în ediția a doua în 1911 și de atunci uitat. Ediția anastatică a lui Catalano o reproduce pe cea din 1901, apă-rută în Biblioteca Societății „Steaua”, și este o privire asupra celor mai importante momente ale istoriei noastre, povestite cu entuziasm și farmec pentru popularizarea faptelor de neuitat ale marilor voievozi.

Găsindu-se pe Negoiu, înaltul vârf al Carpaților, autorul privește spre toate provinciile noastre și face scurte trimiteri la forma-rea primelor state românești, la luptele cu turcii pentru păstrarea neatârării. Gândul îi merge mai departe spre satele românești din Bulgaria și Grecia, la românii (vlahii) din Timoc etc. Se aduc elogiile domnilor din dinastia Basarabilor, cei cu frică de Dumnezeu și drag de țară, de la Mircea cel Mare, cuceritorul Dobrogei, până la Matei Basarab, care a izgonit slavona din Biserică și a introdus limba română, înțeleasă de credincioși, tot astfel cum mai târziu Tudor Vladimirescu a forțat alungarea grecilor de la cârma țării și a reușit să determine reinstaurarea domniilor pământene, ori Gheorghe Lazăr, care a dat nației noastre învățătură în limba proprie.

Lăudabila inițiativă a profesorului Catalano readuce sub ochii noștri un text frumos, pe care ar trebui să-l cunoască, fără excepție, elevii de gimnaziu și nu numai, cartea prezentând mari fapte de arme și firea adesea prea blândă a românului.

O REEDITARE – DIN ȚARA BASARABILOR

Ioan Radu ZĂGREANU

„O lecție de istorie și patriotism propusă de George Coșbuc”

(Constantin Catalano)

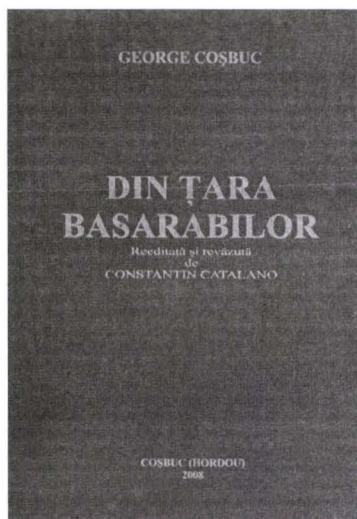
După aproape un secol (97 de ani), de la apariția celei de a doua ediții (1911) a lucrării lui George Coșbuc „Din Țara Basarabilor”, profesorul și muzeograful Constantin Catalano de la Coșbuc (Hordou) reeditează (ediția a III-a, Editura „Napoca Star”, 2008) această operă.

Prima ei ediție a apărut în anul 1901, în același an cu opera, cu o tematică oarecum asemănătoare, „România pitorească” a lui Alexandru Vlahuță. Avem de a face cu o carte de culturalizare, la nivel popular, am spune, pe înțelesul tuturor. Constantin Catalano a folosit textul și ilustrațiile primei ediții. Volumul completează înclinația spre epopee a lui George Coșbuc, întâlnită în poezie, cât și în volumele de proză „Războiul nostru pentru Neamț (1877-1878). Povestit pe înțelesul tuturor” și „Povestea unei coroane de oțel”, subliniază Constantin Catalano. Ne aflăm în fața unui curs poetic de istorie națională, cu o poveste fermecătoare „a devenirii poporului Basarabilor”, cum spune autorul. Aflăm „ce-i cu poporul nostru, cum s-a format el, prin ce a trecut, care i-au fost prietenii și neprietenii, ce șanse de viitor are” (Constantin Catalano).

Citind această carte nu se poate să nu te gândești la următoarele opere: legendele lui Ion Neculce, din fața cronicii sale intitulate „O samă de cuvinte”, „Cântarea României” a lui Alecu Russo, „Românii supt Mihai Voievod Viteazul” a lui Nicolae Bălcescu, „România pitorească” a lui Alexandru Vlahuță și „Cartea Oltului” a lui Geo Bogza.

Dacă, așa cum afirmă Constantin Catalano, „Din Țara Basarabilor” anticipează „Cartea Oltului” a lui Geo Bogza, celelalte opere semnalate mai sus, sunt valorificate de poet, ca surse posibile pentru unele sugestii.

Ideea unității de neam a românilor, „noi tot un neam suntem”, susținută consecvent de autor, te trimite cu gândul la cronică la Grigore Ureche: „românii câți se află lăcuiitori la

Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroș, de la un loc sunt cu moldovenii și toți de la Râm se trag”.

Legendeale presărate în această operă, referitoare la istoricul unor locuri, la explicarea unor evenimente, conțin tonalități din „O samă de cuvinte” a lui Ion Neculce. Așa este legenda despre valul lui Troian sau Brazda lui Novac, sau cea referitoare la sfârșitul lui Andrei Batory. Când secuii îi aduc lui Mihai Viteazul capul lui Batory, domnitorul muntean exclamă sceptic: „Bietul popă, bietul popă”.

De pe Negoiul, poetul își poartă privirea spre cele opt, respectiv nouă țări, locuite de români: Muntenia, Bucovina, Maramureș, Făgăraș, Banatul Craiovei, Crișana, Banatul, Basarabia, Dobrogea, ultima fiind doar sugerată de mai multe ori. Obsesia căutărilor sale vizuale rămâne Ardealul. În jurul lui se poziționează celelalte țări „ale Românilor”: „roată împrejurul Ardealului sunt așezate cele opt țări ale Românilor”. Prezentarea lui se face în maniera lui Nicolae Bălcescu: „Ardealul țară largă cât Muntenia, înconjurat de toate părțile de munți, ca o cetate de zidurile ei”.

Mereu întâlnim în această scriere privirea aruncată din amfiteatru a poetului. Se preferă privitul de sus, peste spațiile geografice. George Coșbuc constată cu bucurie sau cu amărăciune statutul de independență sau nu al provinciilor românești: „numai Muntenia și Moldova fac o stăpânire Românească, Regatul României, iar celelalte sunt în jugul străinilor”; „Una Basarabia, e sub mâna Rușilor, una Bucovina sub a Austrieilor, iar patru, Ardealul, Crișana, Maramureșul, Banatul, sub a Ungurilor”.

Referirile la situația prezentă, de atunci, a țărilor românești, revine de multe ori, pe parcursul acestei cărți: „Ori sub ce stăpânire ar fi țările noastre, noi suntem un singur neam, cu o singură limbă, cu un singur gând și-un singur dor”.

Mândria apartenenței de neam este exprimată răspicat: „Suntem mare neam”. Excursia prin istoria românilor pleacă de la etnogeneza lor, se consemnează năvălirile barbare, întemeierea principatelor românești, domniile și faptele mari ale lui Matei Basarab, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, mișcarea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu, perioada pașoptistă, epoca lui Carol I etc.

Martorul istoriei frământate a românilor este, ca și în poezia lui Grigore Alexandrescu „Umbra lui Mircea. La Cozia”, râul Olt: „Câte n-a văzut el, de când taie Carpații, câte cetăți ridicate nu le-a văzut ruinându-se până-n pământ! El a văzut popoare născându-se și murind apoi, pe malurile lui... din apa lui au băut Dacii cei războinici și se bucura și el văzând puterea lor. Și a văzut venind grozavele oști ale Romei, și atunci s-a înfiorat și el de spaimă”.

Natura, Negoiul, Oltul, Dunărea sunt reperele perene pentru o istorie mereu covulsionată, care s-a desfășurat în jurul lor. Lucrarea lui Alecu Russo, „Cântarea României” are 65 de versete, „Din Țara Basarabilor” este structurată în 18 capitole. Dacă la Alecu Russo antiteza dintre frumusețea, bogățiile țării, trecutul glorios și starea actuală de suferință a poporului oprimat, este aproape o permanență, la George Coșbuc predominantă este tonalitatea relatării apropiată de cea a basmului.

Dacă opera lui Alecu Russo exprimă mesianismul unei generații trecută printr-o revoluție ale cărei deziderate au rămas neîmplinite, opera coșbuciană premerge simbolic și stimulator visul de Unire al românilor, înfăptuit la 1 Decembrie 1918.

Chemarea stăruitoare la deșteptarea poporului român, consemnată frecvent la Alecu Russo, la poeții pașoptiști (Andrei Mureșanu), se regăsește și la George Coșbuc. Ea este Fundamentată pe originea și limba comună a românilor: „Același pământ ne ține, același vânt ne bate”. Urmele trecutului măreț, podul peste Dunăre al lui Apolodor din Damasc, sunt completate cu realizările timpului scriitorului, podul de la Cernavodă.

Reportajele lui George Coșbuc încep de obicei printr-o conturare a spațiului geografic descris, ca apoi el să ne țină lecția de istorie a locului prezentat, într-o manieră poetică.

Încercările lui George Coșbuc de a alcătui un portret spiritual al poporului român nu au consistența și nici puterea de sinteză a lui Alexandru Vlahuță (capitolul „Țara. Poporul”, „România Pitorească”): „Cu adevărat, minunat e poporul Românilor. Poate de aceea l-a și apărât Dumnezeu; că e de minune cum a putut să scape dintr-atâtea nevoi și furtuni ce-au trecut peste el și în „mijlocul atâtor neamuri păgâne și de-a pururi lacome de sânge românesc”. Similară este compararea destinului poporului român cu trestia atât la George Coșbuc, cât și la Alexandru Vlahuță: „Ca trestia ne-am plecat când au bătut vânturile mari și ne-am ridicat tot ca ea când s-au alinat vânturile”. George Coșbuc adaugă un alt element de comparație pentru poporul român, pe Făt-Frumos din poveste, care învie mereu.

Ajungând în Țara Făgărașului, poetul se oprește și pe la Avrig, locul de naștere a lui Gheorghe Lazăr, cel care „a venit... să ne aducă carte românească”. Nu întâmplător amintește și poetul de Gheorghe Lazăr, de statuia acestuia din fața Universității din București, alături de cea a lui Ion Heliade Rădulescu și Mihai Viteazul, sau cum scria Alexandru Vlahuță în capitolul semnalat, ultimul, din „România pitorească”: „iar pe locul acela sfânt s-au așezat trei statui: Eliade, Mihai Viteazul, Gheorghe Lazăr – poetul, eroul și apostolul”.

George Coșbuc pomenește și pe aromâni („Armânii”), ca să ilustreze neamul „mare și mult al românilor”. Existența poporului român s-a împletit permanent cu religiozitatea

sa: „mănăstirile lui erau numai locașuri sfinte, ci totodată cetăți, ci ziduri puternice”. Capitolul XV al cărții este un fel de concluzie a lecției de istorie, evidențiind lupta pentru libertate și independență a poporului nostru. „Comentariile lirice” ale istoriei sunt intersectate cu numeroase „contexte de pastel” (Constantin Catalano).

În ultimul capitol al volumului se descrie vărsarea Oltului în Dunăre, la Islaz, prilej pentru poet de a aminti de revoluția lui Tudor Vladimirescu, de Proclamația de la Islaz a revoluționarilor de la 1848, de vitejii lui Carol I care au luptat în Războiul de Independență.

Fiind vorba de un mare poet, ne interesează toate scrierile lui, iar și acelea mai puțin „sclipitoare”, ca realizare artistică. Ele conturează un profil literar, luminează alte fețe ale personalității scriitorului. De aici și importanța cunoașterii acestei scrieri indemnul editorului și al nostru pentru lecturarea ei, fiindcă avem în față „o lecție de istorie și patriotism propusă de George Coșbuc”.

DARIU POP SAU „DASCĂLUL DIN BLIDARI”

Editura Someșul, Satu Mare, 2008

Sandu AL. RAȚIU

„Măgura mea este așezată pe malul stâng al râului Ilva din ținutul Rodnei. Nu este un sat ca celelalte, are ceva aparte. Nu pentru că este satul meu în care mi-a răsărit prima dată soarele, ci fiindcă are ceva ce te face să-l mai vezi, de nenumărate ori, ca să nu te poți sătura de minunățiile pe care ți le oferă cu atâta dăruire. Printre cele două Cișeri duc drumul spre Arșița, pe valea Blaznei care se rostogolește peste pietre, bolovani, câțini, iar când ajunge la Săritoare se arunca nebună în vale, ajungând sleita de puteri în vâltoarea Ilvei. Acolo șade David, în casa căruia locuim noi în sat. Acesta este satul în care s-a născut, la 16 aprilie 1887, romancierul, poetul, dramaturgul, gazetarul, muzicologul, publicistul și inspectorul școlar al județului Satu Mare, Darius Pop. Doar T. Tanco, în „*Dicționarul literar*” din 1988, alături de Ovidiu Suciș și Doru Radoslav, vorbesc despre această personalitate complexă, „*Cultură și Literatură în ținutul Sătmărilor*”, dicționar apărut în anul 2000. De ce atâta uitare, de ce atâta neglijență, harnicul profesor Ofilă Varvari, după monumentală „*Monografie a satului Poiana Ilvei*” ni-l redă pe Darius Pop romancierul, cu ajutorul soției sale Florentina Pop; Darius Pop cu *Dascălul din Blidari*, roman biografic așezându-l pe autorul lui în rândurile de frunte ale scriitorilor ardeleni. Cartea se deschide cu un cuvânt înainte „*Darius Pop vocație de ctitor*” semnat de poetul sătmărean Petre Vulturescu, apoi cu „*Cronologia vieții și operei*” de Ofilă Varvari. Sub oblăduirea tatălui său George, la Măgura face primele 4 clase primare unde petrece trei înmormântări, mama și două surori. În 1885, moare și tatăl de tuberculoză, fiind înmormântat în cimitirul Bisericii vechi din Măgura Ilvei. Darius și Reghina rămân în grija mamei vitrege. În 1886 se înscrie la Gimnaziul Fundațional Grăniceresc din Năsăud, continuat la Orfelinatul învățătoresc din Debrețin. Vacanța din 1898 o petrece la fratele său Iustin, care era învățător în Maieru. Acum se împrietenește cu L. Rebreanu cu care va merge la scăldat la moara din centrul satului. „Duminicile plecau cu toată familia la băile din Anieș, unde veneau domni mari, conți și contese, de la Viena și Budapesta” își continuă studiile la Lucenic, în Slovacia, la Școala Normală. În 1905 termină Preparandia din Lucenic, fiind repartizat învățător în Maieru. Aici cumpără o orgă. Clapele pianinei aflată la muzeul „Cuibul Visurilor”, era pianina dăruită lui Darius de preotul din Măgura Ilvei (vezi *Dascălul din Blidari*). În 1906, se mută în Măgura Ilvei, apoi la Feldru și Șanț. Aici a înființat corul de țărani mult apreciat de G. Coșbuc. În 1908, senatul bisericesc îl numește

dascăl în Beclean unde va scrie și pune în scene piese de teatru. Cunosându-l pe Gheorghe Pop de Băsești se mută în această localitate, unde apare compoziția pentru sfânta libertate în 1914, ajutat de Vasile Goldiș, se refugiază în România, unde se alătură curentului național, publicând în „Familia Cosânzeana” și „Libertatea”.

Din 1919 este numit revizor școlar al județului Satu Mare, parte de țara de care a fost legat și pentru care a scris și compus. Și nu întâmplător cartea este editată de Direcția pentru cultura, culte și patrimoniu cultural al județului Satu Mare. Începând de acum se dedică cu totul școlii și intereselor acesteia, creând instrumentele eficace pentru răspândirea ideilor școlii în reviste, manuale, studii de istorie, poezii, cantate și coruri mixte. În 1927 este schimbat din revizor școlar șef, pentru că nu a vrut să se înscrie în nici unul din cele doua partide, Liberal ori Țărănesc. Volumul de poezii *Crizantemele târzii* apare în 1839. În 1940, se refugiază în Turda, după care se stabilește la Cluj, unde compune „Cantata eliberării”, devenind și secretarul Uniunii Compozitorilor din Cluj, muzica însoțindu-l toată viața. Se stinge la 20 martie 1965.

Măgura Ilvei, prin eminentul profesor și cercetător Ofilat Varvari, a pregătit în 1986 centenarul nașterii autorului, iar în 1987 o sesiune de comunicări, redând literaturii un talentat scriitor ardelean, cu nimic mai prejos decât scriitori ardeleni pe care îi știm. Înclin să cred că romanul *Dascălul din Blidari*, dacă ar fi fost publicat de autor la timpul său, l-ar fi așezat pe Dariu Pop în panteonul nemuririi, lucru pentru care îi mulțumesc lui Ofilat Varvari că l-a scos la lumină. Romanul prezintă viața dascălului și destinul acestuia din a doua jumătate al sec. XIX-lea, prin învățătorul George Bob. Romanul evocă evenimente istorice din școlile triviale și confesionale, figurile memorandiștilor, procesul pentru obținere a munților, viața unui colț de țară din N-E Transilvaniei ocupată de unguri, dar și zbuciumul acestor dascăli, apostoli cu adevărat ai neamului, formați pe băncile Preparandiei din Năsăud – orașul academicienilor.

La moartea lui Darius, fratele mai mic al marelui prozator, Tiberiu Rebreanu spunea: „Ați colaborat de copii la toate poznele pe plaiurile Maierului, iar mai târziu v-ați găsit ca buni prieteni așa cum ați rămas întreaga voastră viață. Împreună ați visat întregirea României, și fiecare din voi și-a dat prinosul prin activitatea sa rămasă moștenire de lumină pentru urmași” (necrolog la moartea lui Dariu Pop).

Dariu Pop a făcut parte din generația luptătorilor pentru unire din 1918. Romanul evocă oameni și evenimente istorice cum ar fi întâlnirea la Rodna cu Gherasim Domide – memorandistul. „Textul curge, te atrage, afirmă George Vulturescu. Spre exemplu: „Primărița a intrat iarăși aducând un deal de mămăligă ce aburea pe clopotor ca și muntele Cornii după ploaie” (pag. 72). Viața aspră a muntenilor din acest colț de țară, fără prea

multe pretenții, fac din roman, pe alocuri, un colț pastelat al unei vieți trudnice, dar sănătoase. „Ei da, dar vezi că pe la noi nu sunt cunoscuți strugurii. Mai aduc câte odată sașii de la Dumira la Rodna, dar sunt pe aici oameni care nu au văzut strugurii în viața lor” (pag. 73). Stilul monografic pe alocuri, cu personaje reale, dau autenticitate. „La masă erau protopopul Gherasim din Rodna, doctorul Fironi, popa Groze din Maieru, împreună cu notarul Dănilă, jascălul Larion și Baciuc de pe Ilva Mare (pag. 81). Mitologia populară era în floare la începutul secolului al XIX-lea.

Realizat este că Tătorul sau Pascălul „zadarnic încerci să-i prinzi privirile, fiindcă avea aparența că privește în două lături și nu te găseai pe tine însuși” (pag. 84) – creează o atmosferă de basm. Darius, fiind prieten cu Rebreanu, mă duce gândul la drama „Osânda”, unde Ion mărturisește că a fost în măgură (Blidari) la păscăltor care „mi-a făcut de întors și m-a scăpat”. Nu știu dacă Darius începuse munca la roman, dar este cert că Pascăltorul din Blidari este una și aceeași persoană cu Pascăltorul din „Osânda”. Iată realismul celor doi scriitori. Sociologia începutului de secol XIX, este redată amplu: „Poporul român din Ardeal freamătă. Nelegiuirile autorităților de stat se înteteau. Funcționarii numiți numai dintre indivizi de alte neamuri și care nu înțelegeau limba română făceau fel și fel de mizerii, mai cu seamă țăranilor care nu știau ungurește și nu-și puteau apăra drepturile în fața autorităților... După condamnarea memorandiștilor urmă un regim de teroare. Printre cele multe o astfel de măsură a fost și interzicerea dreptului de pășunat pe locul destinat parcului de vânătoare” (vezi *Întoarcerea la clasici*, ed. Saeculum, Beclean, 2007, de Icu Crăciun – *Memoriu în chestiunea exproprierii pădurilor grănicerești din fostul district al Năsăudului*, pag 9 – paginile memorabile ale romanului, de un dramatism care ne amintește de „Răscoala” lui Rebreanu.) Este momentul când Haralambie păstorul este anchetat și învinuit pe nedrept, este lovit de strajameșter, când el reacționează violent; ceea ce îi aduce execuția pe loc. „La vederea mortului, lumea adunată la primărie se revoltă. Jandarmii sunt prinși și li se dă foc”. Autorul stăpânește psihologia mulțimilor fapt ce mă face să cred că această poveste reală i-a fost povestită lui Rebreanu, fiind buni prieteni.

În *Caiete*, 1974, Rebreanu în „Amintiri din Ilva Mare”, notează „povoii”. Despre acest puhoi vorbește și Darius „într-o zi de vară era un năduf neobișnuit. Nu sufla nici o adiere de vânt și aerul încremenit era fierbinte... Priveau toți în sus și rămaseră împietriți de spaimă. În înaltul cerului cu mult mai sus decât vârful munților, zburau în aer acoperișuri de case, clăi de fân și fel de fel de obiecte trecând spre Rodna peste dealul Durnii. În câteva clipe, povoiul ajunsese la picioarele lui. Apa era aproape neagră, groasă ca smoala și avea un miros greu de mâl putred. Dascălul și copiii erau de necunoscut, mâlul vâscos îi

transformase în harapi, de parcă erau o familie de draci, răsăriți din mijlocul valurilor turbate” (pag 194-196).

Dascălul se îmbolnăvește. Doctorul Fironi, personaj real din Rodna îi administrează medicația. Facem cunoștință cu medicina, cu „leacurile”, începutului de sec XIX. Dascălul George Bob „a doua zi era întins pe laviță. S-a pornit un pelerinaj la casa învățătorului. Au venit femei cu rândul și l-au bocit cu mâinile încrucișate pe sân, legănându-și cu jale trupurile deasupra laviței” (pag. 198). George Bob, bărbat energic și viguros drept urmaș al grănicerilor, venit în Blidari ca învățător la școala de stat, este romanul intelectualului transilvan de la începutul sec. al XIX-lea. Atât pentru George Bob – protagonistul din Blidari –, cu care Darius Pop se confundă. Aș încheia cu versurile din *Parva glossa*, apărută în *Crizantemele târzii* din 1939, versuri în care e personificată propria-i viață:

„Eu nu te întreb de unde vii
Și nu te întreb, că unde pleci,
Pârâu, cu văturele reci,
Pârâu zglobiu, cu pești zglobii,
Și nu te întreb că unde pleci
Pârâu, cu văturele reci
Mereu, ca mine, tu cobori,
Ca mine și tu, ai să mori!
Tu-n ape adânci, eu pe poteci
Pârâu cu văturele reci,
De ne-am putea opri pe loc,
Să vecinim al vieții joc
Tu-n pat de stânci, eu pe poteci”.

O CARTE DESPRE PRIMA BANCĂ ROMÂNEASCĂ A BISTRIȚEI

Florina POP

Astăzi, la ora 13.30, se va lansa la Complexul Muzeal Județean o carte despre prima bancă românească din Bistrița, numită „Din istoria Băncii «Bistrițiana». 1887-1922. Contribuții documentare”. Este vorba de un volum realizat de un prof.univ.dr. de la Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș, Vasile Dobrescu, și de un cercetător de la arhivele din Bistrița-Năsăud, Adrian Onofreiu. Cartea conține un studiu introductiv, semnat de autori, despre activitatea „Bistrițianeii” între anii 1887 și 1922, despre organizarea și administrarea instituției, activitatea financiar-bancară, operațiunile de creditare, agenții informatori, filialele băncii, membrii conducerii etc., dar și o schiță biografică a lui George Curtean (secretarul instituției între anii 1852 și 1928), în anexe publicându-se regulamentele băncii din anul 1890.

„Editarea manuscrisului schiței monografice referitoare la istoricul Băncii «Bistrițiana», întocmit de secretarul acestei instituții, descoperit în Arhivele Direcției Județene Bistrița-Năsăud, o apreciem ca extrem de utilă pentru cei care doresc să cunoască, măcar în parte, istoria băncii și a românilor din municipiu la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Demersul nostru a fost stimulat și de faptul că marea majoritate a documentelor referitoare la înființarea și funcționarea acestei bănci au fost pierdute, cel mai probabil în timpul și după actul etatizării sale din 1949; e drept că atunci aceasta era doar o filială a Băncii Centrale pentru Industrie și Comerț din Cluj”, scriu editorii cărții, în nota de la începutul volumului. În redactarea lucrării s-a pornit de la datele din manuscris, oferite de George Curtean, dar s-au folosit surse editate.

LEMNUL DIN CRUCE NU POATE FI CRUCIFICAT
(MITINGUL, PROZE, DE ICU CRĂCIUN, ED. Grinta, Cluj, 2009)

Ioan NEGRU

Icu Crăciun este unul dintre multele exemple remarcabile care se pot aduce pentru a arăta ceea ce ar fi trebuit să se întâmple în literatură, în cultură în general, dacă n-am fi trăit atât de mult timp într-un regim de dictatură. De Gulag.

S-a spus, cu încăpățânată nostalgie, că fără regimul comunist mulți dintre copii, mai ales ai satelor, ar fi rămas fără știință de carte. Nu proști, dar analfabeți. Afirmatia nu se susține, ea vizând mai ales perioada interbelică, când un procent enorm din populația țării trăia în mediul rural. După război, România sovietizată a ales calea industrializării, a colectivizării, a pușcăriilor, a exterminării fizice, intelectuale, morale. A „naționalismului comunist”, care, în fapt, însemna deznaționalizare. A-ți fi rușine că ești român nu însemna câtuși de puțin încredere în tine și nația ta, cu atât mai puțin „fală și mândrie”.

Nu pentru a nu rămâne proști trebuia învățată carte populația rurală, nici pentru a-i lumina conștiințele cu binefacerile culturii „luptei de clasă” și a „dictaturi proletare” și nici pentru a ridica țărănimea, prin învățătură, la înălțimea demnității sale, ci pentru a putea fi folosită ca forță de muncă, cât de cât calificată, ieftină, supusă și deznădăcinată.

O mică parte dintre copiii satelor au absolvit cursurile universitare ale puțin eficientelor facultăți existente în marile orașe. Unii, asemenea lui Icu Crăciun, s-au întors „acasă”, în satul lor, ca profesori. Alții nu s-au mai putut întoarce niciodată, devenind „străinii” altor comune și sate, la zeci sau sute de kilometri de „vatra” lor. În satul lor erau profesori alți „străini”, navetiști, necalificați, neadaptați, dezinteresați.

Nu puțini, în liceu și studenție, visaseră să ajungă mari scriitori. Să publice în reviste, să-și vadă tipărite cărțile. Ajuns la „țară” mai aveai dreptul să visezi vreo cinci, zece ani. Apoi școală, nevastă, copii. Casă și învățământ politic, în loc de articole, studii, cărți

publicate, muncă patriotică, practică cu elevii la cules de sfeclă, porumb, mere, ghebe, fructe de pădure, hrean, frunze de dud pentru viermi de mătase etc. etc.

Visul de a ajunge scriitor se oprea la făgădău, la poiată, la ușile redacțiilor „elitiste” ale revistelor și editurilor controlate ideologic și editorial de către partid. Partidul îi „făcuse oameni” pe țărani, trebuiau să-i mulțumească și, supuși, să tacă. Să redevină țărani. Proști și cu carte.

Extrem de puțini dintre „intelectualii rurali” au publicat în regimul comunist. Și chiar dacă au publicat, și mai puțini au reușit să se afirme, să se impună, în schimb, foarte mulți dintre ei s-au ratat definitiv ca scriitori, oameni de cultură. Astăzi, copiii lor, dascăli și ei acolo la țară, sunt înscriși la doctorate.

Mai toți și-au publicat cărțile după „revolta din ‘89”. Cele scrise în tinerețe, cele abandonate, sau cele proaspete, scrise acum.

Icu Crăciun este profesor de limba engleză în celebra comună Maieru (celebră în regimul comunist prin marea ei natalitate, când i se mai spunea și „Mica Chină”), de pe valea Someșului Mare, din județul Bistrița-Năsăud. Mai sus este Rodna, apoi Șanțul, de unde treci spre Moldova. Mai la vale Sângeorz-Băi, Ilva Mică, Rebrîșoara, Nepos, Feldru, Năsăud. Toate acestea, și multe altele, cuprinse în Regimentul de Graniță înființat de Maria Tereza și Iosif al II-lea. Oameni liberi. Greco-catotici. Uniți cu Roma. Nu cu Papa.

Icu Crăciun, fiu de muncitor forestier, n-a renunțat niciodată la visul tinereții, acela de a deveni scriitor. N-a abandonat scrisul, chiar dacă a publicat foarte puțin prin ziare și reviste. A debutat în 2003, cu un volum de istorie și critică literară *În căutarea Graalului*; i-au urmat: un „microroman”, în 2005, *În spatele călărețului: Întoarcerea la clasici*, 2007; *Pești și parașute*, „microroman”, 2008; *Izbăvirea prin cultură*, 2008, și volumul de proză scurtă, *Mitingul*, apărut la Ed. Grinta, Cluj-Napoca. 2009. La Maieru, editează publicația „Cuibul visurilor”, al cărei redactor-șef este. A editat și a îngrijit *Scrisori de pe front* (al Doilea Război Mondial) ale țaranului măierean Octavian Hodoroga, „absolvent” de patru clase primare. A tradus din engleză două dicționare de mitologie: primul de *mitologie britanică și irlandeză* (Caitlin și John Matthews), celălalt de *mitologie a indienilor americani* (Page Bryant).

Ultima sa carte, *Mitingul*, cred că este și cea mai izbutită, căci, din cele 11 proze scurte cuprinse aici, cel puțin patru sunt „bijuterii”: *Mitingul*, *Bau-Bau*, *Scaunul*, *Butucul*; dar pe aproape sunt și: *Trei călători*, *Pretext de divorț* și *Darul*.

Cărțile de proză ale lui Icu Crăciun vizează, în primul rând, cotidianul cel mai apropiat, care, din această pricină, este pentru unii aproape de nevăzut, de neremarcant. E prea aproape de noi pentru a-i putea da o semnificație mai adâncă decât aceea a doar

faptului existențial brut. Trece pe lângă noi, trecem pe lângă el, într-un total firesc al nepăsării.

Dacă primul roman era o „confesiune”, al doilea tratează o temă strict actuală: traficantii de carne vie din Spania, adică din Beclean și comunele limitrofe. Volumul de proză scurtă este mai „uman”, mai aproape de semen, de anonima sa viață și suferință. Nostalgii comuniste (*Mitingul*), prostie și mister (*Trei călători*), prostie cu țâfnă (*Bine și rău*), pasiune libidinoasă, naivitate de fraier și istețime (*Bau-bau*), sărăcie de pensionar (*Motiv de divorț*), destine ratate, prizonier în Siberia, închis în România sovietică (*Întoarcerea lui Ulise*), bunăstare, omenie și suferință strigătoare la cerul pustiu (*Butucul*), sau pasiune îndelung mocnită și răzbunată (*Darul*).

În proza sa, dar și în ultimele volume de istorie și critică literară, Icu Crăciun nu se duce „departe de casă”, spațiul geografic real avut în vedere poate fi ușor precizat: Maierul, centrul, omphalosul, satele de pe cursul Someșului Mare, cu Năsăudul în mijloc, până la Beclean, Ilvele, Bârgaiele. Am putea spune că autorul (prozatorul și istoricul literar) are „regimentul său de graniță” unde se simte liber și de unde-și recrutează destinele reale și literare ale cărților sale. Într-un fel, calcă pe urmele lui Liviu Rebreanu (cu *Proștii*) în *Trei călători*, dar și pe acelea ale dlui profesor Sever Ursa (Casa memorială „Liviu Rebreanu” din Prislop și „Cuibul visurilor” din Maieru îi aparțin) și ale dlui Teodor Tanco, cu fundamentala sa operă „*Virtus Romana Rediviva*”. A nu se uita că prin acele locuri a „călcat monografic” și Dimitrie Gusti.

Autorul, atotștiutor și făcător, folosește stilul impersonal, fără „înfloritură poetică”, fără milă; fără tandrețe, fără participare directă. Descrie doar cât omul să prindă viață în afară de vorbe și de povestea sa, atâta cât ambianța să treacă din hologramă în real, atâta cât peisajul să poată primi în el pașii omului „cătrănit de viață” și de bunul Dumnezeu. Nu se ferește de (câteva), regionalisme molcome sau aspre, colorând cu firescul limbii locului, textul care curge limpede, dar care duce cu el viitura de vară a destinelor anonime de lângă noi.

Spuneam că mica povestire *Trei călători* se aseamănă, oarecum, cu *Proștii* lui Rebreanu. „Proștii” lui Rebreanu vor să ajungă din Năsăud în Salva cu trenul și rămân, fără bilete, în gară. Cei trei călători ai lui Icu Crăciun vor să ajungă din Beclean în Dej (în Dyej, în Dyej) și aproape ajung, pe jos, până acolo. Nu ajung fiindcă, aproape de Dej, la câteva sute de metri, în urma lor vine viitura Someșului Mare și-i duce cu sine pentru totdeauna. Cei trei ajung pe jos, fiindcă-și beau banii de bilet și vor să călătorească cu un tren mărfar. În cazul lor, prostia este dată de către naivitate și viciu. Dar „proștii” lui Rebreanu, fapt puțin remarcat, sunt și mai proști, fiindcă nu vor să ajungă decât din Năsăud în Salva.

Numai că între cele două localități nu sunt mai mult de doi sau trei kilometri. Aici e prostia „cea adevărată”, adică „fudulia” proștilor. Vor să fie „domni”, să meargă cu trenul preț de cinci-zece minute. În timpul scurs de la trezire și până la plecarea trenului din gară fără ei, „proștii” puteau fi ajunși demult îndărăt, ba să se mai și spele pe dinți înainte de a merge la poiată să-și mulgă vacile și să dea hâlbe la porci. Povestirea lui Rebreanu este și profund ironică, ironie pe care n-au cum s-o priceapă cei care nu știu că distanța dintre Năsăud și Salva este una infimă pentru un țăran obișnuit cu calea bătătorită de om și de vite (de mărghii), nu cu drumul de fier. „Călătorii” lui Icu Crăciun merg pe jos 20 de kilometri căutându-și și găsindu-și, aproape ajunși, năpasta destinului.

O „năpastă” cu extrem de adânci semnificații ne este spusă în *Butucul*. Leontin Filipoi, măierean de loc, are o meserie aparte: este meșter de iconostase. Lucrează enorm și o duce bine și cu sănătatea, și cu banii. Îi ridică o casă unuia dintre fii, celălalt fiind plecat în Belgia. Nu după mult timp după ce nevastă-sa este operată, la Cluj, de apendicită, și după ce aceasta se face bine, se îmbolnăvește el. Grav, de o boală de neoprit. Așa ajunge să-i fie amputate ambele picioare deasupra genunchilor și, mai apoi, mâinile amândouă, mai jos de umăr. Așa devine, din om sănătos și strașnic, un „butuc”, asemenea unui butuc de lemn pe care-l cioplea, îl tăia cu joagărul, cu fierăstrăul, îl geluia cu rindeaua și-l șlefuia (nevastă-sa) până-l făcea apt să stea alături de sfinți, de Isus Pantocrator și de Maria Îndrumătoarea (Hodighitria). Lumea îl ocolește, iar copiii râd de mogâldeța de sub pălăria mare de paie. Nevastă-sa îl „înfiază”, îl îngrijește ca pe noul ei născut.

Povestea nu ne spune dacă personajul greșise cu ceva divinității, ea ne dă faptul brut. Suferința, deznădejdea și, în final, „bucuria” lui Leontin că, totuși, „e viu”. Dar a fi „butuc” înseamnă a nu mai avea mâini și picioare, adică a *nu mai putea* fi crucificat. Nu credința sau necredința, sau trufia îl aduc pe L. Filipoi în starea de ciung și olog absolut, ci boala. Doar atât ne spune autorul, fără să facă referiri filosofico-teologice la bine și rău, la divin și la carne, la iubire sau bătaie de joc. Ori la „pariu” Diavolului cu Dumnezeu în ceea ce privește credința lui Iov. *Lemnul din cruce nu poate fi crucificat*. Rămas fără membre, dar cu mintea limpede, Leontin „coboară”, cade spre stadiul vegetal, etapă intermediară spre mineral. Spre lut. Coboară trupul în lut? Coboară umilința? Boala? Binele? Răul? Coboară, devenind lut, mintea limpede?

Ar putea fi aici povestea unei totale asceze. Ți-ai trăit tinerețea, spune învățătura vedică, te-ai însurat, ai făcut copii pe care i-ai orânduit și i-ai pus pe cale; de-acum este firesc să te retragi sihastru și mai apoi cerșetor. Numai că noi suntem creștini și nu putem ieși din acest model păgubos de gândire.

Nimic despre toate acestea spuse explicit de către autor, care rămâne mut, ascuns, asemenea lui Dumnezeu.

„Scaunul acela, greu, de fag, cu spetează înaltă, simplu, nevopsit, cioplit grosolan cu barda și cuțitul. Fără a folosi un cui, era lăcuit de patina timpului... Ei bine, pe el a stat și tata... Toți ai casei știam că lemnul acela nu va putezi niciodată, chiar dacă speteaza se hătănase din cauza nepoților. Mai apoi, tata l-a găurit pentru cujdeica mamei, ... speteaza s-a crăpat, a ajuns suport pentru cofă, ... După ce bunicii au răposat și, la scurt timp, le-a urmat tata, nu-mi mai aduc aminte absolut nimic de dispariția acelu scaun”.

Scaunul bunicului, apoi al tatei și nepoților, ajuns suport pentru cofa de apă. „Ustensilul”, ar zice un mare filosof, „căzut” și el de la stadiul uman la acela de suport de cofă, la înspre din nou vegetal, înspre volatilizare, asemenea „călătorilor” sau meșterului de iconostase. La Paris o madlenă, la Maieru un scaun. Prilej de a trece realul din memorie în realul concret, de a elibera nostalgia și regretul să umple spațiul camerei, locuită altădată de toți care acum sunt duși. Lumina camerei e acum nefirească, este prea multă, eliberată fiind de mobilă (două paturi mari, cu paie, și unul mai mic, care doar seara se trăgea de sub patul cel mare, un dulap cu blide și cratițe), soba și „cutiorul”, lada de zestre a bunicii, cofa de apă; și toți ai casei vii. Acum. camera aceea s-a golit de timp, n-are decât lumină. Prea multă lumină.

Două vorbe și despre „femeile” lui Icu Crăciun, care apar doar ca personaje secundare aici, în ultimele texte. Tragice, îndrăgostire, iubitoare, rele de gură și adultere. Așa cum le-a lăsat Dumnezeu. Nu că autorul ar avea ceva „de împărțit” cu „femeile sale”, dar nici femeile din „regimentul său de graniță” nu sunt mai altfel decât celelalte. Puține dintre ele, la fel ca și bărbații de altfel, nu au vocație întru monogamie. În fapt, nu femeile sunt de vină și nici bărbații, ci „jermele” din păgânătatea creștinismului. Cel puțin Eva nu era nici botezată și nici creștină. Și, culmea, deși „ocărită” de toți nătângii teologi creștini, a fost singura sută la sută monogamă. Că, numai după ce cel de la marginea Edenului i-a făcut chiloți, s-a putut mărita.

Penelope sau câteodată păcătoase (ca să știe că-s măritate și ca să aibă ce spune la popă), femeile duc și greul dragostei, dar și greul iubirii. De fapt, al lipsei de iubire. Ele țin bărbații, gospodăria, pruncii, nepoții, banii și averea. Ele aduc mai aproape Poarta raiului, poartă care seamănă leit cu o matrice. Și, la urma urmei, cum păcătuiești: cu trupul sau cu sexul? Căci sexul „moare” înaintea trupului. „Călcatul strâmb” este asemenea atomilor lui Epicur, care deviază (*clinamen*) de la linia dreaptă pentru ca lumea să poată lua ființă, să fie. Are, așadar, temei ontologic.

Cartea lui Icu Crăciun scoate omul de lângă noi din statistic, din „nime-n drum”, și-l pune pe cale. Îi dă un înțeles, fără de care nu putem judeca. Iar pe noi, cititorii, ne face să le ducem mai departe gândul. Iar noi, făcând aceasta, devenim textul scris de un măierean din Maieru, profesor de „țară”, care nu și-a uitat visul tinereții, acela de ajunge scriitor. A ajuns, dar încă nu-i la capăt. La capăt, acolo unde și el va deveni propriul său text. Crucificat, deci fără de mâini și fără picioare. Ca o toacă de lemn care, în curtea mănăstirii, spovedește și cuminecă îngerii.

REBRENII CĂTRE LIVIU

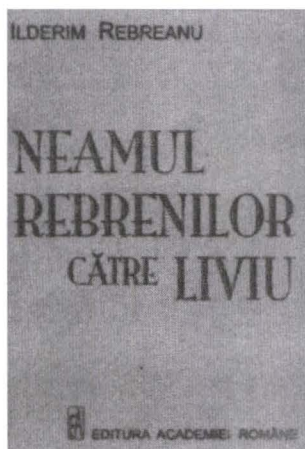
Victor ȘTIR

Volumul *Neamul Rebrenilor către Liviu*, semnat de Ilderim Rebreanu și apărut anul trecut la Editura „Academiei Române”, reunește scrisorile pe care marele romancier Liviu Rebreanu le-a primit de la rudele sale. Referenții pentru editarea volumului sunt Niculae Gheran, cel care a dus la bun sfârșit „Integrala Rebreanu”, și prof. univ. dr. Constantin Cubleşan. Scrisorile au fost reunite în forma volumului lui Ilderim Rebreanu, fiu al lui Tiberiu Rebreanu și nepot al romancierului.

În ordinea din volum, prima secțiune de epistole este semnată de Vasile Rebreanu, tatăl scriitorului, care îi scrie despre problemele cu care se confrunta, cerându-i uneori ajutorul. Fără a obține prea multe rezultate concrete. În una dintre scrisori, tatăl își exprimă tristețea că nu mai primea vești de la București și nici nu a fost măcar anunțat asupra căsătoriei cu Fanny. De-a dreptul excepționale sunt scrisorile pe care Ludovica, mama scriitorului, i le adresează acestuia. Sunt vizibile atât talentul literar nativ al celei care era pasionată de teatru în tinerețe, cât și afinitățile sufletești ale amândurora; o relație mamă-fiu în care mama îi sugera continuu cât de mult îi datorează întâiul ei născut...

Urmează scrisorile de la frații Iulius, Livia, Emil (eroul din „Pădurea spânzuraților”), Maria, Florica, Tiberiu, cumnații Procopie Strat, Ovidiu Hulea, Mihai Schuster și mai îndepărtatul văr Toma Bulea, expediate cu diverse ocazii sau pentru a-i cere câte ceva; mai ales părinții și surorile, crezând că, ajuns mare în Capitală, Liviu al lor este influent și cu posibilități de a rezolva multe probleme.

Ediția este realizată în condiții grafice bune și reconstituie la un anumit nivel relațiile dintre scriitorul aflat în centru și cei apropiați lui, exceptându-le pe Fanny (soția) și Puia, fiica ei, importanța pentru cunoașterea imaginii scriitorului fiind de netăgăduit, iar inițiativa lui Ilderim Rebreanu și a Editurii „Academiei Române”, salutare.

„LIVIU REBREANU PRIN EL ÎNSUȘI” VA FI LANSAT LA BUCUREȘTI

Victor ȘTIR

Volumul *Liviu Rebreanu prin el însuși*, autori Niculae Gheran și Andrei Moldovan, recent apărut la Editura Academiei, va fi lansat sâmbătă, de la ora 12.30, în cadrul „Târgului anticarilor”, ediția a VIII-a, manifestarea fiind găzduită la București de Primăria Sectorului 2. Tot atunci va fi lansat și romanul „Arta de a fi păgubaș” de Niculae Gheran, apărut la Editura „Biblioteca Bucureștilor”. Ambele cărți vor fi prezentate de criticul literar Ion Adam, prof. univ. Paul Comea, acad. D.R. Popescu – director general al Editurii Academiei Române, dr. Florin Rotaru – director general al Bibliotecii Metropolitane. Potrivit lui Andrei Moldovan, bistrițenii prezenți în Capitală sunt invitați la manifestarea la care participă mari personalități ale culturii române.

Apariția cărții este un veritabil eveniment editorial, *Liviu Rebreanu prin el însuși* fiind un mod inedit de abordare a universului marelui scriitor.

**DOI AUTORI:
NICULAE GHERAN ȘI ANDREI MOLDOVAN**

Virgil RAȚIU

În cadrul manifestării „Târgul anticarilor” București, sâmbătă, 28 martie, au fost lansate volumele: *Liviu Rebreanu prin el însuși* de Niculae Gheran și Andrei Moldovan (Editura Academiei Române) și romanul *Arta de a fi păgubaș* de Niculae Gheran (Ed. Biblioteca Bucureștilor). Amfitrion și moderator a fost Ruxandra Garofeanu. Au prezentat: acad. Dumitru Radu Popescu – director general al Editurii Academiei Române, prof. univ. Paul Cornea, Ion Adam – critic literar, dr. Florin Rotaru – director general al Bibliotecii Metropolitane.

Aprecierile asupra cărții *Liviu Rebreanu prin el însuși* au avut mai multe direcții. Paul Cornea: „Volumul este remarcabil și de neînlocuit. Este un unicat în cultura română”. D.R. Popescu a evidențiat aria generoasă de cuprindere a cărții, a spiritului rebrenian care este unul național și universal totodată, venind dinspre vibrațiile majore ale marii culturi, dar răspunzând și interogațiilor actuale. Ion Adam și Florin Rotaru au insistat asupra originalității volumului, asupra modului sau de alcătuire, a unității lui pentru o arie foarte largă de cititori, a caracterului riguros științific în care a fost redactat. Autorii, Niculae Gheran și Andrei Moldovan, au relevat aspecte ale muncii de elaborare, ale concepțiilor și mobilurilor ce i-au ghidat. Ambele volume lansate în prezența unui public numeros au fost apreciate la modul superlativ.

Printre participanții la lansare – scriitori, reprezentanți ai presei, oameni de cultură – amintim: Gabriel Dimisianu, Georgeta Dimisianu, Ștefan Cazimir, Georgeta Cazimir, Vartan Aracherian, Cornel Simionescu, Gheorghe Derevencu, Al. Ivan Ghilia, acad. Gabriel Strempele, Ileana Iordache-Streinu (fiica lui Vladimir Streinu), Sanda Țăranu, Traian Radu, Alexandru Buican, Corneliu Lupeș, Grigore Traian Pop, Angela Martin (vicepreședinte al Fundației Culturale Române), C. Stănescu, Claudia Voiculescu ș.a.

LIVIU REBREANU PRIN EL ÎNSUȘI, DE NICULAE GHERAN ȘI ANDREI MOLDOVAN

Virgil RAȚIU

Cartea a apărut la Editura Academiei Române, pregătită pentru tipar anul trecut, dar lansată pe piață recent. Numesc acest volum lucrat la patru mâini UN MONUMENT din mai multe puncte de vedere. În primul rând datorită structurii ei, care însumează un cuvânt înainte ce motivează cu argumente acest nou op despre Liviu Rebreanu (deși „s-a scris atât de mult despre autorul lui «Ion», încât bibliografia critică depășește simțitor dimensiunile operei sale”), un tabel cronologic corectat pe alocuri și actualizat, lămuriri necesare cu privire la „metoda” folosită în întocmirea volumului, cuprinsul în sine, addenda cu trimiteri la alte mărturisiri, sursele bibliografice utilizate, indici de persoane și de titluri, toate absolut necesare unei astfel de întreprinderi. Partea cea mai spectaculoasă a acestei cărți este aceea că în întregul ei este concepută ca un interviu, cu întrebări formulate sau preluate, iar răspunsurile – transcrise cuvânt de cuvânt din întreaga operă a lui Liviu Rebreanu, de la interviuri în sine, la publicistică, note simple, note de jurnal, mărturisiri, corespondență și opera în sine. De aceea cartea este extrem de vie și, vorba editorului, se citește ca un roman, cei doi reușind performanța ciudată de a „reorganiza” viața, activitatea și opera marelui scriitor.

Autorii, Nicolae Gheran și Andrei Moldovan, nu ocolesc niciun amănunt care privește personajul principal, dar și ceilalți eroi din jurul său. Astfel, redau câteva repere: profesiunea de credință; copilăria, adolescența, începuturile literare; gazetarul; nașterea primelor romane; despre șantierul propriei creații; despre propria-i dramaturgie și film; despre literatură și artă, încheindu-se firesc cu capitolul „Vreme trece, vreme vine”. Dar cartea nu oferă numai atât, oferă mult mai multe. De pildă: despre ceea ce înseamnă un roman, despre superstiții, despre cariera de scriitor, despre crize (de toate felurile), despre ardeleni, despre personaje în sine, despre Emil Rebreanu, despre cărți și cititori, despre citit și educație etc. etc.

Iată, de pildă, întrebare pentru ce în plină criză economică a venit cu o nouă revistă, „România literară”, Liviu Rebreanu răspunde:

„... «Romania literară» îndrăznește să apară tocmai într-un asemenea moment nefericit... Crizele s-au permanentizat de un timp în viața omenirii. Când nu e criză politică trebuie să fie una economică, dacă nu e financiară, va fi negreșit una socială; când nu e criză de guvern, se găsește o criza de regim... Sunt nenumărate și mereu se găsesc altele

noi. Poate că pricinile mai adânci ale tuturor sunt dincolo de voința omului. Poate că ele prevestesc sau sunt semnale exterioare ale unei prăbușiri generale, din ce în ce mai accentuate și iremediabile, a întregii civilizații actuale, care face din om sclavul mașinii. Precum se poate ca avalanșa de crize să fie inevitabile dureri ale nașterii unei lumi noi, mai burie, aducătoare de mai multă fericire pentru toți. Din criză în criză am ajuns să ne obișnuim cu viața de pe azi pe mâine”... Răspuns formulat în 1932.

Comentarii de acest fel – și am oferit doar un exemplu – pertinente, neșovăielnice, pătrunse de înțelepciune învăluie întreg acest volum, din care înțelegem că avem parcă de a face cu un nou Liviu Rebreanu.

GRAIUL DE ACASĂ

Ion Radu ZĂGREANU

„Glosarul de față se vrea și un *memento*, un moment de *respiro* într-o lume în care uneori uităm că suntem români, vorbind neîngrijit, maimuțărindu-ne frumoasa limbă”. (Mircea Prahase)

Mircea Prahase, cercetător științific la Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, a alcătuit un glosar de 1100 de regionalisme, specifice vorbirii din județul nostru, autorul avertizându-ne că ele „fac parte dintr-o arie dialectală mai largă”, aflată sub influența subdialectului moldovenesc și a celui maramureșean. Rodul investigațiilor sale s-a concretizat în lucrarea „Glosar regional- județul Bistrița-Năsăud”, Editura *Napoca Star*, 2008.

Mircea Prahase își valorifică astfel anchetele sale dialectale din anii 1968, 1995, 2000, 2004, consultă o bogată bibliografie de specialitate, utilizează sugestiile numeroaselor monografii ale localităților din județ, realizate „în spiritul școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti”, autorii fiind de obicei „dascăli de istorie sau limba română”. El este și coautor al uneia asemenea monografii dedicate localității Zagra.

S-a plecat de la constatarea, că multe cuvinte cu „o circulație mai restrânsă”, consemnate în „Dicționarul Limbii Române”, București, Editura „Socec et Comp și G.Sfetea”, 1913, nu au mai fost reluate în dicționarele ulterioare. S-a impus, subliniază cercetătorul, o reinventariere a acestora, după nouă decenii, de când ele au fost semnalate lexicografic, mai ales că unele și-au restrâns, sau lărgit sensurile și astfel s-a simțit nevoia însoțirii lor de pertinente explicații filologice.

Cuvintele glosarului reprezintă și „o marcă” a județului Bistrița-Năsăud, deși aria lor de circulație este mult mai largă, „nordul și nord-estul Transilvaniei”. Au fost înregistrate cuvinte și expresii regionale, cuvinte și expresii vechi, unele păstrate direct din limba latină sau slavă, altele „redescoperite” de scriitori din secolul al XIX-lea, unele fiind parcă niște vestigii „arheologice” lingvistice. Ele corespund definiției glosarului din DEX (Editura „Academiei RSR”, București, 1975, pag.337): „listă sau colecție de cuvinte regionale, învechite sau puțin cunoscute, însoțite de explicația lor, concepută ca operă anexă ori independentă”.

Se exemplifică aspectele definiției glosarului cu o serie de cuvinte regionale

care și-au lărgit sensurile, sau sunt puțin cunoscute. Cuvântul „agest”, însemnând o îngrămădire de lemne, vreascuri și nămol aduse de ape, a căpătat sensul de „venetic”, iar verbul „a agestui” înseamnă „a alunga dintr-o colectivitate”. Inedite, interesante sunt cuvintele: „amproor”, vreme când pleacă oile la pășune, dimineața; „blem”, cu sensul, să mergem, să plecăm; verbul „a se la”, a spăla rufele, a se spăla pe cap; „pedestru”, care a primit sensul de slăbănog, om fără căpătâi, vagabond; „vipt”, sac de grăunțe sau hrană (cu ultimul sens, îl întâlnim la Virgil Șotropa, la Nicolae Drăgan și Mihail Sadoveanu) etc.

Multe regionalisme se referă la păstorit, iar folosirea lor frecventă și astăzi, constituie, după părerea lui Mircea Prahase, „dovezi de netăgăduit ale existenței și continuității românești în vatra carpato-dunăreană”.

Elemente latinești au intrat în vorbirea locuitorilor de la sate și prin textele bisericesti, iar unele regionalisme s-au format prin compunere și derivare pe „terenul limbii române”: cioclonț, forobraz, lătorean, pomniță, a ținăului etc. Unele dintre ele provin din limba germană: font, gais, rigăl, ștrec, țuhaus, urlab, vincăl etc. Numeroase sunt cuvintele de origine maghiară: ardău, bagău, canceu, gub, hiclean, jăb, marhă, ocoș etc. Prezența numeroaselor cuvinte de origine maghiară sau germană este „perfect explicabilă prin condițiile istorice” (Mircea Prahase), în care au viețuit locuitorii acestei zone.

Trei cuvinte, remarcă autorul lucrării, „dau o individualitate și mai distinctă graiurilor din județul Bistrița-Năsăud”. Este vorba de verbul „a inia”, cuvânt slav, „zăpadă care începe să se cristalizeze pe suprafața unei ape”, cuvântul „traste”, tot slav, „patimi, suferințe, chinuri (denii)”, „mosgrin”, „verde ca mușchiul de pădure, verde muced”. Ultimul cuvânt a fost preluat de la sași.

Tot veche este și construcția „zo te custe”, din latinescul „deus te constat” și „ciraleisa”, din expresia grecească „kirie elyons”. În zona Năsăudului, prima sintagmă are derivatul „cost” și apare în locuțiunea verbală „a ține în cost pe cineva”, a ține în chirie. La nivelul sintaxei se întâlnește reluarea pronumelui personal cu funcție de complement direct: „l-am auzitu-l, l-am văzutu-l”. Am sesizat acest aspect și în Parva. Tot acolo se folosește și complementul circumstanțial de scop cu prepoziția „a”: merg a fân, merg a afine.

Unele dintre formele regionale ale lexicului acestei zone se întâlnesc și în operele lui George Coșbuc și Liviu Rebreanu, remarcă Mircea Prahase.

Se enumeră în „Nota autorului” o serie de cuvinte inexistente în dicționare: bicaună, cioloboc, hlud, prifont, turlac, zotar, agod, limpezaș, poneagră, tătarcă etc.

Glosarul lui Mircea Prahase ia „pulsul” stării de fapt a regionalismelor utilizate în județul nostru și nu numai, sesizând câteva tendințe care se manifestă „în lexicul graiurilor românești din nordul și nord-estul țării”. Inventarierea este una cantitativă, numerică, dar bine argumentată filologic.

Lucrarea devine cu atât mai importantă, cu cât, în curând, mulți termeni regionali, specifici mai ales spațiului rural, vor dispărea din vorbirea obișnuită a locuitorilor de la sate.

CUVINTE VECHI „LA GRAI”

Victor ȘTIR

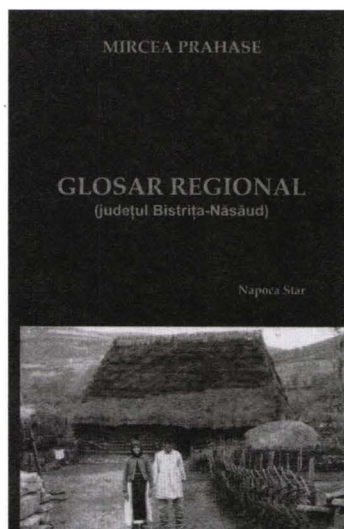
Este proaspăt ieșită de sub „teascu” Editurii „Napoca Star” din Cluj-Napoca volumul *Glosar regional (județul Bistrița-Năsăud)* de Mircea Prahase, filolog de meserie – dobândită în urma studiilor de specialitate și de vocație, după cum se poate observa din cărțile publicate de-a lungul anilor de după evoluție. „Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii”, Editura „Supergraph, 31uj-Napoca, 2003); „Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare”, aceeași editură, anul 2006, alături de care „Bistrița-Năsăud. Oameni și locuri”, „Fragmentarium”, „Zagra – o monografie posibilă” sunt relevante. Cel mai bine îi vin lui Mircea Prahase, credem, preocupările de limbă, cercetarea cuvintelor, iar „Glosarul regional” este salutar pentru cuvintele vechi, cu circulație restrânsă, unele ieșite total din vocabularul activ și altele, puține, pe punctul de a ieși.

Ideea cărții i-a fost sugerată autorului, după cum mărturisește într-o notă, de plasticiana Ionela Deac, realizatoarea graficii volumului, și lucrarea cuprinde cuvinte vechi din județul nostru, dintre care unele pot avea o răspândire și în vecinătatea noastră nordică, altele sunt specifice doar anumitor localități. Nu reintroducerea în circulație (cu neputință) intenționează alcătuitorul glosarului, ci așezarea lor în carte pentru a nu dispărea cu totul; se crede, cuvintele apar în limbă, au viață și unele mor după vreme, dispărând din limbă, fiind uitate. Îndepărtată pulberea vremii de pana cărturarului, cuvântul redescoperit pare a avea un farmec sporit, de pildă: *agest, a agâmba, aierlea, almar, știră, amnari* și multe altele. Aducând la zona noastră versul eminescian am putem spune despre autor, despre cartea eveniment: „Iară Mircea șterge colbul...”.

Lucrarea poartă semnul profesionalismului de care autorul dă dovadă prin grija pentru limbă; cartea este fără greșeli de ortografie, lucru rar azi; o bibliografie cuprinzând dicționarele clasice din domeniu, cărora li se adaugă lucrări de specialitate și monografiile apărute în județul nostru dau seamă de acribia cercetătorului și spunând că volumul poate sluji de model pentru „cum se scrie și se documentează o lucrare” nu lăudăm, ci incităm spre profesionalizarea celor care lucrează cu cuvintele prin pagini de cărți.

**MIRCEA PRAHASE – GLOSAR REGIONAL (JUDEȚUL
BISTRIȚA-NĂȘĂUD), ED. NAPOCA STAR, CLUJ-NAPOCA, 2008, 185 P.**

Claudia Septimia PETEANU

Progresul civilizației moderne a impus și impune în continuare un proces de înnoire a limbii, de consacrare a unor termeni adecvați și expresivi pentru noțiuni, realități, invenții și perfecționări din diferite domenii. Fiecare nou cuvânt sau expresie reprezintă încă o cărămidă așezată la temelia existenței noastre de zi cu zi, marcată indubitabil de consecințele acestui fenomen. Cum ar suna limbajul nostru cotidian fără cuvinte precum: shopping, week-end, market, team-building, manager, job etc.? Sau mai corect, cum suna odinioară limba română fără existența acestor cuvinte?

Un posibil răspuns este oferit de către cercetătorul Mircea Prahase care prin lucrarea „Glosar Regional”, apărută în anul 2008 sub egida Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, cu profesionalism și acribie, ne deschide o „uștioară” (p. 169) spre o lume a cuvintelor mai puțin cunoscute întâlnite, în special, pe teritoriul județului Bistrița-Năsăud.

Lucrarea este structurată în trei părți; în partea introductivă, intitulată „Nota autorului”, sunt prezentate motivația și avatarurile realizării acestui glosar care grupează un număr de 1100 de termeni a căror explicații se bazează atât pe anchetele dialectale întreprinse de autor (în anii 1968, 1995, 2000 și 2004), cât și pe o bogată bibliografie de specialitate. Conform cercetătorului bistrițean, dintre cele 1100 de cuvinte „cele mai importante sunt cuvintele inexistente în alte lucrări lexicografice, precum și cele cu sensuri neînregistrate în dicționar”, acestea „reprezentând << o marcă >> a județului” (pag. 9) Bistrița-Năsăud în satele căruia predomină graiurile ce se încadrează tipologic, în subdialectul moldovenesc, cu unele influențe și dinspre subdialectul maramureșean (pag. 10).

Pentru a demonstra justetea acestei afirmații, dar și pentru a ilustra complexitatea vocabularului folosit în satele năsăudene și bistrițene, pe parcursul mai multor pagini, autorul ne oferă explicații amănunțite despre originea și semnificațiile

unor cuvinte și expresii care individualizează idiomurile din perimetrul geografic analizat. În plus, „glosarul de față se vrea și un «memento», un moment de «respiro» într-o lume în care uneori, uităm că suntem români, vorbind neîngrijit, maimuțărindu-ne frumoasa limbă” (pag. 24).

Partea a II-a oferă cititorilor glosarul propriu-zis, cele 1100 de cuvinte care oglindesc bogata terminologie din multiplele domenii ale vieții de zi cu zi a oamenilor din Bistrița-Năsăud: agricultura, creșterea animalelor (în special ovinele), prepararea hranei, relațiile interumane etc., iar ultima parte cuprinde bibliografia folosită de autor pentru redactarea „Glosarului regional”.

Cu experiența sa și dragostea pentru „cuvintele ce au legănat copilăria generației mele” (cum se exprimă autorul în dedicația însemnată pe prima pagină a exemplarului citat în aceste pagini), Mircea Prahase ne oferă o lucrare cu adevărat instructivă și indispensabilă cercetării și cunoașterii istoriei acestui ținut, explicațiile riguroase fiind însoțite de indicații ortoepice și ortografice, dar și de etimologia tuturor cuvintelor prin trimiteri la sursa greco-latină, maghiară sau germană, precum și la lucrările de specialitate care fac referire la termenii analizați. Cititorul se va lămuri deci imediat cu privire la sensul și forma exactă a cuvintelor folosite de oamenii acestor locuri și va întâlni poate, pentru prima dată, cuvinte pline de savoare dispărute din limbajul cotidian. Începând cu litera A și verbul „a abricțalui” (pag. 27) și terminând cu litera Z și substantivul „zugău” (pag. 177) cartea celor 1100 de cuvinte este o frumoasă poveste a vieții și mentalităților oamenilor „vechi” al căror grai, din păcate, va dispărea odată cu ei....

UN DICȚIONAR NEAOȘ

Macavei Al. MACAVEI

Prof. Mircea Prahase, după ce s-a risipit, înainte de Decembrie 1989, în munca de corector de publicații sau în aceea de autor de lucrări ale altora (de stat, grad sau doctorat), lucrări atribuite împluterniciților vremii, a trecut la durarea propriei sale opere.

Astfel că după publicarea a mai multor cărți în colectiv sau coautorat (asupra cărora probabil vom zăbovi altă dată), a trecut la cărți de autor, cum prea frumos se explică într-o dedicație: „această carte scrisă cu trudă, dragoste și dăruire”.

Astfel, a publicat până acum: „Fragmentarium”, Edit. Supergraph Cluj-Napoca, 2003, „Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii”, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2004, „Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare”, Edit. Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, iar cea mai recentă carte a sa, asupra căreia vrem să zăbovim este „Glosar regional (județul Bistrița-Năsăud)”, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008.

Această carte considerăm că are o întreită valoare: lingvistică, didactică și patriotică. Din punct de vedere lingvistic este de remarcat faptul că sunt puține dicționare regionale în lexicografia românească, iar cel al filologului Mircea Prahase „Glosarul regional (județul Bistrița-Năsăud)”, Editura Napoca Star, 2008, este primul în județul nostru.

Cum precizează însuși autorul în prefața cărții (intitulată „Nota autorului”), munca migăloasă și trudnică la dicționar a început încă din anul 1968. A cules peste 1.100 de cuvinte pe care le-a editat în dicționar. Pentru un om care are un adevărat cult al cuvântului, chiar dacă activitatea de cercetător și analist al cuvântului este dificilă, în același timp este și plăcută pentru că este de-a dreptul pasionat de ceea ce face.

Astfel, la reinventariere, a „redescoperi” și a reactiva „cuvinte din bătrâni” de mult uitate, nemaiauzite și nemaifolosite de contemporani; aceasta este o muncă de șlefuitor de diamante: trebuie ascultate, „pipăite”, căutate rădăcinile, comparate cu alte cuvinte, stabilit locul și timpul apariției lor, ceea ce nu este deloc ușor. Însă nimic nu se poate compara cu satisfacția descoperirii „unor vestigii complet necunoscute apărute în urma unor campanii arheologice”, cum se exprimă iarăși autorul în aceeași prefață.

Pentru a declanșa curiozitatea cititorului, ambiția cercetătorului lingvist și facilitarea utilizatorului cărții, am considerat potrivită „divizarea” întregului material lexical în patru categorii de cuvinte.

Regionalisme „obișnuite” sau comune pentru județul nostru, pentru județele limitrofe și nu numai. Cuvinte care se regăsesc în unele dicționare, puține la număr, însă în

majoritatea lor nu. Redăm câteva din aceste cuvinte: *a abricțali, a abțigui, acural, batăr, budacă, canceu, cararabă, cinaș, dărab, delniță, fârșang, părade, pomniță, prici, rozosin, sămădaș, suslă, șlaier, leac, tuz, țurig, văcălaș, vâj, zăhăi*. Cuvinte care păstrează patina timpului, având totodată multă savoare.

Din a doua categorie de regionalisme, cuvinte cu etimologii nesigure sau necunoscute, înșirăm: *airlea, aret, badoc, bândură, boda, bricela, brohoti, bulgi, chiomb, ciște, cimpar, cotoz, feleștoc, gârbi, hudă, lizniță, măcăuț, noajă, prian, spăgmă, zgăuros* etc. Pentru mulți dintre cei care s-au născut sau au crescut pe Valea Someșului reaudierea acestor cuvinte este sinonimă cu o „baie” a copilăriei trăite cândva.

Din a treia categorie de regionalisme, cuvinte cu etimologii neprecizate sau incerte, asupra cărora filologii urmează să se pronunțe, cercetătorul Mircea Prahase a reperat: *bondină, budigăi, buduhală, buhaș, ceacanău, ciaun, durgălare, gălendăr, hâlbe, hârlă, jandără, sfingău, țugui* etc.

Contribuția meritorie – directă, expresă și de netăgăduit – își pune „marca” filologul Mircea Prahase asupra regionalismelor (a patra categorie) inexistente în dicționarele elaborate până acum sau asupra unor cuvinte cu sensuri neînregistrate în dicționarele existente, dar care circulă în județul nostru cu sensurile anume precizate de autorul dicționarului, putându-se vorbi și de o contribuție locală la îmbogățirea tezaurului limbii române de către locuitorii județului nostru.

Aceste cuvinte sunt următoarele: *alina, borodău, burdă, celturi, ciocroș, codaț, coșnie, craniză, dată, fânar, filcău, gior, grivă, haptac, hoacăl, jârnitură, lecvar, mângălitură, osăr, poneagră, prifont, răsunurele, sânzău, sfingău, spăcel, surcele, sar, tătaișă, tistulaș, turlac, țugui, vijgăli, vindic, vrajbă, zămuță, zotar*.

Nu numai despre locuri și oameni s-au creat sau există anumite povești. Sunt destule cuvinte care au poveștile lor.

La nivelul de etimologii, în prefața cărții sale, Mircea Prahase relatează „povestea” anumitor cuvinte: *a bricela* = a se juca de-a bricelatul, obicei ce se practică doar în Mocod a doua zi de Rusalii; *ine*, cuvânt cules de Emil Boșca-Mălin din Maieru într-o poezie populară; *colceșei* = cartofi ruși de jumătate, numai la Zagra (nu știm cum se explică existența în Maieru a cuvântului *frică* = cartofi cu unsoare, dar care nu se regăsește nici măcar în Anieș, sat component al comunei Maieru).

Din comentariile făcute asupra cuvintelor se degajă multă dragoste a autorului dicționarului asupra locurilor și oamenilor din județul nostru (noi i-am spune patriotism, ceea ce astăzi nu se mai poartă de noua generație).

Chiar dacă originea latină a limbii române este un adevăr pe care de multă vreme nu-l mai contestă nimeni, lingvistul Mircea Prahase își face o datorie de onoare (profesionistă și didactică) prin a sublinia originea latină a majorității cuvintelor glosarului său. La alte cuvinte ajunge până la stratul etnic (geto-dac) al poporului și limbii române, fără a face rabat din menționarea etimologiei nelatine (maghiare, germane, slave) pentru celelalte cuvinte ce se regăsesc în dicționar.

Din punct de vedere didactic, *Glosarul județului Bistrița-Năsăud* este de o utilitate imediată. Cu un astfel de dicționar pe masă orice școlar își însușește mai lesne și profund opera celor doi mari scriitori conjudețeni: Coșbuc și Rebreanu.

Nu numai prin această carte, ci prin întreaga sa operă, Mircea Prahase este un apărător de nădejde al limbii și folclorului din Țara Năsăudului (unde includem și teritoriul fostului raion Bistrița) contra unor bombardări nemiloase din partea unor neologisme nelalocul lor, manele cu o muzică îndoielnică și, mai ales, versuri execrabile, ceea ce poluează folclorul românesc contemporan (poate de aceea județul Bistrița-Năsăud n-are un manelist de notorietate), precum și contra unor jurnaliști care nu cunosc și nu stăpânesc bine frumoasa limbă românească.

La sfârșitul migăloasei sale lucrări și la publicarea dicționarului, Mircea Prahase trebuie să fi trăit satisfacția lucrului împlinit, cartea sa purtând pecetea unui merit îndoit: cuvintele din glosar au darul de a contribui la îmbogățirea vocabularului limbii române prin reactivarea lor, iar dicționarul său este de o utilitate școlară incontestabilă.

Cum cartea a apărut într-un număr redus de exemplare, iar activitatea cercetătorului în ale lingvisticii este continuă, reperând noi cuvinte locale, se necesită îmbogățită cu aceste cuvinte descoperite, reactivate.

Așadar, prin publicarea Glosarului regional al Județului Bistrița-Năsăud lexicografia românească este mai bogată cu o carte de multă trebuință datorită utilității dicționarului, a unui autor de apreciat datorită muncii depuse de cercetare și a unei edituri de respectat datorită inițiativei de a edita (și poate de a reedita) un astfel de dicționar.

VASILE DOBRESCU, ADRIAN ONOFREIU, *DIN ISTORICUL BĂNCII „BISTRIȚIANA” 1887-1922. CONTRIBUȚII DOCUMENTARE*
Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, CXXXVIII+ 166p.

Prof. dr. Lazăr URECHE

Lucrarea propusă de autori este compusă din două părți: partea întâi, ce aparține exclusiv domnilor Vasile Dobrescu¹ și Adrian Onofreiu², include 3 capitole (I. *Studiu introductiv privind activitatea băncii „Bistrițiana” între 1887- 1922*; II. *Notă asupra ediției*; III. *George Curtean. Schiță biografică*) și partea a doua, în care autorii editează manuscrisul pe care îl intitulează IV. *Un proiect de istorie al băncii „Bistrițiana” 1887-1912 de George Curtean*. Urmează alte 4 capitole: V. *Anexe. Regulamentele băncii „Bistrițiana” din 1890*; VI. *Abstract*; VII. *Bibliografia selectivă*; VIII. *Ilustrații*.

Pe baza unei concepții moderne de cercetare, în care alternează analiza cu sinteza, într-o cheie istoriografică logică, autorii valorifică o variată și impresionantă paletă documentară, în mare parte inedită. Realizează, de fapt, un istoric al băncii „Bistrițiana”, pe care îl extind cu un deceniu dincoace de anul în care s-a oprit manuscrisul lui George Curtean.

În primul capitol, autorii prezintă contextul apariției instituțiilor bancare românești din Transilvania, oprindu-se, mai cu seamă, asupra băncii din Bistrița. Ele sunt – susțin autorii – „urmarea firească a creșterii capacității economice a elitei românilor transilvăneni și a afluirii acestora în orașele locuite și dominate numeric și material, în majoritatea cazurilor, de populația și elitele germane și maghiare.”³ Acest lucru este valabil și pentru banca „Bistrițiana”, când, după înființarea comitatului Bistrița-Năsăud cu centrul administrativ Bistrița (1876), spre acest oraș au afluiri un

¹ Prof. univ. dr. Vasile Dobrescu de la Universitatea „Petru Maior” din Târgu Mureș este specialist în istoria modernă a României. Printre temele abordate în cercetările sale amintim cele legate de istoria elitelor românești din Transilvania, de istorie socială și, mai ales, cele privind istoria băncilor și a sistemului de credit românesc din Transilvania.

² Prof. dr. Adrian Onofreiu este arhivist la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale. Este specialist în istoria modernă a Transilvaniei, un prolific editor de documente și autor a mai multor lucrări de istorie socială, economică și despre elitele românești.

³ Vasile Dobrescu, Adrian Onofreiu, *Din istoria băncii „Bistrițiana” 1887-1922. Contribuții documentare*, Edit. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009, p. VII-VIII.

număr important de români, care au îmbrățișat activități economice specifice mediului urban.

În acest context, întemeierea băncii „Bistrițiana” avea motivații economice și naționale temeinice. Elitele românilor din zonă și-au îmbunătățit situația materială în deceniile ce au urmat revoluției de la 1848. Pentru extensia și modernizarea activităților economice era însă nevoie de capital lichid, pe care întreprinzătorii români îl primeau doar de la băncile săsești, reticente, uneori, în acordarea de credite pentru aceștia. În aceste condiții, populația românească era nevoită să apeleze la creditele cămătărești, „cu urmări economice adeseori dezastruoase”, afirmă autorii¹.

Din aceste motive, la inițiativa unui grup de proprietari funciari și intelectuali liber-profesioniști, în 1887 s-a lansat ideea înființării băncii „Bistrițiana” cu un capital social de 60.000 florini. Începutul, așa cum se desprinde din cercetările autorilor, a fost destul de anevoios.

În continuarea capitolului I, autorii prezintă *organizarea și administrarea băncii, elaborarea statutelor din 1887, 1907 și 1911* (după modelul băncii „Albina” din Sibiu și al băncilor românești recent constituite din Transilvania), precum și elaborarea unor *regulamente speciale* de aplicare a statutelor aprobate de către adunarea generală sau de către direcțiunea băncii. Un rol important în administrarea instituției financiare îl au *organismele de conducere ale băncii: Adunarea generală a acționarilor (organismul suprem), Direcțiunea (organismul executiv), Comitetul de reviziune (comisia de cenzori)*.

O atenție importantă acordă autorii *funcționarilor băncii*: directorul executiv (care coordona, controla și supraveghea întreaga activitate a băncii; până în 1922 au fost 6 directori: G. Manu, Lica Dănilă, Mihăilă Mihailaș, Valeriu Poruțiu, Victor Manu și George Curtean), casierul, secretarul, contabilul, contabilul șef, jurisconsultul, dirigințele de filială etc.

Un alt aspect interesant de urmărit îl reprezintă *activitatea financiar-bancară*: evoluția capitalului social al băncii, fondurile speciale ale acesteia (de rezervă, special de rezervă, de pensii – acesta ajungând la peste 100.000 koroane în 1913, printre primele 6 bănci din Transilvania în această privință – și fondul pentru scopuri filantropice și culturale, acesta din urmă bucurându-se de un tratament aparte din partea autorilor).

¹ *Ibidem*, p. X.

Interesante sunt și *operațiunile de creditare ale băncii „Bistrițiana”* printre care autorii menționează creditele reescont, cambiale, cambiale cu acoperire ipotecară, ipotecare, pe obligațiuni personale, pe efecte publice sau de lombard, în cont curent. Nu sunt neglijate nici preocupările băncii pentru informarea, prin intermediul agenților informatori, asupra credibilității materiale a celor care făceau împrumuturi și nici procesele intentate debitorilor rău-platnici.

Ca urmare a extinderii și amplificării intereselor financiare ale băncii „Bistrițiana”, conducerea acesteia a decis înființarea unor filiale în zonele limitrofe în scopul promovării intereselor sale și a sporirii gradului de control al afacerilor. Așa au luat naștere filialele din Teaca (1906), Rodna (1910) și Beclean (1911)¹.

Crearea și administrarea profitului băncii este un alt aspect reliefat de către autori. Este subliniat, îndeosebi, rolul *fondului pentru scopuri filantropice și culturale*, creat oficial în anul 1898, dar care, și până acum, a acordat numeroase ajutoare diferitelor societăți culturale („Reuniunii femeilor române” din Bistrița, „Reuniunii de cântări” din acest oraș, Despărțământului Bistrița al „Astreii”, „Casinei române” etc.), numeroaselor școli din comitat și din afara acestuia, bisericilor, învățătorilor, elevilor și studenților. Mulți dintre membrii conducerii băncii „Bistrițiana” (Gavrilă Manu, Lica Dănilă, Leon Scridon, Gherasim Domide, Gavril Tripon, Victor Onișor, Dumitru Ciuta, Dionisie Login etc.) s-au implicat în viața publică, politico-națională și culturală de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, reușind să se afirme ca lideri ai mișcării naționale.

„Promovând o politică economică echilibrată – conchid autorii la sfârșitul *Studiului introductiv* – privind profitul nu ca un scop în sine, ci ca urmare a unei activități economice general benefice pentru întreaga comunitate românească, împărțind din acesta pe seama unor instituții cultural-naționale sau pe seama unor semenii aflați în strâmtoare materială, banca „Bistrițiana” și-a atins scopurile propuse în statutele sale”².

În capitolul II – Notă asupra ediției – autorii fac anumite precizări asupra editării schiței monografice privind istoricul băncii „Bistrițiana”, întocmită de către George Curtean, fost secretar al băncii între 1887-1912, descoperită la Filiala Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale. În capitolul următor Vasile

¹ *Ibidem*, p. XCV-XCVIII.

² *Ibidem*, p. CXXVI.

Dobrescu și Adrian Onofreiu întocmesc o reușită microbiografie a lui George Curtean (1858-1928), figură remarcabilă a românilor din Bistrița la cumpăna dintre secolele XIX și XX, ajuns după Marea Unire senator în Parlamentul României.

Capitolul IV – *Un proiect de istorie al Băncii „Bistrițiana” (1887-1912)* – (titlu dat de către autori), aparține lui George Curtean și se întinde pe 140 p. Este o încercare de monografie a băncii, scrisă de către secretarul acesteia cu prilejul împlinirii a unui sfert de secol de la înființarea ei. Este extrem de interesantă prin densitatea informațiilor incluse de către autor (mai ales că o parte însemnată a documentelor băncii au fost pierdute), dar mai ales prin coloritul limbajului epocii și prin terminologia economico-financiară folosită, astăzi în mare parte vetustă. Valoarea manuscrisului este sporită prin intervenția autorilor cărții, care, printr-un aparat critic riguros, lămuresc multe aspecte din manuscris, explică termeni arhaici, alcătuiesc schițe biografice reușite a principalelor personalități implicate în istoria acestei bănci.

Capitolele V-VIII întregesc eforturile autorilor de a transmite cititorului o imagine asupra unei cărți de factură modernă, cu o logică bine transpusă în pagină. Mergând pe linia deschisă de Nicolae Drăganu, care în 1924 publica *Monografia societății de împrumut și păstrare „Aurora” din Năsăud (1873-1923)*, Cluj, 1924, continuată de către Adrian Onofreiu cu *Istoricul cooperației de credit din județul Bistrița-Năsăud*, Edit. „George Coșbuc”, Bistrița, 2003, Vasile Dobrescu și Adrian Onofreiu pun la dispoziția cercetătorului și cititorului o carte de certă valoare în domeniul instituțiilor financiar-bancare din județul Bistrița-Năsăud: Banca „Bistrițiana”.

O CARTE DE EXCEPȚIE PENTRU ȚARA NĂSĂUDULUI

Adrian ONOFREIU

Lucrarea *Școală și Biserică. Circularele școlare din vicariatul Rodnei (1850-1918)*, vol. I, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, 2S2 p, datorată cercetătoarelor *Mirela Andrei-Popa* – cercetător doctor la Institutul de Istorie „George Barițiu” Cluj-Napoca – și *Aurelia Mariana Dan* – doctorand la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie, se înscrie pe linia deschisă după 1989, aceea de a se publica *corpusuri* de documente despre trecutul graniței năsădene.

Este cu atât mai meritoriu acest fapt cu cât abordarea fenomenelor din trecut a fost și încă mai este tributară în zonă și în preocupările celor care se apleacă spre studierea trecutului ei, tradiției deschise și impusă – cu o remarcabilă putere de influență până în zilele noastre – de realizatorii publicației interbelice „Arhiva Someșană”. Despre caracterul științific al acestei publicații nu trebuie să mai amintim, definindu-se prin cuvintele unuia dintre colaboratori – Anton Coșbuc – care arăta în 1953 că „*sunt atâtea goluri de umplut, lipsuri de înlăturat, întrucât te cuprinde disperarea. Modul neștiințific de a tarta problemele îl vădește în Arhiva Someșană lipsa aproape totală a subsolului – bibliografia și notele explicative.*”

În direcția umplerii acestui gol, trebuie înțeles și analizat efortul celor două autoare. Lucrarea reprezintă – după propria lor mărturisire – primul dintre cele două volume de documente – cuprinzând circularele școlare emise de către episcopatele greco-catolice din Blaj și apoi, din Gherla, pentru perioada cuprinsă între 1850-1890.

Autoarele grupează documentele publicate pe 5 mari teme: A. Premise normativ-legislative în organizarea vieții școlare; B. Importanța educației și instrucției — conținutul practic al învățării; C. Preparandia confesională; D. Învățătorii; E. Circulația cărții.

Documentele provin în mare parte din fondul *Vicariatul Rodnei*; în mai mică măsură, au fost utilizate și documente din fondul *protopopiatului greco-catolic al Bistriței* – ambele fonduri documentare aflate în păstrare la Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale.

Detaliile tehnice ne sunt prezentate în *Notă asupra ediției* în care autoarele arată că au inclus un număr de 298 de documente, ordonate cronologic (între anii 1850-1890), iar fiecare document (circulară) are un număr de ordine crescător. Circularele au un caracter general, adresat tuturor vicarilor și protopopilor din diecesă, dar sunt

publicate și unele circulare vicariale născădute privind probleme de natură școlară locală, care, de regulă. Întăreau „poruncile” episcopale și dădeau soluții de aplicare a acestora în parohiile vicariatului.

Transcrierea documentelor s-a făcut în ortografia actuală, cu păstrarea formelor și coloritului limbajului epocii. *Lista regestrelor* – rezumatul documentelor – permite accesibilitatea rapidă la conținutul acestora, ușurând, astfel, urmărirea tematicii vizate de către cititor.

Cât privește rolul și rostul acestei lucrări, opinăm că este printre puținele care respectă și promovează caracterul științific în cercetarea trecutului de aici. Încercând, alături de efortul altor pasionați de trecutul ei. să ofere *altceva*, un model riguros științific, rod al unui impresionant travaliu de documentare – cu toate avatarurile știute numai de cei care le parcurg – legate de acesta.

De aceea exprimăm prețuirea noastră pentru această nouă apariție, iar celor două autoare le dorim cât mai multe asemenea realizări care să aducă un aport de substanță la redescoperirea și validarea trăsăturii definitorii a graniței născădute, aceea de *perenitate a unei mentalități*.

Ca și concluzie, celor care sunt interesați și aplecați spre studierea trecutului zonei le sugerăm un efort mai mare de a „afla” și „utiliza” în jertfirea lor acestui scop, *calea adevărată*, care oricum va despărți grâul, cel care asigură hrana – aici în sens spiritual – de neghină, concretizată foarte pregnant în compilații modeste din „clasicii născăduti” – principalii redactori și colaboratori al „Arhivei Someșene” interbelice – și opere lor.

PERSONALITĂȚI DIN GRANIȚA NĂSĂUDEANĂ. CONTRIBUȚII DOCUMENTARE

(Ediție îngrijită și adnotată de Adrian Onofreiu și Viorel Rus).

Editura Argonaut. Cluj-Napoca. 2009, 279 p.

S. RETEGAN

Este extrem de grăitor pentru formarea și dezvoltarea conștiinței de sine a unei entități teritoriale zonale modul în care generațiile care se succed în interiorul ei se preocupă de conservarea și valorizarea trecutului lor comun.

Cu alte cuvinte producția lor istoriografică, menită să întărească în sufletele contemporanilor sentimentul identității specifice, al demnității acesteia, al încrederii în forțele proprii, prin re trăirea momentelor de vârf ale vieții predecesorilor, prin reconstituirea traiectului biografic al personalităților locului, prin cultivarea trecutului instituțiilor comunitare, și chiar a fiecărei localități în parte.

Se creează astfel în timp, cum se întâmplă în ținutul Năsăudului, o adevărată istorie zonală, parte integrantă a istoriei mari, naționale, tot astfel cum purtătorii ei sunt parte integrantă a marii lor comunități de neam. Mai mult decât atât, în mijlocul masei iobagilor români de până la 1848, granița năsăudeană, cu statutul ei de libertate socială, cu școlile sale, cu apreciablea sa elită, cu spiritul său viu de acțiune civică, cu deschiderea sa mai largă spre lume, cu disponibilitățile sale materiale mai mari, alcătuiește un component de vârf al națiunii române. Există, în consecință, aici o conștiință a unei anumite *exemplarități* care se exprimă mai timpuriu și mai coerent decât în alte părți în scrisul istoric.

Manifestările acesteia încep încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, când locotenent-colonelul Antonio Cosimelli scrie cunoscutul său *Poëmation* și când se consemnează întocmirea unei prime istorii a regimentului, continuată până în 1918 cu redactarea altor trei încercări monografice ale acestuia, cu cartea lui Macedon Pop din 1875 dedicată primilor vicari, cu o serie de valoroase monografii ale școlilor, ale unor personalități, comunități satești, parohii și biserici, pentru a se înmulți puternic în perioada interbelică și, debordant, după 1990.

S-ar putea crede, judecând după această înșiruire, că Năsăudul nu mai putea oferi nici o surpriză majoră privind realizările istoriografice ale trecutului său. Iată, însă, cercetătorii Adrian Onofreiu și Viorel Rus așează în fața noastră. În mănunchete în această carte, două contribuții istorice cu totul remarcabile: una din perioada 1900-1910, cealaltă din a II-a jumătate a secolului al XIX-lea.

Este vorba, mai întâi, despre microbiografiile a 195 ofițeri, funcționari, clerici și

învățători, care au servit în Regimentul al II-lea român, redactate de notarul prim districtual Nicolae Bejan, după cum argumentează editorii volumului. Le urmează răspunsurile tabelare din 1863 a 21 de preoți din cadrul districtului la un circular al vicarului Grigore Moisil privind personalitățile din parohiile lor care au servit în armată, în biserică, în școală, de la înființarea graniței.

Cele două părți ale volumului se completează fericit una pe cealaltă și alcătuiesc împreună o documentație istorică de cel mai mare interes. Se evidențiază cu deosebire informația privind ofițerimea, tagmă cu o foarte înaltă reprezentativitate socială, domeniu în care Năsăudul s-a afirmat atât de strălucit, un general, 2 colonei, 9 maiori, mulți căpitani, locotenenți-majori, locotenenți, dar care nu a suscitat până acum o cercetare sistematică. Este interesant de urmărit pentru studiul elitei românești cum unii dintre ofițerii superiori au fost înnobilați, cum în unele familii, cariera militară, pe urmele celei preoțești, se transmite din tată în fiu, cum altele produc în aceeași generație doi sau chiar trei ofițeri, cum aceștia, chiar dacă ajung să poarte numele de Franz, Karl Wilhelm etc. păstrează o strânsă legătură cu cei din rândul cărora s-au ridicat.

Cât de puternic este în același timp sentimentul apartenenței unei asemenea familii, cu zecile în această zonă, vedem, ca să dăm un singur exemplu, din felul în care preotul Ioan Hangea din Maieru se apără în 1856 înaintea guvernatorului Transilvaniei pentru acuza de a fi amestecat în treburile administrative ale satului. Tatăl meu, scrie el, a făcut războiul prusac și pe cel turcesc, un frate al tatălui și-a pierdut viața aici. doi frați ai săi mai mari au luptat împotriva lui Napoleon, dintre care unul a căzut pe câmpul de luptă, trei feciori ai lui serveau în 1856 în armată, el însuși, om de 76 de ani, a început ca notar de companie, servind apoi 16 ani ca învățător și 39 de ani ca preot. Nu are oare dreptul? Încheie el să-și spună cuvântul atunci când vede nedreptățirea enoriașilor săi (A.N.D.J. Cluj, fond *Episcopia gr.-cat. Gherla*. 1857 – 663).

Acesta este ambientul social în care prezentul volum conduce pașii cititorului, răsplătit generos cu un consistent beneficiu documentar și, pentru cei atașați de această zonă. cu o neașteptată satisfacție spirituală.

Din „Cuvânt înainte” al domnului cercetător principal I doctor Simion Retegan de la Institutul de Istorie „George Bariț” din Cluj-Napoca.

CUI (QUID) PRODEST?*

Cercet.pr. Mircea PRAHASE

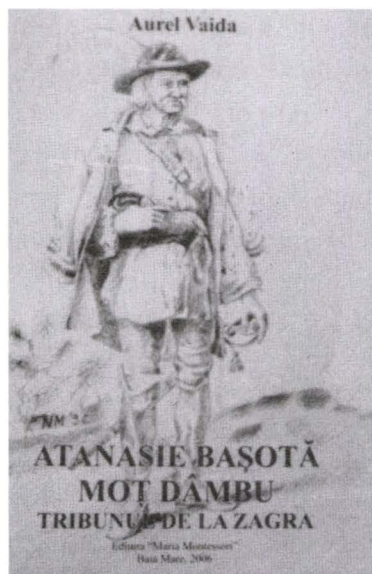
În anul 2003, la Editura „Supergraph” din Cluj-Napoca, sub egida Complexului muzeal Bistrița-Năsăud, apărea volumul **Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii**, îngrijit și redactat de subsemnatul. Structurată pe 14 capitole, cartea conține date istorice, geografice, toponimice, culturale despre localitățile așezate la poalele Țibleșului.

Conceput ca o antologie, volumul înmănunchiază studii ale unor diverse persoane și personalități referitoare la aria respectivă: academicianul Nicolae Drăganu, originar din această localitate, dar și generalul Nelu Pop, sau cercetătorii Simion Retegan și Mircea Prahase. Cu acest prilej au văzut lumina tiparului **pentru prima dată** cele două micromonografii ale zonei, cea semnalată de Dumitru Chitul din anul 1870, preluată de la Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, fond „Virgil Șotropa”, dosar 408 și cea a lui Macedon Maniu din anul 1904, preluată din același fond, dosar 181/3.

Și tot **pentru prima dată** s-a tipărit, în același volum, **Istoria de arme din anii 1848 și 1849 a sublocotenentului pensionat Moț Dâmbul**, preluată din dosarul 54, fond „Iulian Marțian” – Direcția județeană Bistrița – Năsăud a Arhivelor Naționale. Traducerea din limba germană (cu alfabet gotic) a fost făcută de Lucian Moise, traducător bistrițean atestat.

După 3 ani, adică în anul 2006, la Editura „Maria Montessori” din Baia Mare, apărea volumul **Atanasie Bașotă Moț Dâmbu – tribunul de la Zagra** sub semnătura domnului dr. Aurel Vaida, cu o prefață semnată de prof. dr. Gelu Neamțu.

Din păcate, încă din prefață se insinuează unele erori, ceea ce m-a făcut să citesc cu mai mare atenție volumul. Prefațatorul, citat mai sus, afirmă că legendarul Atanasie Moț Dâmbul, „și-a găsit, în sfârșit, **biograful (s.n.)** cel mai competent”, ceea

* „Cui (la ce) folosește?” – formulă latină utilizată atunci când nu este clară intenția cu care a fost săvârșit un anumit act (faptă) sau există îndoieli asupra acestuia (n.a.)

ce ne îndeamnă să credem că este vorba de o **biografie**. Pe pagina imediat următoare însă citim „autorul **monografiei (s.n.)** recompune pas cu pas viața și lupta revoluționarului zăgrean”. Ne întrebăm atunci: ce este cartea în discuție: **biografie** (“expunere scrisă și comentată a vieții unei persoane” – DEX, 1975, p.86) sau **monografie** (“**studiu științific amplu (s.n.) asupra unui subiect anumit, tratat detaliat și multilateral**” DEX, 1975, p.566).

Apoi, prefațatorul se angajează în descrierea geografică a Văii Zăgrii, din afirmațiile făcute reieșind, mai mult decât clar, că n-a văzut niciodată localitatea (p.6). După cum destul de bombastic ne este prezentat și autorul cărții: „Competența d-lui dr.Aurel Vaida constă atât în cercetarea surselor documentare existente, cât și în interpretarea lor” (ibid). În ceea ce privește **competența**, cititorul își va putea face singur o imagine dacă va avea răbdarea să parcurgă aceste pagini.

Asupra autorului, dr.Aurel Vaida, planează cel puțin o notă de nesinceritate atunci când afirmă: „Am scos la „gheștendăr” o copie după document și am luat-o la Baia Mare. După **aproape trei ani de buchiseală am reușit o traducere bună (s.n.)**. Am plecat imediat la Zagra. De Dâmbul mai știau numai bătrânii de peste 70 de ani pe care **i-am consultat aproape pe toți (s.n.)** de la care am obținut date deosebit de interesante pe care le-am confruntat cu documentele arhivistice”. Se pune (retoric) problema dacă autorul a reușit sau nu să învețe tainele germanei gotice într-un timp atât de scurt, când alții nu se încumetă să afirme așa ceva, deși au învățat în limba lui Goethe de la grădiniță până la absolvirea facultății – specializare limba și literatura germană (!).

Referitor la bătrânii din Zagra contactați pentru a da informații, aceștia se rezumă la unul singur, și porecla acestuia fiind scrisă greșit (Ioan Onișor – (Pibil) în loc de Pimil!). În aceeași problemă, este mult prea mult să-l numești pe Matei Onișor „renumit cercetător năsaudean”. Ce faci atunci cu nume ca: I.Marțian, V.Șotropa, Moisileștii etc.? În realitate, Matei Onișor are meritul de a fi **adunat și copiat** în 17 registre mari tot ceea ce a scris despre Zagra în reviste de specialitate și în ziarele interbelice, dar și postbelice.

De facto, autorul volumului a preluat, **gata tradus** materialul publicat **pentru prima oară** de noi în volumul citat la începutul materialului. (p. 9-63). Și tot aici a găsit cele două monografii despre Zagra – ceea ce lui Dumitru Kittul (p.99-146) din anul 1870 și a lui Macedon Maniu (p.147-184), la care face unele referiri, publicate în același „Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii”, volum pe care îl citează doar de două ori (p.299).

Ne întrebăm cât de serioasă a fost documentarea autorului dacă citează surse bibliografice, fără să dea titlul, locul, anul și paginile materialului folosit (exemplu: G.Marinescu „Depozitul de bronzuri de la Perișor” din care reproduce 6 planșe – p.38-41).

Apoi, dr.Vaida susține că dr.Victor Onișor a scris o monografie a Zăgrii, lucru total greșit, el exprimându-și doar opinia referitoare la originea toponimicului satului să natal!

Este jenant, de-a dreptul, pentru un cercetător, doctor în istorie, să nu transcrie corect numele academicianului Nicolae Drăganu (scris fără u final, deși așa semna ilustrul lingvist), din care citează trunchiat titlul „Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și onomastice”, datând eronat și anul apariției acestui studiu de bază (1924 în loc de 1933!).

De asemenea, titlul exact al cărțuliei lui Ioan S.Pavelea este „Toponimie și prostie” (1937) și a apărut ca o replică la cartea lui N.Drăganu „Toponimia și istorie” (1928), cu care dl.A.Vaida o confundă!

Mai semnalăm și inadvertența dintre autor și prefațator, primul susținând că în anul 1848 Atanasie Moț Dâmbul avea 60 de ani, iar după cel de-al doilea ar fi avut 62 de ani. De asemenea, fiul lui Dâmbu Alexandru, pe nume Matei, ajuns căpitan și fiind înnobilit (“rara avis” pentru un român de pe acele timpuri), s-a născut în anul 1777, nu în anul 1775, cum susține autorul (p.56), confirmarea venind de la crucea acestuia din incinta Muzeului din Bistrița, adusă de noi, prin bunăvoința protopopului Ioan Dâmbu, din cimitirul bisericii din Zagra. De fapt, fotografia acesteia este publicată în „Periplu...” la pagina 272.

Că dl.dr.A.Vaida cunoaște insuficient Valea Zăgrii, dar și că a folosit superficial unele materiale bibliografice (în speță „Zagra – o monografie posibilă” – de M.Prahase și G.Rus, Cluj-Napoca 1997) se materializează într-o serie de toponimice stâlcite: Dl.Deleii în loc de **Dl.Beleii**. În Găvăjdie, în loc de **În Găvojdie**, Pietrele lui Silea, în loc de **Piatra lui Silea** etc.

Stâlcite apar și unele nume de familie: Rauș, Reu, Hordeh în loc de: Raus Rău, Hurdea.

Reproducând 8 fotografii din monografia citată, fără a specifica sursa, este normal că au apărut unele inversiuni (Dealul Zgău în locul Poienii Onii p.21). La p.70 găsim o fotografie intitulată poartă grănicerească în realitate fiind vorba de stâlpul unei porți sculptate de Ioan Căinari în jurul anului 1930, deci cu mult după „apusul” perioadei grănicerești. Fotografia reprodușă a fost realizată de subsemnatul în anul

1995.

În ceea ce privește traducerea propusă de dr.A.Vaida, considerăm că este una literalizată și puțin cosmetizată după cea publicată de Muzeul Bistrița, într-o limbă care nu este nici cea a lui Atanasie Moș Dâmbul de la 1848, dar nici cea a zilelor noastre. Ținând seama că există, în general, două modalități de prezentare a unui document (ca atare sau comentat), să nu ne mirăm că în **povestirea** lui A.Vaida **apare și dialogul!**(p.224). Apoi, dacă este „o recompunere”, așa cum afirmă prof.dr.Gelu Neamțu în prefață, ne întrebăm ce rost a mai avut **reproducerea in extenso** a memoriilor lui A.Moș Dâmbul, ba mai mult, de a publica și 35 de faximile din cele 36 de pagini ale manuscrisului original?

În ceea ce privește, considerăm volumul publicat de dr.A.Vaida o **povestire istorică** în maniera lui Dumitru Almaș. Și pentru ca situația să fie și mai hilară, autorul alcătuiește la final o listă cu oamenii cărora le exprimă mulțumiri și recunoștință. Printre cei trecuți pe această listă este și dl.Ioan Rus (corect Ioan Rusu Sărățeanu), fost director al Arhivelor Statului Bistrița – Năsăud, numele căruia este trecut într-un chenar negru, deși domnul respectiv se simte bine și este viu și în ziua de astăzi - situație tragic-comică.

Că există o anumită suspiciune în legătură cu apariția acestui volum, semnat de dr.Aurel Vaida, este și faptul că mi-a fost imposibil să-mi procur un exemplar cu prilejul lansării cărții la Năsăud, în decembrie 2006, în cadrul unei reușite manifestări astriste, având „ghinionul să se epuizeze” toate cele 80 de exemplare aduse de autor tocmai când am ajuns și eu la rând. (Observațiile mele se bazează pe volumul cu numărul de inventar 13.592 al Bibliotecii comunale Zagra). Așa se explică și apariția, cam tardivă, a acestor considerații, poate prea critice, ținând seama că orice informație (cu atât mai mult un volum tipărit), ce ține de istoria și cultura locală, reprezintă un aport însemnat la istoria și cultura națională. Fără îndoială, volumul semnat de dr.Aurel Vaida este un pas înainte în acest sens.

În rest, vorba bardului de la Mircești: „E unul care cântă mai bine decât mine?! Cu-atât mai bine țării și lui cu-atât mai bine!” Asta, desigur, dacă nu ținem seama de dictonul latin „Est modus în rebus”^{*}.

^{*} „Există o măsură în toate” – Horațiu, Satirae, I.

ISSN 1582-4667

<https://biblioteca-digitala.ro> / <https://complexulmuzealbn.ro/>